

**OKUL ÖNCESİ DÖNEMDEKİ ÇOCUKLARIN TOPLUMSAL
CİNSİYET ALGILARININ İNCELENMESİ**

**INVESTIGATING PRESCHOOL CHILDREN'S
PERCEPTION OF GENDER**

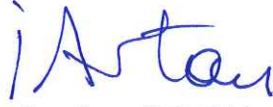
Sevcan YAĞAN GÜDER

Hacettepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin
İlköğretim Anabilim Dalı, Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı İçin Öngördüğü
Yüksek Lisans/Doktora Tezi
olarak hazırlanmıştır.

2014

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼đ¼'ne,

Sevcan YAĞAN G¼DER'in hazırladığı "Okul ¼ncesi D¼nemdeki ¼ocukların Toplumsal Cinsiyet Algılarının İncelenmesi" başlıklı bu ¼alıřma j¼rimiz tarafından **İlk¼đretim Anabilim Dalı, Okul ¼ncesi Eğitimi Bilim Dalı'nda Doktora Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Başkan
Prof. Dr. İsmihan ARTAN

¼ye (Danışman)
Doç. Dr. T¼lin G¼LER YILDIZ

¼ye
Doç. Dr. Sinan ERTEN

¼ye
Doç. Dr. Mehmet BULDU

¼ye
Yrd. Doç. Dr. Meral ¼REN

ONAY

Bu tez Hacettepe ¼niversitesi Lisans¼st¼ Eğitim-¼đretim ve Sınav Y¼netmeliđi'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki j¼ri ¼yeleri tarafından 02 / 05 / 2014 tarihinde uygun g¼r¼lm¼ř ve Enstit¼ Y¼netim Kurulunca ...../...../..... tarihinde kabul edilmiştir.*

Prof. Dr. Berrin AKMAN
Eğitim Bilimleri Enstit¼s¼ M¼d¼r¼

* Tez ¼alıřması Enstit¼ Y¼netim Kurulu tarafından onaylandıktan sonra ciltlenmelidir. ¼¼nk¼ Enstit¼ Y¼netim Kurulunun tezde eksikler bulması durumunda ¼đrencinin tezini yeniden ciltlettirmesi gerekecektir.

OKUL ÖNCESİ DÖNEMDEKİ ÇOCUKLARIN TOPLUMSAL CİNSİYET ALGILARININ İNCELENMESİ

SEVCAN YAĞAN GÜDER

ÖZ

Toplumun kadından ve erkekten beklediği görev, sorumluluk ve davranış biçimleri olarak tanımlanan toplumsal cinsiyet, yıllardan beri tartışılmalı bir konudur. Ancak çocukların toplumsal cinsiyete yönelik düşüncelerinin neler olduğu pek sorgulanmamıştır. Toplumsal cinsiyetin yaşamın çok erkek dönemlerinde kendini gösterdiği bilinmektedir. İnsan yaşamının temelini oluşturan, değer, tutum ve davranış kazandırılmaya en uygun dönem olan okul öncesi dönemde, toplumsal cinsiyet olgusunun irdelenmesi oldukça önemlidir. Kadınların her gün artan bir şekilde şiddete uğradığı, kız çocuklarının erkek çocuklara oranla daha fazla ayrımcı uygulamalara maruz kaldıkları, popüler kültürün çocukların yaşamlarına ve tercihlerine yön verdiği, yazılı ve görsel basının toplumsal cinsiyet rollerini yeniden ürettiği ve sunduğu, çocuk yazınının geleneksel rolleri pekiştirdiği dünyamızda çocukların toplumsal cinsiyete yönelik algılarının sorgulanması ve var olan durumun betimlenerek eğitim politikalarına yön vermek son derece önemlidir.

Bu çalışmanın temel amacı okul öncesi dönemdeki çocukların toplumsal cinsiyet algılarının betimlenmesidir. Bu temel amaç kapsamında okul öncesi dönemdeki çocukların toplumsal cinsiyet algısı, annelerin toplumsal cinsiyet algısı, annelerin toplumsal cinsiyet algısının çocukların toplumsal cinsiyete yönelik algısında sahip olduğu rol ve aile yapısının çocukların toplumsal cinsiyete yönelik algısında sahip olduğu rol üzerine odaklanılmıştır.

Araştırmanın çalışma grubunu alt sosyoekonomik düzeyden ve farklı aile yapılarından gelen ve aynı ana sınıfına devam eden 8 okul öncesi dönemdeki çocuk ve bu çocukların anneleri ile anneanneleri oluşturmaktadır. Çalışmada, 6 çocuğun annesi, 2 çocuğun ise anneanneleri ile çalışılmıştır. Aynı ana sınıfına devam eden çocukların her biri ayrı bir aile yapısından geldiği için, her bir çocuk ayrı bir durumu temsil ettiğinden ve çocukların görüşleri ile annelerin/anneannelerin görüşleri desteklenerek sunulduğundan çalışmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş ve gömülü çoklu durum çalışması deseni kullanılmıştır.

Çalışmada veri toplama amacı ile çocuklarla görüşme, gözlem ve etkinlik uygulamaları yapılmış; anneler ve anneanneler ile de görüşme yapılmıştır. Çalışmanın verileri 13 Ocak - 14 Mart tarihleri arasında toplanmıştır. Çocuklara uygulanan etkinliklerde yalnızca çocukların toplumsal cinsiyete yönelik algılarını ortaya çıkaracak etkinlikler planlanmış, çocukların algılarına herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır.

Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre, çocukların oyun, oyuncak, kıyafet, renk tercihlerinde toplumsal cinsiyetlerine uygun tercihlerde buldukları belirlenmiş olup, özellikle oyun ve oyuncak tercihlerinde ebeveynin görüşü, oyuncağın rengi, karşı cinsiyetten kardeşin olup olmaması ve akranlarının bakış açısının önemli olduğu sonucuna ulaşılmış, özellikle oyun ve oyuncak tercihlerinde baba baskısına vurgu yaptıkları belirlenmiştir. Öte yandan çocukların özellikle oyun ve oyuncak tercihlerinde toplumsal beklenti ve ebeveyn algısına paralel yanıtlar verdikleri ancak bireysel olarak tercihlerinde bu durumun tersine hareket ettikleri gözlenmiştir. Çocukların kadın ve erkek cinsiyet özelliklerine ilişkin olarak kalıp yargısal görüşleri olduğu; kadınların özelliklerinin erkeklere göre daha olumsuz nitelikler taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır. Öte yandan annelerin ise, çocuklarının toplumsal cinsiyetlerine uygun oyun ve oyuncakları tercih etme eğilimi gösterdikleri ve erkek çocuklarına yönelik olarak bu isteğin daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Annelerin kadın ve erkek cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıp yargısal görüşleri olduğu; kadınlara olumlu özellikler yüklerken erkeklere olumsuz özellikler yükledikleri belirlenmiştir. Annelerin kız çocuklarına ilişkin daha fazla beklenti içinde oldukları ve kız çocuklarından birincil beklentinin ev işlerine yardım etme olduğu belirlenmiş olup kız ve erkek çocuktan beklentilerinin geleneksel rol paylaşımına uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ayrıca, oyun, oyuncak ve arkadaş tercihlerinde anneler ile çocukların görüşleri arasında paralellik olduğu tespit edilmiş olup aile yapısının çocukların toplumsal cinsiyet algılarında önemli rolü olduğu belirlenmiştir.

Anahtar sözcükler: Okul öncesi dönem, toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet algısı, anne, aile yapısı

Danışman: Doç. Dr. Tülin GÜLER YILDIZ, Hacettepe Üniversitesi, İlköğretim Anabilim Dalı, Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı

INVESTIGATING PRESCHOOL CHILDREN'S PERCEPTION OF GENDER

SEVCAN YAGAN GUDER

ABSTRACT

Defined as the duties, responsibilities, and behaviors a society expects the women and men to display, gender has always been a topic of controversy. Yet, children's opinions concerning gender has not been examined that much. Gender is known to surface and become visible during the early periods of life. Studying the matter of gender during preschool years is of special significance because it is the most suitable time to furnish individuals with values, attitudes, and behaviors that serve as the principles of life. Examining how children perceive gender and formulating educational policies based on these studies are considered to be vital in a world where women are increasingly vandalized, girls face more negative discrimination than boys, popular culture shapes children's lifestyles and preferences, and mainstream media, printed or visual, reproduce gender roles and present it to children, and where traditional gender roles are reinforced and supported through children's literature.

The primary aim of this study is to determine how preschoolers perceive gender. In accordance with this aim, the study focuses on how preschool children perceive gender, how mothers' of these children perceive gender, the role of mothers' perception over those of children's perceptions, and the role of family structure over children's perception of gender.

The sample of the study consists of 8 preschool children with low socio-economic backgrounds but different family structures and all attending to the same preschool class. Also mothers of 6 children and grandmothers of 2 children participated in the study. Since each child lives in a different family structure, each of them represents a different case, and children's and mothers'/grandmothers' opinions are reported through direct support, the study adopted qualitative research approach with an embedded multiple case study design.

In this study, data from children was collected via interviews, observations, and gender related educational activities and data from mothers and grandmothers was collected via interviews. Research data was collected between January 13 and March 14. Activities utilized to collect data from children were carefully

planned in a way by not interfering their gender perception but just to investigate how children perceive gender.

According to research results, children have been determined to choose their play, toys, clothes, and their colors in accordance with their gender; parents' opinions, the color of the toy, having opposite sex siblings and peer pressure have been identified to be influential over play and toy preferences; and father pressure has been noted to be effective especially over play and toy preferences. On the other hand, children have been noted to respond, especially in their play and toy preferences, in accordance with social expectation and parent perception although they have been observed to prefer just the opposite when they expressed their individual choices. Furthermore, children's opinions regarding female and male characteristics have been identified to be of stereotypical, female ones being more negative than those of males.

Moreover, mothers have been reported to choose play and toys compatible with their children's gender, and they are more careful about this when it comes to boys. In addition, mothers' opinions about genders have also been determined to be of stereotypical. They attribute negative features mostly to males and positive ones to females. Besides, mothers have more expectations from their daughters; they primarily expect them to help with household chores, which is compatible with traditional gender roles.

Finally, mothers and children have been noted to have similar preferences concerning play, toys, and friends, and family structure has been found to be highly effective over children's perception of gender.

Key Words: Preschool period, gender, perception of gender, mother, family structure

Advisor: Assoc. Prof. Tulin GULER YILDIZ, Hacettepe University, Department of Primary Education, Division of Preschool Education

ETİK BEYANNAMESİ

Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada,

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

Sevcan YAĞAN GÜDER

TEŞEKKÜR

Bu çalışma pek çok kişinin emeği ve desteği sayesinde tamamlanmıştır. Desteğini ve anlayışını hiçbir zaman esirgemeyen ve tezin sıkıntılı süreçlerini her zaman zevkli hale getiren danışmanım Doç. Dr. Tülin GÜLER YILDIZ'a; her adımda desteklerini ve birikimlerini benimle paylaşan tez izleme komitesi üyeleri sayın hocalarım Prof. Dr. İsmihan ARTAN ve Doç. Dr. Sinan ERTEN'e; tez savunmasında yapıcı dönütleri ile çalışmaya destek sunan sayın hocalarım Doç. Dr. Mehmet BULDU ve Yrd. Doç. Dr. Meral ÖREN'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmada uzman görüşü kapsamında görüşlerine başvurduğum ve zamanlarını esirgemeyerek çalışmama yön veren değerli hocalarım Prof. Dr. Gelengül HAKTANIR, Prof. Dr. Figen ÇOK, Doç. Dr. Alper T. KUMTEPE, Yrd. Doç. Dr. Nadide KARKINER'e, Uzman Öğretmen Asuman VURAL ve Uzman Öğretmen Aysun BAY'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Araştırma sürecinde yardımlarına başvurduğum ve desteklerini esirgemeyen sevgili arkadaşlarım Yrd. Doç. Dr. Tuba ÇENGELCİ KÖSE, Yrd. Doç. Dr. Hıdır KARADUMAN, Arş. Gör. Dr. Ferit KARAKOYUN, Arş. Gör. Ömür GÜRDOĞAN BAYIR ve Arş. Gör. Nur Leman GÖZ'e çok teşekkür ederim.

Çalışmanın tamamlanması için desteğini ve anlayışını esirgemeyen ve yapmam gereken pek çok işten beni muaf tutan hocam Doç. Dr. Serap ERDOĞAN ve çalışma arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Çalışmaya hem kendileri katılarak hem de çocuklarının katılmasına izin vererek araştırmama destek sunan saygıdeğer ebeveynlere ve çocuklarına; çalışmanın yürütüldüğü ana sınıfı öğretmenine ve okul müdürüne minnettarım.

Bu tezin asıl sahibi olan ve varlıkları ile bana güç veren annem Elif YAĞAN ve babam Cemal YAĞAN'a, hayatım boyunca maddi ve manevi desteğini gördüğüm kardeşlerime, eşim Murat GÜDER'e ve zamanından çokça çaldığım oğlum Rohat Cem GÜDER'e kucak dolusu teşekkürler.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iv
TEŞEKKÜR.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar DİZİNİ.....	x
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi:.....	3
1.3. Problem Cümlesi:.....	4
1.4. Tanımlar:.....	5
1.5. Araştırmanın Kuramsal Temeli.....	5
1.5.1. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kavramları.....	5
1.5.2. Cinsiyet Rolü Gelişimi.....	6
1.5.3. Cinsiyet Rolü Kazanımını Etkileyen Etmenler.....	8
1.5.3.1. Biyolojik Etmenler.....	8
1.5.3.2. Çevresel Etmenler.....	10
1.5.4. Toplumsal Cinsiyet Rollerini Kuramları.....	17
1.5.4.1. Biyolojik Kuramlar.....	17
1.5.4.2. Sosyal-Psikolojik Kuramlar.....	19
1.5.4.3. Sosyolojik Kuramlar.....	26
2. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	31
2.1. Okul Öncesi Dönemi Kapsayan Çalışmalar.....	31
2.1.1. Yurtdışında Yapılan Çalışmalar.....	31
2.1.2. Yurtdışında Yapılan Çalışmalar.....	34
2.2. Diğer Eğitim Kademelerinde Yapılan Çalışmalar.....	38
2.3. İlgili Araştırmalar Özet.....	44
3. YÖNTEM.....	45
3.1. Araştırma Modeli.....	45
3.2. Çalışma Grubu.....	46
3.2.1. Çalışma Grubunun Özellikleri.....	48
3.3. Veri Toplama Araçları.....	51
3.4. Veri Toplama Araçlarının Uygulanışı.....	52
3.4.1. Çocuk Bilgi Formu.....	52
3.4.2. Çocuk ve Anne/Anneanne Görüşme Formu.....	52
3.4.3. Çocuk Gözlem Formu.....	54
3.4.4. Etkinlikler Aracılığı İle Verilerin Toplanması.....	55
3.5. Verilerin İşlenmesi ve Çözümlemesi.....	57
3.6. Araştırmanın İç Geçerliliği.....	58
4. BULGULAR VE TARTIŞMA.....	59
4.1. Bireysel Bulgular.....	59
4.1.1. Fatma.....	59

4.1.2. Ali.....	80
4.1.3. Kadir	98
4.1.4. Barış	113
4.1.5. Seda	124
4.1.6. Koray	137
4.1.7. Yiğit.....	151
4.1.8. Nazlı	168
4.2. Bulgular ve Tartışma.....	185
4.2.1. Çocukların Toplumsal Cinsiyet Algılarına İlişkin Bulgular	185
4.2.2. Annelerin Toplumsal Cinsiyet Algılarına İlişkin Bulgular	194
4.2.3. Çocukların Toplumsal Cinsiyete Yönelik Algılarında Annelerin Toplumsal Cinsiyet Algılarının Rolüne İlişkin Bulgular.....	196
4.2.4.Çocukların Toplumsal Cinsiyete Yönelik Algılarında Aile Yapısının Rolüne İlişkin Bulgular	197
5. SONUÇ ve ÖNERİLER	201
5.1. Sonuçlar.....	201
5.1.1. Çocukların Toplumsal Cinsiyet Algılarına İlişkin Sonuçlar	201
5.1.2. Annelerin Toplumsal Cinsiyet Algılarına İlişkin Sonuçlar	202
5.1.3. Çocukların Toplumsal Cinsiyete Yönelik Algılarında Annelerin Toplumsal Cinsiyet Algılarının Rolüne İlişkin Sonuçlar.....	203
5.1.4. Çocukların Toplumsal Cinsiyete Yönelik Algılarında Aile Yapısının Rolüne İlişkin Sonuçlar.....	203
5.2. Öneriler.....	205
5.2.1. Araştırmaya Dönük Öneriler.....	205
5.2.2. Uygulamaya Dönük Öneriler	206
5.2.2.1. Ailelere Yönelik Öneriler	206
5.2.2.2. Öğretmenlere Yönelik Öneriler	207
5.2.2.3. Eğitim Programlarına Yönelik Öneriler.....	207
EKLER DİZİNİ	221
Ek-1. Etik Kurul Onayı	222
Ek-2. İl Milli Eğitim Müdürlüğü İzni	223
Ek-3. Veli Gönüllü Katılım Formu.....	224
Ek-4. Veli Onay Formu	225
Ek-4. Devam	226
Ek-5. Çocuk Bilgi Formu	227
Ek-6. Çocuk Görüşme Formu	229
Ek-7. Anne/Anneanne Görüşme Formu.....	230
Ek-8. Çocuk Gözlem Formu	231
Ek-9. Uygulanan Etkinliklerden Örnekler	232
Ek-10. Turnitin Orijinallik Raporu	233
ÖZGEÇMİŞ	234

TABLULAR DİZİNİ

Tablo 3.1: Çocuklara İlişkin Demografik Bilgiler.....	50
Tablo 4.1: Fatma'nın ve Annesinin Toplumsal Cinsiyet Algısı.....	79
Tablo 4.2.: Ali'nin ve Anneannesinin Toplumsal Cinsiyet Algısı.....	97
Tablo 4.3.: Kadir'in ve Annesinin Toplumsal Cinsiyet Algısı.....	112
Tablo 4.4.: Barış'ın ve Annesinin Toplumsal Cinsiyet Algısı.....	123
Tablo 4.5.: Seda'nın ve Annesinin Toplumsal Cinsiyet Algısı.....	136
Tablo 4.6.: Koray'ın ve Anneannesinin Toplumsal Cinsiyet Algısı.....	150
Tablo 4.7.: Yiğit'in ve Annesinin Toplumsal Cinsiyet Algısı.....	167
Tablo 4.8.: Nazlı'nın ve Annesinin Toplumsal Cinsiyet Algısı.....	184

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil.3.1. Durum Çalışması Türleri.....	47
Şekil 4.1. Fatma'nın Tercihleri.....	60
Şekil 4.2. Fatma'nın Bloklarla Oluşturduğu Şehir.....	62
Şekil 4.3. Fatma'nın Oynamak İsteddiği Oyuncaklar.....	63
Şekil 4.4. Fatma'nın Boyamaktan Hoşlandığı Karakterlerden Biri.....	66
Şekil 4.5. Fatma'nın Kadın-Erkek Algısı.....	67
Şekil 4.6. Fatma'nın Annesinin Kadın- Erkek Algısı.....	69
Şekil 4.7. Fatma'nın Kadın ve Erkek İle İlgili Yaptığı Resim-1.....	71
Şekil 4.8. Fatma'nın Kadın ve Erkek İle İlgili Yaptığı Resim-2.....	72
Şekil 4.9. Fatma'nın Meslekleri Eşleyelim Etkinliği.....	73
Şekil 4.10. Fatma'nın Ailede Görev Dağılımı Etkinliği.....	75
Şekil 4.11. Fatma'nın Annesinin Kız ve Erkek Çocuğundan Beklentileri.....	77
Şekil 4.12. Ali'nin Tercihleri	81
Şekil 4.13. Ali'nin Oynamaktan Hoşlandığı Oyuncaklar.....	82
Şekil 4.14. Ali'nin Kadın- Erkek Algısı.....	85
Şekil 4.15. Ali'nin Anneannesinin Kadın- Erkek Algısı.....	86
Şekil 4.16. Ali'nin Meslekleri Eşleyelim Etkinliği.....	89
Şekil 4.17. Ali'nin Resmini Çiz Etkinliği-1.....	90
Şekil 4.18. Ali'nin Resmini Çiz Etkinliği-2.....	91
Şekil 4.19. Ali'nin Kim Ne Yapar? Etkinliği.....	93
Şekil 4.20. Ali'nin Ailede Neler Oluyor? Etkinliği.....	94
Şekil 4.21. Ali'nin Anneannesinin Kız ve Erkek Çocuğundan Beklentileri.....	95
Şekil 4.22. Kadir' in Tercihleri.....	99
Şekil 4.24. Kadir'in Anasınıfındaki Oyuncaklar Etkinliği.....	100
Şekil 4.25. Kadir'in Kadın-Erkek Algısı.....	103
Şekil 4.26. Kadir'in Annesinin Kadın- Erkek Algısı.....	104
Şekil 4.27. Kadir'in Meslekleri Eşleyelim Etkinliği.....	107
Şekil 4.28. Kadir'in Resmini Çiz Etkinliği-1.....	108
Şekil 4.29. Kadir'in Resmini Çiz Etkinliği-2.....	108
Şekil 4.30. Kadir'in Ailede Neler Oluyor? Etkinliği.....	110
Şekil 4.31. Kadir'in Annesinin Kız ve Erkek Çocuğundan Beklentileri.....	111

Şekil 4.32. Barış'ın Tercihleri.....	114
Şekil 4.33. Barış'ın Yaptığı Boyama Etkinliğinden Bir Örnek.....	116
Şekil 4.34. Barış'ın Kadın- Erkek Algısı.....	117
Şekil 4.35. Barış'ın Annesinin Kadın- Erkek Algısı.....	118
Şekil 4.36. Barış'ın Ailede Neler Oluyor? Etkinliği.....	120
Şekil 4.37. Barış'ın Kim Ne Yapar? Etkinliği.....	121
Şekil 4.38. Barış'ın Annesinin Kız ve Erkek Çocuğundan Beklentileri.....	122
Şekil 4.39. Seda'nın Tercihleri.....	125
Şekil 4.40. Seda'nın Anasınıfındaki Oyuncaklar Etkinliği.....	126
Şekil 4.41. Seda'nın Kadın-Erkek Algısı.....	128
Şekil 4.42. Seda'nın Annesinin Kadın- Erkek Algısı.....	129
Şekil 4.43. Seda'nın Meslekleri Eşleyelim Etkinliği.....	131
Şekil 4.44. Seda'nın Resmini Çiz Etkinliği-1.....	132
Şekil 4.45. Seda'nın Resmini Çiz Etkinliği-2.....	132
Şekil 4.46. Seda'nın Ailede Neler Oluyor Etkinliği.....	133
Şekil 4.47. Seda'nın Kim Ne Yapar? Etkinliği.....	133
Şekil 4.48. Seda'nın Annesinin Kız ve Erkek Çocuğundan Beklentileri.....	135
Şekil 4.49. Koray'ın Tercihleri.....	138
Şekil 4.50. Koray'ın Kadın-Erkek Algısı.....	141
Şekil 4.51. Koray'ın Anneannesinin Kadın-Erkek Algısı.....	142
Şekil 4.52. Koray'ın Resmini Çiz Etkinliği-1.....	144
Şekil 4.53. Koray'ın Resmini Çiz Etkinliği-2.....	145
Şekil 4.54. Koray'ın Aile Adlı Resmi.....	146
Şekil 4.55. Koray'ın Ailede Neler Oluyor? Etkinliği.....	146
Şekil 4.56. Koray'ın Anneannesinin Kız ve Erkek Çocuğundan Beklentileri....	148
Şekil 4.57. Yiğit' in Tercihleri.....	152
Şekil 4.58. Yiğit'in Anasınıfındaki Oyuncaklar Etkinliği.....	153
Şekil 4.59. Yiğit'in Boyama Etkinliğinden Bir Örnek.....	156
Şekil 4.60. Yiğit'in Kadın-Erkek Algısı.....	157
Şekil 4.61. Yiğit'in Annesinin Kadın-Erkek Algısı.....	158
Şekil 4.62. Yiğit'in Meslekleri Eşleyelim Etkinliği.....	162
Şekil 4.63. Yiğit'in Resmini Çiz Etkinliği-1.....	163
Şekil 4.64. Yiğit'in Resmini Çiz Etkinliği-2.....	163

Şekil 4.65. Yiğit'in Annesinin Kız ve Erkek Çocuğundan Beklentileri.....	165
Şekil 4.66. Nazlı'nın Tercihleri.....	169
Şekil 4.67. Nazlı'nın Anasınıfındaki Oyuncaklar Etkinliğı.....	170
Şekil 4.68. Nazlı'nın Yaptığı Resimlerden Bir Örnek.....	173
Şekil 4.69. Nazlı'nın Kadın-Erkek Algısı.....	174
Şekil 4.70. Nazlı'nın Annesinin Kadın-Erkek Algısı.....	175
Şekil 4.71. Nazlı'nın Meslekleri Eşleyelim Etkinliğı.....	177
Şekil 4.72. Nazlı'nın Resmini Çiz Etkinliğı-1.....	179
Şekil 4.73. Nazlı'nın Resmini Çiz Etkinliğı-2.....	179
Şekil 4.74. Nazlı'nın Ailede Neler Oluyor? Etkinliğı-1.....	180
Şekil 4.75. Nazlı'nın Ailede Neler Oluyor? Etkinliğı-2.....	181
Şekil 4.76. Nazlı'nın Kim Ne Yapar Etkinliğı.....	182
Şekil 4.77. Nazlı'nın Annesinin Kız ve Erkek Çocuğundan Beklentileri.....	183

1. GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problemi, amacı ve önemi, problem cümlesi, tanımlar ve araştırmanın kuramsal temeline yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Çocukları olacağını öğrendiklerinde anne ve babalar heyecanla bebeğin cinsiyetinin ne olduğunu öğrenmek isterler. Bebeğin cinsiyetini öğrendikten sonra bebeğe cinsiyetine özgü isim arayışına girilir. Bebeğe cinsiyetine özgü kıyafetler alınır, bebeğin odası cinsiyetine özgü olarak hazırlanır. Erkekler mavi kıyafetler ve oyuncak arabalar alınırken; kızlara pembe kıyafetler ve oyuncak bebekler alınır. Böylelikle bebek doğduğu andan itibaren toplumsal cinsiyet kavramı ile tanışmış olur. Bebeğin büyüme sürecinde ebeveynler erkek çocuklarından bahsederken çok hareketli olduğunu ve makinelere çok meraklı olduğunu söylerler. Kızlarının ise çok uslu ve becerikli olduğundan bahsederler. Erkeklerin yeri evin dışı iken kızların yeri evin mutfağıdır ve bu liste böyle uzayıp gider. Böyle bir ortamda yetişen çocuk toplumun ona yüklediği tanımlamaları içselleştirerek büyür.

Cinsiyetin hem doğuştan gelen bir özellik olduğu hem de kadınlara ve erkeklere ait cinsiyet özelliklerinin toplumsal davranış farkları gösterdiği düşünülür. Ancak pek çok toplumda cinsiyetler arası ilişkilerde kadınların ve erkeklerin birbirine zıt ve dışlayıcı, ikili karşıtlıklar olarak tanımlanan özellikleri olduğu görüşü mevcuttur (Sancar, 2011). Pek çok kültürde cinsiyet rolü kalıp yargılarında dikkat çekici bir benzerlik görülür. Williams ve Best (1990)'in 28 ülkedeki yetişkin toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ve 24 ülkedeki çocuk toplumsal cinsiyet kalıp yargıları üzerine yürüttükleri çalışmada en güçlü kalıp yargı özelliklerinin kadınlarda zayıflık, narinlik, uysallık ve yumuşak kalplilik; erkeklerde ise saldırganlık, maceraperestlik, acımasızlık ve katılık olduğu ortaya konmuştur (Bee ve Boyd, 2009). Bu cinsiyet özellikleri daha üstün ya da daha zayıf olarak anlamlandırılmakta ve dolayısıyla erkekler ile kadınlar arasında toplumsal statü ve fırsatların paylaşımında eşitsizlikler yaşanmasına neden olmaktadır. Toplumsal değerler erkeksi ve kadınsı olarak ayrıştırılmakta ve erkeksi olanlar kadınsı olanlara oranla değerli sayılmaktadır. Toplumsal eşitsizlikler olan sınıf, ırk, etnik aidiyet cinsiyet

eşitsizlikleri ile birleşmekte; farklı toplumsal eşitsizlik biçimlerinin birbirini besleyen bir iktidar düzeni içinde var olmasına yol açmaktadır (Sancar, 2011).

Sosyal olarak oluşturulan “erkek” ve “kadın” tanımlaması, ev içinde oluşan her türlü günlük etkinlikte kendini göstermektedir (Hart, 1995; Akt. Dedeoğlu, 2000). Toplumsal cinsiyet rolleri bireye erken çocukluk döneminden itibaren aile içinde kazandırılmaya başlanır. Bu roller erkeklerin ve kadınların nasıl davranmaları gerektiğini ve görevlerini ortaya koyduklarından kız ve erkek çocukların davranışları, oyunları ve oyuncakları farklılaşır. Kız çocuklarının oyunları evcilik gibi anne ve aileyi model alan oyunlardan oluşur ve kız çocuklarına kadının yeri ve statüsünün ev içi alan ile sınırlı olduğu mesajı verilir. Öte yandan, erkek çocuklara sunulan oyuncaklar ise soyut düşünme ve mekanik beceriyi geliştirmeye yöneliktir. Böylelikle, erkek çocuğuna dış dünya ile daha fazla iletişim kurabileceği mesajı verilir (Gönenç ve diğ., 2002; Akt: Aktaş, 2011).

Binbaşıoğlu'nun (1998) yaptığı bir araştırmaya göre kız-erkek çocuk ayrımının, oyuncak alımı, yiyecek tercihi, kıyafet seçimi gibi durumlarda yapıldığı, ailelerin erkek çocuklarının gereksinimlerine kız çocuklarının gereksinimlerine oranla daha fazla özenli davrandıkları, ayrıca erkek çocuğun hatalı bir davranışını kız çocuğun hatalı davranışına oranla daha anlayışlı karşıladıkları belirlenmiştir. Ayrıca, kız çocuklarının ev ile ilgili sorumluluklarının erkek çocuklara göre daha fazla olduğu belirlenmiştir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2011).

Çocuğun büyüme serüveninde, hem toplum hem de aile çocuğun önüne cinsiyetine uygun kurallar ya da davranış modelleri koyar. Burada temel rol anne-babaya düşmekle birlikte aile, akranlar, medya, okul, kitaplar, şarkılar, filmler, televizyon kanalları gibi unsurlar da söz konusu beklentileri ve modelleri somutlaştırır, çocuğun bu kurallar ve davranışları içselleştirmesini sağlayacak ortamlar hazırlar (Connell, 1998; Driscoll ve Nagel, 2008; Meece ve Daniels, 2008). Tıpkı kendinden önceki yetişkinler gibi yıllardan beri süregelen ve yetişkinler tarafından pekiştirilen bu modelleri çocuk sorgulayamadan kabul eder ve içselleştirir. Halbuki, çocukluk dönemi, toplumsallaşmaya ve geleceğin toplumuna yön vermeye ilişkin değer ve becerilerin kazanılmaya başlandığı dönemdir (Dewey,1996; Akt: Gömleksiz ve diğ.,2008). Böylesine önemli bir dönemde çocuklara verilecek eğitim içeriğinin günümüz çağdaş dünyasına uygun, sorgulayan, değiştiren, dönüştüren bireyleri yetiştirmesi son derece önemlidir. Bu

bağlamda okul öncesi eğitimin cinsiyete duyarlı, cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik eğitim etkinliklerini içermesi gerekmektedir. Böyle bir eğitim süreci planlanmadan önce çocukların bu konudaki algılarının neler olduğunun ortaya konması eğitim süreçlerinin düzenlenmesine yön vermesi açısından son derece önemli olacaktır.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi:

Bu çalışmanın amacı, çeşitli aile yapılarından gelen okul öncesi dönemdeki çocukların toplumsal cinsiyete ilişkin algılarını incelemektir. Özellikle anne, kültür aktarımında kilit noktada olduğundan çocuğun cinsiyetine bağlı olarak davranışlarda bulunmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Bu durumda annenin hangi değerler sisteminde kültürel kişiliğini kazandığı, hangi toplumsal inanışlardan etkilendiği son derece önem kazanmaktadır. Bu nedenle çocuğu nasıl bir annenin, babanın, ailenin, toplumsal çevrenin ve kültürel ortamın şekillendirdiği önemlidir (Burcu, 2007 Akt: Aktaş, 2011). Bu bağlamda çocukların algılarının belirlenmesi sürecinde annelerin toplumsal cinsiyete ilişkin algılarının belirlenmesi gerekmektedir. Bu nedenle bu çalışmada anne algıları ile çocukların algıları ve geldikleri aile yapısı arasında nasıl bir ilişki olduğu belirlenmeye çalışılacaktır.

Social Watch örgütünün ülkeleri üç temel kriter olan eğitim, ekonomik faaliyet ve güçlenme göz önünde bulundurularak puanlandığı "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İndeksi"ne göre Türkiye eksi yüzde 12,76 gerileme ile Angola'dan sonra en çok gerileyen ikinci ülke olmuştur. 2007 ve 2008 yıllarında Türkiye 47 puanla 154 ülke arasında 133. ve 2008 yılında ise 46 puanla 170 ülke arasından 139. olmuştur (Sosyal–iş Sendikası, 2010). Türkiye'nin cinsiyet eşitliği indeksinde gerilemesinin nedenlerinin araştırılması gerekli tedbirlerin alınması büyük önem taşımaktadır. Bu tedbirlere öncelikle okul öncesi dönemdeki çocukların toplumsal cinsiyete ilişkin algılarının belirlenmesi ve bu algılarını etkileyen unsurların ortaya çıkarılması ile başlanabilir. Böylelikle çocukların algıları ve bu algıları etkileyen başta anne ve öğretmenler olmak üzere çeşitli değişkenler incelenerek uygulamaya dönük önlemler alınabilir. Ayrıca okul öncesi eğitim programları ve aile eğitim programları bu doğrultuda düzenlenebilir.

Öte yandan çocukların algılarının belirlenmesi öğretmen eğitim programlarının düzenlenmesini de olanaklı kılabilir. Öğretmen eğitim programlarında toplumsal cinsiyet duyarlılığını geliştirmeye yönelik derslerin olmayışı (Esen, 2013) bu gerekliliği zorunlu kılmaktadır. Yapılan bu çalışmanın öğretmen adaylarına toplumsal cinsiyet duyarlılığı kazandırmaya yönelik derslere ve uygulamalara dikkat çekmesi açısından da önemli olduğu düşünülmektedir.

Yapılan bu araştırma ile çocukların algıları belirlenmeye çalışılmış ve çeşitli öneriler geliştirilmiştir. Bu önerilerin alan yazına önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Ayrıca, bu çalışmanın, araştırmacıları belirtilen konular üzerine çalışmaya teşvik edeceği düşünülmektedir. Yapılan alan yazın taramasında okul öncesi dönem çocuklarına yönelik toplumsal cinsiyete ilişkin çalışmaların genellikle çocukların cinsiyet kalıp yargıları, ebeveyn cinsiyet rol beklentileri, öykü ve masal kitaplarının incelenmesi ya da sınıf içi etkinlik/oyuncak tercihleri ile ilgili olduğu görülmüştür (Güney, 2012; Ünlü, 2012; Aydılek Çiftçi, 2011; Köşeler, 2009; Özkan, 2009; Özdemir, 2006; Baran, 1995; Şirvanlı Özden, 1992). Çocukların toplumsal cinsiyeti nasıl anlamlandırdıklarını, annelerin algıları ile çocuk algıları arasında nasıl bir ilişki olduğunu betimleyen ilk araştırmalardan biri olması nedeniyle bu çalışmanın alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.3. Problem Cümlesi:

Bu çalışmada çeşitli aile yapılarından gelen okul öncesi dönemdeki çocukların toplumsal cinsiyete yönelik sahip oldukları algıların betimlenmesi amaçlanmıştır.

Bu amaç kapsamında aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

- Okul öncesi dönemdeki çocukların toplumsal cinsiyet algısı nasıldır?
- Annelerin toplumsal cinsiyet algısı nasıldır?
- Annelerin toplumsal cinsiyet algısı çocukların toplumsal cinsiyete yönelik algısında nasıl bir role sahiptir?
- Aile yapısı çocukların toplumsal cinsiyete yönelik algısında nasıl bir role sahiptir?

1.4. Tanımlar:

Cinsiyet: Bütün canlılarda bir türün üyelerini, üreme yönünden birbirini tamamlayan erkek ve dişi olarak ayırt etme olanağı veren, anatomik ve fizyolojik özellikleri barındıran bedensel özelliklerin tümüdür (San Bayhan ve Artan, 2011; Charlesworth, 2011).

Toplumsal cinsiyet: Bir kişinin cinsiyetinden ötürü toplum tarafından nasıl algılandığını; kadının ya da erkeğin nasıl görünmesi, düşünmesi, hissetmesi, giyinmesi, hareket etmesi ve içinde bulunulan dünyayı nasıl algılaması gerektiğini tanımlayan bileşenlerin tümüdür (Helman,1990).

Cinsiyet rolü: Toplumsal cinsiyetin, kadından ya da erkekten beklediği ve kadına ya da erkeğe uygun görülen davranış, tutum, hak, görev ve yükümlülükler cinsiyet rolü ya da toplumsal cinsiyet rolü olarak tanımlanabilir (Dökmen, 2010).

Cinsiyet kimliği: Kişinin kendini kadın ya da erkek olarak anlayışı ve kabullenışıdır (Fabes ve Martin, 2009).

1.5.Araştırmanın Kuramsal Temeli

1.5.1.Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kavramları

Cinsiyet genellikle erkek ve dişi olmanın biyolojik yönü olarak tanımlanır ve bütün canlılarda bir türün üyelerini, üreme yönünden birbirini tamamlayan erkek ve dişi olarak ayırt edilebilen bedensel özelliklerin tümüdür (San Bayhan ve Artan, 2011). Toplumsal cinsiyet ise, bireyi kadınsı ya da erkeksi olarak şekillendiren psikososyal özellikler olup toplumun ve içinde yaşanılan kültürün kadın ya da erkek olmaya yüklediği anlamlar ve beklentiler olarak tanımlanabilir. (Rice, 1996; Akt: Dökmen, 2010).

Cinsiyet doğuştan, doğal ve biyolojik olan bir kavramı ifade ederken, toplumsal cinsiyet sosyokültürel bir çevrede yapılandırılan, eril ve dişil niteliklere, davranış modellerine, rollere ve sorumluluklara işaret eder. Cinsiyet kavramı toplumdan topluma değişiklik göstermezken, toplumsal cinsiyet değişkendir ve zamana, kültüre, hatta aileden aileye bile değişiklik gösterebilir (Çelik, 2008).

Helman'a göre bir kişinin cinsiyeti, birçok bileşenden oluşmaktadır (1990). Bu cinsiyet bileşenleri şunlardır:

1. Genotip ve X ve Y olarak tanımlanan iki cinsiyet kromozomunun kombinasyonuna dayanan genetik cinsiyet
2. Fenotip, özellikle fiziksel görünüm ve ikincil cinsiyet özelliklerinin gelişimine dayanan bedensel cinsiyet.
3. Kişinin kendi kendini algılamasına ve davranışlarına dayanan psikolojik cinsiyet
4. Erkek ve kadının cinsiyetinden dolayı toplum tarafından nasıl algılandığını; kadının ya da erkeğin nasıl görünmesi, düşünmesi, hissetmesi, giyinmesi, hareket etmesi ve içinde bulunulan dünyayı nasıl algılaması gerektiğini tanımlayan toplumsal cinsiyet

1.5.2.Cinsiyet Rolü Gelişimi

Çocuklar, genellikle 2-3 yaş civarında kendilerinin ve başkalarının cinsiyetlerini doğru olarak saptayabilirler (Bee ve Boyd, 2009). Bu yaşlardaki çocuklar kendi kültürlerindeki cinsiyet tiplemesine uygun kıyafetlerin ve ev eşyalarının da farkına varabildikleri gibi 3 yaşındaki bir çocuk bir başka kişinin cinsiyetini kolayca ayırt edebilir ve kendi cinsiyetine uygun eşyaları seçebilir (Aydın, 2005). 4 yaş dolaylarında çocuklarda cinsiyet sürekliliği kavramı gelişir. Cinsiyet sürekliliği yani insanların ömür boyu aynı cinsiyeti taşıyacağına inanılmasıdır. 5-6 yaşlarında ise, cinsiyetin değişmezliğini yani kişinin görünüşü değişse bile cinsiyetinin değişmeyeceğini anlayabilirler (Bee ve Boyd, 2009). Okul öncesi eğitim ve ilköğretim kademesindeki çocuklar toplumsal cinsiyet rollerini geliştirmeye devam ederler (Driscoll ve Nagel, 2008). İlkokulun ilk yıllarında çocuklar erkek ve kız çocuklarının neleri yapması gerektiği ve yapabileceği konusunda oldukça katı kurallar oluştururken daha büyük yaşta çocuklar bu kuralların toplumsal gelenekler olduğunun farkındadırlar ve bunları tartışmasız kurallar olarak görmezler. Ancak daha erken yaşlarda bu durum tartışma kabul etmez gibi algılanır. Bu da çocukların bu konuda katı kurallar oluşturmalarına neden olur (Bee ve Boyd, 2009). Örneğin 3-6 yaş arasındaki çocukların büyük bir bölümünün, tırnağına oje sürerek toplumsal cinsiyet kalıp yargısını çiğneyen bir erkek ya da kamyonlarla oynayarak toplumsal cinsiyet kalıp yargısını çiğneyen bir kız ile oynamayı

istememedikleri belirtilmiştir (Berk, 2013). Henüz 18 aylık bebekler de bile cinsiyet temelli davranışlar belirgin olarak görülür (Bee ve Boyd, 2009).

Cook ve Cook (2005) çocukların toplumsal cinsiyete ilişkin kavram gelişimlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

Doğumdan 12 aya kadar:

- 7 aylıkken kadın ve erkek sesini ayırabilme
- 9 aylıkken kadın ve erkek resimlerinde görsel ayırım yapabilme
- 1 yaşında kadın ve erkek sesi ile görüntüyü eşleştirebilme

12- 24 ay:

- Erkekler kızlara oranla daha saldırgan ve kendine güven davranışları gösterirler
- 2 yaş civarında çocuklar cinsiyetlerine uygun oyuncaklarla oynamayı tercih ederler. Erkekler, oyuncak bebek gibi kız oyuncağı addedilen oyuncaklarla oynamaktan sakınıırken kızlar oyuncaklara ilişkin tutarlı bir cinsiyetçi eğilim göstermezler.

24-36 ay:

- 26 ay civarında yetişkin eşyaları, rolleri, fiziksel görünümleri ve kişilik özellikleri hakkında bilgi edinirler.
- 30 ay civarında cinsiyet kategorilerini anlar ve kız-erkek olarak etiketlerler.
- 36 ay civarında pek çok çocuk cinsiyet kimliğini anlar, kendi cinsiyetini bilir ancak buna saç şekli ve kılık kıyafete bakarak karar verir.
- 2.5-3 yaşında çocuklar nesnelere, etkinliklere ve çocuk oyuncaklarına yönelik cinsiyet kalıp yargıları oluştururlar. Bu yaşta genellikle kendi cinsiyetine uygun oyuncaklarla oynama artar. Hem kızlar hem erkekler aynı cinsiyetten arkadaşına yönelir.

3-5 yaş:

- Genellikle oyuncak ve oyun tercihlerinde cinsiyet farklılıkları artar.
- 3 yaşında pek çok çocuk cinsiyet sabitliğini anlar (Zamanla cinsiyetin değişmemesi).

- Oyuncak, etkinlik, renk, kişisel özellik, oyun tercihlerinde güçlü kalıp yargılar gösterirler. 5 yaşında kalıp yargılar hızlıca ve katı şekilde oluşur. Erkeklerde kızlara oranla daha fazla etki gösterir.
- 2-4 yaşları arası kadınlara ve erkeklere yönelik kişilik özellikleri, davranış ve duyguları özellikle güç ve korkaklık yönünden (erkekler güçlüdür, hızlıdır; kızlar ağlar, yardıma ihtiyaçları vardır ve korkarlar) ve olumlu, olumsuz (erkekler olumsuzdur, kadınlar olumludur) açıdan kalıp yargılar oluştururlar.
- Aynı cinsiyetten oyun arkadaşı tercih etme ve oyunlarda cinsiyet ayrımı artar.
- Aynı cinsiyete yönelik pozitif ayrımcılık 5 yaşta gelişir (Kızlar 3 yaşta bu ayrımı geliştirebilirler).
- Kişilik ve sosyal karakteristiklere ilişkin özellikle saldırganlığa ya da yardım etmeye yönelik kalıp yargısal davranışlar oluşmaya başlar.
- Okul öncesi dönemin son yıllarında cinsiyete ilişkin inanış ve davranışlarda katılık en yüksek düzeydedir.

6-7 yaş:

- Etkinlik, meslek, davranış, spor dalları ve okul sorumluluklarına ilişkin kalıp yargılar oldukça katıdır.
- Aynı cinsiyetten arkadaş ile oynama erken ergenliğe kadar devam eder.
- Bazı alanlarda kalıp yargı içeren tercihler yükselir ya da sabit kalır ancak kızlarda genel olarak düşüş görülür.
- Sabit ya da artan cinsiyet farklılıkları televizyon programı tercihlerinde (erkekler daha fazla çizgi film ve macera programları izler), spor etkinliklerine katılım, hobiler, ev işleri, içeri ve dışarı oyunlarında görülür.

1.5.3.Cinsiyet Rolü Kazanımını Etkileyen Etmenler

1.5.3.1.Biyolojik Etmenler

Hayvanlarla yapılan deneyler doğum öncesi erkeklik hormonunun (androjenin) hem erkek hem de dişi memelilerde hareketli oyunu artırdığı ve annenin bakımını baskıladığını ortaya koymuştur. Doğum öncesinde yüksek düzeyde erkeklik hormonu almış kızların ebeveynleri onları cinsiyet tiplemesine uygun oyunlar oynaması konusunda yönlendirse bile daha erkeksi (maskülen) (kamyon ve Legoları bebeklere, hareketli oyunu sakın oyuna tercih etme ve oyun arkadaşı

olarak erkekleri seçme) davranışlar gösterdikleri, benzer biçimde kalıtsal bozukluklara bağlı olarak doğum öncesinde, az erkeklik hormonu almış erkek çocuklarında oyuncak tercihi, oyun davranışları ve oyun arkadaşı seçme gibi konularda kadınsı (feminen) davranışlar sergileme eğiliminde oldukları belirlenmiştir (Sato ve ark.,2004; Cohen-Bendahan, van de Beek ve Berenbaum, 2005; Paterski ve ark., 2005; Akt: Berk, 2013).

Okul öncesi dönem çocuklarının oyun, oyuncak ve oyun arkadaşı tercihlerinde cinsiyetçi bir tutum sergilediklerini belirleyen pek çok çalışma bulunmaktadır. Maccoby (1998)'in belirttiğine göre, çocuklar oyun arkadaşı tercihlerinde okul öncesi dönemden orta çocukluk dönemine geçtikleri çağlarda serbest zamanlarında kendi cinsiyetlerinden olan çocuklarla daha fazla arkadaşlık etmektedirler Bu eğilim, diğer cinsiyetten olanın ilgileri ne olursa olsun oyun dışı bırakılması, arka planda kalması ve hatta bazen kabul edilmemesi anlamına gelebilir. Jacklin ve Maccoby, birbirlerini tanımayan 33 aylık çocuk çiftleriyle yaptıkları araştırma sonucunda hem kızlar hem de erkeklerin kendi hemcinsleriyle daha etkin biçimde oynadıklarını belirlemiştir. Yine Taş ve Yağan Güder'in 2012 yılında yaptıkları bir çalışmada da kız çocuklarının genellikle oyun arkadaşı olarak kız çocuklarını, erkek çocuklarının ise erkek çocuklarını tercih ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Cinsiyet hormonları insanlarda oyun stillerini etkilemekte ve bu da, erkekleri sert ve gürültülü, kızları ise sakin ve nazik eylemlere yöneltmektedir. Süreç içerisinde çocuklar akranlarıyla etkileşim yaşadıkça ilgileri ve davranışları hemcinslerine yönelir. Okul öncesi dönemde kızlar, işbirliğine dayalı roller içeren sakin oyunları tercih ettikleri için çiftler halinde diğer kız arkadaşları ile oynamayı tercih ederler. Erkekler ise, koşmak, tırmanmak, itiş kakış oyunları oynamak, yarışmak, inşa etmek, yıkmak gibi kendileri ile ortak ilgileri olan diğer erkekler ile daha büyük grup oyunları oynamaya yönelirler (Fabes, Martin ve Hanish, 2003; Akt: Berk, 2013). Bu çalışmalar çocukların oyun ve oyun arkadaşı tercihlerinde biyolojik etmenlerin etkisini göstermekle birlikte çevresel faktörlerin de rolüne dikkat çekmektedir

1.5.3.2.Çevresel Etmenler

Çocukların toplumsal cinsiyet rolleri edinmelerinde pek çok çevresel etmen rol oynar. Bu çevresel etmenlere aile, okul, öğretmenler, kitaplar, akranlar, televizyon, örnek olarak verilebilir.

1.5.3.2.1.Aile

Zaman içerisinde ve kültürel olarak yapılan toplumsal cinsiyet, değişmez ve doğuştan değildir. Bu yapılanma sürecinde özellikle aile ve sosyal çevrenin rolü yadsınamaz. Sosyokültürel ve sosyoekonomik özellikler değişkenlik gösterse bile neredeyse her toplumda cinsiyet rollerine dayalı davranış örüntüleri kız ve erkek çocuklarına sosyalleşme süreci ile verilmektedir (Dökmen, 2004).Clinard'a göre çocuğun sosyalleşme merkezi ailedir. Aile bireyin topluma uyumlu olmasında, bireye kültürel değerlerin aktarılmasında uygun davranış biçimlerini öğretilmesi ve bireyin topluma uyumlu bir hale gelmesinde önemli bir rol üstlenir. Aile içindeki rol beklentileri, cinsiyet kimliklerinin ve toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin yeniden üretildiği bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır (Akt: Aktaş, 2011). Çocuğun ailesi ve içinde bulunduğu çevre çocuğa cinsiyetine uygun davranması konusunda yön göstermekte ve kendi cinsiyetine uygun davranmasını beklemektedir. Bu durum çocukta erken yaşlardan itibaren cinsiyet kalıp yargılarının oluşmasına neden olur. Çocuk ilk olarak kız ve erkek olgusunun ne demek olduğunu ailesinden öğrenmekte bu ise cinsiyet kalıp yargılarının oluşmasına zemin hazırlamaktadır (Sherman, 1979, Witt, 1997, Akt: Bağçeli, 2008). Hem geleneksel hem de modern ailelerde çocuklara toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili eğitim verilir. Geleneksel ailelerde bu eğitim daha belirgin olmasına rağmen çekirdek ailelerde de çocuklara toplumsal cinsiyet rolleri kazandırılmaktadır (Eşsizoğlu, 2012)

Çocukların cinsiyete özgü davranışlarının ebeveynlerinin çocuk yetiştirme tutumlarından etkilendiği; birçok anne ve babanın farkında olarak ya da olmayarak kız ve erkek çocuklarının cinsiyet rolüne uygun özellikler kazanmaları beklentisinde oldukları bilinmektedir. Bu beklentiler ebeveynlerin çocuğa karşı olan davranışlarını etkilemektedir (Fagot, 1978; Rubin, Provenzo ve Luria, 1974; Smith ve Daghish, 1977; Akt: Özen, 1992). Stewart ve Friedman (1987)'a göre ebeveynler erkek çocuklarını, kız çocuklarına göre başarıya, yarışma, duygularını

kontrol etme, bağımsız hareket etme ve kişisel sorumluluk alma gibi konularda daha fazla desteklemektedirler. Özellikle babaların oğullarına karşı daha otoriter, titiz, katı ve erkeksi kalıp yargılardan sapan davranışlarına karşı daha az tolerans tanıdıkları belirlenmiştir (Akt: Baran, 1995). Öte yandan Wood, Desmarais ve Gugula (2002) tarafından yapılan bir araştırmaya göre ebeveynlerin kız çocukları ile oyun oynadıklarında oyuncak tercihleri konusunda daha esnek oldukları ancak erkek çocukları ile daha maskülen oyuncaklarla oynamayı tercih ettikleri belirlenmiştir. Ayrıca, Sandnabba ve Ahleberg (1999)'in yaptıkları çalışmada ise ebeveynlerin erkek çocuklarının "karşı cinsiyete özgü" davranışlarına karşı tahammülsüz oldukları belirlenmiştir. Dolayısı ile ebeveynlerin çocuklarına yönelik duyduğu kaygının onların cinsiyetine göre değişmesi, oyun ve oyuncak tercihinde erkek çocuklarına yönelik katı bir tutumun olması erkeksi değer ve davranışların, kadınsı değer ve davranışlardan daha değerli ve önemli görülmesi ile açıklanabilir.

Annelerin kız çocuklarının cinsiyet rolü davranışlarında babalara göre daha fazla destek ve kontrol unsuru oldukları belirlenmiş olmasına rağmen genel olarak ebeveynlerin kız çocuklarının cinsiyet rolü davranışlarına daha az etki ettikleri bulunmuştur (Arditti, Godwin ve Scanzoni, 1991). Dilek (1997)'in çalışmasının sonuçlarına göre, eğitim seviyesi ve gelir düzeyinin yüksekliğine rağmen anne ve babaların –özellikle de babaların- büyük bir kısmının çocuklarını toplumsal cinsiyet kimliği kazanmaları konusunda yönlendirdikleri gözlenmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde babaların annelere oranla toplumsal cinsiyete yönelik davranışların kazandırılmasında daha fazla özendirme yaptıkları, ebeveynlerin kendi cinsiyetinden olan çocuk ile daha fazla bu özendirmeyi desteklediği söylenebilir.

Kardeşin olup olmama durumu ya da kardeşin cinsiyeti de toplumsal cinsiyet rollerinin kazanılmasında önemlidir. Örneğin, Rust ve arkadaşları (2000) tarafından yapılan bir çalışmada, kardeşi olmayan çocukların aynı cinsiyetten kardeşi olanlara göre daha az kalıp yargısal görüşleri olduğu; ancak farklı cinsiyetten kardeşi olanlara göre ise daha kalıp yargılı oldukları belirlenmiştir. Dolayısı ile büyük kardeşlerin, küçük kardeşleri için model oldukları; eğer kardeşlerin cinsiyeti aynı ise küçük kardeşin büyük kardeşten etkilenecek daha kalıp yargısal olacağı; eğer kardeşlerin cinsiyeti farklı ise daha az kalıp yargısal olabilecekleri söylenebilir.

1.5.3.2.2.Eğitim Sistemi: Okul, Öğretmenler ve Kitaplar

Egemen cinsiyetçi kalıp yargıların ve değerlerin yeniden üretiminde okullar kilit rol oynarlar. Okullar gerek sunulan bilgi süreçleri aracılığıyla gerekse kültürel iklimi içinde kalıp yargıları tekrar üretirler (Freire, 1991; Apple, 2000; Akt: Sayılan, 2012).

Eđitim sistemi içinde toplumsal cinsiyet rolleri kitaplar ve öğretmen- öğrenci ve akran etkileşimde kendini gösterir. Toplumsal cinsiyetin ders kitaplarında nasıl verildiğine bakıldığında Gümüšođlu'nun (2013) aktardığına göre 1930 İlkmektep Müfredat Programı'nda "Ev İdaresi ve Aile Bilgisi" derslerinin "kızlara mahsus" vurgusu ile 4. ve 5. sınıfta okutulma nedeni řu şekilde açıklanmaktadır (İlk Mektep Müfredat Programı, 1930, s. 128):

Büyük bir kısmı daha yüksek bir tahsil görmeden hayata karışacak, ev kadını olacak kızlarımıza müstakbel vazifeleri hakkında esaslı bilgi ve fikir vermek,

İyi bir evin nasıl olacağını, iyi bir ev kadınının nasıl olması icap edeceğini kendilerine layıkıyla anlatmak,

Ev iktisadının başlıca esaslarını anlatmak

Cumhuriyetin ilk yıllarında, kadınların büyük çoğunluğunun okuyamayacağı gerçeğinden hareketle bir ev kadını tipi yaratılmaya çalışılmıştır. Burada temel amaç kadınları buldukları her konumda bilgilendirmektir (Gümüšođlu, 2013). Günün koşulları gereği kadınların büyük kısmının okumayacağı gerçekçi bir durum olarak düşünülebilir. Ancak, ev kadınından istenenin yaptığı işi hevesle ve sevinçle yapması, kadının yumuşak huylu ve alçak gönüllü olması, kadının hırçın olmamasının öğütlediği "Aile Bilgisi" kitaplarında, ülkenin koşulları değil kadınların kişilik özelliklerine yönelik toplumsal cinsiyet algısı sunulmuştur.

Öte yandan 1954 yılı 4. sınıf "Aile Bilgisi" kitabında doğru ve estetik yürüme ile ilgili öneriler sunulmuş, metnin üstünde doğru ve yanlış yürüyen kadın ve erkek resmi birlikte verilmiştir (Gümüšođlu, 2013). Yıllar ilerledikçe toplumsal cinsiyet algısının kadınların lehine değişeceği düşünülse bile ders kitaplarında durum tam tersi yönde işlemiştir. Gümüšođlu'nun (2013) incelemesine göre 1993 yılı "Ev Ekonomisi ve Uygulaması" kitabının 19. baskısında doğru ve estetik yürüme kuralları sadece kız öğrenci resmi ile anlatılmıştır.

Ders kitaplarındaki toplumsal cinsiyet olgusunun belirlendiği çalışmalar incelendiğinde erkek resimlerinin kız resimlerine oranla daha fazla yer kapladığı,

kızların erkek çocuklarına oranla daha fazla evde gösterildiği erkek çocukların kamusal alanda ve okulda daha çok gösterildiği görülmektedir. Kız çocuklarına resimler yoluyla “anne” olmak dayatılırken, erkek çocuklarına “baba” rolü aracılığıyla dışarıda çalışma, ekonomik özgürlük gibi konular verilmeye çalışılmıştır. Mutfak, temizlik, çocuk bakımı işleri kadınlara özgü gösterilirken; çocuklar genellikle anne ile diyalog kurarken betimlenmiştir. Kadınlara daha çok ev hanımlığı, öğretmenlik, doktorluk gibi meslekler uygun görülmüşken, erkeklere ise mekanik, güç gerektiren işler uygun görülmüştür (Yorgancı, 2008). Sporla ilgili konularda ayrımcılık daha fazla yapılmıştır (Özkan, 2013). Topal (2012) son dönemlerin ilköğretim kitaplarında erkeğin de ev işlerinde kadına yardım ettiği durumların olduğunu, bu yardımlaşmanın kitaplarda yer alan resimlerde açıkça gösterildiğini belirtmiştir.

Topal’ın çalışmasında belirttiği son dönem kitaplarında “erkeğin ev işlerinde kadına yardımcı olduğu” belirlemesi ilk bakışta olumlu bir değişiklik olarak görülebilir. Ancak erkeğin ev işlerinde kadına yardım etmesi olumlu gibi görünse de aslında durum pek öyle değildir. Çünkü burada temel sorun, yine ev işinin kadının sorumluluğunda olması, erkeğin ise kadına yardımcı olmasıdır. Oysaki olması gereken ev ile ilgili bütün işlerde kadının ve erkeğin, yaşlarına uygun olarak çocukların da ortak sorumluluk almasıdır. Bu şekilde düşünüldüğünde yine toplumsal cinsiyete ilişkin bakış açısının çok değiştiği söylenemez.

Okul öncesi dönem çocuklarına yönelik materyallerde de ilköğretim ders kitaplarındakine benzer bir durum söz konusudur. Gürşimşek ve Günay (2005) tarafından yapılan çocuk kitaplarındaki cinsiyet rollerinin nasıl belirlendiği ve kitaplara nasıl yansıtıldığına belirlenmeye çalışıldığı araştırmada kitaplarda genellikle toplumsal kalıp yargılara yönelik bir dilsel ve dil dışı gösterge seçimi yapıldığı belirlenmiştir. Aynı şekilde Köşeler (2009) tarafından yapılan bir çalışmada da öykü ve masal kitaplarında kadınların çalışma hayatının kısıtlı tutulduğu ve mesleki rollerinin çok az belirtildiği saptanmıştır. Bu kitaplarda yer alan kadın figürlerinin genellikle ev içinde ve çocuklarla ilgilenen anne rolünde, kız çocukları annelerine mutfakta ya da evin temizliğinde yardım ederken, erkek çocukları ise annelerine alışverişte yardım ederken betimlendiği belirlenmiştir.

Masal kitaplarında da erkekler genellikle kurtaran kadınlar ise kurtarılan olarak tasvir edilir. Kadının kahramanlık motifi ile anlatıldığı masallarda ise babanın

yaşlanması ve erkek çocuğun olmaması sabit ön koşuldur. Masallardaki cadılar ya çok çirkindir ya da çok güzeldir. Masallardaki yüceltme de aşağılama da dişilik özellikleri üzerinden yapılmaktadır (Sezer, 2010). Lenore Weitzman ve arkadaşları okul öncesi dönemdeki çocuklar için en çok okunan kitaplardaki toplumsal cinsiyet unsurunu belirledikleri çalışmalarında, kızların edilgen ve çoğunlukla ev işleri ile uğraşan, erkekler için yemek pişiren, temizlik yapan ve erkeğin yolunu gözleyen şekilde tasvir edildiklerini; erkeklerin ise savaşçı, polis, yargıç, kral olarak betimlendiğini belirlemişlerdir (Giddens, 2008).

Toplumsal cinsiyet olgusu kadınların eğitimine de yansımakta ve toplumsal bakış açısı kız çocuklarını okullardan uzaklaştırmaktadır. Eğitimin getirisi açısından cinsiyetler karşılaştırıldığında, dünya genelinde kadının eğitim getirisinin erkeklerinkinden yüksek olduğu görülmektedir. Kız çocuklarının eğitimi, başta uzun ve sağlıklı yaşama olanağı ve ekonomik kazanç sunarak aileye ve sonrasında ülkeye toplumsal kalkınma sunması gibi önemli getirileri bulunmaktadır (Benavot, 1989; Klasen & Lamanna, 2009; Psacharopoulos, 1994, McMahon, 1987, Akt: Maya, 2013). Buna karşın Türk eğitim sisteminde kız çocuklarının okullaşma durumunun, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim olmak üzere eğitimin tüm düzeylerinde erkeklerden daha düşük olduğu belirlenmiştir (Şimşek, 2010; Akt: Maya, 2013).

Eğitim ortamında toplumsal cinsiyete ilişkin kalıplaşmış roller öğretmen-öğrenci etkileşiminde, sınıf ortamında ya da öğretim materyallerinde kendini gösterebilir. Çalışmalar, öğretmenlerin cinsiyet rollerine ilişkin kalıplaşmış rolleri bilinçli ya da bilinçsizce sınıf içerisinde sürdürdüklerini ortaya koymuştur. Öğretmenin cinsiyet rollerine ilişkin inanışları ve beklentileri çocukların davranışlarına etki etmektedir (Todor, 2010). Ayrıca bazı öğretmenlerin kız ve erkek çocuklarına farklı davrandıkları da belirlenmiştir (Meece ve Daniels, 2008). Öğretmenler, evde öğretilen toplumsal cinsiyet rollerini sürdüren ve hatta daha ileriye giderek bu kalıp yargıları genişleten biçimde davranabilirler. Çoğu öğretmenin çocuklarla iletişimlerinde sık sık “kızlar bir tarafa, erkekler diğer tarafa” ya da “erkekler, kızlar gibi sessiz olmanızı istiyorum” dedikleri bilinir. Bu durumda sınıf içinde çocuklarla iletişimlerinde toplumsal cinsiyet rollerini sürdürmüş olurlar. Böyle etiketlemeler çocuklarda toplumsal cinsiyet kalıp yargılamasını, cinsiyet içi (kız-kız ya da erkek-erkek) kayırmacılığını ve öteki cinsiyet (kız-erkek) önyargısını desteklemektedir

(Bigler, 1995; Akt: Berk, 2013). Coşkun (2002) tarafından yapılan çalışmada, okul öncesi dönemdeki kızlar ve erkeklerin cinsiyet rol özellikleri, sosyalleşmeleri ve eğitimin süreçleri incelemiş ve okul içinde kız ve erkeklerin belirgin bir cinsiyetçi tutum izledikleri, öğretmenler tarafından ise kimi zaman bilinçli kimi zaman bilinçsiz bir şekilde bu cinsiyetçi tutumun desteklendiği ortaya çıkarılmıştır. Torun'un (2002) çalışmasının sonuçlarına göre ise, öğretmenlerin öğrencilerin davranışlarına dair cinsiyet kalıp yargılarına sahip olmakla kalmayıp kız ve erkek öğrencilere farklı davrandıkları belirlenmiştir.

Eğitim ve okullaşmanın yaygınlaşması sonucu toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin giderek azaldığı, hem eğitilmiş ve vasıflı kadınların sayısını, hem de istihdam ve eğitim talebini artırdığı ve çeşitlendirdiği görülmektedir. Eğitimin yaygınlaşmasının kısmi de olsa kadınları güçlendirici etkisi olmasına rağmen eğitim programlarının cinsiyetçi ideolojik içeriği ve cinsiyetçi öğretmen tutumları nedeniyle bu etki sınırlı kalmaktadır. İyi eğitim görmüş pek çok kadının ev kadını olmayı seçmesi ve de yine pek çok eğitilmiş kadının istihdam alanında pasif rolleri almasının gerisinde eğitimin kadınları güçler hiyerarşisinin alt basamaklarında tutacak biçimde yapılması ve ataerkil ideolojinin yeniden üretimine hizmet edecek şekilde gerçekleşmesi olduğu söylenebilir (Gök, 1993; Akt: Sayılan, 2012)

1.5.3.2.3. Televizyon

Aral ve Aktaş (1997) yaptıkları bir çalışmada, çocukların hafta içi ve hafta sonu yaptıkları ekinliklerin başında televizyon izleme davranışının geldiğini belirtmişlerdir. Christakis, Zimmerman, DiGiuseppe ve McCarty (2004) tarafından 1980'den beri yapılan boylamsal bir araştırmaya göre ise 1.5 yaşındaki çocukların günde 2.2. saat, 3.5 yaşındaki çocukların ise günde 3.6 saat televizyon izledikleri belirlenmiştir (Akt: Anderson ve Pempek, 2005). Yine Yalçın, Tuğrul, Naçar, Tuncer ve Yurdakök'ün (2002) yaptıkları çalışmada ise, okul öncesi dönem çocuklarının ilkökul çocuklarından daha fazla televizyon izledikleri belirlenmiştir. Oysa Amerikan Pediatri Akademisi, iki yaşın altındaki çocukların televizyon izlememesini, iki yaşın üstündeki çocukların ise günde en fazla 1-2 saat televizyon izlemelerini önermiştir (American Academy of Pediatrics, 1999). Günümüzde çocukların televizyona çokça maruz kaldıkları aşikârdır. Çocukların televizyon izledikleri süre zarfında neler izledikleri de önemli bir konudur. Stipp (2003)'in

yaptığı araştırmaya göre çocuklar televizyon karşısındaki zamanlarının %58'ini Disney Kanalları gibi kablolu kanallar izleyerek geçirmektedirler. Yine Cihangir ve Demir (2003)'in yaptığı çalışmada da araştırmaya katılan çocukların %90.6'sı çizgi film izlemektedir.

Çizgi filmlerin karakterleri genel olarak düşünüldüğünde, karakterlerin giyim, saç, davranış gibi özelliklerinin toplumsal cinsiyeti yansıttığını söylemek yanlış olmaz. Çizgi filmdeki karakterleri kendisi ile özdeşleştirmeye çalışan çocuk, çizgi filmler yoluyla cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargılar oluşturmaktadır. Akman ve diğ. (2011) yaptıkları bir çalışmada çocukların Caillou adlı çizgi filminde hangi karakteri olmak istedikleri sorulduğunda, araştırmaya katılan kız çocukları %39'luk en büyük pay ile Calliou'nun kız kardeşi Rozi, erkek çocuklarının %42'si ise Calliou olmak istemişlerdir. Araştırmacılar çocukların çizgi filmde kendi cinsiyetleriyle aynı kahramanlarla özdeşleşmeye çalıştığı sonucuna ulaşmışlardır. Aşçı'nın (2006) yaptığı araştırmada da bulgular çocukların çizgi filmdeki kahramanlarda kendi cinsiyetlerine göre özdeşim kurmalarını destekler niteliktedir. Araştırmaya katılan kız çocuklarının %2,8'i Temel Reis'i beğenirken, erkek çocuklarının %8,8'i Temel Reis'i beğenmektedir. Şirinler adlı çizgi film, kızların %9,7'si tarafından beğenilirken erkeklerin %4,1'i tarafından beğenilmektedir. Sindrella'yı kızların %4,8'i, erkeklerin %2'si beğenmektedir. Red Kit'i kızlardan seven yok iken Safinaz'ı da erkeklerden beğenen olmamıştır.

Temel Reis güçlü ve Safinaz'ı kurtaran adamdır. Safinaz ise kendini kurtardığı ve güçlü olduğu için temel Reis'i sevmektedir. Şirinlerdeki tek kadın karakter olan şirine süslü, bakımlı, topuklu ayakkabı giyen bir şirindir. Yine Sindrella, kralın oğlu onu beğensin ve onunla evlensin diye baloya gitmek istemektedir. Evlenmek isteyen kadın, kiminle evlenmek istediğine karar veren ise erkektir. Fakir kız evlenmek için kralın oğlunun gönlünü çalmak istemekte, çünkü ancak bu şekilde makûs talihi değişecektir. Görüleceği üzere çizgi filmlerde cinsiyet kalıp yargıları ve cinsiyet rolü davranışları sıkça vurgulanmaktadır. Tüm bu araştırmalardan elde edilecek ortak nokta çocukların oyun tercihlerinde olduğu gibi çizgi film karakteri tercihlerinde de kendi cinsiyetleri ile aynı cinsiyetten karakteri seçtikleridir. Çocukların bu karakterlerin sunduğu cinsiyet rollerini farkında olmadan kabul edecekleri düşünülmektedir.

Televizyonda cinsiyet rollerinin sunulduğu ve çocukların da izlediği reklamlarda üzerine konuşulması gereken programlardandır. Furnham ve Mak (1999) yaptıkları çalışmada 25 yıllık bir sürede 5 farklı ülkede 14 çalışmayı karşılaştırmışlardır. Araştırmanın sonucunda, televizyon reklamlarında toplumsal cinsiyet rollerine yönelik kalıp yargıların evrensellik gösterdiği, reklam endüstrisinin kadın ve erkeği farklı yollarla betimlediği belirlenmiştir (Akt: Uluyağcı ve Yılmaz, 2007). Uluyağcı ve Yılmaz (2007) tarafından yapılan ve televizyon reklamlarında yer alan çocukların kadın ve erkeğe ait toplumsal cinsiyet rollerini nasıl yansıttıklarını belirledikleri çalışmalarında, cinsiyet rollerinin temsilinde daha çok erkek çocuklarına yer verildiği; erkek çocuklarının kız çocuklara oranla daha baskın rollerde yer aldıkları belirlenmiştir.

Tüm bu çalışmalarda da görüldüğü üzere özellikle çocukların izledikleri programlarda toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretildiği ve pekiştirildiği söylenebilir.

1.5.4.Toplumsal Cinsiyet Rollerini Kuramları

Alan yazında toplumsal cinsiyet rollerini açıklamaya yönelik pek çok kuram bulunmaktadır. Bu bölümde toplumsal cinsiyet rollerine yönelik kuramlar açıklanmıştır. Bu kuramlar temel olarak biyolojik kuramlar, toplumsallaşma kuramları ve sosyolojik kuramlar olarak üç başlık altında toplanmıştır.

1.5.4.1.Biyolojik Kuramlar

Biyolojik kuramlar cinsiyet gelişimini özellikle fizyolojik ve biyokimyasal süreçlerin etkisine odaklanarak açıklamaya çalışırlar. Biyolojik etkilerden bahsederken sıklıkla erkeklik hormonlarının etkisi ile özellikle de testosteron hormonu üzerine çalışılmıştır (Martin ve Fabes, 2009). Günümüzdeki biyolojik teoriler cinsiyet farklılıklarını genetik temele oturturlar ve ergenlikte doğum öncesi süreçteki hormonların etkisi üzerine odaklanırlar (Cook ve Cook, 2005). Testosterona maruz kalan dişi hayvanların erkek hayvanlara özgü davranışları daha fazla gösterdikleri ve testosterona maruz kalmayan dişi hayvanlara oranla daha saldırgan oldukları erkek hayvan embriyonlarının testosteron salgılaması bloke edildiğinde ise bu

hayvanların türün daha çok dişi örneklerine özgü davranışlar sergilediği görülmüştür (Bee ve Boyd, 2009).

Östrojen ve testosteron hormonu kadın ve erkeklerin beyin loblarının farklı yönlerde gelişimlerine etki etmiştir. Araştırmalar kadınların ve erkeklerin beyinlerinin her iki lobunu da kullandıklarını iddia ederler. Ancak erkekler sol lopta daha fazla gelişim göstererek doğrusal, mantıksal, ardışık, soyut ve analitik düşünme becerilerini sergileyebilirler. Diğer yandan kadınların sağ lopta daha fazla gelişim göstererek sanatsal, yaratıcı, sezgisel, görsel ve uzamsal becerileri daha fazla deneyimledikleri söylenir. Kadınların ve erkeklerin beyinleri farklı gelişim gösterdiğinden, bilgiyi işleme süreçleri de farklılaşarak farklı algılama, öncelik tanıma ve farklı davranma ile bilgiyi sonuçlandırır. Biyolojik teoriler bize erkeksi ve kadınsı davranışlar hakkında genel bilgi sağlayabilirler ancak düşük testosteronlu olan bir erkeğin diğer erkeklere göre daha az saldırgan davranışlar sergileyebileceği sonucunu gösteremez (Payne, 2001). Biyolojik teoriler çocukların yetenekleri, davranışları ve kişiliklerinin doğum öncesi dönemde maruz kaldıkları hormon seviyesinden etkilendiğini öne sürerler. Bu durumda eğer hormonlar cinsiyet gelişimini etkiliyorsa, kızların ve erkeklerin davranışlarını değiştirmenin bir yolu olmadığı düşünülebilir. Ancak bu sonuca ulaşmak pek doğru olmaz çünkü bazı biyolojik etkiler kolaylıkla değiştirilebilir. Üstelik pek çok araştırmacı cinsiyet gelişiminde biyolojik faktörler etkili olsa bile sosyalizasyon ve destek gibi çevresel faktörlerin çocuk gelişimine etki edebileceğini vurgular (Martin ve Fabes, 2009).

Biyolojik kuramlardan biri olan sosyobiolojik yaklaşım yani evrim psikolojisi yüzbinlerce yıllık evrimsel süreci ve genetik değişimi cinsiyet farklılıklarının açıklanmasında temel almaktadır. Sosyobiyoloji, Darwin'in doğal ayıklanma ilkesi doğrultusunda, sosyal davranışın biyolojik süreçlerden ve genetik faktörlerden etkilendiği görüşüne dayanır. Sosyobiolojik yaklaşıma göre, diğer türler gibi insanoğlu da kendi genlerinin geleceğe taşınmasını ve genetik özelliklerinin kuşaklar boyu yaşamasını sağlama yollarını geliştirmiştir. İşte toplumsal cinsiyet rolleri de bu amaçla ortaya çıkmıştır. Sosyobiyologlar, kadınların doğurgan oldukları ve bebeklerini sütleri ile besleyebildikleri için ilgi ve bakım yönelimli olduklarını ileri sürerler. Benzer şekilde de erkeklerin fiziksel olarak daha güçlü ve daha saldırgan oldukları için savaşçı ve avcı rolünü üstlendiklerini belirtirler

(Dökmen, 2010). Evrimsel bakış açısına göre, erkek atalarımızın yetişkin yaşamı rekabete, kadın atalarımızın ise çocuk yetiştirmeye yönelmiştir. Bu nedenle genetik olarak erkekler başatlık; kadınlar da samimiyet, duyarlılık ve işbirliği özellikleri kazanmıştır (Berk, 2013).

Biyolojik kuramlara karşı yapılan en temel eleştirilerden biri, bu kuramcılarının genellikle hayvan davranışlarına ilişkin verileri kullandıkları sonra da bunları insan davranışlarına uyguladıklarıdır. Bir diğer eleştiri ise biyolojik kuramların insan davranışlarına ilişkin tarihsel, antropolojik ve sosyolojik bulguları, özellikle de kadınların ve erkeklerin davranış, statü ve rollerinde zamana ve mekâna bağlı olarak görülen çeşitliliği görmezden gelmeleridir (Pilcher, 2010).

Toplumdaki cinsel rol ayrışmasının biyolojik farklardan kaynaklandığı ve bunun evrensel olduğu öne sürülmektedir. Çünkü ister geleneksel ister modern toplumlar üzerinde yapılmış olsun pek çok araştırma, yemek pişirme, temizlik, dikiş dikme ve çocuk bakma gibi pek çok ev içi etkinliğin genellikle kadın rolleri olarak tanımlandığını; maden, inşaat ve fiziksel güç gerektiren işlerin ise erkek işi olarak tanımlandığını ortaya koymuştur. Ancak, antropolojik araştırmalar incelendiğinde tarihsel süreçte kadın ve erkeklerin günümüzde bilinenden farklı olarak cinsiyet rollerini üstlendikleri örneğin, bazı avcı topluluklarda kadınların avlanmaya giderken, erkeklerin ise ev işlerini yaptıklarını belirlenmiştir. Dolayısı ile bu bulgular bize günümüzdeki cinsiyet rollerinin evrensel olmadığını ve biyolojik temelli olarak açıklanmayacağını gösterir (Suğur, 2012).

1.5.4.2.Sosyal-Psikolojik Kuramlar

Bu başlık altında psikoanalitik kuram, sosyal rol kuramı, sosyal öğrenme kuramı, zihinsel gelişim kuramı, toplumsal cinsiyet şeması kuramına değinilmiştir.

Freud'un görüşlerine dayanan *psikoanalitik kuram*, toplumsal cinsiyetin gelişimine ilişkin olarak geliştirilen ilk kuramdır. P, libido kavramına dayanır. Libido, biyolojik ve toplumsal cinsiyeti yönlendiren biyolojik temelli cinsel enerji olarak tanımlanabilir. Freud'un kuramına göre toplumsal cinsiyetin kazanımına ilişkin üç dönem görülmektedir. İlk dönem çocukların cinsiyetler arasındaki farklılıkların farkında olmadıkları ödipal dönemdir (Dökmen, 2010). Freud'a göre toplumsal cinsiyet kazanımında ilk döneme karşılık gelen oral ve anal dönem boyunca çok

önemli fallik ayrışmalar olsa bile erkek ve kız çocukların kişilik gelişimleri aynıdır (Marchbank ve Letherby, 2007). İkinci dönemde ise çocuklar, kadın ve erkek arasındaki farklılıkları anlamaya başlamakta ve beş yaş civarında da cinsel kimlikleri oluşmaktadır (Dökmen, 2010).

Freud 3-6 yaşlarını kapsayan fallik dönemde çocukların karşı cinsiyetteki anne babaya karşı bir cinsel çekim hissettiğini belirtmiştir. Küçük erkek çocuğu annesine, kız çocuğu ise babasına karşı enestçe bir istek duyar. Erkek çocuk babasının bu duygularını öğrenip kastrasyon (iğdiş edilme) korkusu yaşar. Erkek çocuk daha önceden kız kardeşinin cinsel organını görmüşse, korktuğu şeyin daha önceden kız kardeşinin başına geldiğini düşünür. Kız çocukları ise erkek cinsel organını gördüklerinde penis kıskançlığı yaşarlar (Burger, 2006). Babasının gözdesi konumunda olmak isteyen küçük kız, günün birinde babası tarafından sert bir cezaya maruz kalır ve başından kaynar sular dökülmüş gibi olur. Annesini kendi mülkiyetinde gören erkek ise, annesinin sevgisini ve özverisini kendinden çekerek yeni doğan kardeşine yönelttiğini görür ve küçük çocuk umutsuz düşkünlüğünden vaz geçer (Freud, 2003). Çocuklar yaşadıkları bu durumu karşı cinsiyetteki ebeveynine duydukları isteği bastırarak ve daha sonra karşı tepki geliştirip kendi ile aynı cinsiyetten olan ebeveyni ile özdeşleşerek aşarlar. Babası ile özdeşleşen erkek çocuğu babasından erkeksi özellikler; annesi ile özdeşleşen kız çocuğu ise annesinde kadınsı özellikler kazanmaya başlar (Burger, 2006).

Freud, çocuğun uygun cinsiyet rolü davranışını benimsemesini özdeşim kurma kavramıyla açıklamaya çalışmıştır. Freud'un özdeşim kurmanın 4 ya da 5 yaşlarında gerçekleştiğini düşünmüş olması ancak gerçekte cinsiyet temelli davranışların çocuklarda çok daha önceki yaşlarda görülmeye başlamasından dolayı bu kuram başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Bee ve Boyd, 2009).

Freud'un "anatomi kaderdir" anlayışı ile toplumsal cinsiyeti yorumlaması, toplumsal cinsiyeti biyolojik temele indirgemesi (alan yazında bazı çalışmalar psikoanalitik kuramı bu bakış açısından dolayı biyolojik kuramlar altında değerlendirir) tıpkı Pilcher'in biyolojik kuramlara yönelik eleştirisini akla getirmektedir. Pilcher (2010) biyolojik kuramları insan davranışlarına ilişkin tarihsel, antropolojik ve sosyolojik bulguları, özellikle de kadınların ve erkeklerin davranış, statü ve rollerinde zamana ve mekâna bağlı olarak görülen çeşitliliği görmezden gelerek görüşlerini oluşturdukları yönünde eleştirmiştir.

Freud'a yönelik bir başka eleştiri ise "penis kıskançlığı" kavramına yöneliktir. Horney (1967, Akt: Burger, 2006), erkekleri pohpohlayan bu görüşe "rahim kıskançlığı" kavramı ile (erkeklerin kadınların çocuk doğurma ve bakma yeteneklerini kıskanması) karşılık vermiştir. Horney erkeklerin bu yüzden kendilerinden memnun olmadığı gibi bir sonuca ulaşmamış bunun yerine iki cinsiyetinde, karşı tarafın hayranlık duyduğu bir özelliği olduğunu belirtmiştir. Erkeklerin çocuk doğurma yeteneklerinin olmamasını diğer alanlarda başarılı olarak dengelemeye çalıştıklarını ileri sürmüştür. Öte yandan Horney, psikanalizin bir erkek dehanın eseri olduğu ve bu görüşleri geliştirenlerin hemen hepsinin erkek olduğunu belirtmiştir (Horney, 1999). Ayrıca Freud'un gözlemlerinin ve yazılarının toplumun kadınları ikinci sınıf insanlar olarak gördükleri döneme denk geldiğine dikkat çekerek, o çağda yaşayan bir kadın, erkek olmayı istemişse bunun kadınların biyolojik yetersizliklerinden değil; kültür tarafından maruz bırakıldıkları kısıtlamalardan kaynaklanmış olabileceğini belirtmiştir (Burger, 2006). Beauvoir (1993) insanın kadın olarak doğmadığını sonradan kadın olduğunu, insan dışısının toplum içerisindeki görünüşünü belirleyen biyolojik, ruhsal ve iktisadi bir yazgı olmadığını, erkekle kadını erkek denen iğdiş edilmiş cins arasındaki bu ürünü yaratanının tümüyle uygarlık olduğunu belirtmiştir. Gerek kız gerekse erkek çocuklarında vücut ilkin, özneliğin dışı vurmasıdır, dünyanın anlaşılmasını sağlayan araçtır. Çocuklar evreni cinsel organlarıyla değil, elleriyle ve gözleri ile kavrarlar açıklaması ile Freud'u eleştirmiştir.

Freud'a yönelik başka bir eleştiri ise toplumsal cinsiyet kimliğini cinsel organların fark edilmesiyle gereğinden fazla eşleştirmesidir. Ayrıca Freud'un 4-5 yaşlarındaki bir erkek çocuğunun babasının kendisinden beklediği disiplin ve özerklik yüzünden, onun kendi penisini kesmek istediğini düşleyerek kendisini tehdit altında hissetmesi yani babayı birincil disiplin edici olarak görmesi de eleştirilebilir. Oysa pek çok kültürde anne disiplinin uygulanmasında daha önemli bir rol oynamaktadır (Giddens, 2008). Ayrıca, Freud, erkeğin, karısının yaşamını tümüyle denetim altında tutmasının doğal hakkı olduğu çünkü erkeklerin üstün olduğu inancına sahipti (Fromm, 2000).

Psikoanalitik yönelimli bir diğer kuramcı olan Adler, erkeklerin kadınlara egemen olmak için sürekli olarak çaba gösterdiğini ve kadınların da haklı olarak bu durumdan hoşnut olmadıklarını belirtir. Adler, ailenin güç sembolünün çoğunlukla

baba olduğunu belirtir. Babanın sürekli olarak eve gidiş gelişleri çocuğun ilgisini çekmekte ve çocuk babasının oynadığı üstün rolü hemen fark etmektedir. Ayrıca çocuk babasının herkese nasıl örnek olduğunu, her şeyi nasıl yoluna koyduğunu, herkesin ona nasıl itaat ettiğini, annesinin babasına nasıl akıl danıştığını da görmektedir. İlk çocukluk günlerinden bu yana erkeğin bu imtiyazlı durumuna tanıklık eden erkek çocuğu, doğduğu günden beri bir kız çocuktan daha iyi karşılanmış, kendisine daha iyi davranılmıştır. Bu gibi ilişkilerin yarattığı her durum çocuğun dikkatini çekmekte ve bunun sonucu olarak çocuk, kadının niteliği ile ilgili bir takım düşünceler edinmekte ve bu çoğu zaman kadının zayıf durumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu şekilde bir erkek çocuğunun gelişmesi “erkekçe” bir nitelik kazanmaktadır (Adler, 2007).

Bir diğer kuramcı olan Carl Jung ise her erkeksi erkeğin içinde bir dişi, dişi bir kadının içinde ise erkeksi bir yön olduğunu belirtmiştir. Anima, erkeğin dişi yönü, animus ise dişinin erkeksi yönü olarak tanımlanmıştır (Burger, 2006). Bu doğrultuda erkeklerin en erkeksi olanı bile, animanın etkisiyle çocuklara ya da zayıf ve hastalara karşı şaşkırtıcı bir şekilde şefkat duyabilmekte, kadınlar da animusun etkisiyle cesaretli ve saldırgan olabilmektedirler. Bununla birlikte anima ve animus bilinçle tam olarak bütünleştirilemezler. Örneğin, bir erkek animasını kabul ederek ve öğrenerek sezgilerini, duygularını geliştirebilir, ancak bir tanrıçaya yakıştırılan niteliklere sahip olamaz. Aynı şekilde, bir kadın da animusunu kabul ederek ve öğrenerek girişkenlik kazanabilir ve düşünme yeteneğini geliştirebilir; ancak tamamıyla erkeklik ruhuna asla sahip olamaz (Fordham, 2004; Akt: Arıcı, 2011). Bu arketiplerin temel işlevi eş seçimi ve bir ilişki yürütme süreçlerine rehberlik etmektir. Jung’a göre içimizdeki anima ve animusu olası eşlerimize yansıtarak eş ararız (Burger, 2006).

Freud’un yaklaşımını temel almasına rağmen bu yaklaşımı pek çok yönden değiştiren sosyolog Chodorow ise kendisini erkek ya da kadın olarak görmeyi öğrenmenin bebeğin erken bir yaşta anne ve babasına bağlanmasıyla ortaya çıktığını ileri sürer. Bir çocuk, yaşamının ilk dönemlerinde annenin kendi üzerindeki etkisi en baskın olduğu için anneye duygusal olarak bağlanma eğilimi taşır. Bu bağlanma, ayrı bir benlik duygusuna erişmek için bir noktada kopar. Bu kopuş süreci erkek ve kız çocuklarında ayrı ayrı gelişim gösterir. Kızlar anneyi kucaklama, öpme, onun yaptıklarına öykünme gibi yollarla annelerine yakın olmayı

sürdürürler. Kız çocukları anneden kesin bir kopuş yaşamadıkları için önce annesiyle ardından da başkalarıyla bağlantılı olarak bir benlik duygusu geliştirirler. Yani kadının kimliğinin önce annesininkine sonra da bir erkeğin benliğine bağımlı olma olasılığı yüksektir. Chadorow'a göre bu, kadındaki duyarlılık ve duygusal sevecenlik özelliklerini ortaya çıkaran bir özelliktir (Giddens, 2008). Erkek çocuk ise, bir benlik oluşturmada annesinden tam bir kopuş yaşadığı için kadınsı özellikleri reddeder ve erkeksi özellikler kazanır. Erkek kadınsı özelliklerden kaçındığı için başkalarıyla yakın ilişki kurmakta kadınlara göre daha beceriksizdir. Chadorow (2004), anne-kız ilişkisinin kadın psikolojisinin merkezinde olması gerektiğini, çocukların ilk bakıcısı olan kadınların çocukların cinsiyet rollerini geliştirmede ve cinsiyetler arasındaki ilişkilerde önemli olduğunu belirtmiştir.

Bir diğer kuram olan *sosyal rol kuramı*, kadınlarla erkekler arasındaki bütün davranışsal farklılıkların cinsiyet kalıp yargıları ve sosyal roller ile açıklanabileceğini ileri sürer. Sosyal rol, toplum tarafından tanımlanmış, bir sosyal kategorideki bireylerin hepsinden beklenen, öğrenilmiş tepkilerdir. Bu kuramın öncüsü Eagly'e göre bütün toplumlarda farklı sosyal rol beklentileri, kadınlar ve erkekler için farklı davranış biçimleri ile sonuçlanmaktadır. Örneğin çoğu kültürde çocuğun sorumluluğu erkekten çok kadına atfedilmiştir (Akt. Arıcı, 2011). Kurama göre bir grup insan her zaman belli etkinlikleri yaparken gözleniyorsa, o insanların o etkinlikler için gereken yetenekleri taşıdığına da inanılmaktadır. Örneğin, kadınlar her zaman çocuk bakımıyla ilgilenmekte iseler, onların çocuk bakımı için gerekli olan bakım verici, sıcak, şefkatli vb. özelliklere sahip olduklarını düşünmek de kolaylaşmaktadır. Aynı şekilde, erkekler çocuk bakımı ile ilgilenmemekte iseler, bunun nedeni de onların çocuk bakımı için gerekli olan özelliklere sahip olmamaları ile açıklanabilmektedir. Buna göre, toplumsal cinsiyet rollerine bağlı davranış farklılıklarının, bireylerin sosyal baskılarla cinsiyetlerine göre farklı sosyal rolleri üstlendiklerinde ortaya çıktığı görülmektedir (Dökmen, 2010).

Toplumsal/sosyal öğrenme kuramı ise çocuğun, yeni davranışları, kişileri gözlemleyerek ve onları taklit ederek cinsel rollere ait bilgileri öğrendiği görüşüne dayanır. Özellikle çocukların ödüllendirileceklerini bilmeleri çocukları motive eder. Erkek çocuklar babalarının erkeksi davranışlarını; kız çocukları ise annelerinin kadınsı davranışlarını gözleyerek, taklit ederek cinsel davranışları öğrenirler (San Bayhan ve Artan, 2011). Çocukların cinsiyet rolü davranışlarının şekillenmesinde

doğrudan pekiştirme ve model almanın yanı sıra çocukların takip ettiği çeşitli iletişim araçlarında sergilenen stereotipik cinsiyet rolü modellerinin önemli olduğu da vurgulanır. Bu kuramın savunucuları anne babaların henüz 18 aylık küçük çocuklarda bile cinsiyet temelli etkinlikleri pekiştirdiğine dikkat çekerler. Bunu yalnızca erkek ve kız çocuklara farklı oyuncaklar olarak değil, aynı zamanda oğulları küplerle ya da oyuncak arabalarla ve kızları oyuncak bebeklerle oynarken onlara daha olumlu tepkiler vererek de yaparlar (Bee ve Boyd, 2009). Model alma cinsiyet temelli davranışların öğrenilmesinde güçlü bir etkiye sahip olsa da çocuklar aynı cinsiyetten oldukları ebeveynin davranış, tavır ya da ifadelerini olduğu gibi kopyalamazlar. Çocuklar, kendileri ile aynı cinsiyetten olan ebeveynlerinin, akranlarının, çocukların, öğretmenlerinin ve popüler medyanın sunduğu kadın ve erkekleri rol model olarak seçebilirler (Marchbank ve Letherby, 2007).

Hem psikolojik hem de bilişsel bir kuram olan *bilişsel/zihinsel gelişim kuramına* göre ise toplumsal cinsiyet rolü kazanımı, çocuğun bilişsel süreçleri ile açıklanır. Çocuk toplumsallaşma sürecine etkin katılarak kendi cinsiyet rolünü biçimlendirmekten sorumludur ve buna “kendi kendini sosyalleştirme” denir. Çocuğun kendi kendini sosyalleştirdiği süreçte cinsel kimlik bir kez geliştikten sonra çocuğun davranışı da bu kimlik çerçevesinde toplanır ve çocuk kendine uygun modeller arayarak bu modellerle özdeşleşir (Arıcı, 2011). Çocuklar önce kendilerini sonra da diğer insanları “kız” ve “erkek” olarak sınıflandırdıkları zaman dişilik ve erkeklik sınıflarına göre düşünceler geliştirmeye başlarlar. Bu sınıflandırma tek bir model ya da kişiden değil ebeveynler, kardeşler, medya gibi pek çok kaynaktan üretilir (San Bayhan ve Artan, 2011). Çocuğun cinsel kimlik gelişimi dört aşama şeklinde gerçekleşir (Lisi ve Wehren, 1983; Akt: Arıcı, 2011):

- 1.Kendini Etiketleme (Labeling of self): Önce kendinin sonra diğerlerinin cinsel kimliğini fark etme ve kategorileştirme, kendi cinsiyetine uyum sağlama.
- 2.İstikrarlılık (Stability): Cinsiyetin değişmezliğini anlama. Çocuğun cinsiyetinin her zaman aynı kalacağını bilmesidir.
- 3.Motivasyon (Motive): Cinsiyet rolüne uyum sağlama.
- 4.Tutarlılık (Constancy): Aynı cinsiyetten olanlarla ortak yönlerinin olduğunu ve bazı yönlerden de diğer cinsiyetten farklı olduğunu anlama.

Toplumsal cinsiyet şeması kuramı ise, sosyal öğrenme ve bilişsel gelişim kuramlarının farklı yönlerini birleştiren bir bilgi işleme yaklaşımıdır. Bu teori cinsiyet rolü gelişimine şekil veren çevresel baskıların ve çocuğun bilişsel süreçlerinin nasıl bir arada çalıştığını gösterir (Berk, 2013). Özellikle, cinsiyetleri ayırıştırmanın çocuğun kendilik bilgisi de dâhil tüm bilgiyi kültürün kadınlık ve erkeklik tanımlarına göre kodlamaya ve düzenlemeye hazır oluşundan kaynaklandığını kabul eder. Kuram bu yönüyle bilişsel gelişim kuramına benzer. Ayrıca, cinsiyet şeması temelinde bilgi işlemenin toplumun cinsiyet ayrımcı uygulamalarından da kaynaklandığını ileri sürer. Kuram bu yönü ile de sosyal öğrenme kuramına benzer (Dökmen, 2010). Bu kurama göre, yüksek derecede erkeksi ya da kadınsı insanlar cinsiyet temellidir. Yani bu insanlar bilgiyi cinsiyet açısından algılar, değerlendirir ve düzenler. Bu insanlarda güçlü bir cinsiyet şeması vardır. Buna karşın, androjen ya da cinsiyetsiz insanlar bilgiyi cinsiyetle ilişkili doğrultuda işlemezler. İnsanları ya da nesnelere erkeksi ya da kadınsı olarak tanımlasalar da bunu bilgiyi sıralamak için kullanmazlar. Cinsiyet temelli insanlar dünyayı erkeksi ya da kadınsı olarak gördükleri için davranışları da cinsiyetle bağlantılı bilgiler tarafından etiketlenir. Androjen bir erkek baleden zevk almaktan bir sakınca görmezken, cinsiyet temelli bir erkek balenin erkeklerin değil kadınların zevk aldığı bir sanat dalı olduğunu düşünür (Burger, 2006).

Kuram, toplumsal cinsiyet kavramının ve cinsiyet rolü davranışının gelişimi ile ilgili olarak yaklaşık 18 ay ile 2-3 yaşları arasında çocuğun insanları, nesnelere, etkinlikleri ve nitelikleri toplumsal cinsiyete göre kategorize etmek için temel bir şema yarattığı üzerine kurulmuştur (Bee ve Boyd, 2009). Bem'e göre bireyler toplumsal cinsiyet ile ilgili toplumsal ve bilişsel yönü olan şemaları öğrenmekte ve bu şemaların etkisi ile de erkeksi ya da kadınsı olan rolleri üstlenerek rollerine uygun şekilde davranma zorunluluğu hissetmektedir (Akt. Arıcı, 2011). Bu kuramın temsilcilerinden olan Martin, Wood ve Little'a göre okul öncesi yaş grubu önce bazı genel farkları yani her cinsiyet için belirli davranışlar ve etkinlikler olduğunu öğrenirler. Daha sonra 4-6 yaşları civarında kendi cinsiyetleri ile ilgili ancak daha az dikkat çeken ve karmaşık bağlantıları öğrenirler. Örneğin her cinsiyetin sevdikleri, sevmedikleri, nasıl oyun oynadıkları gibi. Daha ileriki dönemlerde şemadan elde ettikleri kurallar esner. Örneğin bir kız çocuğu erkek çocukların

bebeklerle oynamadığını bilir ancak isterlerse oynayabileceklerini düşünür (Akt. San Bayhan ve Artan, 2011).

Toplumsallaşma kuramları kadınların ve erkeklerin farklı sosyalleşme süreçlerine dikkat çekmekte ve iki cinsiyet arasındaki farklılıkların sonradan kazanıldığını ileri sürmektedir. Buna göre, ayrı sosyalleşme süreçlerinden geçen kız ve erkek çocukları birbirlerinden ayırt edilecek kadar farklı ve sosyal olarak da bölünmüş iki ayrı cinsiyet grubu oluşturmaktadır. Bu nedenle, kadınlar ve erkekler arasındaki biyolojik farklılıklar ne kadar büyük olursa olsun kültür bir toplumda eril ve dişil rollerin ve davranışların yaratılmasında en önemli etken olarak görülür (Suğur, 2012). Toplumsallaşma kuramlarına göre cinsiyet eşitsizliklerinin varlığı, kadınlar ve erkeklerin farklı rolleri üstlenmek üzere toplumsallaştırılmasıyla ilgilidir. Toplumsallaşma kuramları bireylerin dişi ya da erkek olmayı nasıl öğrendikleri konusunda makul açıklamalar ileri sürmekte kadın ve erkeklere iliştilmiş değer ve normların nereden geldiği ve bunların kimin çıkarını temsil ettiğini göz ardı etmektedir (Giddens, 2010).

1.5.4.3.Sosyolojik Kuramlar

Bu başlık altında Marksist kuram, işlevselcilik (fonksiyonalist) kuramı ve etkileşimci kuramın toplumsal cinsiyeti yorumlamalarına yer verilmiştir.

Marksist kuram, insan toplumunu ve tarihini anlayabilmenin ancak üretim biçimlerindeki gelişimi anlamak ile mümkün olabileceğini iddia eder. Aile ve cinsler arası sosyal ilişkiler, tıpkı sosyal örgütlenmenin diğer biçimleri gibi ekonomik gelişmenin özel bir aşamasının ürünü olarak, kendi kendilerine değil, temel sosyal ekonomik değişikliklerinin sonucuna bağlı olarak değişirler (Ecevit, 2012).

Marks ve Engels'e göre, aile özel mülkiyetin temelini oluşturur ve özel mülkiyetin ortaya çıkması ise kadının ikinci planda kalmasının temel nedenidir. (Marks, 1979, Akt: Yokmaz ve Balçık, tarihsiz). Bu söyleme göre ev işi ve çocuk bakımı ile ilgilenen kadının statüsü sınıflı toplumun doğuşundan önce eşit bir yapıdaydı (Yokmaz ve Balçık, tarihsiz). O zamanlar yasa, hukuk ve mülkiyet dağılımı bilinmediği için bu durumun ön koşulları olmadığı gibi erkeğe tek yanlı bağımlılık yoktu. Çünkü bizzat o, tamamen kolektife, kabileye muhtaçtı (Kollontai, 2000; Akt: Kadınlar, 2011). Özel mülkiyetin ortaya çıkması ile erkekler dışarıda para

kazanmaya başlamış ve kadınların yaptıkları işler değersiz bir hal almıştır. Engels'e göre kadının ikinci planda kalmış olması ve yaptığı işin değersiz görünmesi burjuva toplumunda yani mülkiyeti elinde tutan gruplarda ortaya çıkmış ve sonra bütün topluma yayılmıştır. Bu görüşe göre, bir sömürü düzeni olan kapitalizmde kadınlar dışarıdaki üretime katılsalar dahi özgürleşemezler. Çünkü kadın hem kapitalist sistemde hem de aile içinde sömürülür. Kapitalizm toplumsallaşması gereken ev işlerini ve çocuk bakımını ücretlendirmez. Çünkü bu kadını ucuz iş gücü olarak çalıştırmalarını sağlayan araçtır. Bu sebeple kadının dışarıdaki üretime katılması onu özgürleştireceği yerde çifte sömürünün kurbanı haline getirmekten başka bir işe yaramaz (Yokmaz ve Balçık, tarihsiz). Engels'e göre, kadınların özgürlüğü ancak onlar geniş toplumsal alanda üretimin bir parçası olduklarında ve ev işleri kadınların zamanının önemsiz bir kısmını kapsadığında mümkün olacaktır (Engels, 1942; Akt: Yögev, 2006). Ancak görüldüğü üzere ev işleri yine kadınlara biçilen önemli rollerden biri olmaktadır. Üretime katılan kadın hem kapitalist sistemde sömürülecek hem de ev işlerinin tek sorumlusu olarak bir kez daha sömürülmeye devam edecektir.

Erkek işçiler genelde sadece bir işte çalışıp eve döndüklerinde hazır ev yemeği ve her türlü bakımı bulacaklarını bilirken, kadınlar eve döndüklerinde çalışmaya devam ederler. Kapitalist toplumda cinsiyetçi işbölümü ve roller devam ettiği için çocuk ve yaşlı bakımı, ev işleri sorumluluğu kadınların omuzlarında olmaya devam eder. Böylece kadınlar bir toplumsal grup olarak, kapitalist sistemde, emeğin yeniden üretimini bedavaya üstlenerek egemen sisteme önemli bir avantaj sağlarlar (Berktaş, 2013).

İşlevselcilik (Fonksiyonalist) kuramına göre toplum birbiriyle ilişkili parçalardan, alt sistemlerden oluşmuştur ve sistemler birbiri ile karşılıklı ilişki içerisindedir. Bu kurama göre, ilkel toplumlardan başlayarak süre gelen bir rol farklılaşması vardır. Bu rol farklılaşmasında kadın aile kurumu için ev içindeki rollerini yerine getirirken erkek ise ekonomik geçim için gerekli rolleri yerine getirir. Bu roller iş bölümünün bir gerekçesidir ve aile kurumunun devamlılığı açısından oldukça önemlidir (Kadılar, 2011).

Kurama göre, erkeklerin fiziksel olarak kadınlardan daha güçlü olması onları çocuk yetiştirme ve bakım sorumluluğundan kurtarmıştır. Kadınlar ise, yaşamları boyunca çocuklarına bakma istek ve beklentisi içinde olmuşlardır ve ayrıca

kadınlar, daha değerli bir üreme ya da çoğalma kaynağıdır. Örneğin, savaş esnasında kadın nüfusun kaybı, toplumun üreme ya da çoğalma potansiyelini azaltabilir ancak erkek nüfustaki kayıp, diğer erkekler tarafından giderilebilir (Sullivan, 2003: 225-226; Akt: Demirbilek, 2007). İşlevselcilik kuramı uyarınca kadın ve erkeğin ilkel toplum yaşamından başlayarak değişik alanlardaki rol farklılaşması (örneğin; kadın toplayıcı, erkek avcı), kadının ev işleri ve çocuk bakımında; erkeğin ise ailenin ekonomik fonksiyonunun yerine getirilmesinde uzmanlaşması biçiminde bir işbölümü oluşmuştur (Demirbilek, 2007). Bu iş bölümü bir kez kurulduktan sonra diğer toplumlara da taşınmıştır. Kadınlar tarımsal üretimde bulunsalar ya da kendi haklarını toplasalar bile hala büyük oranda erkeklerin yiyecek getirmesine ve korumasına bağlı kalacaklardır. Baskın rol erkekler tarafından üstlenilmiş, sonra erkeklerin aktivitelerinin kadınlarınkinden daha değerli olduğu bir örüntü yaratılmıştır. Bu nedenle, bu örüntü kurumsallaşmış ve değiştirilmesi oldukça zor bir hal almıştır (Lindsey, 1990, 4; Akt: Yögev, 2006). İşlevselci kurama göre aile kurumunun devamlılığı açısından kadının ev içi rollerini erkeğin ise ekonomik rollerini yerine getirmesi oldukça önemlidir. Bu görüşün gelenekçi bir bakış açısını yansıttığı ve rolleri sorgulamadan “öyle olması gerektiği için” kabul ettiği söylenebilir. Ayrıca bu kuramın rolleri kadının ve erkeğin biyolojik yapısı ile açıklaması (kadını doğum, emzirme ve hamilelik; erkeği ise güç ve avcılık) cinsiyet rollerini biyolojik temele indirgediğinin önemli bir göstergesidir.

Bir diğer kuram olan Sembolik Etkileşimcilik bireye vurgu yapar. Ailenin çocuğun sosyalleşmesindeki rolünü açıklamaya odaklanır. Sembolik etkileşimcilik kuramı Herbert Mead tarafından geliştirilmişse de Mead'in öğrencisi Blumer'in çalışmaları kuramın daha ileriye götürülmesine katkıda bulunmuştur. Mead (1934), dünyayı semboller aracılığıyla temsil ettiğimizi belirtir. İnsanlar dünyayı temsil etme üzere sembollerden oluşan bir anlam sistemi geliştirirler. Bu semboller ise yalnızca diğer kişiler bizim gibi tepki verdiklerinde anlamlı hale gelmektedir. Sosyal etkileşim, ortak bir anlama sisteminin gelişimiyle mümkün olabilmektedir (Akt. Çabuk Kaya, 2012).

Kuram benlik kavramına odaklanır ve benliği bireysel ve sosyal olmak üzere ikiye ayırır. Bireysel benlik, benliğin ilkel ve gelişmemiş, henüz sosyalleşmemiş, sosyalizasyonun başında olan kısmı olarak tanımlanır. Sosyal benlik ise, benliğin toplum tarafından biçimlendirilmiş, sosyalleşme sürecini tamamlamış, toplum

tarafından biçimlendirilmiş kısımdır (Akkuş, 2011). Mead, bu sürecin üç aşamadan oluştuğunu söylemekle birlikte üç aşamadaki temel noktanın çocuğun başkasının rolünü öğrenmesi olduğunu belirtmiştir. Buna göre ilk aşama olan çocuk oyun aşamasında çocuğun başkasının rolünü öğrenmekte ve tek bir kişinin rolünü üstlenmeye başlamaktadır. Bu rolünü üstlendiği kişi çocuk için önemli olan bir kişidir. İkinci aşama yetişkin oyunu aşamasıdır ve bu aşamada çocuk birden fazla kişinin rolünü üstlenir. Son aşama olan önemli başkası aşamasında ise, birey toplumda önemli olan herkesin rolünü öğrenir ve giderek toplumsal bir varlık biçimini alır ve benliği biçimlenir. Bu süreç sosyalleşmenin ileri aşamasıdır (Akt: Akkuş, 2011).

Sembolik etkileşimci yaklaşıma göre çocuğun sosyalizasyonu, çeşitli toplumsal sembollerin, inanışların ve kültürlerin öğrenildiği karmaşık bir süreçtir. Burada çocuklar rol alma süreciyle, kendi benliğine mesafe alarak kendisine dışarıdan bakar (Berberoglu, 2008; Akt: Çabuk Kaya, 2012). Çeşitli oyun sembolleriyle farklı benliklere bürünen çocuk, kendisini bir toplumsal aktör konumuna yerleştirir ve basit bir taklit süreciyle bir çocuğun polis, anne, öğretmen ya da hemşire rolüne bürünmesi ve onun toplumsal rolünü tekrar etmesi, toplumsal bir benlik kazanması, bunun gerekliliklerini ve beklentilerini öğrenmesi ve içselleştirmesini beraberinde getirir. Dahası bu rol alma süreci, “genel ötekinin beklentilerinin de öğrenildiği, gündelik yaşamdaki çeşitli toplumsal beklentilerin aktarıldığı, yaygınlaştığı ve yerleşik hale geldiği bir süreci doğurur (Klein ve White, 1996; Akt: Çabuk Kaya, 2012).

Sembolik etkileşimciler cinsiyet rollerinin kimlik duygusundan türediğini ve cinsel kimliğin çocukluğun ilk yıllarında ebeveynler, akranlar, öğretmenler ve medya ile etkileşim sonucunda geliştiğini ileri sürerler. Ayrıca, etkileşimciler kadınlara yönelik ayırmacılığın ve önyargının sosyalleşmedeki farklılıklardan ortaya çıktığına işaret ederler (Coleman vd., 2002; Akt: Demirbilek, 2007). Bu durumda farklı sosyalleşme süreçlerinden geçen çocukların kadınlara yönelik algısının da farklılaşabileceği söylenebilir.

Etkileşimciler, cinsiyet rolleri ve eşitsizliğin gelişimini engellemenin sosyalleşme sürecinin değişmesine bağlı olduğunu vurgularlar ve onlara göre, kızlar daha girişken olmaya, erkekler de daha sakin olmaya teşvik edilmelidir. Ebeveynlerin geleneksel rollere göre sosyalleşmesi nedeniyle çocuklarına farklı davranışları

öğretmeleri güçtür. Ancak sosyalleşme sürecinde önemli bir role sahip olan okulların bu değişimi daha kolay gerçekleştirme olanağı vardır. Benzer şekilde, medyanın da sosyalleşme sürecine etkisinden söz edilebilir (Parrillo, 2002; Henslin, 2003a; Akt: Demirbilek, 2007).

Genel olarak tüm kuramlar değerlendirildiğinde biyolojik kuramların bireyin yetiştiği çevresel etmenleri göz ardı ederek sadece biyolojik ve fizyolojik özelliklere odaklandığı, toplumsallaşma kuramlarının çevresel etmenlere vurgu yaparak kadın ve erkek olmanın nasıl öğrenildiğini açıkladığı ancak kadın ve erkeğe ilişkin değer ve normların nereden türediğini açıklayamadığı, yalnızca sosyolojik kuramların kadın ve erkeğe ilişkin değer ve normların nasıl türediğini açıklamaya çalıştığı görülecektir.

Cinsiyet rolü gelişiminde en çok kabul gören “toplumsal cinsiyette şema kuramı”dır. Bu kurama göre, bir çocuk erkeğin ve kızın arasındaki farkı anlar anlamaz erkeklerin ve kızların neler yaptığı konusunda bir kural edinmeye başlar ve kurallar şeması hem kalıp yargısal hem de cinsel temelli davranışların dayanağını oluşturur. Bu şemanın kökeni ne olursa olsun bir kez oluştu mu birçok deneyim bu şemaya özümленir. Çocuklar kendi cinsiyetlerinden oyun arkadaşlarını ya da toplumsal cinsiyette kalıp yargılarına uygun etkinlikleri tercih etmeye başlayabilirler. İlk toplumsal cinsiyet şemasının oluşması için cinsiyet sürekliliğini anlamaya gerek yoktur. 5-6 yaşlarında bir çocukta toplumsal cinsiyet değişmezliğinin anlaşılmasıyla birlikte “bana benzeyen insanların yaptığı şeyler” üzerine şemalar gelişir (Bee ve Boyd, 2009). Ancak burada sorgulanması gereken kavram bir çocuğun erkek ve kız arasındaki farkı nasıl anladığıdır. Burada da sembolik etkileşimcilik kuramının bahsettiği sosyalizasyon yani toplumsallaşma dediğimiz kavram ortaya çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin kazanılmasında çevresel faktörlerden en önemlisinin aile olduğu daha önce vurgulanmıştı. Çocuğun ilk sosyalleşme merkezi olan ailede erkek ve kız arasındaki farkların vurgulanması, çocuğun kız ve erkek olarak iki ayrı cins kategorisini anlamasına yardımcı olur ve bu süreç aile içerisinde şekillenir. Bu nedenle bu çalışmada aile yapısı ve anne faktörünün çocuğun cinsiyet rolü algısındaki yeri irdelenmeye çalışılacaktır.

2. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde ilgili alan yazında ulaşılan çalışmalar özetlenmiştir. Öncelikle okul öncesi dönem çocukları ile yapılan çalışmalar ardından da diğer eğitim kademelerindeki çalışmalar sunulmuştur.

2.1. Okul Öncesi Dönemi Kapsayan Çalışmalar

2.1.1.Yurtiçinde Yapılan Çalışmalar

Özen (1992) annenin çalışma durumu ve ebeveynin benimsediği cinsiyet rolü değişkenleri ile çocuğun cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıp yargıların gelişimi arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında kız ve erkek çocuklarda yaş ilerledikçe geleneksel kalıp yargı puanlarının arttığını belirlemiştir. Araştırmada her iki cinsiyet, erkeğe ait özelliklere ilişkin kalıp yargıları, kadınlara ilişkin kalıp yargılardan daha iyi tanımlamışlardır. Ayrıca ebeveynlerin cinsiyet rollerinin ve annenin çalışma durumunun çocukların toplam kalıp yargı düzeyleri üzerinde herhangi bir etki yaratmadığı saptanmıştır.

Gökkaya'nın (1994) gerçekleştirdiği çalışmada, anne babaların cinsiyet rolü algıları ve cinsiyete uygun çocuk yetiştirme eğilimleri ile okul öncesi çocuklarının oyuncak tercihleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonunda çocukların cinsiyete uygun oyuncak tercihlerinde anne babaların cinsiyet rolü algıları dışında, toplumun cinsiyet rollerine ilişkin beklentilerinin de etkili olduğu tespit edilmiştir.

Dilek'in (1997) yaptığı çalışmada, okul öncesi dönem çocuklarının toplumsal cinsiyet kimliği kazanmasında anne ve babanın rolü araştırılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, eğitim seviyesi ve gelir düzeyinin yüksekliğine rağmen anne ve babaların –özellikle de babaların- büyük bir kısmının, çocuklarını toplumsal cinsiyet kimliği kazanmaları konusunda yönlendirdikleri gözlenmiştir.

Gürşimşek ve Günay (2005) tarafından yapılan çocuk kitaplarındaki cinsiyet rollerinin nasıl belirlendiği ve kitaplara nasıl yansıtıldığının belirlenmeye çalışıldığı araştırmada, kitaplarda genellikle toplumsal kalıp yargılara yönelik bir dilsel ve dildışı gösterge seçimi yapıldığı saptanmıştır. Ayrıca cinsiyete ilişkin mesajların toplumda var olan kalıp yargısal inanışları değiştirici ve yeni açılımlar sağlayıcı

yönde olmaktan çok var olan bilgilerin öğretilmesine, toplumsal aktarıma yönelik bir tutum içinde ele alındığı ve aktarıldığı ifade edilmiştir.

Özdemir'in (2006) yaptığı çalışmada okul öncesi dönem çocuklarının bazı değişkenler açısından kalıp yargıları incelenmiştir. Araştırma sonucunda cinsiyet kalıp yargılarının yaşla değişiminin cinsiyete göre farklılık gösterdiği, yaşla birlikte cinsiyet kalıp yargılarının artmakta olduğu, cinsiyetin yaştan bağımsız kalıp yargıları etkilemediği, her iki değişkenin birlikte kalıp yargıları etkilediği saptanmıştır.

Keleş (2008) tarafından yapılan "Erken çocuklukta toplumsal cinsiyet değişmezliği ölçüm aracı'nın uyarlanması" adlı çalışmada, Kohlberg'in öne sürmüştüğü toplumsal cinsiyetin kazanılmasındaki diziye göre yeniden düzenlenen Toplumsal Cinsiyetin Değişmezliği Ölçüm Aracı'nın-TCDÖA (2004) geçerlik ve güvenilirlik çalışmasının gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, 3-7 yaş grubunda bulunan toplam 300 çocuk oluşturmuştur. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular TCDÖA'nın yalnızca tutarlılık seviyesinin ilgili yaş grubu için geçerli ve güvenilir olduğunu göstermiştir.

Özkan (2009) tarafından gerçekleştirilen çalışmada amaç, okul öncesi dönem 5-6 yaş çocuklarının cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıp yargılarının anne babalarının cinsiyet rolü algısı, yaşadığı il, anne babanın eğitim düzeyi gibi bazı değişkenler açısından incelenmesidir. Araştırmanın bulgularına göre, çocuğun annesinin cinsiyet rolü ve yaşadığı ile göre cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıp yargılarında anlamlı fark saptanmıştır. Ayrıca, çocuğun yaşının, cinsiyetinin, aile yapısının, kardeş sayısının, anne çalışma durumunun ve baba cinsiyet rolünün cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıp yargılarını etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır.

Köseler (2009) tarafından yapılan "Okul öncesi öykü ve masal kitaplarında toplumsal cinsiyet olgusu" başlıklı çalışmada okul öncesi döneme yönelik hazırlanmış öykü ve masal kitapları toplumsal cinsiyet açısından incelenmiştir. Çalışma kapsamında, 200 adet öykü ve 50 masal kitabı incelenmiştir. Çalışmanın bulgularına göre öykü ve masal kitaplarında kadınların çalışma hayatı kısıtlı tutulmuş ve meslek rolleri çok az belirtilmiştir. Bu masal ve öykü kitaplarındaki figürler incelendiğinde kadınların anne rolünde ve ev içinde çocuklarla ilgilenen bir biçimde betimlendiği, kız çocuklarının annelerine mutfakta ya da temizlikte yardım

ederken; erkek çocukları ise alış verişte annelerine yardım ederken betimlendikleri belirlenmiştir.

Aydilek Çiftçi (2011) tarafından yapılan çalışmada anne-babaların ve öğretmenlerin cinsiyet rolleri algısı ile 60-72 aylık okul öncesi çocuklarının akranları ile olan etkileşimleri ve oyuncak tercihleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma bulguları, babaların erillik cinsiyet rol algısının sosyo-ekonomik düzeye göre farklılaştığını ortaya koymuştur. Gözlem sonuçları kız ve erkek çocuklarının farklı etkinlikleri tercih ettiklerini ve bu etkinliklerde harcadıkları zamanın anlamlı bir şekilde farklılaştığını göstermiştir. Erkekler güç, hız ve dayanıklılık gerektiren oyunları tercih ederken, kızlar bakım vermeyi, ebeveyn rolünde olmayı ve grup içi etkileşimleri gerektiren etkinlikleri tercih etmişlerdir. Erkek çocuklar daha büyük gruplarla geniş alanlarda yapılan etkinlikleri tercih ederken, kız çocuklar daha küçük gruplarla dar alanlarda oynanabilen oyunları tercih etmişlerdir. Ayrıca bu yaş grubundaki çocukların genellikle kendi hemcinsleri ile oynamayı tercih ettikleri, karşı cinsten arkadaşları ile sınırlı düzeyde etkileşime geçtikleri gözlenmiştir. Ebeveynlerin ve öğretmenlerin dişil ve eril cinsiyet rol algısı ile çocukların tercih ettikleri bazı etkinlikler arasında anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir.

Güney'in (2012) çalışmasında okul öncesi dönem çocuklarının cinsiyet tiplerine uygun oyuncak tercihleri ile ebeveynlerinden algıladıkları cinsiyet kalıp yargılarına ilişkin beklentilerin ilişkisi incelenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, oyuncak tercihleri cinsiyet tiplerine uygun olan çocukların kendileriyle aynı cinsiyette olan ebeveynlerinden algıladıkları kalıp yargısal beklentilerin kalıp yargısal olmayanlardan daha fazla olduğu bulunmuştur. Kızların kadın özelliklerine ilişkin kalıp yargı bilgilerinin erkeklerden daha yüksek olduğu, toplam kalıp yargı bilgisinde ve erkek özelliklerine ilişkin kalıp yargı bilgisinde erkekler ve kızlar arasında anlamlı fark olmadığı bulunmuştur. Erkeklerin erkek özelliklerine ilişkin kalıp yargıları kadın özelliklerine ilişkin olanlardan daha fazla tanıdıkları, kızların ise iki cinsiyete ilişkin kalıp yargı bilgilerinde fark olmadığı görülmüştür. Oyuncak tercihleri cinsiyet tiplerine uygun olan çocukların kadın ve erkek kalıp yargı puanlarına göre kalıp yargısal olanlar, kalıp yargısal olmayanlardan ve ters yönde kalıp yargısal olanlardan daha fazladır. Bu fark oyuncak tercihi cinsiyet tipine uygun erkeklerin kadın kalıp yargı puanlarında bulunamamıştır.

Ünlü 'nün (2012) yaptığı çalışmada okul öncesi dönem çocuklarının cinsiyet, yaş, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, annenin çalışma durumu, okul öncesi eğitim kurumunda buldukları süre ile çocukların cinsiyet rolü davranışları karşılaştırılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, kurumda buldukları süre değişkenlerine göre hem kız hem de erkek çocuklarının cinsiyet rolü davranışlarında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ancak, yaş değişkeni kızları için anlamlı bir farklılık oluştururken erkek çocukları için anlamlı bir fark yaratmamıştır. Öte yandan annenin çalışma durumu hem kız hem de erkek çocukları için anlamlı bir fark ortaya çıkarmıştır.

2.1.2.Yurtdışında Yapılan Çalışmalar

Cowan ve Hoffman'ın, 1986 yılındaki çalışmalarında 2.5 ve 3.5 yaş çocuklarının kalıp yargı düzeylerinin benzer olduğu ancak 3-5 yaş çocukları karşılaştırıldığında ise 5 yaş çocuklarının kalıp yargılarının daha fazla olduğu belirlenmiştir.

Cramer ve Skidd (1992) tarafından yapılan çalışmada, erkek çocuklarının erkek kalıp yargılı davranışlar olarak izinsiz girme ve egemenlik gibi davranışları gösterdikleri, kızların ise kadın kalıp yargılı davranışlar olarak bağlanma ve gruba kabul etme davranışları gösterdikleri belirlenmiştir. Ayrıca, erkekler arasında erkek kalıp yargılı davranışların fiziksel yeterlik ve akran kabulü algısı ile bağlantılı olduğu kızlar arasındaki kadın kalıp yargılı davranışların ise bilişsel yeterlik, zayıflık, anne kabulü algısı ile bağlantılı olduğu belirlenmiştir.

Wilson (1996) tarafından yapılan çalışmada, çocukların cinsiyet kimliği, cinsiyete özgü rol, özellikler ve davranışlar hakkındaki görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, çocukların cinsiyete uygun görünüş, rol, davranışlara yönelik güçlü kalıp yargıları olduğu ve her bir çocuğun grup tartışmaları sırasında arkadaşının kalıp yargısal görüşünü değiştirme eğiliminde olduğu belirlenmiştir.

Cahill ve Adams'ın (1997) yaptıkları çalışmada, öğretmenlerin yetişkin cinsiyet rolü inanışları ile çocukların cinsiyet rolü davranışlarına ilişkin tutumları arasındaki ilişki belirlenmeye çalışılmıştır. Çoğu kadın olan öğretmenlerin yetişkin cinsiyet rollerine ilişkin geleneksel olmayan inanışları olduğu belirlenmiştir. Ancak bu öğretmenlerin kızların erkeksi (maskülen) davranışlarını erkeklerin kadınsı (feminen) davranışlarına oranla daha anlayışlı karşıladıkları belirlenmiştir.

Carlson'un 1998 yılında yaptığı boylamsal çalışmada anne ve babanın çocuğu toplumsallaştırması süreci incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda hem anne hem de babaların 4.5 yıl boyunca ebeveynlik uygulamalarında kararlılık olduğu gözlenmiştir. Ebeveynlerin cinsiyet rol tutumlarının, onların ebeveynlik pratiklerinin anlamlı bir biçimde yordayıcısı olduğu bulunmuştur. Ebeveynlerin eşitlikçi cinsiyet rolü tutumları yüksek düzeyde manevi ilgiyi, babaların geleneksel cinsiyet rolü tutumlarının ise yüksek düzeyde kontrolü yordadığı belirlenmiştir.

Raag ve Rackliff (1998) tarafından yapılan çalışmada 28 kız ve 33 erkek çocuk oyun alanında gözlenmiştir. Çocukların oyun alanına cinsiyetsiz ve cinsiyetli olarak alet seti ve bulaşık seti eklenmiştir. Çocuklarla yapılan görüşmelerde erkek çocuklarının büyük çoğunluğu karşı cinsiyet oyuncaklarının babaları tarafından kötü olarak düşünölebileceğini belirtmişlerdir. Ayrıca yapılan gözlemler sonucunda erkek çocuklarının oyuncak tercihlerinin daha kalıp yargısal olduğu belirlenmiştir.

Rainey ve Rust (1999) tarafından yapılan çalışmanın amacı, cinsiyet kalıp yargılarının ve algılanan yeterliklerin "Kelimeler seni incitebilir" adlı önyargılı olmayan bir eğitim programı ile incelenmesidir. Eğitim sürecinden önce ve sonra kontrol ve deney grubundaki çocuklara cinsiyet kalıp yargıları tutum ölçeği, resimli algılanan yeterlikler ve sosyal kabul ölçeği uygulanmıştır. Eğitim programından sonra çocukların androjen yanıtlarının arttığı, kontrol ve deney grubunda bu yanıtların şaşırtıcı biçimde farklılaştığı belirlenmiştir.

Trepanier-Street ve Romatowski'nin 1999 yılında yaptıkları çalışmanın amacı çocukların mesleki rollere ilişkin düşünce ve tutumlarının yeniden incelenmesi; seçilmiş öykü kitapları ve kitapla bağlantılı yapılan etkinliklerin çocukların mesleki rollere ilişkin tutum ve düşüncelerinde bir etki yaratıp yaratmayacağıdır. Çalışmanın sonucunda, genel olarak halen kalıp yargısal olan mesleki rollere ilişkin tutumlarının oldukça esnek olduğu belirlenmiştir. Dikkatlice seçilmiş kitaplar ve kitap ile yapılan etkinliklerin cinsiyet tutumlarına olumlu yönde etki ettiği belirlenmiştir.

Chick, Heilman-Houser ve Hunter'in 2002 yılında yaptıkları çalışmada, grup içerisinde erkeklerin sayıca az olduğu durumlarda kızlara oranla daha fazla ilgi gördükleri, kızlarla eşit sayıda olduklarında erkeklerin daha fazla güç ve kontrol

gösterdikleri belirlenmiştir. Erkekler fiziksel özellikleri ve ebatları ile ilgili övgü alırken kızlar kıyafet, saç şekli, yardım davranışları konusunda övgü almışlardır. Bakıcıların kullandıkları iletişim dilinde ayrımcılık yaptıkları, çocukların 3 yaşta oyuncak seçimi, etkinlik ve oyun arkadaşı tercihlerinden cinsiyetçi bir ayrıma gittikleri, kurumlarda çocukların oynadıkları oyuncakların kalıp yargı içerdiği belirlenmiştir.

Poulin –Dubois, Serbin, Eichstedt, Sen ve Beissel 2002 yılında yaptıkları çalışmada çocukların seçmeleri için dokuz tane erkek, dişi ve cinsiyet kimliği olmayan oyuncak bebek ile erkeksi, kadınsı ve nötr (cinsiyet simgesi olmayan) aktiviteler (örneğin; traş olmak, elektrik süpürgesi ile temizlik yapmak, uyumak) sunulmuştur. Çalışmanın ilk aşamasında, sadece 24 aylık kız çocukları kadınsı ve erkeksi faaliyetler ile ilgili bilgi sahibi oldukları belirlenmiş, ikinci çalışmanın sonunda ise 31 aylık erkek çocuklarının bu basmakalıp- kalıplaşmış faaliyetler hakkında bazı bilgilere sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Her iki çalışmanın sonuçları birleştirildiğinde çocuklarda en erken 24 aylıkken bu kalıp yargısal görüşlerin oluştuğu belirlenmiştir.

Tantekin (2002) tarafından gerçekleştirilen çalışmada öğretmenlerin cinsiyet rolleri ve disiplin tutumları açısından eşitlikçi eğilimlerinin yüksek oranda olduğu, öğretmenlerin yaşlarının ve meslekteki sürelerinin anlamlı bir etki yaratmadığı belirlenmiştir. Ancak erkek öğrencilerin yanlış davranışlarını kız öğrencilerin yanlış davranışları ile kıyasladıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Murray tarafından 2004 yılında gerçekleştirilen çalışmada, eşitlikçi ve geleneksel aile yapılarından gelen çocukların toplumsal cinsiyete yönelik algıları incelenmiştir. Çalışma sonucunda, eşitlikçi aile yapılarından gelen çocukların kalıp yargısal görüşleri olmakla birlikte gelenekçi ailelerden gelen çocuklara oranla kadın ve erkeklere ilişkin daha az kalıp yargısal görüşleri olduğu belirlenmiştir.

Brooker ve Ha (2005) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, çocukların toplumsal cinsiyete yönelik inanışları ve davranışları belirlenip, ayrımcı olmayan bir eğitim sürecinde uygulama yapılarak değişim gözlenmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucunda, erken çocukluk eğitimi ve toplumsal cinsiyet kazanımı teorilerinin işaret ettiği değişime rağmen, halen geleneksel Kore kültürünün etkili olduğu belirlenmiştir. Çocukların ailelerinde geleneksel davranışlar verilmeye çalışılsa bile

çocukların okul programı ya da araştırmacılar tarafından yapılacak alternatif çalışmalar yoluyla inanışlarını yeniden yapılandırmaya oldukça açık oldukları belirlenmiştir.

Freeman'ın 2007 yılında yaptığı çalışmada 3-4 yaşındaki çocukların kız ve erkek oyuncuğu tanımlamaları incelenmiştir. Ayrıca çocukların seçtikleri bu oyuncaklara ilişkin ebeveynlerinin tepkilerini de tahmin etmeleri istenmiştir. Çocukların ebeveynlerinin onaylayacağı cinsiyet özellikli oyuncaklar ve davranışları tercih ettikleri, ebeveynlerin pek çoğu genel cinsiyet kalıp yargılarını reddetmelerine rağmen çocukları ebeveynlerinin kalıp yargısal cinsiyet özellikli oyun ve oyuncaklarla oynamalarını onaylayacaklarını belirtmişlerdir. Çocukların tahminleri ile ebeveynlerin kendi tanımlamalarının tamamen farklılık gösterdiği belirlenmiştir.

Ling Chen ve Rao tarafından 2011 yılında gerçekleştirilen çalışmada, öğretmen çocuk etkileşimi ve akran değişimi gözlenmiştir. Çalışma sonucunda erken çocukluk eğitim içeriğinin aslında cinsiyetçi olmadığı ancak öğretmenlerin kızlara oranla özellikle erkeklerle etkileşime geçtikleri belirlenmiştir. Ayrıca, öğretmenlerin cinsiyetçi rutinlerle tekrarlama yaparak geleneksel Çin cinsiyet değerlerini sundukları ve davranışlarının cinsiyet kalıp yargıları yansıttığı belirlenmiştir.

Everett'in 2011 yılında yaptığı çalışmada çocukların toplumsal cinsiyet kavramlarını oluşturmalarında ebeveynlerin cinsiyetlere ilişkin gerçek değerlerinden çok çocukların ebeveynlerin değerlerini nasıl algıladıklarının daha etkili olduğu belirlenmiştir.

Goble, Martin, Hanish ve Fabes tarafından 2012 yılında yapılan çalışmada çocukların tek başlarına oynadıklarında cinsiyetlerine özgü oyunlar oynadıkları ancak kız çocukları karşı cinsiyetten arkadaşları ile oynadıklarında; erkek çocukları ise öğretmenleri ile oynadıklarında bu durumun değiştiği gözlenmiştir. Çalışmanın bulgularına göre akran ve öğretmen ile olan sosyal etkileşim, kendi başlarına oynadıklarından daha farklı ve çeşitlilikte oyunlar oynadıklarını vurgulamaktadır.

Massaro (2012)'nin 6 kız çocuğu ile yaptığı çalışmada kız çocuklarının cinsiyetine yönelik kendilik algıları belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucunda, kız çocuklarının kendilerini pek çok yolla tanımladıkları, özellikle sorulduğunda ise kız olduklarını söyledikleri belirlenmiştir. Çocukların kendilerini kız olmaktan çok çocuk

olarak etiketledikleri, kendilerine yönelik pozitif algıları olduğu ve kendilerini kız olarak tanımlamaktan hoşnut oldukları belirlenmiştir.

Halim, Ruble, Tamis-LeMonda ve Shrout tarafından 2013 yılında yapılan çalışmada farklı etnik yapılardan gelen 229 çocuk 3-5 yaşları arasında yıllık olarak izlenmiş ve dış görünüş, kostümlü oyun, oyuncak oynama ve cinsiyet ayrımı süreçleri incelenmiştir. Etnik gruplar arasında yüksek cinsiyetçilik farkı belirlenmiş; özellikle 3-4 yaşlarında pek çok davranışta katılımın yükseldiği bulunmuştur. Kararlılık ve cinsiyetlendirilmiş yapı arasında pek çok davranışta yıldan yıla ılımlı bireysel değişimler olmasına rağmen yaşla ilintisiz olup yapılan davranışların olmasının cinsiyetlendirmenin çok boyutlu bir yapı olmasından kaynaklandığı belirlenmiştir.

2.2. Diğer Eğitim Kademelerinde Yapılan Çalışmalar

Baran (1995) tarafından yapılan çalışmada, Ankara'daki çocuk yuvalarında kalan ve ailesi ile birlikte yaşan 7-11 yaşlarındaki çocuklarda cinsiyet rolleri ve cinsiyet özellikleri kalıp yargılarının gelişiminin saptanması ve bu kalıp yargılara bazı değişkenlerin etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma 254 çocuk ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda, korunmaya muhtaç çocuklar ile ailesinin yanında kalan çocuklar arasında cinsiyet kalıp yargılarının gelişimi açısından önemli farklar olduğu saptanmıştır. Kardeşin olmaması, çocukların doğum sırası önemli bir fark yaratmazken, annenin 29 yaş ve altında olması çocukların cinsiyet özelliklerine ilişkin puanlarını etkilemiştir. Ayrıca, çocukların tercih ettikleri oyuncak türünün ise cinsiyet özellikleri kalıp yargıları üzerinde etkili olduğu saptanmıştır.

Tok'un (2001) gerçekleştirdiği çalışmada, cinsiyet rolleri ile ilgili farklı kalıp yargılara sahip üniversite öğrencilerinin cinsiyet, fakülte, sınıf, ilgi alanı, öğrenim sırasında barınılan yer, en uzun süreli yaşadıkları yer ve okudukları bölümden memnun olma durumlarına göre saldırganlık düzeyleri incelenmiştir. Çalışma kapsamından 591 öğrenciye ulaşılmış ve cinsiyet değişkenine göre erkek öğrencilerin saldırganlık düzeyleri kız öğrencilerinkine göre yüksek düzeyde anlamlı bulunmuştur. Ayrıca cinsiyet rolüne ilişkin geleneksel kalıp yargıya sahip erkek öğrencilerin diğerlerinden anlamlı derecede saldırgan oldukları belirlenmiştir.

Torun (2002) tarafından yapılan çalışmada öğretmen-öğrenci etkileşiminde toplumsal cinsiyet kimlik önyargılarını ve eğitimin bir bileşeni olarak sınıf içi etkileşimlerin toplumsal cinsiyet rollerinin gelişiminde ve yeniden üretilmesindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, öğretmenlerin öğrencilerin davranışlarına dair cinsiyet kalıp yargılarına sahip olmakla kalmayıp kız ve erkek öğrencilere farklı davrandıkları belirlenmiştir. Bu farklılıkların özellikle gösterilen negatif ilgi ve cezalandırmalarda ortaya çıktığı, öğrencilerin ve öğretmenlerin bu farklı tutumları kız ve erkeklerin doğal ve erili yapılarından kaynaklı normal olarak algıladıkları dolayısıyla öğrenci öğretmen ilişkisindeki toplumsal cinsiyet kimliklerine dair önyargılarını fark edemedikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Gümüšoğlu (2004) tarafından yapılan çalışmada çocukların toplumsal cinsiyetle ilgili algılarının, geleneksel kadın-erkek rollerine paralel olduğu saptanmıştır. Kadınların çalışma yaşamında yer alması gerektiğini düşünen ve bu alanda başarılı olmasını isteyen öğrenciler, buna karşın annelerin evdeki rollerini de eksiksiz yerine getirmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Yogev'in (2006) yaptığı çalışmada ergenlik dönemindeki 14-15 yaş grubu kız ve erkek çocukların toplumsal cinsiyete ilişkin kendi düşünceleri ile aile, arkadaş ve öğretmenlerine yönelik değerlendirmeleri arasındaki ilişki incelenmiştir. 100 öğrenci ile yapılan çalışmada kızlara ilişkin toplumsal cinsiyet kalıp yargılarında, sosyo-demografik özelliklerin etkili olduğu görülmüştür. Erkeklerle ilişkin değerler ise farklı sosyal ve kültürel çevrelerde benzerlik göstermekte ve cinsiyetçi tutumlar devam etmektedir. Öğrencilerin tutumları ile bütün sosyal ajanlar arasında farklı düzeylerde de olsa ilişki olduğu anlaşılmıştır.

Sayın (2007) tarafından yapılan çalışmada ebeveynlerin çocuklarının toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin görüş ve yaklaşımlarının, çocuklarının zihinsel engelli olup olmama durumlarına göre değişip değişmediği incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda; zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin çocuklarına uygun gördükleri toplumsal cinsiyet rolleri açısından; anne yaşı anlamlı farka sebep olurken; normal gelişim gösteren çocukların annelerinin çocuklarına uygun gördükleri toplumsal cinsiyet rolleri açısından; değişkenlerin hiçbirisi anlamlı bir farka sebep olmamıştır. Zihinsel engelli çocukların babalarının çocuklarına uygun gördükleri toplumsal cinsiyet rolleri açısından, çocuğun cinsiyeti ve yaşı değişkenlerinde anlamlı fark bulunurken, normal gelişim gösteren çocukların babalarının çocuklarına uygun

gördükleri toplumsal cinsiyet rolleri açısından ise sadece çocuğun cinsiyeti değişkeninde anlamlı fark bulunmuştur.

Bağçeli'nin (2008) yaptığı çalışmada sonucunda elde edilen bulgulara göre; cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıp yargıların, kentte yaşayan çocuklarda daha yüksek olduğu, erkek kalıp yargıların, kız ve erkek çocuklar tarafından daha fazla tanındığı saptanmıştır. Ayrıca, çocuklardaki cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıp yargıların, annenin eğitim düzeyinin yükselmesi ile birlikte artış gösterdiği de belirlenmiştir. Köyde yaşayan çocukların genellikle dışarıda oynan oyunları tercih ettiği, kentte yaşayan çocukların ise evde rahatlıkla oynanabilen oyunları tercih ettikleri belirlenmiştir. Çocukların cinsiyetlerinin ve içinde yaşadıkları çevrenin, tercih ettikleri oyuncakları etkilediği bulunmuştur.

Çiftçi (2008) tarafından yapılan çalışmada ilköğretim dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerinin kadınlık ve erkeklik rollerini algılayış biçimlerini belirlemek ve var olan durumu ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırma sonucuna, göre, çocukların ailede kendilerine en yakın gördükleri ve cinsel konuları en rahat konuşabildikleri kişinin anne olduğu saptanmıştır. Çocukların medya ve masallarda tercih ettikleri kişi ve kahramanlardan etkilendikleri ve kendi cinsiyetlerine göre tercihte buldukları ve popüler kültürden oldukça etkilendikleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca kız ve erkek çocukların kadınlık ve erkeklik rollerini algılayış biçimlerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar saptanırken, her iki cinsiyetinde geleneksel bir bakış açısına sahip olduğu fakat kız çocukların erkek çocuklara göre daha çağdaş düşündükleri belirlenmiştir.

Yorgancı (2008) tarafından yapılan çalışmada ilköğretim 1-5. sınıflarda okutulan ders kitapları incelenmiştir. Çalışma sonucunda, erkek resimlerinin kız resimlerine oranla daha fazla yer kapladığı belirlenmiştir. Kızlar erkek çocuklarına oranla daha fazla evde gösterilirken, erkek çocukları kamusal alanda ve okulda daha çok gösterilmişlerdir. Erkek çocuklar daha fazla tek başına ve yalnız gösterilirken, kız çocukları okulda ve kamusal alanda genellikle bir yetişkin ya da diğer çocuklarla gösterilmişlerdir. Kız çocuklarına resimler yoluyla "anne" olmak dayatılırken, erkek çocuklarına "baba" rolü aracılığıyla dışarıda çalışma, ekonomik özgürlük gibi konular verilmeye çalışılmıştır. Mutfak, temizlik, çocuk bakım işleri kadınlara özgü gösterilirken; çocuklar genellikle anne ile diyalog kurarken betimlenmiştir.

Kadınlara daha çok ev hanımlığı, öğretmenlik, doktorluk gibi meslekler uygun görülmüşken, erkeklere mekanik, güç gerektiren işler uygun görülmüştür.

Vefikuluçay Yılmaz, Zeyneloğlu, Kocaöz, Kısa, Taşkın ve Eroğlu (2009) tarafından yapılan çalışmada, lisans öğrenimine devam eden son sınıf öğrencilerinin çalışma yaşamı, toplumsal yaşam, evlilik ve aile yaşamı ile ilgili toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin görüşlerini belirlemek amaçlanmıştır. Çalışmada, öğrencilerin çalışma yaşamı, toplumsal yaşam, evlilik yaşamı ve aile yaşamı ile ilgili konularda toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin görüşleri incelendiğinde, önermelerin büyük bir çoğunluğunda cinsiyetler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur. Araştırmada çalışma yaşamı ve evlilik yaşamı ile ilgili alanlarda erkeklerin daha geleneksel görüşlere sahip oldukları, toplumsal yaşam ve aile yaşamı ile ilgili önermelerde ise kız ve erkek öğrencilerin eşitlikçi görüşlere sahip oldukları belirlenmiştir.

Duran'ın (2010) yaptığı çalışmada erkeksi roller ile baba katılımı arasındaki ilişki tespit edilmeye çalışılmıştır. Sonuçlara göre baba katılımı ile "hovardalık", "duygusal denetim ve kazanma", "statüye verilen önem" ve "homoseksüelliği küçümseme" erkeksi normu arasında anlamlı farklar belirlenmiştir. Hovardalık erkeksi norm boyutundan alınan puan yüksek olunca baba katılımının arttığı görülmekte iken duygusal denetim, kazanma ve statüye verilen önem ile homoseksüelliği küçümseme erkeksi norm boyutlarında alınan puan yükseldikçe baba katılımı azalmaktadır. Çocukların cinsiyeti, babaların yaşı ve annelerin çalışıp çalışması ile baba katılımı arasında ise anlamlı bir fark saptanamamıştır.

Aktaş (2011) tarafından yapılan çalışmada aile içindeki ilişkiler yoluyla üretilen ve devam ettirilen kız çocuklarına ilişkin kültürel tanımlamaları ve bu tanımlamaların farklı sosyo-ekonomik ve kültürel düzeydeki ailelerde nasıl şekillendiği konusunu kırsal-kent bağlamında karşılaştırmak amaçlanmıştır. Araştırma sonucuna göre özellikle alt ve orta sosyo-ekonomik ve kültürel düzeydeki aileler ile kırsal yapılan görüşmelerde kadınlar, kendilerine verilen geleneksel rolleri eleştirmelerine rağmen ev içi alandaki sorumlulukların kadınlara ait olması gerektiğini içselleştirmişler ve kız çocuklarını da bu öğretilerle yetiştirme yönünde eğilim göstermişlerdir. Buna karşılık, kız çocuklarına yönelik geleneksel rol tanımlamaları üst sosyo-ekonomik ve kültürel düzeydeki aileler tarafından kırılmaya çalışılırken kültürel tanımlamalar nispeten eşitlikçi bir zemine oturtulma yönündedir. Kız

çocuklarının genelde aile içindeki kararlara katılımı ve kaynakların kullanımındaki eşitsiz paylaşımı kız çocukları açısından gelecekte iyi bir eğitim ve meslek edinme konusunda daha fazla çaba gösterme olarak belirlenmiştir.

Arıcı (2011) tarafından yapılan çalışmada üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarının ve psikolojik iyi oluş düzeylerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda kadınların toplumsal cinsiyet rollerini eşitlikçi algılama düzeylerinin erkeklerinkinden, erkeklerin ise geleneksel algılama düzeylerinin kadınlarinkinden daha yüksek olduğu; öğrencilerin yaşları arttıkça rollerin geleneksel olarak algılanması boyutunda bir farklılık yok iken, rollerin eşitlikçi olarak algılanma düzeyinin azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin yaşamlarının çoğunu geçirdikleri yer ve ailelerinin yaşadıkları coğrafi bölge açısından ise toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarının değişmediği; annesi üniversite mezunu olan öğrencilerin annesi ilkokul mezunu olanlara göre ve babası ortaokul, lise ya da üniversite mezunu olan öğrencilerin babası ilkokul mezunu olanlara göre rolleri daha eşitlikçi düzeyde algıladıkları görülmüştür.

Seçkin ve Tural'ın (2011) yaptıkları çalışma sınıf öğretmenliği bölümünde okuyan öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarını belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Cinsiyet değişkenine göre öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarında anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur. Öğretmen adaylarının özellikle bir takım kültürel ve geleneksel değerlere ilişkin rollerin onlar tarafından önemsendiği ve benimsendiği gözlenmiştir. Öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin maddelere daha çok kendi cinsiyet grubu lehinde tutumlar sergilediği görülmüştür.

Öztürk (2012) tarafından yapılan çalışmada lise öğrencilerinin kadın/erkek olma süreçleri hakkındaki düşüncelerinin ve yaklaşımlarının ortaya çıkartılması amaçlanmıştır. 169 öğrenci ile yürütülen çalışmanın sonunda, toplumsal cinsiyet kavramı hakkında lise-4 öğrencilerinin lise-1 öğrencilerine oranla daha çok bilgi sahibi oldukları; öğrencilerin toplumsal cinsiyet kavramını daha çok "eşitlik" ve/veya "kadın/erkek ayrımı" olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. Liseli gençler, toplumda kadın/erkek olma süreçlerini, kültürümüzdeki geleneksel yaklaşıma uygun olarak kadın için "ev işleri yapmak" ve "çocuk doğurmak/bakmak" olarak nitelendirirken; erkek için "evine ekmek getirmek" ve "güç" olarak nitelendirmişlerdir. Görüşülen gruplarda kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre,

toplumsal cinsiyet hakkında daha çok fikir sahibi oldukları ve görüş bildirdikleri gözlemlenmiştir. Ayrıca görüşme sonucunda öğrencilerin yaşadıkları yer, cinsiyet, ailenin ekonomik durumu, okumakta oldukları sınıf ve lise türlerine göre kadın/erkek söylemlerinin dönüşüm ve oluşum sürecinde ciddi farklılıklar olduğu ve birbirlerinden önemli ölçüde etkilendikleri saptanmıştır.

Topal (2012), çalışmasında ilkokul ders kitaplarında (1.- 5. sınıf), 7- 12 yaş grubu çocuklarına yönelik yardımcı kitaplar ve hikâye kitaplarında kadın-erkek rollerinin inşasını araştırmayı amaçlamıştır. İncelenen kitaplarda yer alan örneklere bakıldığında ev içi iş bölümü göz önüne alındığında erkeğin evin mali durumundan sorumlu olduğu, geçinebilmek için gerekli olan maddiyatı sağlama peşinde olduğu, kadının ise ev işleri ve çocukların bakımıyla ilgilendiği belirlenmiştir. Son dönemlerin ilkokul kitaplarına bakıldığında erkeğin de ev işlerinde kadına yardım ettiği durumların olduğu görülmüştür. Meslek konusunda incelenen örneklere bakıldığında çoğunlukla kadınların öğretmen olarak gösterildiği, bu durumun da resimlere yansıtıldığı, fiziki güç gerektiren meslekler ile erkeklerin uğraştığı görülmektedir. Davranış-görünüm konusunda kadınların örgü örmesi, erkek çocukların oyuncak olarak top ve araba ile ilgilenmesi, kız çocuklarının ise bebekler ile bütünleştirilmesi söz konusudur. Cins-öz niteliklerine bakıldığı zaman ise aile bağları, misafirperverlik, paylaşım konuları vurgulanmıştır. Cins-öz konusunda dikkat çekici bir nokta ise paylaşımcı olan kişinin çoğunlukla erkek çocuklar olarak gösterildiği belirlenmiştir.

Esen (2013) tarafından yapılan çalışmada araştırmacı, katılımcıların toplumsal cinsiyete ilişkin bilgi ve duyarlılık düzeylerini belirleyerek, toplumsal cinsiyet konularına odaklanan bir lisans dersinin etkilerini analiz etmeyi amaçlamıştır. Çalışmaya 11 kadın 11 erkek öğretmen adayı katılmıştır. Toplumsal cinsiyet konusundaki sistematik bir çalışmanın sonucunda öğretmen adaylarının geleneksel değer yargılarını sorgulamaya başladıkları, kendi yaşamlarından başlayan bir değişim/dönüşüm motivasyonu kazandıkları görülmüştür.

Özkan (2013)'ın yaptığı "İlköğretim ders kitaplarında kadın figürü" başlıklı çalışmada ilköğretim ders kitaplarında yer alan resimlerde kadın figürlerinin yer alma sayısı ve biçimi incelenmiştir. Çalışma sonucunda, ilköğretimde okutulan ders kitapları içinde 1. sınıf hayat bilgisi, 2. sınıf matematik ve 5. sınıf fen ve teknoloji ders kitapları dışındaki bütün kitaplarda erkek figürlerinin oranının kadın

figürlerine oranla fazla olduğu dikkati çekmektedir. Kitaplarda yer alan görsel öğelerde cinsiyet ayrımcılığı gözlenmektedir. Mesleklerde kadın-erkek figürlerinin kullanımında ayrımcılığa gidildiği söylenebilir. Ders kitaplarında yer alan kadın figürlerinin konu içerikleriyle tutarlı olup olmamasına fazla dikkat edilmediği gözlemlenmektedir. Görsel figürlerin daha çok rastgele seçildiği izlenimi ortaya çıkmaktadır. Yapılan incelemede hemen hemen bütün kitaplarda sporla ilgili konularda ayrımcılığın daha fazla olduğuna dikkat çekilmiştir.

2.3.İlgili Araştırmalar Özet

Yapılan alan yazın taraması sonucunda 48 çalışmaya ulaşılmıştır. Bu çalışmalardan 30 tanesi okul öncesi eğitim dönemindeki çocuklara ilişkin çalışmaları kapsamakta, 18 tanesi ise diğer eğitim kademelerini kapsamaktadır. Okul öncesi döneme yönelik olarak 11 yurt içi, 19 yurt dışı çalışma taranmıştır. Ülkemizde yapılan çalışmalar incelendiğinde 2000 yılından önce konuyla ilgili yalnızca üç çalışmaya yer verilmişken, 2000 yılından sonra 9 çalışmaya yer verilmiştir. Çalışma sayısının yıllar geçtikçe arttığı görülmektedir. Çalışmalarda genellikle oyun arkadaşı ve oyuncak tercihi ile çocukların kalıp yargısal görüşleri ve bu görüşleri etkileyen etmenler çalışılmıştır.

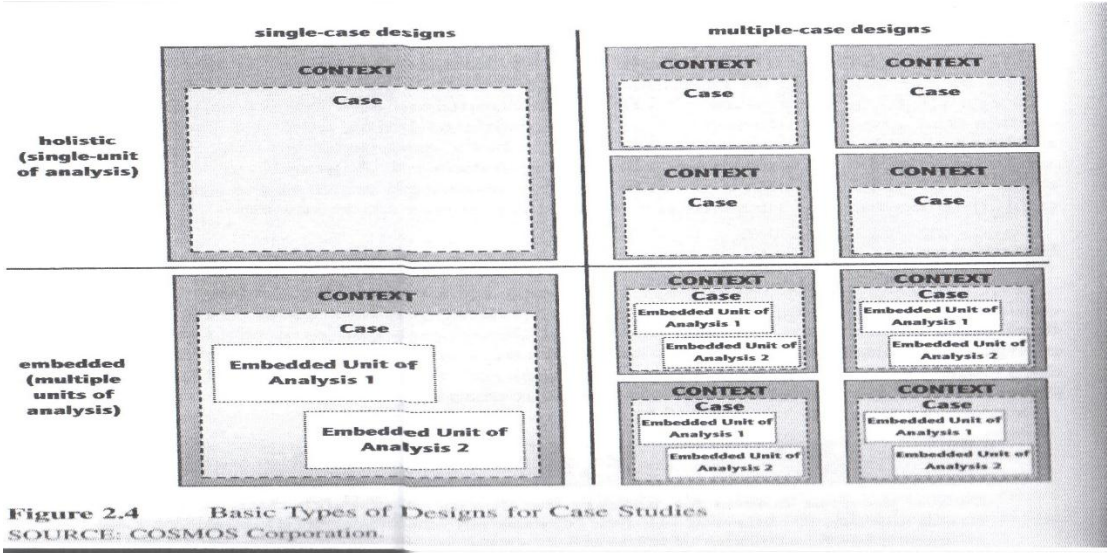
Çalışmalarda genellikle nicel yöntemler benimsenmiş, değişkenler arasındaki ilişki incelenmiştir. Yurt dışında yapılan çalışmalar incelendiğinde ise çocuklara ilişkin sıklıkla derinlemesine bilgi elde edilebilecek çalışmalar yapıldığı ve bazı çalışmaların boylamsal çalışmalar olduğu görülmektedir. Yurt içindeki çalışmaların pek çoğu çocukların cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıp yargı düzeylerine yönelik pek çok bilgi sağlamaktadır. Ancak çocukların kadın ve erkeğe ilişkin görüşlerinin neler olduğu, neden böyle düşündükleri ve annelerinin algıları ile aile yapıları arasındaki ilişkiye yeterince odaklanılmadığı görülmektedir. Dolayısı ile bu çalışmada çocukların toplumsal cinsiyete yönelik algıları derinlemesine incelenmiş ve anne algıları ile aile yapılarının bu algıyı oluşturmadaki rolü üzerine odaklanılmıştır

3. YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Çalışmada çeşitli aile yapılarından (boşanmış, parçalanmış, geniş aile, çekirdek aile, sosyokültürel düzeyi düşük aile, sosyokültürel düzeyi orta aile, sosyoekonomik düzeyi düşük aile, sosyoekonomik düzeyi orta aile, tek çocuklu ve birden fazla çocuklu aile) gelen 8 okul öncesi dönemdeki çocuğun toplumsal cinsiyeti algılayışları belirlenmeye çalışılmıştır. Çeşitli aile yapılarından gelen bu çocukların hepsinin aynı sınıfa devam ediyor olması bu araştırmanın nitel araştırma yaklaşımlarından durum çalışması ile desenlenmesini olanaklı kılmıştır.

Durum çalışması, belirli bir çerçevede tanımlanabilen doğal oluşumlar olarak adlandırılır ve kim, ne, ne zaman, nasıl, nerede sorularına yanıt aranmak üzere yürütülür (Baş ve Akturan, 2013). Punch (2005)'a göre durum çalışmaları dört temel özelliğe sahip olup bu özelliklerden ilki ele alınan durumun sınırlı bir sistem olmasıdır. Bu araştırmanın sınırlı sistemi çalışmanın yürütüldüğü sınıf olarak belirlenmiştir. İkinci özellik ise bir oluşumun varlığıdır. Çalışmada da "toplumsal cinsiyet algısı" incelenmiştir. Üçüncü özellik bütüncülüktür. Bu özelliğe göre tek bir olay bile her yönü ile incelenemez ve bu nedenle bir odak belirlenmesi gerekir. Bu araştırmada da çocukların toplumsal cinsiyet algısında annenin algısının rolü ve anne-çocuk algısı arasındaki ilişki incelenmiştir. Dördüncü ve son özellik ise, doğal ortamda, çoklu veri kaynağı ve veri toplama tekniğinin kullanılmasıdır. Çalışmada da çocukların doğal sınıf ortamlarına herhangi bir müdahale olmadan ve çoklu veri toplama teknikleri kullanılarak veriler elde edilmiştir.

Şekil 3.1. Durum Çalışması Türleri (Yin, 2009).

Şekil 3.1’de durum çalışmasının türleri sunulmuştur. Araştırmada gömülü çoklu durum araştırması tercih edilmiştir. Çalışma grubunu oluşturan her bir çocuk farklı bir aile yapısından geldiği için başlı başlına bir durumu temsil etmektedir. Bu nedenle 8 çocuk 8 ayrı durumu temsil ettiğinden ve ayrıca her bir çocuğun algısı belirlenirken annesinin algısı ile ilişkisi de ortaya konmaya çalışıldığından çalışmanın modelinin gömülü çoklu durum araştırması olması gerektiği belirlenmiştir.

3.2. Çalışma Grubu

Çalışmanın katılımcıları amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme yöntemleri nitel araştırma geleneğinin en ayırt edici özelliklerinden biridir (Patton, 2002). Bu araştırma bir durumu betimleyeceğinden, var olan durumu en iyi ifade edecek örneklemin belirlenmesi gerekmektedir. Çalışılan durumu en iyi betimleyeceği düşünülen ölçütler belirlenmiş ve bu nedenle araştırmada ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. İlgili alan yazında toplumsal cinsiyet algısının oluşumunda pek çok faktörün etkili olduğu, bu faktörlerin başında ailevi faktörlerin geldiğinden söz edilmektedir. Ailevi faktörler olarak aile yapısı (geniş aile, çekirdek aile, tek ebeveynli aile), ailenin sosyoekonomik durumu, ailenin sosyokültürel durumu, ailedeki çocuk sayısı, çocukların doğum sırası, çocukların cinsiyeti, anne ve babanın toplumsal cinsiyet

algısı gibi etkenler önemli rol oynamaktadır. Ayrıca, durum çalışmalarında, var olan durumun derinlemesine betimlenmesine yönelik olarak örneklemin de sınırlı sayıda olması gerekmektedir. Tüm bu nedenlerden dolayı araştırmacı tarafından çalışmanın örnekleminin belirlenmesi amacıyla çeşitli ölçütler geliştirilmiştir.

İlk ölçüt çalışma grubunun sosyoekonomik ve sosyokültürel düzeyi düşük olarak belirlenen bir okulun bünyesinde olmasıdır. Öğretmenlerden alınan bilgiler doğrultusunda çalışılan anasınıfındaki velilerin sosyoekonomik ve sosyokültürel düzeyi düşük kesimi oluşturduğu belirlenmiştir.

İkinci ölçüt ise aile yapısıdır. Geniş aile, çekirdek aile, tek ebeveynli aile, çalışan ve çalışmayan annenin olduğu aile gibi farklı aile yapılarından gelen çocuklar belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada da örneklemini oluşturan 8 çocuğun 3'ünün anne ve babası boşanmıştır. Ayrıca bu çocuklardan birinin hem annesi hem de babası çocukla birlikte yaşamamaktadır. Çocuklardan birinin babası askerde ve çocuk annesi, kardeşi, anneannesi ve dedesi ile yaşamaktadır. Bir diğer çocuğun anne ve babası boşanmış, çocuk annesi, abisi, kız kardeşi, anneannesi, dedesi ve dayısı ile birlikte yaşamaktadır. Annelerden ikisi çalışmakta, iki anne okuma yazma bilmemekte; 5 çocuk dede ve anneanneninin de olduğu geniş ailede yaşamaktadır. Tüm bu ailevi özellikler araştırmacıyı ilgili grupla çalışmaya yönlendirmiştir.

Araştırmacı belirlediği ölçütleri karşılayacak bir anasınıfı arayışına girmiş gerek okul deneyimi ve öğretmenlik uygulaması derslerini alan öğrencileri gerekse diğer akademisyen arkadaşları ile bu konuyu görüşmüştür. Araştırmacı bir akademisyen arkadaşının önerisi üzerine söz konusu sınıfa gitmiş ve öğretmen ile görüşmüştür. Öğretmene çalışmanın içeriğini ve örneklemin özelliklerini anlatmış ve kendisine uygun bir sınıf olduğunu belirlemiş ve böylece söz konusu sınıf ile çalışmaya karar vermiştir.

Araştırmanın katılımcılarını Türkiye'nin orta batısında bulunan bir şehirdeki devlet ortaokulu bünyesinde bulunan anasınıflarından sabahçı gruba devam eden 8 çocuk, 6 anne, 2 anneanne oluşturmaktadır. Çalışmada yer alan iki çocuğun annesi yerine anneannesi ile görüşme yapılmıştır. Çünkü çocuklardan birinin annesi şehir dışında yaşamakta ve çocuk anneannesi, dedesi ve abisi ile aynı evde yaşamaktadır. Diğer çocuk ise annesi ile aynı evde kalmasına karşın annesinin çalışma saatleri uymamakta ve çocuk anneannesi, dedesi ve annesi ile

birlikte kaldığı evde anneanesi tarafından büyütölmektedir. Ayrıca babalar bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Bunun nedeni ise, çalışma grubundaki 8 çocuktan 4'ünün babasının çocuklarla aynı evde yaşamaması, 2 çocuğun babasının ise çalışma saatlerinden dolayı eve geç gelmesi ve araştırmacı ile görüşemeyecek olmasıdır.

3.2.1. Çalışma Grubunun Özellikleri

Çalışma grubuna ilişkin demografik bilgiler Tablo 3.1'de sunulmuştur.

Tablo 3.1.: Çocuklara İlişkin Demografik Bilgiler

Çocuk Kod Adı	Anne Durumu	Öğrenim Durumu	Baba Öğrenim Durumu	Anne Yaşı	Baba Yaşı	Anne Mesleği	Baba Mesleği	Aile Türü	Ebeveyn Birlikteliği	Kardeş Sayısı/Cinsiyeti	Ortalama Gelir (TL)
Fatma	Lise		Yüksekokul	35	38	Ev hanımı	Polis	Geniş Aile	Birlikte	1 abla	3500
Ali	Lise		İlkokul	35	40	Temizlik görevlisi	İşsiz	Geniş Aile	Boşanmış	1 abi	1000
Kadir	Ortaokul		Lise	32	37	Ev hanımı	Şoför	Çekirdek Aile	Birlikte	1 kız kardeş	1200
Barış	Okur değil	Yazar	İlkokul	28	33	Ev hanımı	Pastacı	Çekirdek Aile	Birlikte	1 erkek kardeş	1500
Seda	Okur değil	Yazar	Lise	36	38	Ev hanımı	Emlakçı	Geniş Aile	Boşanmış	1 kız kardeş, 1 abi	1000
Koray	Lise		Lise	31	31	Muhasebeci	Klimacı	Geniş Aile	Boşanmış	Kardeşi yok	1800
Yiğit	Lise		Yüksekokul	32	34	Röntgen teknisyeni	Röntgen teknisyeni	Çekirdek Aile	Birlikte	1 erkek kardeş	4000
Nazlı	İlkokul		Ortaokul	30	30	Ev Hanımı	Motosikletli kurye	Geniş Aile	Birlikte	1 erkek kişi	1000

Tablo 3.1’de görüldüğü üzere çalışmaya katılan çocuklardan 3’ü kız 5’i erkektir. Çocukların anne ve babalarının eğitim seviyesi incelendiğinde babaların eğitim düzeyinin annelere oranla daha yüksek olduğu; hem annelerin hem de babaların genç ebeveynler oldukları; annelerin genellikle ev hanımı olduğu, 2 baba hariç diğer babaların ise düşük gelirlili işlerde çalıştıkları görülmektedir. Öte yandan, ailelerin genellikle geniş aile oldukları, ebeveynlerin 3 tanesinin birlikteliklerini sürdürmedikleri ve çocukların genellikle tek kardeşleri olduğu belirlenmiştir. Çocukların aile yaşantıları ve sosyokültürel özelliklerine ilişkin ayrıntılı bilgiler bulgularda verilmiştir.

Ayrıca çalışmada Koray ve Ali’nin anneleri yerine anneanneleri ile görüşülmüştür. Her iki çocuğun anneanesi de ilköğretim mezunu, ev hanımı ve 50 yaş üstündedir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Durum çalışması olarak planlanan bu çalışmada var olan durumu en iyi şekilde betimlemek için birden fazla veri toplama tekniği işe koşulmuştur. Creswell (2013) iyi bir nitel durum çalışmasının ayırt edici özelliğinin derinlemesine bir anlayış sunma olduğunu belirtmiş ve bu derinlemesine anlayış sunmanın ise ancak pek çok veri çeşidi toplayarak sağlanabileceğini belirtmiştir.

Çalışılan grubun algılarını derinlemesine betimleyebilmek amacı ile araştırmacı bu çalışmada gözlem, görüşme, doküman incelemesi tekniklerini veri toplama amacı ile kullanmış olup çalışmanın verilerini çocuk bilgi formu, çocuk görüşme formu, anne/anneanne görüşme formu, çocuk gözlem formu ve müdahalesiz etkinlikler yoluyla toplanmıştır.

Araştırmada görüşme formu çocuklar ve annelere/anneannelere uygulanmış olup gözlem formu ve etkinlikler yalnızca çocuklara uygulanmıştır. Çalışmanın veri toplama araçları araştırmacı tarafından alan yazın taranarak ve uzman görüşlerine sunularak hazırlanmıştır. Araştırmacı yaptığı alan yazın taramasında toplumsal cinsiyet algısının oyun, oyuncak, arkadaş tercihi, meslek, ev içi sorumluluklar, kadın ve erkeğe ilişkin kişilik özellikleri, çalışma hayatı gibi konularla ilişkili olduğunu belirlemiştir (Özen, 1992; Özdemir, 2006; Çiftçi, 2008; Yorgancı, 2008; Özkan, 2009; Aktaş, 2011; Güney, 2012; Topal, 2012; Özkan, 2013; Wilson,1996; Raag ve Rackliff,1998; Trepanier-Street ve Romatowski, 1999; Chick, Heilman-Houser ve Hunter’in 2002; Poulin –Dubois, Serbin, Eichstedt, Sen ve Beissel 2002; Freeman,

2007; Goble, Martin, Hanish ve Fabes, 2012; Halim, Ruble, Tamis-LeMonda ve Shrou, 2013). Bu nedenle araştırmacı veri toplama araçlarını geliştirirken söz konusu başlıklara dikkat ederek görüşme soruları hazırlamış; etkinlikler planlamış ve gözlemler yapmıştır.

Çalışmanın gerçekleştirilebilmesi için Hacettepe Üniversitesi Senatosu Etik Kurulu'ndan (Ek 1) ve araştırmanın yürütüldüğü Şehirdeki İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden (Ek 2) gerekli izinler alınmıştır. Araştırmacı veri toplamaya başlamadan önce sınıf öğretmeni ile birlikte çocukların velileri ile bir tanışma toplantısı düzenlemiştir. Bu toplantıda çalışmanın içeriği ile ilgili bilgiler verilmiş ve velilerin soruları yanıtlanmıştır. Ardından araştırmacı her bir veli ile ayrı ayrı görüşerek Ek 3'te sunulan Veli Gönüllü Katılım Formu ve Ek 4'te sunulan Veli Onay Mektubunu imzalatmıştır.

3.4. Veri Toplama Araçlarının Uygulanışı

3.4.1.Çocuk Bilgi Formu

Çalışmaya katılan çocuklar ve aileleri hakkında ayrıntılı bilgi elde etmek amacı ile Çocuk Bilgi Formu (Ek 5) oluşturulmuştur. Oluşturulan çocuk bilgi formunda araştırmacının elde ettiği bulguları yorumlamasına yardımcı olabilecek çeşitli sorular yer almaktadır. Formda yer alan sorular ilgili alan yazın taranarak ve uzman görüşlerine sunulurarak araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Çocuk bilgi formu her bir veli ile yüz yüze ve ayrı ayrı görüşülerek doldurulmuştur. Araştırmacı formdaki soruları sırası ile veliye sormuş ve velinin verdiği yanıtı not etmiştir.

3.4.2.Çocuk ve Anne/Anneanne Görüşme Formu

Görüşme belirli bir amacı olan söyleşi olarak tanımlanabilir. Görüşme yöntemi veri toplama sürecinde tek yöntem olarak kullanılabilirdiği gibi çeşitli veri toplama teknikleriyle birlikte de kullanılabilir. Görüşme Sosyal Bilimlerde ve özellikle eğitim araştırmalarında veri toplamada anahtar bir teknik olarak kullanılmaktadır (Hitchcock ve Hughes, 1995). Karasar (2005)'a göre, görüşmeler değişik biçimlerde gruplanabilmektedir. En yaygın gruplama biçimi yapılandırılmış görüşme, yarı yapılandırılmış görüşme ve yapılandırılmamış görüşme olarak üçlü sınıflamadır.

Bu araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmede, sorular önceden belirlenir ve bu sorularla veriler toplanmaya çalışılır.

Araştırmacı bu teknikte, önceden sormayı planladığı soruları içeren görüşme formunu hazırlar. Bunun yanında görüşmenin akışına bağılı olarak değişik yan ya da alt sorularla görüşmenin akışını etkileyebilir. Görüştüğü kişinin yanıtlarını ayrıntılandırmasını sağlayabilir. Eğer kişi görüşme sırasında belli soruların yanıtlarını başka soruların içinde yanıtlamış ise araştırmacı bu soruları sormayabilir.

Araştırmacı tarafından görüşme verilerini toplamak amacıyla öncelikle taslak bir görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formunun hazırlanmasında açık uçlu sorular sorma, kolay anlaşılır olma, odaklı sorular hazırlama, yönlendirmekten kaçınma, çok boyutlu soru sormaktan kaçınma, alternatif sorular ve sondalar hazırlama, farklı türden sorular yazma ve soruları mantıklı bir biçimde düzenleme ilkeleri dikkate alınmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Hazırlanan taslak görüşme formu alan uzmanlarının görüşüne sunulmuş ve alınan dönütler doğrultusunda görüşme formu yeniden düzenlenmiştir. Görüşme formunda çocukların ve annelerinin toplumsal cinsiyete ilişkin algılarını belirlemek amacı ile çeşitli sorular yer almaktadır. Bu nedenle çocuklar için hazırlanan görüşme formunda çocukların cinsiyet kimliği, cinsiyete yönelik algıları, oyun, oyuncak, arkadaş tercihleri, meslek tercihleri ile kadınlara ve erkeklere özgü olarak düşündükleri mesleklerin, kıyafetlerin, ev içi sorumluluklarının neler olduğuna yönelik algılarını belirlemek üzere sorular hazırlanmıştır. Anneler için hazırlanan görüşme formunda annelerin kadın ve erkek algıları, kadın ve erkeğe uygun görülen meslekler, çalışma hayatı ve ev içi görev dağılımı, kararlar, çocuklarına ilişkin beklentiler, meslek tercihi, oyun ve oyuncak tercihi gibi sorular yer almaktadır.

Görüşme verileri toplanmadan önce pilot uygulama yapılmış ve görüşme formlarına son hali verilmiştir. Ek 6'da Çocuk Görüşme Soruları, Ek 7'de Veli Görüşme Soruları sunulmuştur. Veliler ile görüşmeye başlamadan önce kendi isimlerinin, okullarının isimlerinin gizli tutulacağı ve bu çalışmada amaçlananın yalnızca toplumsal cinsiyete ilişkin görüşlerinin öğrenilmesi olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, veri kaybını önlemek amacıyla ses kaydı yapılmak istendiği ve onay verildiği takdirde görüşmeye başlanacağı ifade edilmiştir. Çocuklarla görüşmeye başlanmadan önce ise her bir çocuğa ses kayıt cihazı tanıtılmış, bir deneme kaydı yapılmış ve çocuklara sesleri dinlettirilmiştir. Ardından kendisine bazı sorular sorulacağı eğer anlamadığı bir soru olursa anlamadığını söyleyebileceği ve eğer sıkılırsa sıkıldığını ifade edebileceği belirtilmiştir.

Çocuk görüşme soruları ile ilgili pilot uygulama yapılırken söz konusu çocuklardan birine “Kendine bir kod isim belirt” denmiştir. Çocuk belirttiği kod isimdeki karaktermiş gibi soruları cevaplandırmıştır. Örneğin hangi arkadaşınla oynamayı seversin diye sorulduğunda hayali bir kahramandan bahsetmiştir. Bu nedenle asıl uygulamada çocukların kod isim belirlemesi işleminden vazgeçilmiş, araştırmacı kendisi kod isimler belirlemiştir. Çocuklar ile yapılan görüşme verileri 25-28 Şubat 2014 tarihleri arasında her gün 2 çocuk olmak üzere toplam 4 günde; anneler ve anneanneler ile yapılan görüşme verileri 4-7 Mart 2014 tarihleri arasında toplanmıştır. Çocuklar ile yapılan görüşmeler ortalama 13 dakika, anneler ve anneanneler ile yapılan görüşmeler ortalama 20 dakika sürmüştür.

3.4.3.Çocuk Gözlem Formu

Gözlem, insanları buldukları ortamlarda gözleyerek çevrelerinde gerçekleşen olaylar hakkında fikir sahibi olmak için yapılan bir veri toplama tekniğidir (Güler, Halıcıoğlu ve Taşğın, 2013). Gözlem yöntemi birden çok veri toplama tekniği kullanılarak yapılan çoklu metot araştırmalarında da önemli rol oynadığı için bu çalışmada araştırmacı çocukların toplumsal cinsiyete yönelik algılarını belirlemek ve görüşmelerden elde ettiği verileri desteklemek amacı ile gözlem tekniğini de kullanmıştır.

Araştırmacının araştırma alanını tanıması, araştırmaya konu olan kişilerle olumlu ilişkiler geliştirmesi, kritik bilgi sağlayıcıları tespit etmesi, araştırmaya katılacak kişilerle karşılıklı güven oluşturması için veri toplama sürecine öncelikle gözlem ile başlanması gerekmektedir (Güler, Halıcıoğlu ve Taşğın, 2013). Bu nedenle araştırmacı bu çalışmada veri toplama sürecine başlanmadan önce 13 Ocak- 24 Ocak 2014 tarihleri arasında hafta içi her gün söz konusu anasınıfına gitmiş ve çocuklarla etkileşimli bir süreç geçirmiştir. Bu süre zarfında araştırmacı ilgili alan yazını göz önünde bulundurarak görüşme sorularının hazırlanması, uygulayacağı etkinliklerin planlanması, esas gözlemlerde neye dikkat edeceği gibi konularda anlayış geliştirmeye çalışmıştır.

10 Şubatta okulların açılması ile birlikte gözlem formu ile veri toplama sürecine başlanmıştır. Çocuklar 10 Şubat 2014 - 4 Mart 2014 tarihleri arasında hafta içi her gün 10.30-12.00 saatleri arasında serbest oyun zamanlarında gözlenmiştir.

Araştırmacı toplamda 16 gözlem yapmış ve bu gözlemler yaklaşık 24 saatlik bir sürede tamamlanmıştır. Çocukların toplumsal cinsiyete yönelik algılarını daha iyi yansıtabilecekleri ön görüşü ile çocuklar serbest oyun zamanlarında gözlenmiştir. Çocuklar gözlenirken; her bir çocuğun kimlerle, hangi merkezlerde, hangi oyuncaklar ile nasıl bir oyun oynamayı tercih ettiği ve oyunlarda/etkinliklerde toplumsal cinsiyeti içeren herhangi bir söylemde bulunup bulunmadıklarına odaklanılmıştır. Araştırmacı gözlem verilerini Ek8’de sunulan gözlem formunda yer alan ana başlıklara dikkat ederek toplamıştır. Çalışmada hem araştırmacı hem de sınıf öğretmeni gözlem verilerini eş zamanlı toplamışlardır. Gözlem verilerinin toplanması sırasında iki ayrı gözlem defteri oluşturulmuş ve gözlem verileri bu defterlere kaydedilmiştir.

3.4.4.Etkinlikler Aracılığı İle Verilerin Toplanması

Çocukların toplumsal cinsiyete yönelik algılarına ilişkin derinlemesine bilgi elde etmek ve çalışılan grubun yaş düzeyi göz önünde bulundurulduğunda kendisini yeterince ifade edemeyen çocukların etkinlikler yoluyla görüşlerini dile getirmesini sağlamak amacıyla araştırmacı gözlem ve görüşmede odaklanılan durumları göz önünde bulundurarak 10 tane etkinlik planlamıştır. Bu etkinlikler aracılığı ile çocukların meslek, oyun, oyuncak, arkadaş ve kıyafet tercihi, aile içi görev dağılımı, bireysel ilgi, kadın ve erkeğe ilişkin kişilik özellikleri gibi konularda toplumsal cinsiyete yönelik algılarını belirlemek ve görüşlerini dile getirmelerini sağlamak amaçlanmıştır. Etkinliklerin hepsi araştırmacı tarafından hazırlanmış olup, 7 alan uzmanından alınan görüşler doğrultusunda düzenlenmiştir.

Araştırmacının uyguladığı “Meslekleri Eşleyelim”, “Resmini Çiz”, “Kim Ne Yapar?”, “Ailede Neler Oluyor?”, “Anasınıfındaki Oyuncaklar”, “Haydi Bir Kız ve Erkek Yapalım?”, “Yapmaktan Hoşlandığım Şeyler” adlı etkinliklerde çocuklar ürünler oluşturmuşlardır. Örneğin “Meslekleri Eşleyelim” etkinliğinde çocuklara çeşitli meslek kartları, kadın-erkek görseli verilmiş ve eşleştirme yaptırılmıştır ve neden böyle düşündüğünü açıklaması istenmiştir. Bu süreç video kamera ile kayıt altına alınmış ve çocukların yanıtları çözümlenmiştir. “Resmini Çiz” etkinliğinde ise çocuklara çeşitli meslek isimleri söylenmiş ve bu mesleği yapan kişinin cinsiyetinin ne olabileceğini düşünüyorlarsa o kişinin resmini çizmeleri istenmiş ve etkinlik sonunda resimlerini anlatmaları sağlanarak resimlerin üzerlerine notlar alınmıştır. “Kim Ne Yapar” adlı etkinlikte bir öykü anlatılmış ve öyküye son olacak bir resim yapmaları istenmiş ve

resimlerini anlatmaları sağlanmıştır. Öte yandan, “Ailede Neler Oluyor” adlı etkinlikte kendi ailelerindeki kişileri düşünerek evde kim ne gibi sorumluluklar alıyorsa bu durumu resmetmeleri istenmiştir. “Anasınıfındaki Oyuncaklar” adlı etkinlikte ise çocuklara oyuncak katalogları dağıtılmış ve bu oyuncaklardan hangileri ile oynamak istiyorlarsa kesip, yapıştırılmaları ve neden söz konusu oyuncakları tercih ettiklerini anlatmaları istenmiştir. Bu süreçte çocukların görüşleri video kamera ile kayıt altına alınmıştır. “Haydi Bir Kız ve Erkek Yapalım?” adlı etkinlikte çocuklara artık materyaller verilerek bir kız ve bir erkek figürünü giydirmeleri istenmiş ve ardından kız- erkek kıyafetleri üzerine sohbet edilmiştir. “Yapmaktan Hoşlandığım Şeyler” adlı etkinlikte ise çocukların en çok yapmaktan hoşlandıkları şeylerin resimlerini yapmaları istenmiş ve ardından bir grafik oluşturularak kız ve erkeklerin yapmaktan hoşlandığı farklı ve benzer şeyler üzerinden görüşleri alınmıştır.

Ayrıca, araştırmacının uyguladığı, “Marangoz Olmak İsteyen Kızın Öyküsü”, “Ormanda Neler Oluyor?”, “Anasınıfında İlk Günüm” adlı etkinliklerde de çocuklara birer küçük öykü anlatılmış ve bazı sorular sorularak konu ile ilgili görüşlerini belirtmeleri sağlanmıştır.

Bazı etkinliklerde çocukların görüşleri video kaydı ile kayıt altına alınmış ve video kayıtlarının dökümleri yapılarak, çocukların görüşleri ve görüşlerinin nedenleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bazı etkinliklerde ise, çocukların ürün oluşturmaları istenmiş ve oluşturdukları ürünlerin üzerine not alınarak görüşleri belirlenmiştir. Çocukların oluşturduğu bu ürünler de araştırmacı tarafından analiz edilmiş ve değerlendirilmiştir. Çocuk ürünlerinin analiz edilebilmesi için araştırmacı çocuğun oluşturduğu her bir ürünü çocuğa anlattırılmış ve çocuğun anlattıklarını not almıştır. Ayrıca oluşturulan ürünlerin fotoğrafları çekilmiş ve bulgularda sunulmuştur.

Etkinlik sürecinde çocukların algılarını yönlendirmekten kaçınılmış yalnızca nasıl düşünüyorlarsa o şekilde yansıtılmaları sağlanmıştır. Etkinliklerde çocuklara herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır. Çalışmada uygulanan etkinlikler Ek 9’da sunulmuştur. Araştırmacı planladığı etkinlikleri 4-14 Mart 2014 tarihleri arasında her gün bir etkinlik olmak üzere uygulamıştır.

3.5. Verilerin İşlenmesi ve Çözümlemesi

Bu araştırmada betimsel-yorumsal analiz kullanılmıştır. Betimsel yorumsal analizde betimleme ön planda olup, buna uygun yorumlamalara yer verilir (Ekiz, 2007). Durum çalışmalarında verilerin analizi veriyi inceleme, kategorilere ayırma, tablolaştırma ve bulunan sonuçların yorumlanması aşamalarından oluştuğu için bu çalışmada da araştırmacı öncelikle tüm veri toplama araçlarından elde ettiği bulguları incelemiş ve kategorilere ayırmıştır. Bulguları zengin bir betimleme yaparak sunmuş ardından okuyucuya özetlemek amacıyla her bir çocuk ve annesinden elde ettiği bulguları tablolaştırmıştır. Tablolaştırma aşamasında çocuk ve anneden elde edilen verilerin nasıl bir algıyı temsil ettiği belirlenmeye çalışılmıştır. Bu algılar kalıp yargısal olmayan, kalıp yargısal olan ve sınırlı kalıp yargısal olanlar şeklinde değerlendirilmiştir. Araştırmacı bu algıları Wilson (1996)'ın yaptığı çalışmadan esinlenerek sınıflandırmıştır.

Kalıp yargısal olma; toplumsal cinsiyet rollerini gelenekçi bir bakış açısı ile yorumlama olarak tanımlanabilir. Örneğin kadınlar dışarıda çalışmamalıdır ya da kız çocukları temiz olmalıdır.

Sınırlı kalıp yargısal olma; toplumsal cinsiyet rollerinin gelenekçi bir bakış açısından beslendiği, bireyin kendi bakış açısını da kattığı ve ona göre bazı sınırlamalar yaparak yorumlama olarak tanımlanabilir. Örneğin eğer bir kadının kocasının maddi durumu iyiye çalışmasına gerek yoktur ya da erkek çocukları oyuncak bebek olarak yalnızca erkek bebeklerle oynayabilirler.

Kalıp yargısal olmama; toplumsal cinsiyet rollerini tanımlarken gelenekçi bakış açılarının ötesinde bireysel özelliklerin öne çıkarılarak eşitlikçi bir bakış açısı sunulması olarak tanımlanabilir. Örneğin isterlerse hem kadınlar hem de erkekler aynı mesleği yapabilirler ya da bir kız çocuğu oyuncak arabalarla oynayabilir.

Son olarak tüm çocuk ve annelerden elde edilen bulgular tablolar halinde karşılaştırmış, bulgular özetlenmiş ve sonuçlar yorumlamıştır. Durum çalışmalarında çeşitli yöntemlerle elde edilen verilerin amacı örnek olayı her yönden anlamak olduğu için birden fazla yöntemle toplanmış veriler bir bütün olarak değerlendirilmiştir.

3.6. Araştırmanın İç Geçerliliği

Araştırmanın iç geçerliğini sağlamak amacıyla birden fazla önlem alınmıştır. Bu önlemler, uzman görüşü alma, pilot uygulama yapma, araştırmacı çeşitlemesi, metodolojik çeşitleme, örneklem çeşitlemesi olarak sıralanabilir.

Uzman Görüşü: Araştırmada veri toplamak amacıyla geliştirilen görüşme formları, gözlem formu ve etkinlik planları uzman görüşü alındıktan sonra son biçimi verilerek kullanılmıştır. Çalışma kapsamında çeşitli üniversitelerde çalışan 8 öğretim üyesinden uzman görüşü alınmıştır. Bu uzmanlardan biri sosyoloji, biri çocuk gelişimi, dördü okul öncesi eğitimi, biri fen bilgisi eğitimi ve biri de psikolojik danışmanlık ve rehberlik alanında uzman kişilerdir. Her bir uzmandan hem genel hem de özel uzmanlık alanları doğrultusunda çalışmayı değerlendirmeleri istenmiştir. Uzmanların her biri ile yüz yüze çalışılmış ve dönütleri alınmıştır. Daha sonra uzmanların görüşleri arasındaki tutarlılık incelenmiş ve görüşme formlarına son hali verilmiştir. Üç alan uzmanı formların son halini tekrar incelemiştir.

Pilot Uygulama: Görüşme soruları asıl katılımcılara uygulanmadan önce pilot uygulama yapılmış, soruların anlaşılıp anlaşılmadığı, sonda soruların hazırlanması, görüşmenin ortalama süresi ile ilgili ön bilgiler elde edilmiştir. Pilot uygulama için çalışma grubu dışından, başka bir okuldan 2 çocuk ve 2 anne ile pilot uygulama yapılmıştır.

Araştırmacı Çeşitlemesi: Gözlem verileri toplanırken sınıf öğretmeni ile araştırmacı eş zamanlı gözlem notları tutmuştur. Her günün sonunda araştırmacı ve öğretmen gözlem notlarını karşılaştırmış, veri kaybı önlenmeye çalışılmıştır.

Metodolojik Çeşitleme: Çocukların toplumsal cinsiyete yönelik algılarını belirlemek amacı ile görüşme, gözlem, doküman analizi gibi çoklu veri toplama teknikleri kullanılmıştır.

Örneklem Çeşitlemesi: Çocukların toplumsal cinsiyete yönelik algılarının oluşumunda aile yapısı ve anne algısının rolünü belirlemek amacıyla çeşitli ailelerden gelen 8 çocuk ve 8 anne (6 anne, 2 anneanne) ile çalışılmıştır. Her bir çocuk ve anne farklı bir aile yapısını temsil ettiği için 8 farklı örnek ile çalışılmış olmasından dolayı yeterli örneklem çeşitlemesinin yapıldığı söylenebilir.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde araştırma verilerinin analizi sonucu elde edilen bulgular sunulmuştur. Bulgular iki alt başlık altında incelenmiştir. İlk alt başlıkta öncelikle her bir çocuk bireysel değerlendirilmiştir. Çocuğa ilişkin sosyodemografik ve aile yapısına ilişkin bilgiler verilerek ardından bulgular; oyun, oyuncak, etkinlik, renk, kıyafet, meslek ve arkadaş tercihleri, kadın ve erkek algısı ve beklentiler alt başlıkları kullanılarak sunulmuştur. Anne ve çocuğa ait bulgular karşılaştırmalı olarak verilmiştir. İkinci alt başlıkta ise tüm çocuklar ve tüm annelere ilişkin farklı ve benzer bulgular sunulmuş ve alan yazın ile tartışılmıştır. Ayrıca, çalışmada çocukların gerçek isimleri değil, araştırmacı tarafından çocuklara verilen kod isimler kullanılmıştır

4.1. Bireysel Bulgular

4.1.1. Fatma

4.1.1.1. Fatma'nın Aile Yapısı

Fatma, Haziran 2008 doğumlu bir kız çocuğudur. Fatma'nın annesi ev hanımı babası ise polis memurudur. Fatma annesi, babası ve ortaokula giden ablası ile birlikte yaşıyor. Fatma'nın annesi ailesinin tek çocuğu olduğu için Fatma'nın anneannesi ve dedesi kış aylarında yanlarında kalıyor. Babanın aylık geliri 3500 lira civarında. Fatma'nın annesi lise mezunu iken babası yüksekokul mezunudur. Anne 35 yaşında, baba ise 38 yaşında. Anne evde genellikle haber programları ve diziler izlerken baba evde olduğu zamanlarda haber programları izlemektedir. Anne Fatma ile beraber oyun oynadığını, bazen sinema ve tiyatroya gittiklerini, resim yaptıklarını belirtmiştir. Fatma babasının da uygun olduğu zamanlarda kızı ile oyun oynadığını belirtmiştir. Fatma evde otorite olarak annesini görmekte ve baba çalışma saatlerinden dolayı evde pek olmadığı için evde kararlar genellikle anne tarafından alınmaktadır.

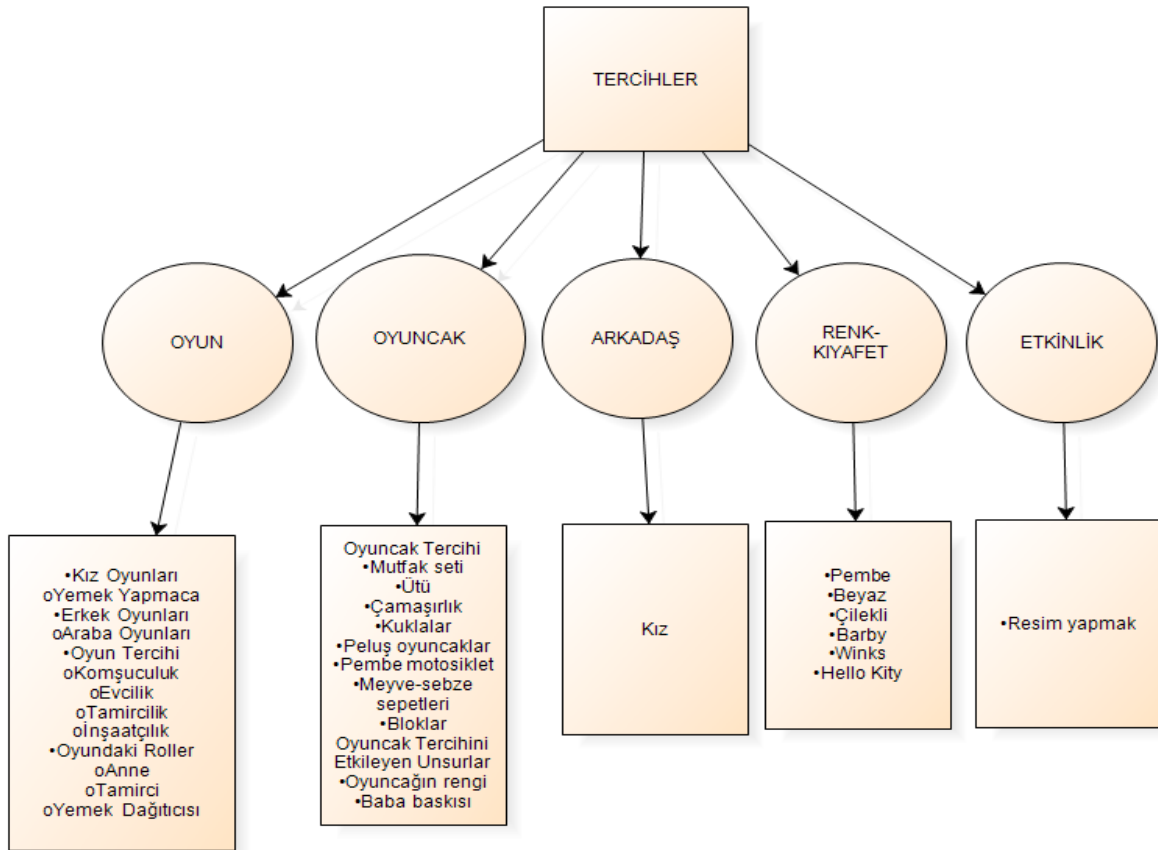
4.1.1.2.Fatma'nın ve Annesinin Algısı

Bu bölümdeki bulgular Fatma'nın günlük yaşamdaki tercihleri ile annenin Fatma'nın tercihleri ile ilgili görüşlerini ve Fatma ile annesinin kadın ve erkeğe ilişkin algısı ve annesinin kız ve erkek çocuktan beklentilerine yönelik görüşlerini içermektedir.

4.1.1.1.1. Fatma'nın Tercihleri ve Annenin Görüşleri

Bu alt başlıkta Fatma'nın günlük yaşamdaki tercihleri ve annenin Fatma'nın tercihleri ile ilgili görüşleri sunulmuştur.

Fatma'nın oyun, oyuncak, arkadaş, meslek, kıyafet, etkinlik tercihlerine ilişkin elde edilen bulgulara göre oluşturulan tema, alt temalar ve kodlar aşağıda sunulmuştur.

Şekil 4.1. Fatma'nın Tercihleri

Şekil 4.1'de görüldüğü üzere Fatma, oyun olarak komşuculuk, evcilik, tamircilik ve inşaatçılık gibi dramatik oyunları oynamayı tercih etmişken bu oyunlarda anne, tamirci ve yemek dağıtıcısı rollerini üstlenmiştir. Fatma, oyuncaklardan mutfak seti, ütü, çamaşırlık, kuklalar, pelüş oyuncaklar, pembe motosiklet, meyve sebze sepetleri,

bloklar gibi oyuncaklarla oynamayı tercih etmişken bu tercihlerini etkileyen unsurlar olarak oyuncağın rengi ve babanın baskısı olduğu belirlenmiştir. Fatma kız oyunlarının “yemek yapmaca”, erkek oyunlarının ise “araba oyunları” olduğunu belirtmiş; arkadaş tercihinde kız arkadaşlarını, renk olarak pembe ve beyaz rengi, kıyafetlerinde Barby, Winks ve Hello Kitty gibi popüler kültür öğelerini tercih etmiştir. Serbest zamanlarında ise evde boyama yapmaktan hoşlandığını belirtmiştir.

Fatma kıyafet tercihi konusunda “çilekli olanları” tercih ettiğini belirtmiş nedenini ise “Çünkü onlar daha güzel de biraz” diyerek açıklamıştır. Fatma’nın annesi de Fatma’nın kıyafet tercihinin ilişkin olarak

“Üzerinde Barby bebek olsun Winx olsun işte bir çiçek olsun işte Hello Kitty olsun genelde hep böyle şey kahramanlarını istiyor film kahramanları o tür şeyleri daha çok seviyor”

diyerek Fatma’nın görüşlerini teyit etmiştir.

Fatma sevdiği renklerin “pembe, bir de beyaz” olduğunu söylemiştir. Fatma, 28 Şubat tarihinde yapılan gözlemede öğretmeninden boyama yapmak üzere bir Winks kızı istemiştir. Neden Winks kızı boyamak istediğini ise “Çünkü uçuyorlar, elbiselerini seviyorum. Mavi, kırmızı, pembe. Ben en çok pembeyi seviyorum” şeklinde ifade etmiştir. Ayrıca gözlem yapılan süre boyunca Fatma’nın kendisinin de belirttiği gibi kıyafetlerinde genellikle pembe ve beyaz rengi tercih ettiği gözlenmiştir. Kıyafet, aksesuar ve renk tercihleri ile ilgili olarak elde edilen bulgularda Fatma’nın kıyafet tercihlerinde televizyonda yer alan çizgi filmlerden, oyuncak kahramanlarından yani popüler kültürden etkilendiği söylenebilir.

Fatma oynamaktan hoşlandığı oyunların “Evcilik, komşuculuk” olduğunu belirtmiştir. Gözlem yapılan zamanlar boyunca Fatma’nın sıklıkla dramatik oyun merkezinde evcilik, komşuculuk, yemek yapma gibi dramatik oyunlar oynadığı, ara sıra da blok merkezinde tamircilik ya da inşaatçılık oyunu oynadığı gözlenmiştir. Fatma sadece kızların oynadığı oyunların “Bilgisayardan yemek yapmaca oyunu”, sadece erkeklerin oynadığı oyunların ise “Araba oyunları” olduğunu ifade etmiştir. 26 Şubat tarihinde öğretmen hep birlikte bir oyun kuralım diyerek çocukları yönlendirmiştir. Çocuklar bir “Kızılay Oyunu” oynamak istemişlerdir. Bu oyunda Fatma, yemek dağıtıcısı rolünü üstlenmiştir. Oyunda aldığı roller incelendiğinde Fatma’nın genellikle anne rolünde olduğu, ara sıra da tamirci, inşaatçı gibi roller üstlendiği belirlenmiştir. Üstlendiği rollerin aksine Fatma, 13 Şubat tarihinde araştırmacının tüm sınıfa yönelttiği “Kadınlar tamirci olabilir mi?” sorusuna “Hayır, olamaz. Çünkü ben hiç kadın tamirci görmedim” yanıtını vermiştir. Ancak sınıftan

bazı arkadaşları kadınların da tamirci olabileceğini belirtmiştir. Bu yanıtın ardından bir hafta sonra (20 Şubat) dramatik oyun merkezinde kızlar ve erkekler birlikte oyun kurarken önce tamirci rolünü almış, bir arkadaşının “Sen anne ol” demesi üzerine “tamam hem anneyim hem de tamirciyim” yanıtını vermiştir. Ayrıca, 19 Şubat tarihinde blok merkezinde bir kız arkadaşı ile birlikte inşaatçılık oyunu oynamış ve bir tuvalet yaptığını söylemiştir. Aynı gün blok merkezinde bloklarla bir şehir inşa etmiştir. Fatma'nın bloklardan oluşturduğu şehir resim Şekil 4.2'de sunulmuştur.

Şekil 4.2. Fatma'nın bloklardan oluşturduğu şehir

Genelde kız çocuklarına özgü addedilen oyunları ve rolleri üstlenen bir çocuk olan Fatma'nın nadiren de olsa tamirci ya da inşaatçı olmasında arkadaşlarının görüşlerinin önemli olduğu söylenebilir. Ayrıca sınıfın öğretmeni her gün çocuklara nerelerde oynamak istediklerini sorup bir önceki gün oynadıkları merkezle karşılaştırma yaparak her çocuğu farklı merkezlerde oynamaya yönlendirmektedir. Fatma'nın blok merkezine yönelmesinde ve burada oynamasında öğretmenin etkisinden de söz edilebilir. Çünkü öğretmenin yönlendirme yapmadığı zamanlarda Fatma'nın serbest zaman sürecini genellikle dramatik oyun merkezinde geçirdiği gözlenmiştir.

Ayrıca Fatma'nın annesi, kızıyla nasıl vakit geçirdiğini şu cümleler ile açıklamıştır:

“bilgisayarda oyunlar oynarız işte beraber bebek yapar işte evcilik oynar işte gelir bana sorar beraber bir şeyler hani yaparız pasta yaparız. Fatma çok eğilimli öyle hani şeylere mesela ben pasta yaparım o yumurtaları karıştırır yumurta kırarım o karıştırır o yapar yani genelde öyle geçiririz yemek yapmaya Fatma çok meraklıdır gelir yanıma.... Kız olduğu için evcilik oynarız, bebek bakımı, yemek yapma”

Oyun ve oyunda aldığı roller değerlendirildiğinde Fatma'nın genelde kız çocuklarına özgü olarak tanımlanan rolleri üstlendiği ancak arkadaşlarının bakış açılarından ve öğretmenin farklı merkezlere yönlendirmesinden etkilenerek farklı rolleri üstlendiği de

belirlenmiştir. Fatma'nın kız çocuklarına özgü oyunları sıklıkla oynaması ve oyunlarında sıklıkla anne rolünü alması, yemek yapması gibi unsurların annesi ile evde oynadığı oyunlar ve ebeveyn yönlendirmesi ile ilgili olabileceği düşünülmektedir. Annenin kızı ile birlikte yaptığı etkinlikleri “kız olduğu” için şeklinde açıklaması annenin oyunları kız ve erkek oyunları olarak ayırdığını; benzer şekilde Fatma'dan elde edilen verilerden de Fatma'nın oyunları bu şekilde sınıfladığı belirlenmiştir.

Görüşmede oyuncak tercihleri ile ilgili olarak Fatma en çok oynamak istediği oyuncağın “mutfak seti” olduğunu belirtmiştir. Araştırmacının oyuncak tercihleri ile ilgili yaptığı “Anasınıfındaki Oyuncaklar” adlı etkinlikte, “mutfak seti, ütü, çamaşırlık, kukla sahnesi, pelüş oyuncaklar, pembe motosiklet, meyve sebze sepetleri” gibi oyuncakları seçmeyi tercih etmiştir. Şekil 4.3'te Fatma'nın oynamak istediği oyuncaklar sunulmuştur.

Şekil 4.3. Fatma'nın Oynamak İsteddiği Oyuncaklar

“Anasınıfındaki Oyuncaklar” adlı etkinlikte Fatma pembe bir motosiklet seçmiş, bunun üzerine ise Yiğit motosikleti erkeklerin sevdiğini söylemiştir. Fatma, Yiğit'e “evet ama o pembe bir motosiklet” diyerek yanıt vermiştir. Fatma'nın, erkek çocuklarına uygun görülen motosikleti “pembe” olması koşuluyla kendisinin de oynayabileceğini belirtmesi oyuncağın renginin, oyuncak tercihinde önemli bir etken olduğunun göstergesidir. Yine aynı etkinlikte kızların tamir seti ile oynamak istemeyeceğini belirtmiştir. “Tamir seti pembe olsa oynamak ister miydin?” dendiğinde ise “Hayır. Çünkü ben tamir eşyaları ile oynamam. Sevmiyorum” yanıtını vermiş ve tamir seti ile oynasa annesinin bir şey demeyeceğini ancak babasının kızacağını “Evet bir daha oynama derler. Babam kızardı. Annem bir şey demezdi” sözleri ile ifade etmiştir. Oysaki Fatma'nın sınıfta ara sıra tamirci rolünü üstlenerek tamircilik oyunu oynadığı gözlenmiştir. Fatma'nın tamircilik oyunu oynamasında “arkadaş” etkisinden söz edilebilir. Ayrıca, babasının kızdığını belirttiği

için oyun ve oyuncak tercihinde arkadaş etkisinin dışında “baba” etkisinden de söz edilebilir.

Fatma “Anasınıfındaki Oyuncaklar” adlı etkinlikte kız çocuklarının oyuncak arabalarla oynayabileceğini ifade etmiştir. Fatma’nın annesi de Fatma’nın görüşlerine paralel olarak kız çocuklarının oyuncak arabalarla oynayabileceğini şu sözleriyle açıklamıştır:

“Valla var bizim evde oynuyoruz yani ben öyle şeyde karşılamıyorum bizim evde polis arabalarımız var diyoruz oynuyoruz çarpıştırıyoruz bazen sürüyoruz yani öyle çok aşırı oynamıyor ama oynuyor yani öyle oynadığında da ben kötü karşılamam herhâlde yani öyle art niyet düşünmem oynuyor çocuğum oynuyor yani ben öyle şey yapmam”

Ayrıca anne erkek çocuklarının oyuncak bebeklerle oynaması konusunda ise şu şekilde görüş bildirmiştir:

“Yani ona da pek şey bakmam yani oynayabilir çocuktur merak etmiş olabilir oynamış olabilir hani pek öyle kötü düşünmem herhâlde”

Fatma erkek oyuncak olarak etiketlenen arabalarla kızların da oynayabileceğini söylerken, yine bir erkek oyuncak olarak etiketlenen tamir seti ile kızların oynayamayacağını belirtmiştir. Fatma’nın böyle düşünmesinin nedeninin yaşam deneyimi ile ilgili olduğu görülmektedir. Çünkü Fatma, annesi ile evde arabalarla oynamaktadır, kendisi oynadığı için diğer kız çocuklarının da oynamasında bir sakınca görmemektedir.

Arkadaş tercihi ile ilgili olarak Fatma en çok Seda ve Nazlı ile oynamak istediğini belirtmiş nedenini ise “Onlar, onlar çünkü birisi teyze oluyor birisi abla oluyor” şeklinde açıklamıştır. Fatma’nın bu yanıtı arkadaş tercihlerinde hemcinslerini tercih ettiğini göstermektedir. Bunun nedeni ise Fatma’nın oynadığı oyunlarla ilgilidir. Çünkü Fatma, genellikle evcilik, komşuculuk gibi oyunları tercih etmekte ve kendisi gibi bu oyunları tercih eden kız arkadaşları ile oynamaktadır. Ayrıca, “Anasınıfına Başlayan Çocuk” etkinliğinde de öyküdeki çocuğun cinsiyetinin “kız” olduğunu belirtmiş ve bu kızın sınıftaki kız arkadaşları ile oynamak isteyeceğini ifade etmiştir. Arkadaş tercihinde cinsiyetçi bir tutum sergileyen Fatma’nın annesi kızının arkadaş seçimlerinde sergilediği yaklaşım şu ifadelerle belirtmiştir:

“Yani Fatma okulda oynuyor ben anlatıyor hatta eve gelince de öyle kötü karşılamıyorum hani şey yapmıyorum arkadaş olarak görüyorum yani oynayabilir yani sonuçta aynı okulu paylaşıyorlar aynı sınıfı paylaşıyorlar kötü düşünmüyoruz”

Arkadaş seçiminde annesi eşitlikçi bir yaklaşım sergilese de Fatma’nın arkadaş tercihinde hemcinslerini tercih etmesi, Fatma’nın gelişimsel bir özelliği olarak yorumlanabilir.

Meslek tercihi konusunda, Fatma büyüdüğünde “Cam silmek” mesleğini tercih etmiş nedenini ise “Çünkü o çok güzel de” şeklinde açıklamıştır. Anne ise, meslek tercihinin bireylerin ilgisi doğrultusunda yapılması gerektiğini belirtmiş ancak kızının “doktor” olmasını istediğini şu ifadelerle belirtmiştir:

“insan sevdiği işi yapmalı bence yani istediği sevdiği işi yapmalı zorla bi iş olmaz zaten ya ben doktor olmasını isterim kızımın ama kızım başka bir şey ister ya ben ona ne kadar zorlasam da olmaz çünkü artık kendi isteyecek onun için severek yapsın”

Kendisi eğer okusaydı hemşire olmak istediğini çünkü insanlara yardım etmeyi sevdiğini ve tansiyon, iğne yapma gibi işleri kendisinin şuan yaptığını bu yönde bir eğilimi olduğunu belirtmiş ve meslek tercihinde ilgilerin ön planda tutulması gerektiğini belirtmiştir. Anne kadınların ve erkeklerin yapabileceği meslekler konusunda

“Kadın istediği her türlü mesleği yapar kadının elinden hiç bir şey kurtulmaz yani ben bunu açıkçası görüyoruz görüyoruz yani kadın araba tamircisi bir kadın bile var yani görüyoruz... Erkekler hemen her şeyi yapıyorlar kadınlar gibi yani istedikleri her türlü mesleği yapabiliyorlar yani ne biliyim dansöz erkek bile var yani öyle bakarsak yani her türlü mesleği erkeklerimiz de yapıyor”

şeklinde görüşlerini dile getirmiştir.

Fatma okulda olmadığı zamanlarda evde yapmaktan hoşlandığı sorulduğunda etkinliğin “Resim yapmak” olduğunu belirtmiş ve resim yapmanın çok eğlenceli olduğunu söylemiştir. Yapılan gözlemlerde de Fatma’nın sınıfta sık sık resim yaptığı, resimlerinde de genellikle Pamuk prenses, Winks kızları gibi “kız” kahramanları, sevimli hayvanları boyamaktan hoşlandığı, çiçek ve renkli öğeler kullandığı belirlenmiştir. Şekil 4.4.’te Fatma’nın yaptığı boyama etkinliğine ait bir resim görülmektedir.

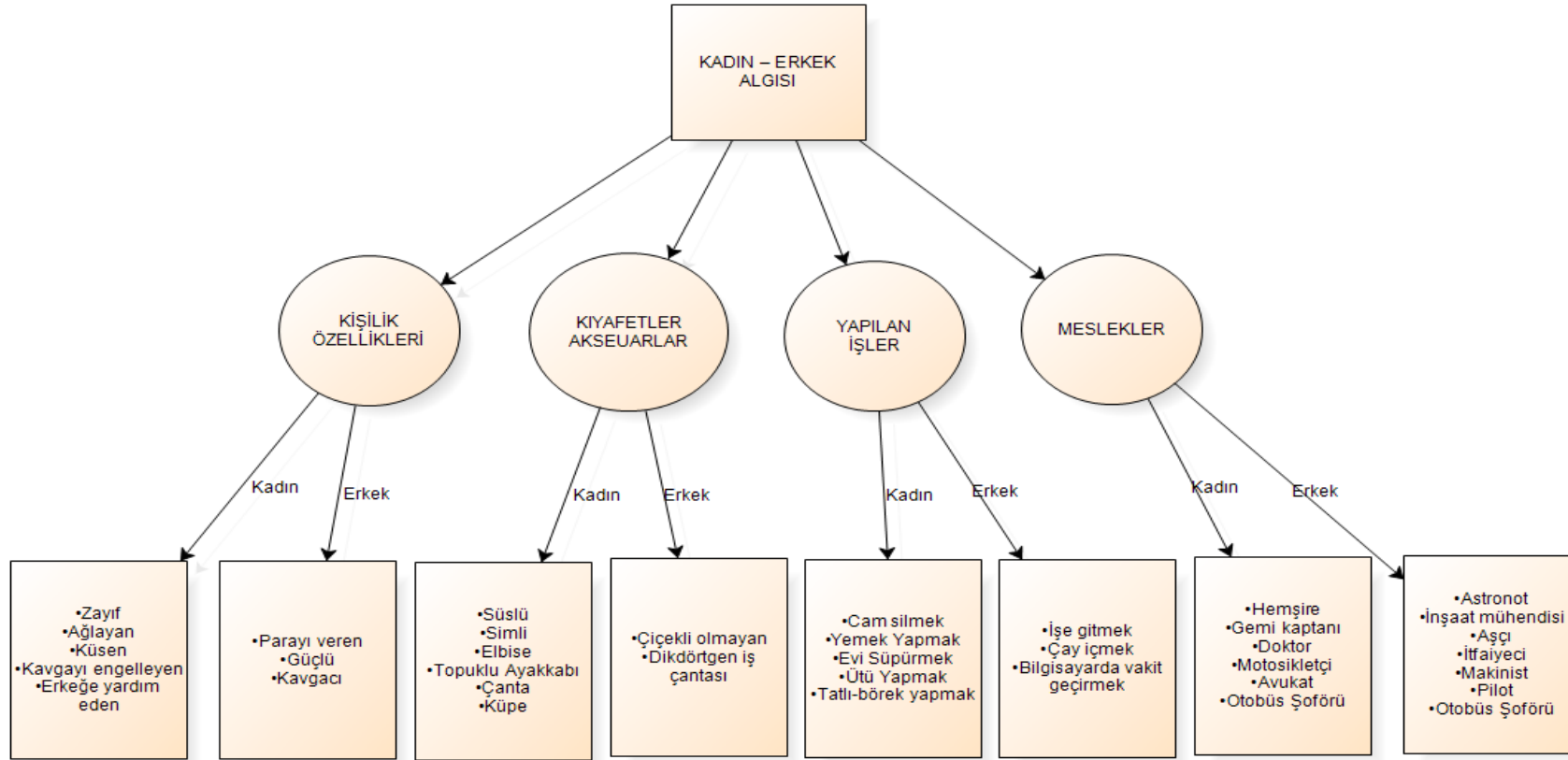

Şekil.4.4. Fatma'nın Boyamaktan Hoşlandığı Karakterlerden Biri

4.1.1.1.2. Fatma'nın ve Annesinin Kadın / Erkek Algısı

Bu alt başlıkta Fatma'nın ve annesinin kadın ve erkek algısına ilişkin elde edilen bulgular sunulmuştur.

Fatma'nın kadın ve erkek algısına ilişkin oluşturulan alt temalar ve kodlar şekil 4.5'de sunulmuştur.

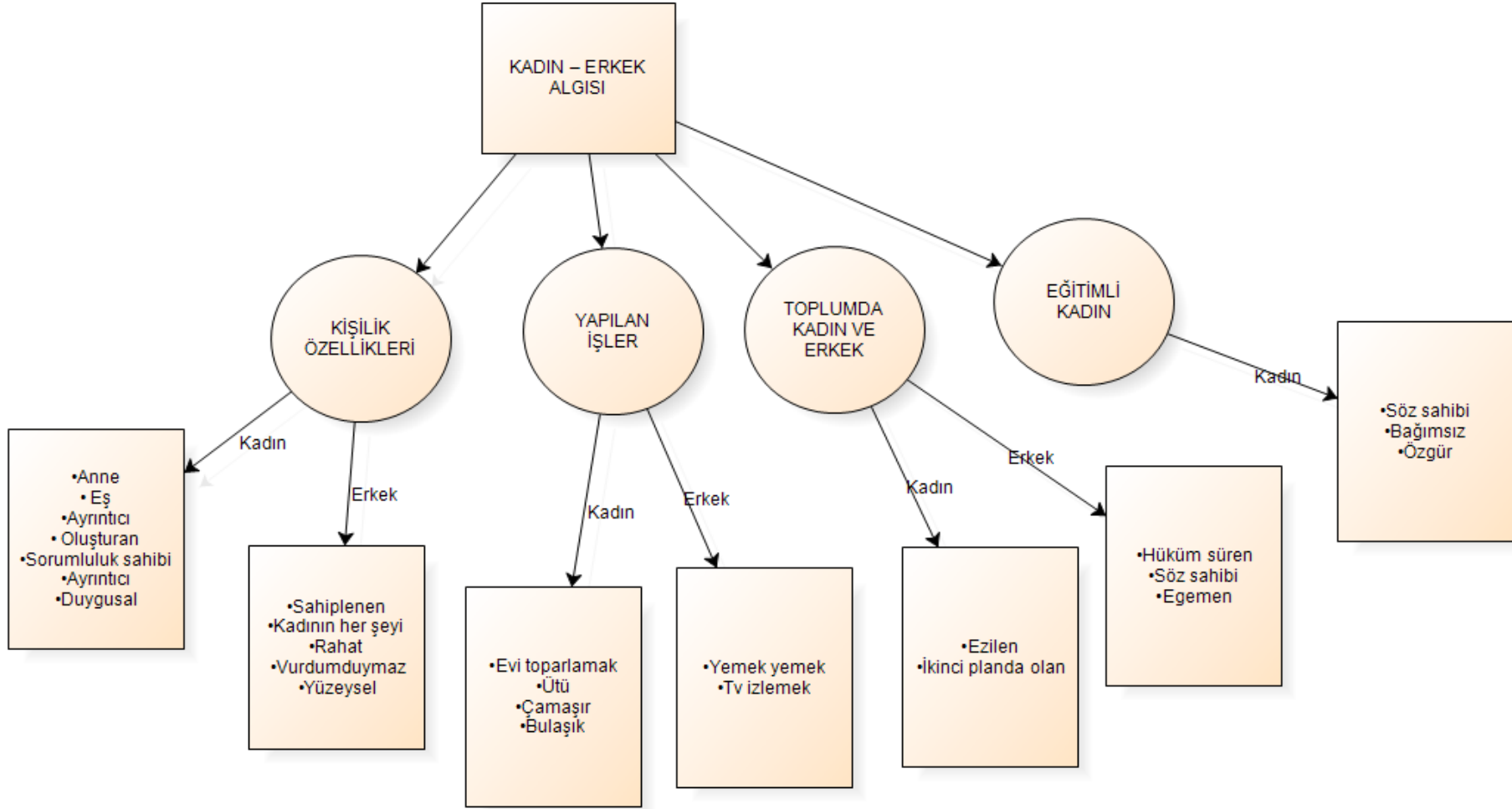

Şekil 4.5. Fatma'nın Kadın- Erkek Algısı

Şekil 4.5’de görüldüğü üzere Fatma kadınları zayıf, ağlayan, küsen, erkeğe yardım eden ve kavgayı engelleyen olarak tanımlamıştır. Kadın kıyafetlerinin süslü, simli olabileceğini, kadınların elbise ve topuklu ayakkabı giydiklerini ve aksesuar olarak da çanta ve küpe taktıklarını belirtmiş, kadınların yaptığı işleri ise cam silmek, yemek yapmak, evi süpürmek, ütü yapmak ve tatlı-börek yapmak olarak tanımlamıştır. Kadın mesleklerinin hemşire, gemi kaptanı, doktor, motosikletçi, avukat ve otobüs şoförü olabileceğini söylemiştir.

Fatma, erkeklerin parayı veren, güçlü ve kavgacı olduğunu belirtirken erkeklerin yaptığı işleri işe gitmek, çay içmek ve bilgisayarda vakit geçirme olarak ifade etmiştir. Erkeklerin iş çantası olarak dikdörtgen bir çanta kullanabileceklerini ve çiçekli olmayan kıyafetler giyebileceklerini belirtmiş ve erkek mesleklerinin ise astronot, inşaat mühendisi, aşçı, itfaiyeci, makinist, pilot ve otobüs şoförü olabileceğini söylemiştir.

Şekil 4.6. Fatma'nın Annesinin Kadın- Erkek Algısı

Şekil 4.6’da görüldüğü gibi Anne, kadını “eş ve anne” olarak tanımlamış, kadınların özelliklerini ise her şeyi yoluna koyan, hükmeden, oluşturan, sorumluluk sahibi, ayrıntıcı ve duygusal olarak belirtmiştir. Toplumda kadının ezilen, ikinci plana atılan olduğunu belirten anne, eğitilmiş kadının söz sahibi, bağımsız ve özgür olduğunu ifade etmiştir. Öte yandan kadınların evde yaptığı işleri ise bulaşık, çamaşır, ütü, evi toparlamak olarak belirtmiştir. Anne, erkeği ise “kadını ve çocuklarını sahiplenen ve kadının her şeyi” olarak tanımlamış, erkeğin özelliklerini rahat, vurdumduymaz ve yüzeysel düşünen olarak ifade etmiştir. Toplumda erkeğin hüküm süren, söz sahibi ve egemen olduğunu belirtmiş, erkeklerin evde yaptığı işleri yemek yemek ve televizyon izlemek olarak ifade etmiştir.

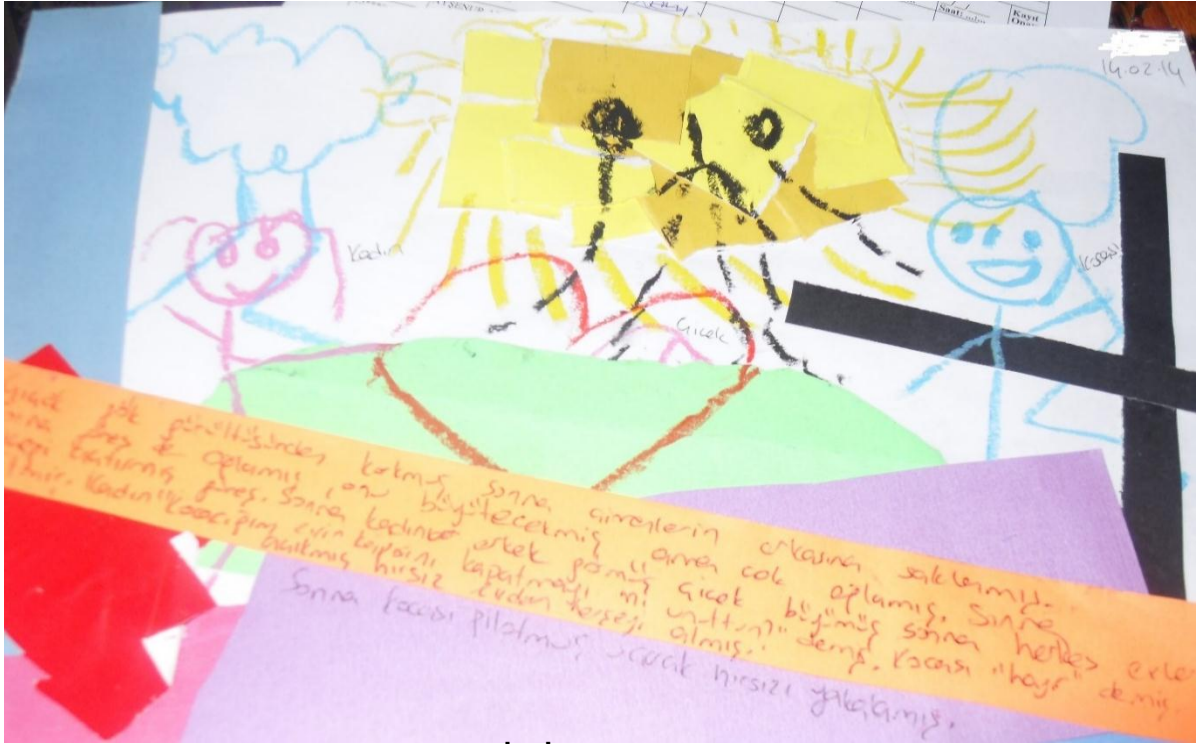
Fatma, cinsiyetinin “kız olduğunu, çünkü saçlarının uzun olduğunu” belirtmiştir. Tüm kızların saçlarının uzun olmayacağını bazı kızların saçlarının kısa da olabileceğini belirtmiş; kız ve erkekler arasındaki farkla ilgili olarak kıyafet ve aksesuar farklarına şu ifadelerle belirtmiştir: “Kızlar elbise takar erkekler kravat ve ceket takar... Erkekler pantolon giyer kızlar da topuk ayakkabı giyer”. Fatma hem kız olmanın hem de erkek olmanın iyi olduğunu “Kızlar çünkü yemek yapar erkekler de şey yapar tamir yapar” şeklinde açıklamıştır. Kız olmaktan memnun olduğunu, “Evet, çünkü oyun oynarken yemek yapıyorum” diye belirtmiş ve erkek olmak istemeyeceğini ifade etmiştir. Fatma’nın kız olmaktan memnun olması ve erkek olmak istememesi onun cinsiyetine yönelik olarak pozitif bir algıya sahip olduğunu göstermektedir. Öte yandan kız olmanın iyi bir şey olmasını “yemek yapmakla”, erkek olmanın iyi bir şey olduğunu ise “tamir yapmakla” eşleştirmesinin Fatma’nın ev içi cinsiyet rollerine ilişkin gelenekçi bir bakış açısı olarak yorumlanabilir. Fatma’nın aksi yönde annesi, kadın olmanın olumsuz yönlerini şu ifadelerle açıklarken, erkek olmanın daha iyi olduğunu belirtmiştir:

“Ya ben erkek olmayı daha çok tercih ederdim. Yani bizim ülkemizde kadın olmak çok zor. Yani kadın hep ikinci planda...her zaman erkek hüküm sürüyor erkek egemenlik sürüyor kadın hep ikinci planda kalıyor kadın hep itiliyor kalkıyor yani... Kadın olunca insan kendini özgür hissedemiyor rahat hissedemiyor çünkü kadın her şeye daha sorumluluk olarak bakıyor erkek biraz daha rahat hani erkek de biraz daha vurdumduymaz ama kadın daha sorumluluk taşıyor her şeye daha içerikli bakıyor erkek biraz daha yüzeysel bakıyor kadın biraz daha içine giriyor olaylara içerikli bakıyor daha duygusal yaklaşıyoruz belki ondan belki anne olduğumuz için annelik daha farklı bir şey yani kadın olmak daha farklı ama erkek olmak erkek daha rahat bence erkekler daha rahat yani her konu da rahat yaşıyorlar”

Fatma’nın kadın ve erkek algısına yönelik olarak yapılan “Ormanda Neler Oluyor?” adlı etkinlikte Fatma, ormanda kaybolan zayıf ve ağlayan kişinin cinsiyetinin, “kız”

olduğunu belirtmiş ve erkeklerin ağlamayacağını söylemiş gerekçesini ise “Çünkü kadınlar küser, erkekler küsmez” şeklinde ifade etmiştir. Fatma’nın kadını küsen, ağlayan, ormanda kaybolan, zayıf bir kişi olarak nitelediği görülmektedir. Benzer şekilde Fatma’nın annesi, kadın olmayı “Valla bana göre kadın olmak anne demek eş demek yani eş anlamına anne anlamına geliyor benim için kadın” diyerek betimlerken erkek olmayı “erkek olmak kadına, eşine, çocuğuna sahiplenmek ya onlarla ilgilenmek, onlara sahip çıkmak, ne biliyim onlara zaman ayırmak. Yani biz hep öyle yaşadığımız için eşimle yani erkek eşim benim her şeyim yani erkek olmak kadının her şeyi anlamına geliyor erkek. Ben öyle düşünüyorum bilmiyorum” şeklinde betimlemiştir. Annenin kadın olmayı “eş ve anne” olarak, erkeği ise “aileyi sahiplenen, kadının her şeyi” olarak tanımladığı görülmektedir.

Hem Fatma’nın hem de annenin kadın ve erkeğe yükledikleri anlamların kalıp yargısal olduğu görülmektedir. Öte yandan Şekil 4.7. ve Şekil 4.8’de sunulan resimlerde de Fatma’nın kadın ve erkek rollerini kalıp yargısal olarak algıladığı görülmektedir.

Şekil 4.7. Fatma'nın Kadın ve Erkek İle İlgili Yaptığı Resim-1

..... Sonra kadınlar ve erkekler görmüş, çiçek büyümüş, sonra herkes evlerine gitmiş. Kadın “Kocacığım evin kapısını kapatmayı mı unuttun demiş”. Kocasını “Hayır” demiş. Kapı açılmış, hırsız evden her şeyi almış. Sonra kocası pilotmuş uçarak hırsızı yakalamış.

Şekil 4.8. Fatma'nın Kadın ve Erkek İle İlgili Yaptığı Resim-2

...Çarşıya giderken zürafa görmüşler. Evde yiyecekleri bitmiş. Yiyecekleri birlikte tasmaşlar. Yiyeceklerin parasını erkek vermiş. Çünkü hep babalar verir parayı.

Fatma tarafından yapılan her iki resim incelendiğinde, evdeki hırsız yakalamaya giden, pilot olan ve yiyeceklerin parasını verenin “erkek” olarak resmedildiği görülmektedir. Annesi bir ev hanımı olan Fatma'nın alışverişlerde babasının parayı verdiğini görmesi Fatma'nın bu görüşlerini oluşturmada önemli bir etken olabilir. Ayrıca, Fatma'nın babasının polis olması ile hırsız yakalayan kişi olarak babasının çizmesi arasında bir ilişki olduğu düşünülebilir.

“Haydi Bir Kız ve Bir Erkek Yapalım” adlı etkinlikte Fatma'nın içinde bulunduğu grubun giydirdiği kız karakterini tanıtan Fatma şunları söylemiştir:

“Çantası var ve süslü süslü. Pantolonu da simli simli. Kıyafeti de beyaz siyah çizgili. Zebra kıyafeti gibi. Küpesi, var. Topuklu bir ayakkabı giymiş”.

Yine aynı etkinlikte erkeklerin çantasının özelliklerini şu şekilde tanımlamıştır “İş çantası olur... Erkeklerin çantası dikdörtgen olur”. 7 Mart tarihinde yapılan gözlemede öğretmenin “Erkekler çiçekli kıyafetler giyebilirler mi?” sorusuna “Giyemez. Çünkü onlar çiçekli şeyleri sevmezler” şeklinde yanıt vermiştir. Fatma'nın verdiği bu yanıtlardan kadın ve erkek kıyafetleri konusunda kalıp yargısal düşünceleri olduğu görülmektedir. Mesleklerde toplumsal cinsiyet algısını belirlemek üzere görüşmede Fatma sadece kadınların yaptığı meslekleri “evi süpürmek, yemek yapmak” olarak ifade etmişken,

sadece erkeklerin yaptığı meslekleri ise “işe giderler” şeklinde açıklamıştır. Fatma'nın meslek olarak kadınların yaptıklarını ve erkeklerin yaptıklarını ifade etmesi onun aile yaşantısı ile ilgili olabilir. Annesi ev hanımı olan Fatma, sadece kadınların yaptığı meslekler ifadesini sadece kadınların yaptığı işler şeklinde yorumlamış, sadece erkeklerin yaptığı meslekleri ise sadece erkeklerin yaptığı işler şeklinde yorumlamış ve yanıt olarak da annesini ve babasını düşünerek onların yaptıkları işleri belirtmiş olabilir.

Şekil 4.9'da “Meslekleri Eşleyelim” etkinliğinde Fatma'nın tercihlerini yansıttığı görsel aşağıda verilmiştir:

Şekil 4.9. Fatma'nın Meslekleri Eşleyelim Etkinliği

Fatma, kadın meslekleri olarak hemşire, gemi kaptanı, doktor, motosikletçi, avukat mesleklerini seçmiş; hem kadınların hem de erkeklerin yapabileceği meslekler olarak ise astronot, inşaat mühendisi, aşçı, itfaiyeci, makinist, pilot ve otobüs şoförünü seçmiştir. Fatma, tercihlerini ve gerekçelerini şu şekilde açıklamıştır:

“Hemşireler iğne yapmayı bilir. Erkekler de bilebilir ama onlar biraz erken yapabilir”.

“Kaptanlar sadece kadın olur. Erkekler yavaş sürer”.

“Doktor kadın olur. Bazı doktorlar kadın olabilir. Kadınlar insanları iyileştirir. Kadın olunca daha iyi olur. Çünkü daha iyi iyileştiriyorlar”.

“Avukat kadın olur. Çünkü onlar insanlara yardım eder. Kadınlar biraz onların kavgasını istemiyor, kavgaları engeller”.

“Motosikletçi kadın olur. Çünkü kadınlar daha iyi sürer”.

“Otobüs şoförü hem kadın olur hem erkek. Annemle gezmeye giderken kadın şoför gördüm”.

“İnşaat mühendisi hem kadın olur hem erkek. Kızlar nasıl söyleyeceklerini bilirler, erkekler de yapar. Kadınlar yapmayı bilemezler. Çünkü daha öğrenmemişlerdir”.

“Pilot hem kadın olabilir hem de erkek. Kadınlar erkeklere yardım eder. Kadınlar hostes olur erkekler hostes olamaz. Pilot da hem kadın olur hem erkek”.

“İtfaiyeci, hem kadın olur hem erkek. İtfaiyeciler hortum çıkarır. Kadınlar erkeklere yardım eder”.

“Makinist her ikisi de olur. Kızlar da susayınca onlara su verir. Bazen kadınlar sürebilir bazen erkekler”.

“Astronot hem kadın hem erkek olur. Erkekler roketi sürerler. Kadınlar nereye gittiğine bakarlar”.

Ayrıca, 13 Şubat tarihinde yapılan gözlemde de Fatma mesleklere ilişkin görüşünü şu şekilde belirtmiştir:

Bariş masanın üzerine bazı nesnelere koydu ve Fatma'ya dönerek “ben marketçi olayım” dedi. Fatma ise “o zaman ben de senden bir şeyler satın alayım” dedi ve bir süre alışveriş yaptı. Ardından Bariş Fatma'ya dönerek “Şimdi de sen marketçi ol” dedi. Bunun üzerine Fatma “Kızlar marketçi olmaz” dedi.

Görüşme, gözlem ve etkinlikten elde edilen bulgular incelendiğinde; her iki cinsiyet için söylenmiş mesleklerde aslında erkekler öncelikli olarak tercih edilmiş ancak kadınların erkeklere “yardım” ederek o mesleği yapabileceklerini belirtmiştir. “Hasta iyileştirme”, “kavgalara engel olma” gibi, toplumumuzda kadınlara atfedilen görevleri Fatma da kadınlara uygun görmüştür. Meslek tercihlerinde yalnızca otobüs şoförünü eşitlikçi bir algı ile açıklamış diğer mesleklerde bir cinsiyetin diğer cinsiyete üstünlüğünü vurgulamıştır. Öte yandan Fatma tek başına erkeklerin yapabildiği meslekler olarak hiçbir mesleği seçmemiştir. Dolayısı ile Fatma erkeklerin kadınların yardımı olmadan bir işi yapamayacaklarını düşünüyor olabilir.

Ev içi sorumluluklara ilişkin görüşlerini belirlemek üzere sorulan soruda Fatma evde kadınların yaptığı işleri, “Tatlı, börek, kısır yaparlar, ütü yaparlar” diyerek yanıtlamış ayrıca “evi süpürmek, yemek yapmak” işlerini de kadın işleri olarak ifade etmiştir. Fatma evde erkeklerin yaptığı işlerin neler olduğunu ise babasını kast ederek şu cümlelerle ifade etmiştir: “bilgisayara bakar, çay içer”. Ayrıca 21 Şubat tarihinde sınıfta yapılan gözlemde şu bulgulara ulaşılmıştır:

Cuma günü oyuncak getirme günüydü. Kız çocuklarından biri sınıfa oyuncak olarak bir ütü masası ve bir çamaşır makinesi getirdi. Oyunağı getiren çocuk oyunağını çıkarır çıkarmaz tüm çocuklar oyunağın başına toplandı. Sınıftaki erkek çocuklardan biri ütü masasını alarak “bari ben de ütülerini yapayım” dedi. Bunun üzerine Fatma, ütüyü arkadaşının elinden alarak, “anne benim ütüyü bana ver” dedi. Fatma'ya ütüyü neden arkadaşından aldığı sorduğumda, “Çünkü oyunda ben annemim ve anneler ütüyü yapar” şeklinde yanıtladı.

Görüldüğü üzere Fatma, ailede görev dağılımına ilişkin gelenekçi bir bakış açısına sahiptir. Kızının belirttiklerinin aksine Anne ev ile ilgili sorumlulukları eşiyile nasıl paylaştığını şu şekilde ifade etmiştir:

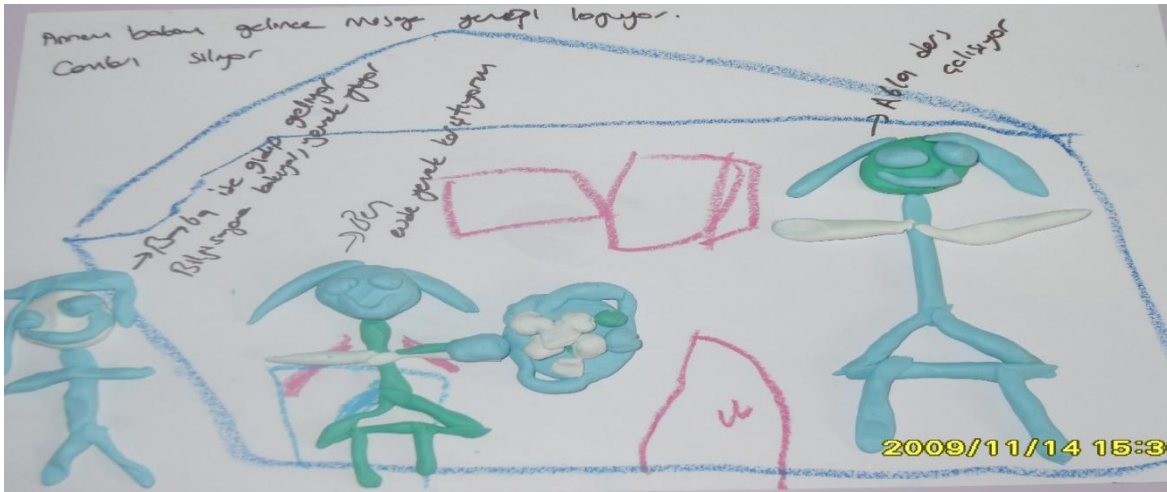
“Zaten günlük konular da yine ben yaparım ama zor bir iş olduğu zaman mutlaka eşim yapar hani benim yapamayacağım bir şey olduğu zaman eşim yardımcı olur bana... Erkek gücü olduğu zaman yani eşim yardımcı olur.... Banyo tuvaleti mesela eşim temizler benim eşim de titizlik temizlik hastalığı var eşim temizliği yapar yardımcı olur bana kaçınmaz ben işte eşime şunu yapar mısın dediğim zaman reddetmez kalkar yapar bir tamir işi olsun kalkar yapar reddetmez beraber yaparız bir halı yıkarsak beraber, ütüyü eşim de yapar”

Ancak çevresinde gördüğü erkeklerin evde genellikle yemek yiyip, televizyon izlediğini, ara sıra tamir işleri olursa o tarz işler yaptığını belirtmiştir. Bu durumun nedenini ise

“Sorumluluk olarak biz kendimiz de yapıyoruz ben kadın mıyım ben bunları yapacağım benim sorumluluğum. Bizde de biraz şeylik var biz yapıyoruz. O yüzden hani paylaşım olsa hani gel beraber şu salatayı yapalım şunu yapalım desek hani belki yapacaklar ama biz hep üstlendiğimiz biz kabul ettiğimiz için herhalde her şeyi galiba yani ondan da kaynaklanıyor olabilir”

şeklinde açıklamıştır. Annenin yanıtları incelendiğinde aslında ev işleri ile ilgili tüm sorumluluğu kendisinin aldığı söylenebilir.

Fatma'nın “Ailede Görev Dağılımı” başlıklı etkinlikte oyun hamurları ile yaptığı resim Şekil 4.10'da sunulmuştur.

Şekil 4.10. Fatma'nın Ailede Görev Dağılımı Etkinliği

“Annem babam gelince masaya yemeği koyuyor, camları siliyor. Babam işe gidip geliyor, ben evde yemek karıştırıyorum, ablam ise ders çalışıyor.”

Annemin eşinin evde banyo ve tuvaleti temizlediğini söylemesi, ütüyü yaptığını belirtmesi, birlikte halıları yıkamaları gibi ev işlerini söylemesine rağmen Fatma evde babasının yalnızca çay içip, bilgisayar ile uğraştığını söylemesi ya da sadece işe gidip geldiğini belirttiği görülmektedir. Görüldüğü üzere Fatma'nın evinde

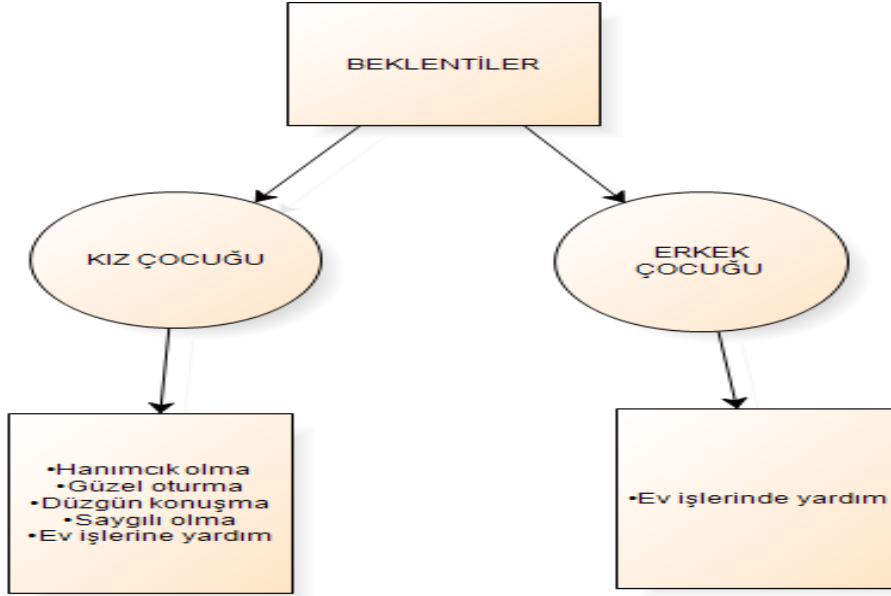
sorumluluklar geleneksel bir şekilde paylaşılmaktadır. Dolayısı ile Fatma ev içi görev dağılımında güçlü kalıp yargılara sahiptir. Fatma'ya "evde annenin mi yoksa babanın mı yerinde olmak istersin?" diye sorulduğunda "Annemin" yanıtını vermiş çünkü bulaşık yıkamanın çok eğlenceli olduğunu belirtmiştir. Fatma'nın ev işlerinden oldukça hoşlandığı görülmektedir.

Annenin toplumsal cinsiyet algısını belirlemeye yönelik olarak kadınların bir işte çalışması ve eğitim görmesi ile ilgili olarak görüşleri incelendiğinde ise, kadınların eğitim görmesi ve bir işte çalışması konusunda olumlu görüş bildirirken, kadınların çalışması ve okumasını "kadının özgürleşmesi"nde önemli bir ölçüt olarak belirtmiş ve okuyan ve çalışan kadınların kendilerine daha fazla güven duyduklarını ve evliliklerinde daha fazla söz sahibi olduklarını belirtmiştir. Anne ailedeki ekonomik kararların birlikte verildiğini; sosyal kararlarda kendisinin öncelikle görüş belirttiğini ancak çocuklarını babalarından fikir almaları konusunda yönlendirdiğini; kültürel kararları ise gündelik kararlar olmalarından ve eşinin çalışma durumundan kaynaklı olarak kendisinin verdiğini belirtmiştir. Ayrıca, evde kararların ortak alınması gerektiğini, anne, baba ve çocukların bu kararlarda söz sahibi olması gerektiğini şu ifadelerle belirtmiştir:

"Kararlar ortak alınmalı yani ortak eşimle ben ortak alıyoruz ama çocuklara da danışmamız gerekiyor. Çünkü çocuklar da artık birer birey şimdi benim on iki yaşında on üç yaşında kızım var. Çünkü ona bir şey danışmadığım zaman neden danışmıyorsunuz Fatma bile yorum yapabiliyor ben yok muyum ben yaşamıyor muyum bu evde. Onun için hep ortak karar veriyoruz yani genelde çocuklar ve eşimle"

4.1.1.2.3.Beklentiler

Bu alt başlıkta Fatma'nın annesinin kız ve erkek çocuktan beklentilerine ilişkin görüşleri sunulmuştur.

Şekil 4.11. Fatma'nın Annesinin Kız ve Erkek Çocuğundan Beklentileri

Şekil 4.11'de görüldüğü üzere kız çocuğundan hanımçık olma, düzgün oturma, güzel konuşma, saygılı davranma, ev işlerine yardım etme gibi davranış ve beceriler beklenirken erkek çocuğundan ev işlerine yardım etmesi beklenmektedir.

Anne, ev işlerinde büyük kızından beklentisi olduğunu

"Ev tam toplu olsun isterim mesela odasını toplamasını isterim gardırobunu katlamasını isterim düzenli olmasını isterim kitaplarını güzelce düzenlemesini isterim mesela defterlerini düzenlesin çantasını düzenlesin e odasını temizlesin süpürmesini isterim açıkçası paspas yapmasını toz almasını böyle ufak tefek şeyleri isterim ondan yani"

şeklinde ifade ederken bu beklentilerin kızının cinsiyetinden değil, sorumlulukları olduğu için yapılması gerektiğini belirtmiştir:

Anne kız çocuklarının biraz daha hanım olması, oturmasını kalkmasını bilmesi gerektiğini şu ifadelerle belirtmiştir:

"Kız çocuğusun biraz daha güzel otur biraz daha güzel davran hanım hanımçık ol şöyle yap böyle illa biz de var yani bu hani bende de olmadı desem yalan oluyor ister istemez oluyor a kızım şöyle davran şöyle yap"

Ayrıca kız çocuğundan güzel davranmasını, büyüklere saygılı olmasını, güzel konuşmasını, insanlara hassasiyetle davranışın gibi davranışları beklediklerini belirtmiştir. Anne eğer bir erkek çocuğu olsaydı ondan ne gibi beklentileri olacağı sorulduğunda ise, erkek çocuğu için ise şu beklentileri ifade etmiştir:

“Ben oğluma evi süpür derdim yani yok bu erkek süpürmez diye bir şey yok yani bu süpürecek. Yani belki eşi çalışacak belki yani yalnız kalacak evde bunu yapmak zorunda yapacak. Her şeyi öğrensin isterdim yapmasını da isterdim açıkçası”

Annenin kız çocuğundan davranışsal olarak beklediği şeylerin toplumumuzda kızlardan beklenen kalıp yargısal beklentiler olduğu görülmektedir. Erkek çocuğundan ise beklentilerin “değer” bağlamında olmayıp sadece ev içi sorumluluklar düzeyinde kalması annenin kız ve erkek çocuklarından beklentilerinin kalıp yargısal olduğunu göstermektedir. Her ne kadar erkek çocuğun ev işleri yapmasını beklemek eşitlikçi bir anlayışmış gibi görünse de kız çocuğundan beklenen “değer”ler ile karşılaştırıldığında annenin bu konuda güçlü kalıp yargıları olmasa da kalıp yargısal görüşü olduğu söylenebilir. Ayrıca kız çocuğundan beklentilerin değerler düzeyinde olması, erkek çocuğundan beklentilerin ise değerler düzeyinde olmamasının toplumda “erkeksi değerlerin üstün görülmesinden” kaynaklanan bir durum olduğu söylenebilir.

Ayrıca Anne kendi anne ve babasının tek çocuğu olduğu için anne ve babasının kış mevsiminde yanlarında kaldıklarını belirtmiştir. Bu durumda kendi anne ve babasının torunlarından davranış anlamında beklentileri olduğunu şu ifadelerle belirtmiştir:

“Benim kızım gelince uzanıyor okuldan gelince babam işte uzanma işte kızlar hiç öyle yatar mı öyle davranır mı?. Ama kızım tepki gösteriyor ben evimde de yatmayacak mıyım uzanmayacak mıyım? yani biz hep yani sadece ben değil yani toplum öyle olduğu için ister istemez çocuklara yansıtıyoruz bunu hani yani şöyle davran böyle davran sanki”

Fatma'nın dedesinin kız çocuklarından beklediği kalıp yargısal ve gelenekçi davranışların Fatma'nın bazı kalıp yargısal düşünceler geliştirmesine etkisi olmuş olabilir. Anneanne ve dede ile sürekli olmasa da her yıl 3-4 aylığına yaşayan Fatma'nın yaşlı neslin kalıp yargısal beklentilerinden etkilenebileceği düşünülmektedir.

Tablo 4.1.: Fatma'nın ve Annesinin Toplumsal Cinsiyet Algısı

	<i>Cinsiyet Algısı</i>	<i>Kadın Özellikleri</i>	<i>Erkek Özellikleri</i>	<i>Kıyafet Tercihi</i>	<i>Oyun Tercihi</i>	<i>Oyuncak Tercihi</i>	<i>Arkadaş Tercihi</i>	<i>Meslek Tercihi</i>	<i>Ailedeki Sorumluluklar</i>	<i>Çocuğun Cinsiyetine Göre Beklenti</i>	<i>Kadınların Eğitimi ve Çalışması</i>
Fatma	Pozitif	Kalıp Yargısal	Kalıp Yargısal	Kalıp Yargısal	Kalıp Yargısal-Kalıp yargısal olmayan	Kalıp Yargısal-sınırlı kalıp yargısal	Kalıp Yargısal	Kalıp Yargısal-Sınırlı kalıp yargısal	Kalıp Yargısal	Kalıp Yargısal	Kalıp Yargısal
Anne	Negatif	Kalıp Yargısal	Kalıp Yargısal	Kalıp Yargısal Olmayan	Kalıp Yargısal-Kalıp Yargısal Olmayan	Kalıp Yargısal Olmayan	Kalıp Yargısal Olmayan	Kalıp Yargısal Olmayan	Kalıp Yargısal Olmayan	Kalıp Yargısal Olmayan	Kalıp Yargısal Olmayan

Fatma ve annesinin toplumsal cinsiyet algısı değerlendirildiğinde, her ikisinin de kadın ve erkek özelliklerine bakış açılarının kalıp yargısal olduğu; oyun tercihlerinde her ikisinin de hem kalıp yargısal hem de kalıp yargısal olmayan algılamaları olduğu; kıyafet tercihinde Fatma kalıp yargısal iken annenin kalıp yargısal olmadığı; oyuncak tercihinde anne kalıp yargısal değilken, Fatma'nın hem kalıp yargısal hem de sınırlı kalıp yargısal olduğu; arkadaş, meslek, ailedeki sorumluluklar konularında annenin kalıp yargısal olmadığı ancak Fatma'nın bu konularda annesine tezat olacak bir algılama içinde olduğu söylenebilir. Özetle; Fatma ve annesi, kadın ve erkek özellikleri, oyun konularında ortak algılamaya sahipken; kıyafet, oyuncak, arkadaş, meslek, ailedeki sorumluluklar konularında farklı algılamaya sahiplerdir.

4.1.2.Ali

4.1.2.1. Ali'nin Aile Yapısı

Ali, Şubat 2008 doğumlu bir erkek çocuğudur ve bu sene ikinci kez okul öncesi eğitim almaktadır. Ali'nin 35 yaşında olan lise mezunu annesi bir otelde temizlik görevlisi olarak çalışmakta ve aylık 1000 lira kazanmaktadır. 40 yaşında olan ilkokul mezunu babası ise şuan herhangi bir işte çalışmamakta ve cezaevinde bulunmaktadır. Ali'nin annesi ve babası boşanmış, annenin can güvenliği olmadığı ve maddi koşullarını iyileştirebilmek için şehir dışında çalıştığı belirtilmiştir. Ali, anneannesi, dedesi ve ilköğretim son sınıfa devam eden abisi ile birlikte yaşamaktadır. Ali'nin anneannesi 60 yaşında ve ilkokul mezunu iken dedesi ise kısmi felçli olduğundan ev ile ilgili tüm sorumlulukları anneannesi yerine getirmektedir. Anneanne evde sıklıkla gündüz kuşağı kadın programları izlemekte, dede ise haber programlarını tercih etmektedir. Anneanne evde çocuk ile birlikte resim yaptıklarını, otorite olarak kendisini tanıdığını belirtmiştir.

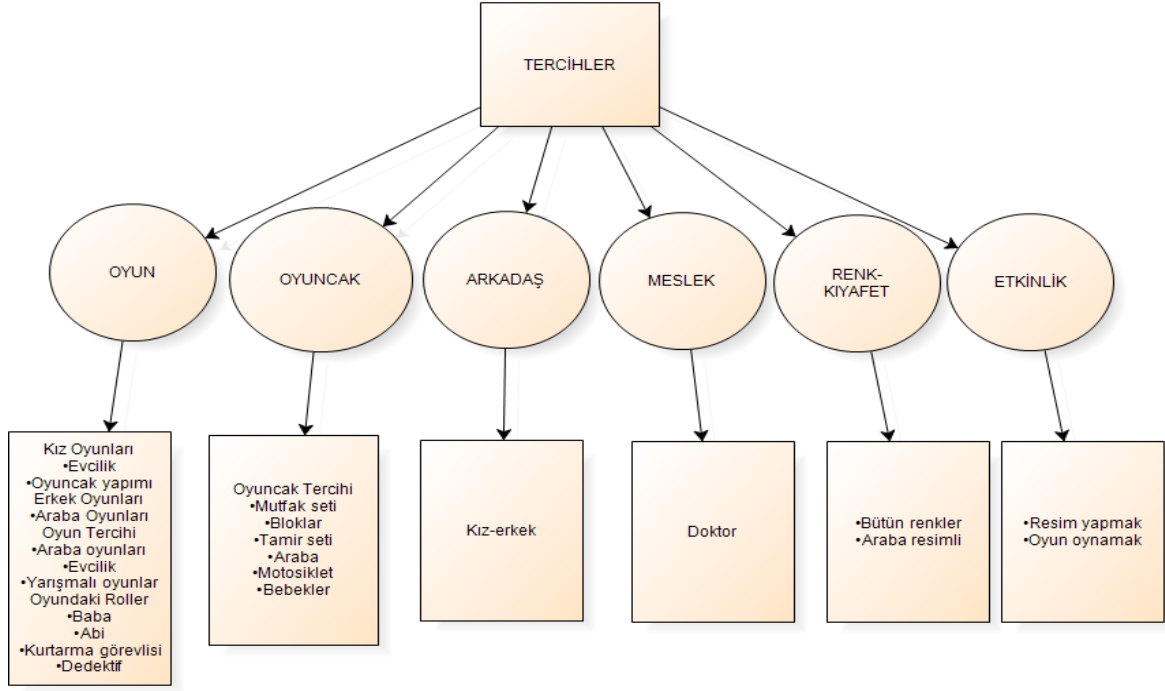
4.1.2.2. Ali'nin ve Anneannesinin Algısı

Bu bölümdeki bulgular Ali'nin günlük yaşamdaki tercihleri ile anneannenin Ali'nin tercihleri ile ilgili görüşlerini ve Ali ile anneannesinin kadın ve erkeğe ilişkin algısı ile anneannenin kız ve erkek çocuktan beklentilerine yönelik görüşlerini içermektedir.

4.1.2.2.1. Ali'nin Tercihleri ve Anneannenin Görüşleri

Bu alt başlıkta Ali'nin günlük yaşamdaki tercihleri ve anneannenin Ali'nin tercihleri ile ilgili görüşleri sunulmuştur.

Ali'nin oyun, oyuncak, arkadaş, meslek, renk ve kıyafet ile etkinlik tercihlerine ilişkin tema, alt tema ve kodlar Şekil 4.12'de sunulmuştur.

Şekil 4.12. Ali'nin Tercihleri

Şekil 4.12'de görüldüğü üzere Ali evcilik ve oyuncak yapmanın kız oyunları olduğunu belirtmiş, araba oyunlarının ise erkek oyunu olduğunu söylemiştir. Kendisi araba oyunları, evcilik ve yarışmalı oyunları oynamayı tercih etmişken, oyunlarda baba, kurtarma görevlisi ve dedektif rollerini üstlendiği görülmüştür. Ali mutfak seti, bloklar, tamir seti, araba, motosiklet ve bebekler ile oynamayı tercih etmiş, arkadaş olarak ise bütün arkadaşları ile oynamayı sevdiğini söylemiştir. Büyüdüğünde doktor olmak istediğini, kıyafetlerinde bütün renkleri tercih edebileceğini ancak araba resimli kıyafetleri daha çok sevdiğini belirtmiştir. Evde ise resim yapmaktan ve oyun oynamaktan hoşlandığını ifade etmiştir.

Ali kıyafetlerinde arabalı olanları tercih ettiğini çünkü arabaları sevdiğini belirtmiştir. Kıyafetlerinde renk tercih konusunda ise tüm renkleri sevdiğini söyleyerek renk ayrımı yapmadığını belirtmiştir.

Ali görüşmede sevdiği oyunların “*Evcilik ya da arabacılık bide yarışçılık*” oyunları olduğunu belirterek nedenini “*Onlar başka bir oyunlardan daha eğlenceli.*” şeklinde ifade etmiştir. Gözlemlerde ise Ali'nin sıklıkla dramatik oyun merkezinde vakit geçirdiği belirlenmiştir. Dramatik oyun merkezi dışında blok merkezi ve sanat merkezini de sıklıkla kullandığı gözlenmiştir. Ali kız oyunları için “*evcilik ve oyuncak yapma yarışçılığı*”

yanıtını vermişken, erkek oyunları olarak “*Erkekler savaş oyunları ya da araba oyunları oynamayı sever.*” yanıtını vermiştir.

Ali'nin oyundaki rolleri değerlendirildiğinde evcilik oyunlarında baba, Kızılay oyununda kurtarma görevlisi, hazine oyununda dedektif gibi rolleri aldığı görülmüştür. Ali'nin baba rolünde iken mutfakta yemek yapması, 21 Şubat tarihinde sınıfa getirilen bir ütü setini alıp, “Bari ben de ütülerini yapayım.” diyerek oyuna dahil olması Ali'nin oyunda üstlendiği roller bakımından gelenekçi yaklaşımdan uzak olduğunu göstermektedir.

Görüşmede Ali sevdiği oyuncaklar olarak arabalar ve bebekleri saymıştır. Ayrıca, araştırmacının uyguladığı “Anasınıfındaki Oyuncaklar” adlı etkinlikte ise motosiklet, kamyon, matkap, bahçe oyuncaklarını seçmiştir. Ali'nin 13 Mart tarihinde yapılan etkinlikte seçtiği oyuncaklar Şekil 4.13'de sunulmuştur.

Şekil 4.13. Ali'nin Oynamaktan Hoşlandığı Oyuncaklar

Oyuncak tercihleri ile ilgili yapılan etkinlikte kızların arabalarla oynaması konusunda “*Oynayamaz. Çünkü Atatürk kızların oyun oynamasını yasaklamış.*” yanıtını vermiş, erkeklerin bebeklerle oynaması sorulduğunda ise “*Oynayamazlar. Bazıları benim gibi oynamayı severler. Bazıları sevmez.*” yanıtını vermiştir. Benzer şekilde görüşmede de erkeklerin bebeklerle oynayabileceğini “*Ever*” diyerek yanıtlamıştır. Ardından “*Aslında*

oynamazlar da birisi onlara alırsa verirse oynarlar.” yanıtını vermiştir. Ali'nin bu konuyla ilgili yanıtı incelendiğinde toplumsal beklentinin bilincinde olduğu ve öncelikle bu şekilde yanıtlar verdiği belirlenmiştir. Anneanesi Ali'nin kız olan kuzenleri ile birlikte bebeklerle oynadığını belirtmiş ancak Ali'nin evde kendi bebeği olmadığını ifade etmiştir. Dolayısı ile kız kuzenleri ile oyuncak bebek ile oynayan Ali, aslında kendisine alınırsa bebekler ile oynayabileceğini ama kendisine alınmadığı için oynamaması gerektiğini ifade ediyor olabilir. Oyuncak bebeklerle oynamayı tercih etmesi konusunda da *“Çünkü onlar da eğlenmeli.”* yanıtını vermiştir. Ali'nin bu yanıtlarından yola çıkarak oyuncak tercihlerinde kişisel ilgisinin yanında toplumdaki beklentinin de farkında olduğu görülmektedir.

Ayrıca yine aynı etkinlikte neden erkekler kızların seçtiği ütü seti, çamaşır, mutfak malzemeleri gibi oyuncakları tercih etmemiş olabilirler diye sorulduğunda *“Ben mutfak seti seçmeyi unutmuşum.”* yanıtını verip, ütü seti ve çamaşırlıkla da oynamak istediğini belirtmiş, kızların tamir seti ile oynaması konusunda ise *“Kızlar tamir seti ile oynayabilirler.”* yanıtını vermiştir. Oyuncak tercihlerinde ebeveyn görüşlerini nasıl algıladığını belirlemek için, Ali'ye sen mutfak seti ile oynasan birileri sana kızar mı dendiğinde *“Anneannem ya da dedem bir şey demez.”* yanıtını vermiştir. Ancak oyuncak bebeklerle oynama konusunda durum farklılaşmaktadır. Ali anneanesinin oyuncak bebeklerle oynarsa kızacağı ve *“Sen artık büyüdün oyun oynama der”* diyeceğini ifade etmiştir. Ali'nin anneanesinin oyuncak bebeklerle oynamaya ilişkin algısı, anneanesinin görüşleri ile paralellik göstermektedir. Anneanesine de erkek çocuğunun oyuncak bebekle oynaması konusunda

“İyi karşılamıyoruz- Git araba oyna diyoruz ona traktör oyna mesela onları alıyoruz onlarla oyna diyoruz.”

şeklinde görüşünü belirtmiş ve

“Ya oynar şimdi oynayabilir benimki oynuyor da ben istemiyorum oynamasını. Yanında kız çocuğu olunca oynuyor onlarla... İlla ki şunlarla oyna diyorsun erkekler bebekle oynamaz diyorsun mesela. Eskilerden gelen bir şey ama kardeşi teyzesinin çocukları geldi mi kızları geldi mi onlarla beraber oynarlar, güzel güzel oynuyorlar.”

şeklinde görüşlerini açıklamıştır.

Bu yanıtlardan yola çıkarak anneannenin bakışı ile bu bakışın çocuk tarafından algılanması arasında bir fark olmadığı görülmektedir. Ayrıca, erkek çocuğunun bebeklerle oynamayacağı ancak sosyal bir ortamda yaşlıları ile oynamasının kabul edilebilir olduğu görüşü ortaya çıkmaktadır. Dolayısı ile sosyal bir ortamda çocuğa

uygulanan baskının azaldığı bu nedenle de normalde istenmeyen bir duruma müsamaha gösterildiği görülmektedir.

Öte yandan Ali'nin bebeklerle oynamasını istemeyen anneanne kız çocuklarının oyuncak arabalarla oynayabileceğini ve bu durumu olumlu karşılayacağını ifade etmiştir:

“İyi karşılarım benim çocuklarım oyuncak arabayla oynarlardı, evet. Oynarlardı onlar da anne ben şunu alacam dediler mi alırdık biz ona, bir bebek olarak şart değil yani.”

Anneannenin karşı cinsiyetin oyuncakları ile ilgili kız çocuklarına kısıtlama yapmaması ancak erkek çocuklarına yapmasının toplumdaki erkeksi değerlerin üstün tutulması ile bağlantılı bir durum olduğu düşünülebilir. Öte yandan Ali'nin oyun ve oyuncaklara ilişkin bakışının anneannesinin bakışından etkilenmediği ve aksine tersi yönde bir durum olduğu görülmektedir.

Ali arkadaş tercihine ilişkin görüşünü *“Bütün arkadaşlarım ile oynamayı severim.”* şeklinde ifade etmiş ve arkadaşlarının cinsiyetinin pek önemli olmadığını *“Erkek ya da kız olması önemli değildir.”* şeklinde belirtmiştir. Ali oyun ve oyuncak tercihlerinde cinsiyetçi davranmadığı için her türlü oyunu oynayabilmekte böylelikle hem kız arkadaşları ile hem de erkek arkadaşları ile vakit geçirebilmektedir. Öte yandan anneanesi de çocukların karşıt cinsiyetten arkadaşları ile oynamasında bir sıkıntı görmediğini belirtmiştir. Ayrıca Ali'nin kız olan kuzenleri ile sık sık bir araya gelmesi ve oyunlar oynaması ile oyun, oyuncak ve arkadaş tercihinde cinsiyetçi olmayan görüşler belirtmesi arasında bir ilişki olduğu söylenebilir.

Meslek tercihlerinde toplumsal cinsiyet algısını belirlemeye yönelik olarak Ali'ye sorulan soruyu Ali büyüdüğünde *“İlk önce abiyken asker olacağım sonra doktor olacağım sonra da baba olacağım.”* diyerek yanıtlamıştır. Anneanne ise kız ve erkek çocuğu için meslek tercihinde özel bir tercih belirtmemiş ve *“Hepsi istediğini yapabilirler... Ben hiçbir zaman yönlendirmedim şunu yapın demedim. Kendileri ne istedilerse onu yaptılar.”* şeklinde görüş bildirmiştir. Kendisinin okuma imkânı olsaydı el işi öğretmeni olmak istediğini çünkü dantel, el işi gibi şeyleri yapmaktan hoşlandığını belirtmiştir. Anneanne hem kendi meslek tercihinde hem de çocuklarının meslek tercihlerinde bireysel ilgilere vurgu yapmıştır.

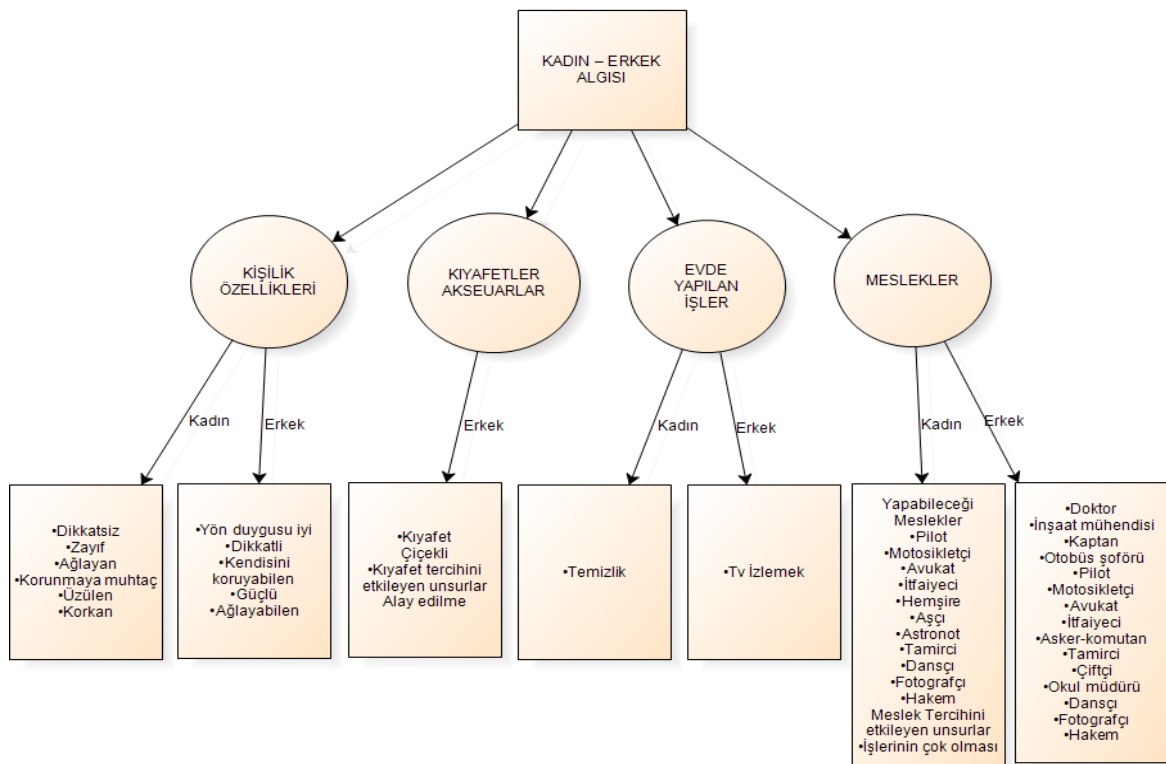
Ali'nin etkinlik tercihleri incelendiğinde sınıfta sıklıkla resim yaptığı gözlenmiş, kendisi de evde yaptığı etkinlikleri *“Mesela ben en çok resim yapmayı severim oyun oynamayı*

severim.” şeklinde ifade etmiş ve boyamalarında bazen araba bazen ise kırmızı başlıklı kız gibi masal kahramanlarını tercih etmiştir.

4.1.2.2.2. Ali'nin ve Anneannesinin Kadın / Erkek Algısı

Bu alt başlıkta Ali'nin ve anneannesinin kadın ve erkek algısına ilişkin elde edilen bulgular sunulmuştur.

Ali'nin kadın ve erkek algısı temasına ilişkin, alt temalar ve kodlar şekil 4.14'de sunulmuştur.

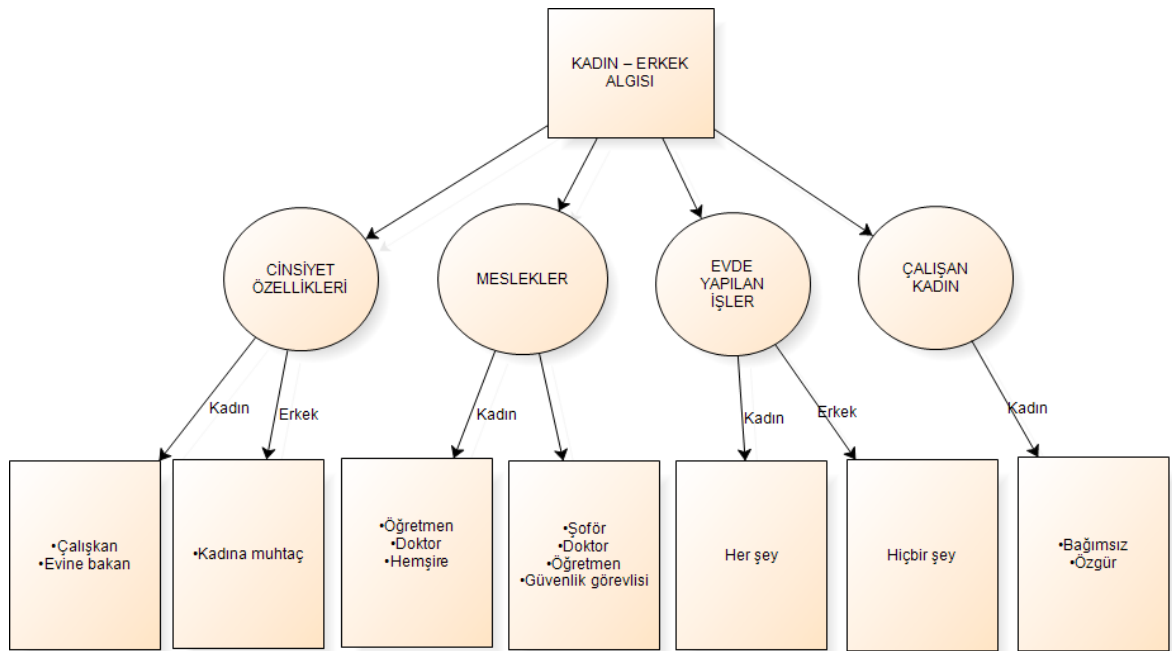

Şekil 4.14. Ali'nin Kadın- Erkek Algısı

Şekil 4.14'de görüldüğü üzere, Ali kadınların dikkatsiz, zayıf, ağlayan, korunmaya muhtaç, üzülen ve korkan kişiler olabileceklerini erkeklerin ise yön duygusu iyi, dikkatli, kendisini koruyabilen, güçlü ancak ağlayabilen kişiler olabileceklerini belirtmiştir. Erkeklerin çiçekli kıyafetler giyebileceklerini söylemiş ancak çiçekli kıyafet giyen erkeklerle alay edilebileceğini belirtmiştir ve erkeklerin evde televizyon izlediklerini, kadınların ise temizlik yaptıklarını söylenmiştir. Ali meslekler konusunda ise, kadınların motosikletçi, avukat, hemşire, aşçı, astronot

olabileceklerini erkeklerin ise doktor, inşaat mühendisi, kaptan, otobüs şoförü, asker olabileceklerini belirtmiştir. Hem kadın hem erkek meslekleri olarak ise pilot, motosikletçi, avukat, itfaiyeci, tamirci, dansçı, hakem ve fotoğrafçı mesleklerini seçmiştir. Bazı mesleklerde kadınların o mesleği yapamama nedeni olarak işlerinin çok olmasını gerekçe göstermiş ve bazı meslekler de ise kadınlarla ilişkilendirilen kalıp yargısal özellikleri ifade etmiştir.

Anneannenin kadın ve erkek algısına ilişkin tema, alt tema ve kodlar şekil 4.15’de sunulmuştur.

Şekil 4.15. Ali'nin Anneannesinin Kadın- Erkek Algısı

Şekil 4.15’de görüldüğü üzere anneanne kadının özelliklerinin çalışkan ve evine bakan olduğunu belirtirken erkeğin ise kadına muhtaç olduğunu belirtmiştir. Kadın mesleklerinin öğretmen, doktor ve hemşire, erkek mesleklerinin ise şoför, doktor, öğretmen, güvenlik görevlisi olabileceğini ifade etmiştir. Anneanne evde tüm işleri kadınların yaptığını erkeklerin ise hiçbir iş yapmadığını belirtmiştir. Ayrıca çalışan kadının bağımsız ve özgür olabileceğini ifade etmiştir.

Ali cinsiyetinin “Erkek olduğunu, çünkü saçlarının kısa olduğunu” belirtmiş, kızların saçının ise bebekken kısa olabileceğini ifade etmiştir. Kızlar ile erkekler arasında kıyafet farklılığı olduğunu da belirtmiş ve erkek kıyafetlerinde araba resimleri, kız

kiyafetlerinde ise ayıcık ya da bebek resmi olabileceğini söylemiştir. Kız olmanın mı erkek olmanın mı daha iyi olduğu konusunda ise “ *Kız olmak ya da erkek olmak fark etmez.*” yanıtını vermiş, “*Kız ya da erkek olması tercih değil ondan önemli değil.*” şeklinde sözlerine devam etmiştir. Ali'nin cinsiyetini doğru bir şekilde etiketlediği görülmektedir. Ayrıca kız ya da erkek olmanın kişilerin tercihleri doğrultusunda olmadığını bu nedenle de kız ya da erkek olmanın önemli olmadığını belirtmesi de oldukça önemli bir bakış açıdır. Ali erkek olmaktan memnun olduğunu, kız olmak istemeyeceğini belirtmiştir. Ali'nin verdiği bu yanıtlardan cinsiyetine yönelik pozitif bir algısı olduğu görülmektedir. Anneanne de tıpkı Ali gibi cinsiyetine yönelik olarak pozitif sahiptir. Anneanne, kadın olmanın daha iyi olduğunu belirtmiş, çünkü erkeklerin iş anlamında kadınlara muhtaç olduğunu şu ifadelerle belirtmiştir:

“Erkeklerin işi daha zoruma gibi geliyor. Daha kendisi iyi olursa tamam her işini yapması gerekiyor. Ee başındaki hanımı yapmazsa ne yapacak? O da kendisi zehir oluyor öyle olduğu için hanım olmak bence iyi.”

Anneannenin kadın olmaktan memnun olması ve erkek olmak istememesinden dolayı cinsiyetine yönelik pozitif bir algısı olduğu söylenebilir.

“Ormanda Neler Oluyor?” adlı etkinlikte ormanda kaybolan zayıf ve ağlayan kişinin cinsiyeti konusunda Ali “*Kız. Çünkü kızlar hem üzüyor hem korkuyor.*” yanıtını vermiştir. Etkinlikte erkekler ağlamaz mı sorusunu “*Erkekler de ağlayabilirler.*” şeklinde yanıtlamıştır. Ali, kadınların üzülmeleri ve korkmaları konusunda da

“Benim babam anneme vuruyor. Geceleyin vuruyor ama. Babam annemi dövdüğü için biz abimle başka bir yere gittik. Annemle babam artık konuşmuyorlar.”

şeklinde görüş belirtmiştir. Ali'nin erkeği güçlü, kadını ise korkan ve ağlayan olarak değerlendirmesinde babasının annesine uyguladığı şiddete tanık olması önemli bir etken olabilir. Dolayısı ile Ali'nin kadına ve erkeğe yönelik algılarında aile içi şiddetin izleri olduğu söylenebilir. Ali'nin kadını üzülen ve korkan olarak nitelendiği anneannesinin ise kadını çalışkan ve evine bakan olarak nitelendiği “*Kadın çalışkan olur. Çoluğuna çocuğuna, evine bakar.*” sözleriyle belirlenmiştir. Öte yandan erkeğin ise kadına muhtaç olduğunu

“Her an için muhtaç. Kendin elinden gelen her şeyini yapıyorsun ama erkek olsan aç da kalırsın susuz da kalırsın. İşini kim yapacak? Evet, şimdi makineler var ama makineler olmadığını düşüncen işini yapamazsın yemeğini yapamazsın. Benim beyim hiç bir yumurta kıramazdı.”

şeklinde belirtmiş ve kadını erkeğin işini yapan olarak nitelendirmiştir. Görüleceği gibi hem Ali hem de anneanesi kadın ve erkek özelliklerini kalıp yargısal olarak algılamaktadırlar.

Kıyafet ve aksesuarlarda toplumsal cinsiyet algısının nasıl yansıdığına ilişkin olarak 7 Mart tarihinde öğretmen çocuklara erkeklerin çiçekli kıyafetler giyip giyemeyeceğini sorduğunda Ali,

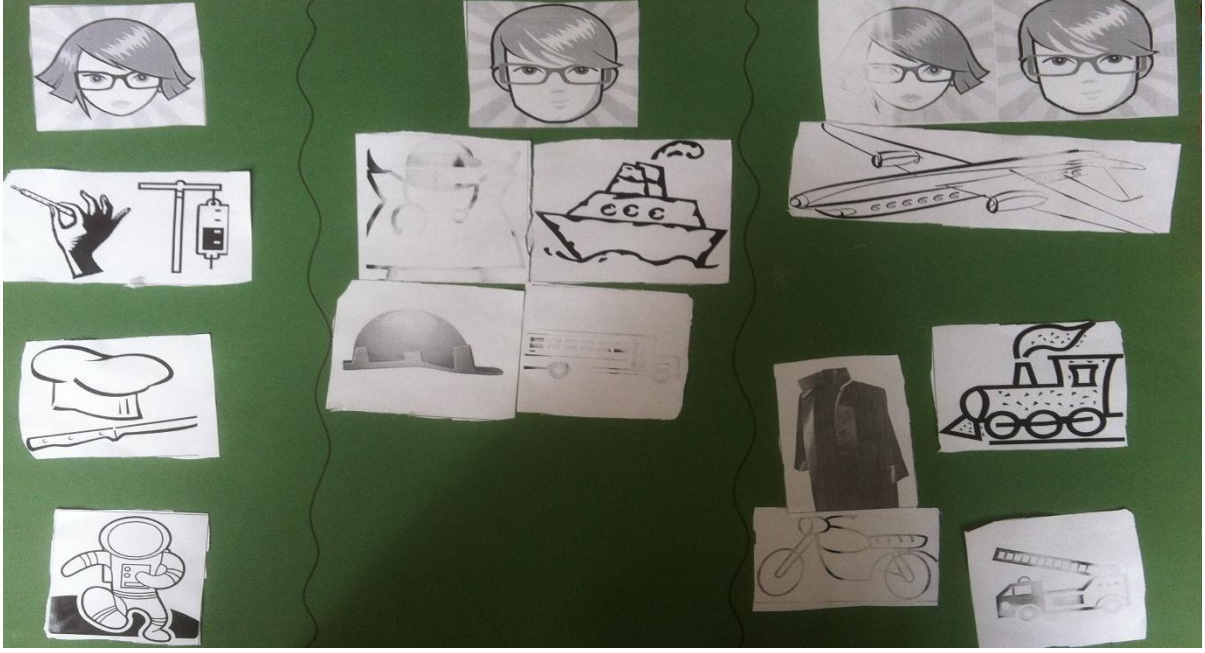
“Giyerler de sadece evde giymek zorundadırlar. Birkaç kişi gördüğünde dalga geçer. Sonra annesi, babası ve abisi güler.”

şeklinde yanıtlamıştır. Bu yanıtta Ali'nin, erkeklerin giymesi gereken kıyafetler konusunda toplumun beklentilerinin neler olduğunu farkında olduğunu ancak böyle olmaması gerektiğini de bildiği yorumu yapılabilir. Ayrıca, 14 Şubat tarihinde öğretmen çocuklarla birlikte tombala oyunu oynamaktaydı. Öğretmenin elinde dikdörtgen bir evrak çantasının resmi vardı. Öğretmen çocuklara dönerek bu çanta kimin olabilir diye sorduğunda Ali, *“Kızların ya da erkeklerin olabilir dedi, çünkü insanlar çanta taşıyabilir.”* şeklinde soruyu yanıtlamıştır. Ali çantanın görüntüsünden çok işlevine vurgu yapmış bu nedenle de kadınların ya da erkeklerin söz konusu çantayı kullanabileceklerini belirtmiştir. Hem çanta ile ilgili yaptığı yorum hem de erkeklerin çiçekli kıyafet giymeleri ile ilgili yaptığı yorumlar birleştirilince Ali'nin kıyafet konusunda kalıp yargısal olmayan görüşleri olduğu görülmektedir.

Mesleklerle ilgili toplumsal cinsiyet algısını yönelik olarak annee hem kadınların hem de erkeklerin pek çok mesleği yapabildiğini belirtmiş ancak kadınlar için doktor, öğretmen ve hemşire; erkekler için de şoför, güvenlik görevlisi, doktor, öğretmen gibi meslekleri sıralamıştır:

“Kadınlar hepsini yapıyorlar kızım. Öğretmenliği de var, doktorluğu da var, hemşireliği de var. Hepsi var yani aklıma gelenler onlar... Erkeklerinkisi şoförlük var, doktorluk var, onların da öğretmenliği var. Onların da hepsi var yani. Benim beyim bir oraya giderdi bir oraya giderdi. Şofördü, içerde durmazdı mesela. Güvenlik görevlisi oluyor, hepsi oluyorlar yani.”

Ali ise mesleklerle ilgili yapılan iki ayrı etkinlikte kadınların motosikletçi, avukat, hemşire, aşçı, astronot olabileceklerini erkeklerin ise doktor, çiftçi, okul, müdürü, inşaat mühendisi, kaptan, otobüs şoförü, asker olabileceklerini belirtmiştir. Hem kadın hem erkek meslekleri olarak ise pilot, motosikletçi, avukat, itfaiyeci, tamirci, hakem, dansçı, fotoğrafçı mesleklerini seçmiştir. Şekil 4.16'da “Meslekleri Eşleyelim” adlı etkinliğe ilişkin görsel sunulmuştur.

Şekil 4.16. Ali'nin Meslekleri Eşleyelim Etkinliği

Ali yaptığı etkinlikte tercihlerini şu şekilde açıklamıştır:

"Hemşire kadın olur. Çünkü insanlar çok farklı işler yapabilirler."

"Aşçı kadın olur. Filmde öyle gördüm."

"Astronot kadın olur. Çünkü bazı kadınlar astronot olmak isterler."

"Doktor erkek olur. Çünkü ben hastaneye gitmiştim. Doktor erkekti."

"İnşaat mühendisi erkek olur. Çünkü inşaat işlerini kadınlar yapamaz. Kafalarında şapka olmazsa tak diye bir şey düşer. Kadınlar kendilerini biraz zor korudukları için."

"Kaptan erkek olur. Çünkü kızlar yapamaz. Gemiyi sürerken yanlış yere gidip tıkanabilirler. Bir tane timsah çıkabilir. Kadınlar bir yere çarpabilirler. Erkekler daha iyi kullanır."

"Otobüs şoförü erkek olur. Kadınlar arabayı sürerken farlara bakmazlar, durmadan çarpabilirler. Dikkatsiz kullanırlar."

"Pilot hem kadın olur hem erkek. Çünkü pilotlar uçağı kolay kullanırlar. Arkadaki kanatları kadınlar da uçurabilirler erkeklerde."

"Makinist hem kadın olur hem erkekler. Çünkü kadınlar da makinist olmak isteyebilir. Uzun boylu kadınlar olabilir."

"Avukat hem kadın hem erkek. Çünkü ikisi de yapabilir."

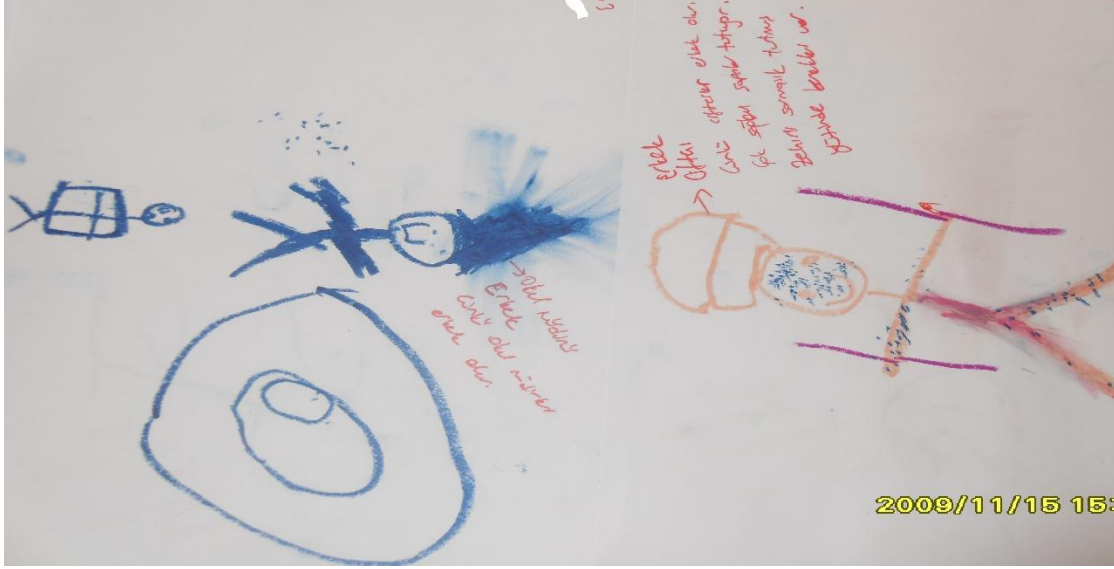
"Motokletçi hem kadın olur hem erkek ama kadınlar sürmeye biraz zor alışıyorlar."

"İtfaiyeci hem kadın hem erkek. Görevleri çok zordur ama ikisi de yapabilir."

Ali'nin "Meslekleri Eşleyelim" adlı etkinlikte verdiği yanıtlar incelendiğinde, mesleklere ilişkin algısının oluşumunda model olarak görme ve görsel medyada sunulma şekli ile kadına ve erkeğe ait kalıp yargıların izleri görülmektedir. Uçak ve tren gibi otomatik kullanılan taşıma araçlarını kadınların da kullanabileceğini

belirtmiş ancak otobüs ve gemi gibi taşıma araçlarını ise kadınların erkeklere göre eksikliklerinden dolayı kullanamayacaklarını belirtmiştir.

Öte yandan “Resmini Çiz” etkinliğinde ise okul müdürü ve çiftçinin erkek olabileceğini ancak dansçı, fotoğrafçı ve hakemin hem kadın hem de erkek olabileceğini Şekil 4.17 ve 4.18’de çizdiği resimlerde şu şekilde belirtmiştir.

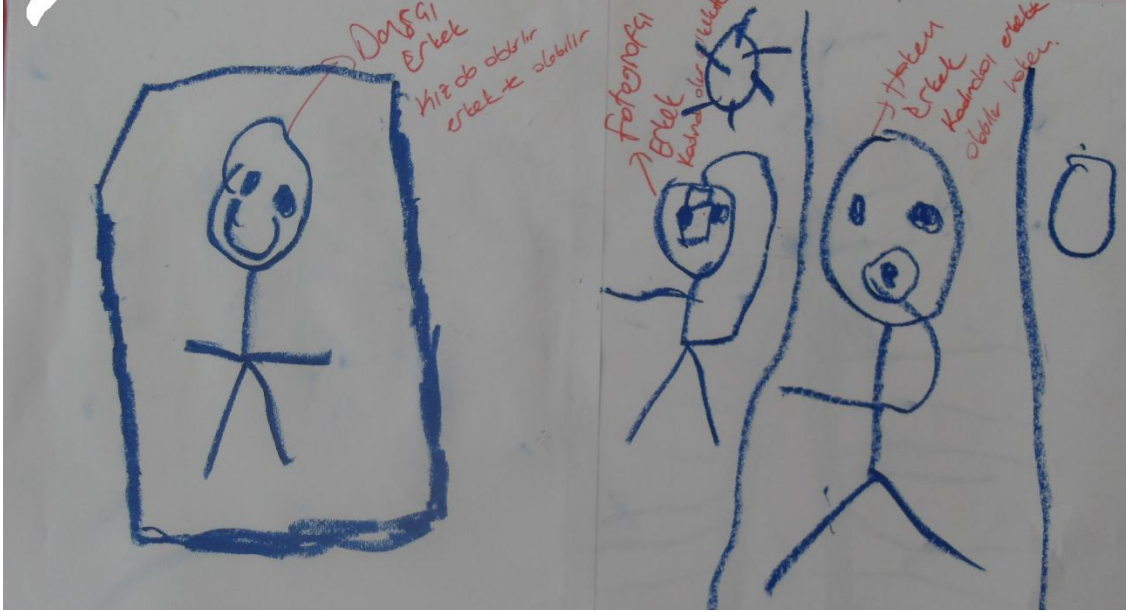

Şekil 4.17. Ali'nin Resmini Çiz Etkinliği-1

Okul müdürü olarak erkeği tercih etmiş ve “Çünkü okul müdürleri erkek olur” şeklinde açıklama yapmıştır. Çiftçinin de erkek olacağını “Çünkü çok sağlam sopalar tutuyor, zehirli sarmaşık tutmuş, yüzünde benekler var” ifadeleri ile belirtmiştir.

Ali'nin müdürü erkek çizmesinde model olarak görme durumunun (Ali'nin öğrenim gördüğü okulunun müdürü de erkek) çiftçiyi erkek olarak çizmesinde ise, erkeklerin güçlü olduğu algısının rolü olduğu düşünülmektedir.

Şekil 4.18. Ali'nin Resmini Çiz Etkinliği-2

Dansçı, fotoğrafçı ve hakemin hem kadın hem de erkek olabileceğini belirtmiş ancak resimde kendisi bu meslekler için erkek karakteri çizmeyi tercih etmiştir. Söz konusu meslekleri hem kadınların hem de erkeklerin yapabileceğini belirtmesine rağmen erkek karakter çizmeyi tercih etmesi “özdeşim kurma” kavramı ile ilişkilidir.

Mesleklerle ilgili olarak ayrıca 13 Şubat tarihindeki gözlemde de öğretmenin bir sorusu üzerine tamircilerin hem kadın hem de erkek olabileceğini ancak televizyonda hep erkeklerin tamirci olduğunu belirtmiştir. Ali'nin bu görüşü incelendiğinde televizyonun çocukların algılarında önemli yer tuttuğu görülmektedir. “Meslekleri Eşleyelim” adlı etkinlikte de kadınların aşçı olduğunu çünkü bir filmde öyle gördüğünü ifade etmişti. Dolayısı ile televizyon programlarının toplumsal cinsiyete yönelik algının oluşumundaki rolünün önemli olduğu söylenebilir. Ali'nin meslekler ile ilgili görüşleri incelendiğinde pek çok mesleği kalıp yargısal olmayan bir algı ile yorumladığı ancak inşaat mühendisi, gemi kaptan, otobüs şoförü ve çiftçi mesleklerini kadınların yapamayacağı çünkü güç, dikkat ve tehlikelerden korunma gibi durumlarda kadınların bu davranışları gösteremeyeceğini belirtmiştir. Ayrıca farklı bir bakış açısı olarak da “Marangoz Olmak İsteyen Kız” adlı etkinlikte de kadınların da isterlerse marangoz olabileceklerini ancak

“Evde bütün işleri yapar yapar yorulur yorulur ve hareketleri yavaşlamaya başlar. Olabilir de. Ama çok yorulduğu için hareketleri yavaşlayabilir”

şeklinde ifade etmiştir.18 Şubatta yapılan bir gözlemden ise şu bulgular elde edilmiştir:

Kitap merkezinde öğretmenine 29 Ekim ile ilgili bir kitabı anlatıyordu. Kitapta askerlerin geçit yürüyüşü yaptığı sayfada öğretmen "Asker erkek mi olur kadın mı olur?" şeklinde bir soru yöneltti. Ali de "Aslında kadın da olur erkek te. Ama kadınlar başaramaz. Çünkü onların başka başka bir sürü işleri de olur". Nasıl işler diyen öğretmenine "mesela ev işleri" yanıtını verdi.

Ali'nin bu görüşünün hem sosyal bir gerçekliği yansıttığı hem de kendi aile yaşantısını yansıttığı görülmektedir. Ali'nin dedesi felçli olduğu için evde hiçbir iş yapamamakta ev ile ilgili tüm sorumlulukları anneanne yerine getirmektedir. Bu da Ali'nin kadınların pek çok işi olduğu algısına temel oluşturmaktadır. Ayrıca, Ali bazı mesleklere ilişkin kendi gördüklerinde de yola çıkarak örneğin kadın bir doktor görmediği, erkek bir doktor gördüğü için doktorların erkek olabileceğini belirtmiştir. Dolayısı ile mesleklere ilişkin algılamada aile yapısının, ailedeki kadınların iş yüklerinin de önemli olduğu görülmektedir.

Ev ile ilgili sorumluluklarda toplumsal cinsiyet algısına yönelik olarak sorulan soruda Ali kadınların yaptığı işleri şu şekilde ifade etmiştir:

"Ev hanımı olmak... Bütün yerleri temizlemek". Evde neden bu işleri kadınların yaptığı konusunda ise "Çünkü onlar kadın"

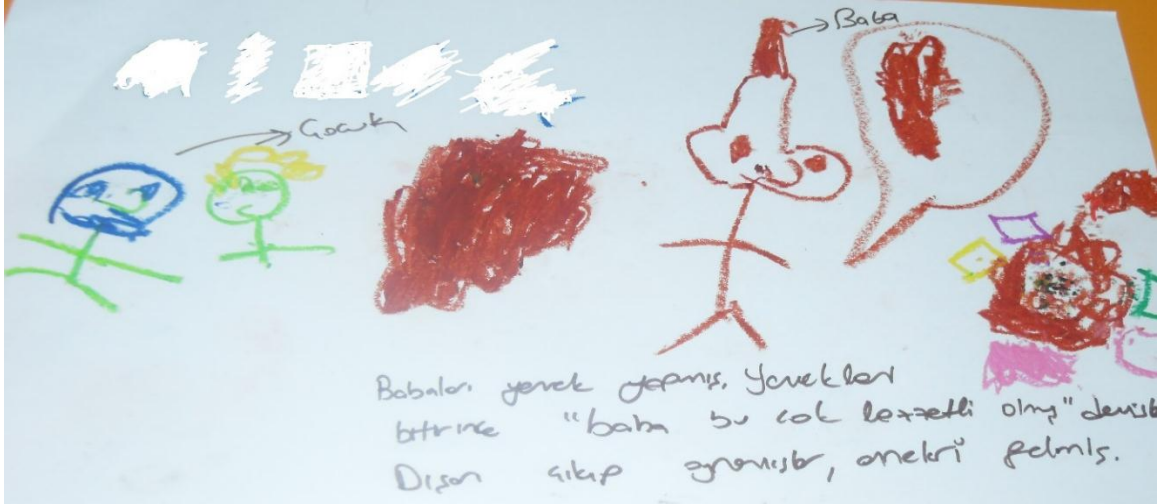
Ev işlerinin kadınlara atfedildiği toplumumuzda Ali'nin de böyle düşünmesi normal karşılanabilir. Çünkü yukarıda da ifade edildiği üzere çocuklar algılarını oluştururken kendi aile yaşantılarından etkilenmektedirler. Ali'nin evde erkeklerin yaptığı işlere ilişkin ise "Dedem bir iş yapmıyor, televizyon izliyor." demesi de bu görüşü desteklemektedir. Ali'nin dedesi felçli olduğu için ev ile ilgili hiçbir sorumluluğu yerine getirememektedir. Bu nedenle Ali'nin erkeklerin evde bir şey yapmadıklarını düşünmesinde dedesinin hastalığının bir etkisi olabilir. Ancak dedesi hasta olmasaydı yine aynı görüşü belirtip belirtmeyeceği bilinmemekle birlikte anneannenin evde kadınların ve erkeklerin yaptığı işler ile ilgili olarak

"Evdeki hepsini kadın yapıyor, kadının yapmadığı yok ki... Erkek hiçbir şey yapmıyor, oturuyor öyle. Önüne korsan yiyor. Benim beyim bir çay bile demlemezdi, hepsi bana bakar."

diyerek kadın-erkek rollerinin geleneksel olarak paylaşıldığını belirtmesi ile Ali'nin görüşleri arasında bir ilişki olduğu düşünülebilir. Anneanne ayrıca erkeklerin ev işlerinin beceremediklerini, bir erkek ev işi yapsa bile kadının erkeğin yaptığını tekrar yapması gerektiğini şu ifadelerle belirtmiştir:

“Ben yapmasını zaten istemem, her işimi ben kendim yapmaya çalışırım. O yapmış, onu buradan aldı oraya kodu. Belki yamuk koydu, onu tekrar değiştirip kendin yapacaksın erkeğin yaptığını.”

Ali her ne kadar ev işlerini kadın oldukları için kadınların yapması gerektiğini belirtse de “Kim Ne Yapar” adlı etkinlikte evde anne olmadığında babaların da çocuklarına yemek yapabileceğini Şekil 4.19’da sunulan resimde şu şekilde ifade etmiştir.

Şekil 4.19. Ali'nin Kim Ne Yapar? Etkinliği

“Babaları yemek yapmış, yemekleri bitince ‘baba bu çok lezzetli olmuş.’ demişler. Dışarı çıkıp oynamışlar, anneleri gelmiş.”

Öte yandan Ali’ye ev içi işleri düşünüldüğünde kadın mı olmak daha iyi erkek mi olmak dendiğinde ise “erkek” yanıtını vermiş ve kadın olmanın zor olduğunu

“Ev hanımı zor olduğu için ikincisi de onların çok işi oluyor ev hanımlarının. Üçüncüsü de onlar birazcık bir şey biliyordur dördüncüsü de yorulduklarında uyurlar ve beşincisi de uzanırlar. Altıncısı da onlar birazcık bir şeyler yapabiliyor ama camları silmek biraz zor geliyor. Yedi onlar birazcık daha hızlı yapmak istiyorlar. Sekizincisi de onların iş yapmasını çok istiyorlar, dokuzuncusu da misafirler gelirse hemen temizliğe başlıyorlar”

sözleri ile ifade etmiştir. Ali’nin yanıtının anneannesinin evin tüm sorumluluğunu yüklenmesi ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Öte yandan Şekil 4.20’de “Ailede Neler Oluyor” adlı etkinlikte ev içi görev dağılımını şu şekilde yansıtmıştır:

Şekil 4.20. Ali'nin Ailede Neler Oluyor? Etkinliği

“Çocukların karnı acıkmış, yemek yapıyor anneannem. Ben de yardım ediyorum.”

Resminde anneannesine yardım ettiğini vurgulayan Ali, görüşmede de kendisinin evde bazı işler yaptığını

“Benden fotoğrafları kaldırmamı istiyor. Birazcık çok işlerinin birazını bana veriyor... Soğuk çayı koymak bide şey yapmak bana temizlik görevi verir üçüncüsü de benim kıyafet toplamamı ister, dördüncüsü de benden çok iş yapmamı istiyor bu kadarcık”

diyerek belirtmiştir.

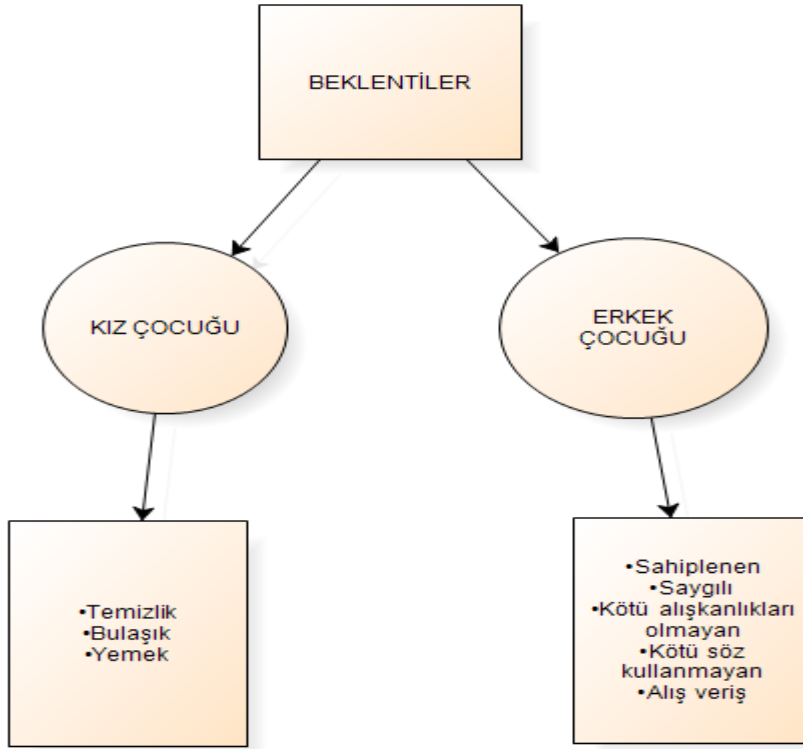
Ev içi sorumluluklarla ilgili olarak tüm veriler değerlendirildiğinde Ali'nin anneanesi ve Ali kadın ve erkek sorumlulukları konusunda kalıp yargısal görüşler belirttikleri söylenebilir. Ayrıca Ali'nin kadınların çok işi olmasına vurgu yaptığı görülmektedir. Bu görüşte Ali'nin aile yaşantısı önemli bir etkindir. Bunun yanı sıra evde Ali'ye de bazı sorumluluklar verilmesi de bu görüşü oluşturmasında önemli olabilir.

Ayrıca anneannenin toplumsal cinsiyet algısını belirlemeye yönelik olarak diğer görüşleri incelendiğinde kadınların eğitim görmesi ve çalışması konusunda kadınların lehine görüş belirttiği, çalışan kadınların bağımsız ve özgür olduklarını da ifade etmiştir. Öte yandan evin ekonomik imkanlarının hem kız hem de erkek çocukları için eşit paylaşılması gerektiğini belirtmiştir. Evde karar alımında ekonomik kararların birlikte alındığını, ancak sosyal ve kültürel kararlarda öncelikle annenin söz sahibi olduğunu ifade etmiştir.

4.1.2.2.3. Beklentiler

Bu alt başlıkta Ali'nin anneannesinin kız ve erkek çocuktan beklentilerine ilişkin görüşleri sunulmuştur.

Şekil 4.21'de Anneanneninin kız ve erkek çocuğundan beklentilerine ilişkin oluşturulan alt temalar ve kodlar sunulmuştur.

Şekil 4.21. Ali'nin Anneannesinin Kız ve Erkek Çocuğundan Beklentileri

Şekil 4.21'de görüldüğü gibi anneanne kız çocuklarından ev işleri ile ilgili beklentiye sahipken, erkek çocuklarından daha çok davranış özellikleri ile ilgili beklentilere sahiptir. Anneanne kız çocuklarının ev işleri ile ilgili beceri sahibi olması gerektiğini çünkü evlenince bu becerilerin gerekeceğini

“Kız çocuğundan her beklentiye bekliyoruz mesela ne iş yaparsa onu yapması lazım. Yarın bir gün el evine gidecek diyorsun şunu öğren diyorsun, bunu öğren diyorsun, okuluna git diyorsun... Ev süpürme, bulaşık ne yaparsan mesela işini aşım. Yemeklerini, tatlısını, tuzlusunu hepsini”

sözleri ile açıklamıştır. Erkek çocuğundan ev işleri beklemediği

“Erkek çocuğundan beklemiyoruz anca bir dükkâna gidiyorlar, alışveriş yapıyorlar.”

şeklinde belirtmiş ancak davranış olarak beklediği değerleri de

“Erkek çocuğunun sahip, saygılı olması kendinden büyüklere saygılı sevgili olması, küçükleri sevmesi, hiç bir zaman kötülük yapmaması mesela. Kötü alışkanlıkları hiç bir zaman istemem. Kötü söz küfürdü mesela kötü sözleri istemiyorum hiç bir zaman.”

sözleriyle açıklamıştır.

Kız ve erkek çocuğundan beklenenler karşılaştırıldığında kız çocuğundan ev işlerinin beklenmesi, erkek çocuklarından ise ev işlerinin beklenmemesi ancak bazı davranışsal özelliklerin beklenmesini beklentilerde kalıp yargısal algının olduğu söylenebilir. Anneanne her ne kadar erkek çocuğundan ev işleri beklemediğini söylese de Ali kendisinin evde bazı sorumlulukları olduğunu

“Benden fotoğrafları kaldırmamı istiyor. Birazcık çok işlerinin birazını bana veriyor... Soğuk çayı koymak bide şey yapmak bana temizlik görevi verir üçüncüsü de benim kıyafet toplamamı ister, dördüncüsü de benden çok iş yapmamı istiyor bu kadarcık”

diyerek belirtmiştir. Anneannenin erkek çocuğundan iş beklemediğini söylemesine rağmen torununa bazı sorumluluklar verdiği görülmektedir.

Tablo 4.2.: Ali'nin ve Anneannesinin Toplumsal Cinsiyet Algısı

	<i>Cinsiyet Algısı</i>	<i>Kadın Cinsiyet Özellikleri</i>	<i>Erkek Cinsiyet Özellikleri</i>	<i>Kıyafet</i>	<i>Oyun</i>	<i>Oyuncak</i>	<i>Arkadaş</i>	<i>Meslek</i>	<i>Ailedeki Sorumluluklar</i>	<i>Beklenti</i>	<i>Kadınların Eğitimi ve Çalışması</i>
Ali	Pozitif	Kalıp Yargısal	Kalıp Yargısal	Kalıp Yargısal Olmayan	Kalıp Yargısal Olmayan	Kalıp Yargısal Olmayan	Kalıp Yargısal Olmayan	Kalıp Yargısal-Kalıp Yargısal Olmayan	Kalıp Yargısal-Sınırlı kalıp yargısal		
Anneanne	Pozitif	Kalıp Yargısal	Kalıp Yargısal			Kalıp Yargısal-Kalıp Yargısal Olmayan	Kalıp Yargısal Olmayan	Kalıp Yargısal Olmayan	Kalıp Yargısal	Kalıp yargısal	Kalıp Yargısal Olmayan

Hem Ali hem de anneanesi kadın ve erkek özelliklerini kalıp yargısal olarak algıladıkları; yine hem Ali hem de anneannesinin arkadaş tercihinde kalıp yargısal olmayan görüşler belirttikleri görülmektedir. Ali'nin oyun ve oyuncak konularında kalıp yargısal olmayan görüşler belirttiği, meslek konusunda hem kalıp yargısal, hem kalıp yargısal olmayan görüşler belirttiği; ailedeki sorumluluklar konusunda ise kalıp yargısal ve sınırlı kalıp yargısal algılaması olduğu söylenebilir. Anneannenin ise oyuncak konusunda kalıp yargısal ve kalıp yargısal olmayan görüşler belirttiği, meslek ve kadınların eğitimi ve çalışmalarında kalıp yargısal olmayan; ailedeki sorumluluklar ve çocuklardan beklentiler konularında ise kalıp yargısal görüşleri olduğu görülmektedir.

4.1.3.Kadir

4.1.3.1. Kadir'in Aile Yapısı

Kadir, Ekim 2008 doğumlu bir erkek çocuğudur ve annesi, babası ve 2 yaşındaki kız kardeşi ile birlikte yaşamaktadır. Kadir'in ev hanımı olan annesi 32 yaşında ve ortaokul mezunu iken, bir fabrikada şoför olarak çalışan babası ise 37 yaşında ve lise mezunudur. Babanın aylık geliri 1200 liradır. Kadir'in annesi evde genellikle dini programlar izlerken babası ise genellikle spor programları izlemektedir. Kadir evde annesi ile birlikte boyama, televizyon izleme, ev işlerine yardım, kardeşiyle ilgilenme gibi etkinlikler yapmaktadır. Anne Kadir'in babası ile arasının pek iyi olmadığını, çünkü babasının sürekli olarak Kadir'e kızdığını, babanın ev ile pek ilgilenmediğini, sadece işe gidip geldiğini belirtmiştir. Kadir, evde anneyi otorite olarak görmektedir. Kadir geçen sene de bu seneki öğretmeninden okul öncesi eğitim almıştır. Bu sene ilk dönem okula gelememiş, ikinci dönem ancak başlayabilmiştir. Kadir'in bu sene okula geç başlamasında babasının onu okula göndermek istememesi etkili olmuştur. Anne kendi ifadesi ile çocuklarının okumasını çok istediğini ancak babanın pek de bu durumu umursamadığını ve ilgilenmediğini belirtmiştir.

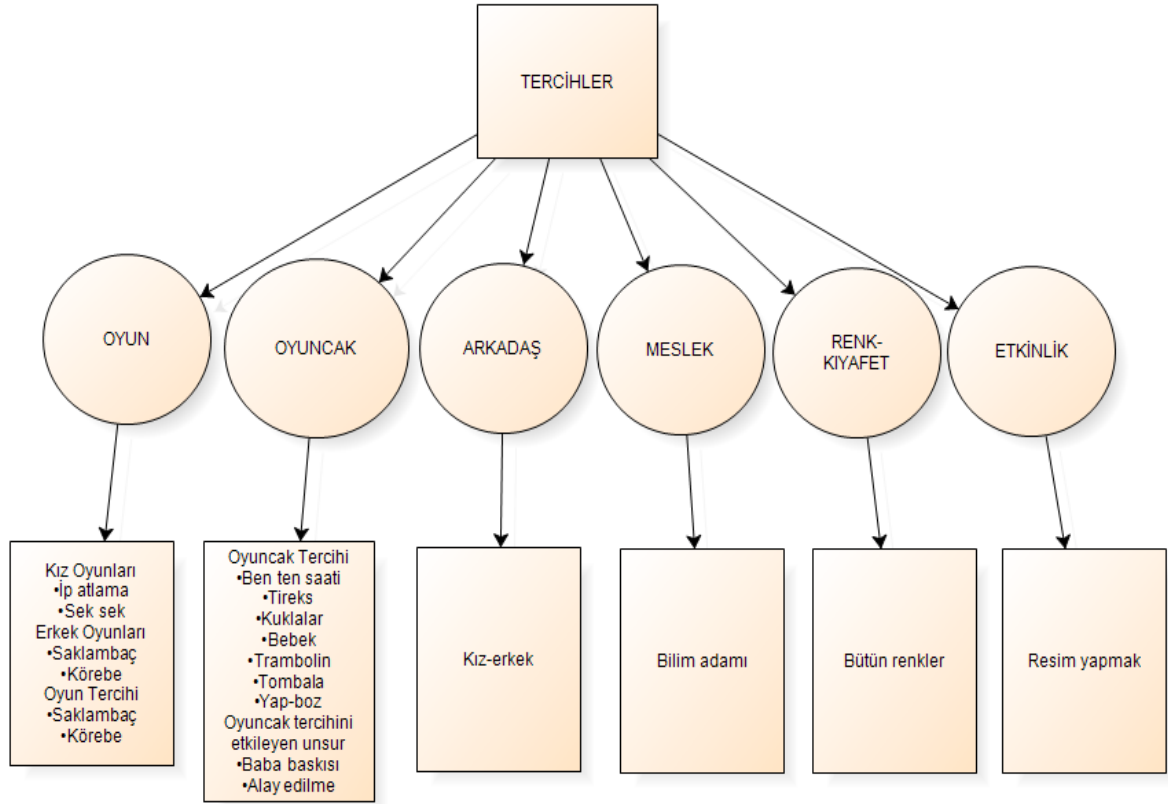
4.1.3.2. Kadir'in ve Annesinin Algısı

Bu bölümdeki bulgular Kadir'in günlük yaşamdaki tercihleri ve annenin Kadir'in tercihleri ile ilgili görüşlerini ve Kadir ile annesinin kadın ve erkeğe ilişkin algısı ve annenin kız ve erkek çocuktan beklentilerine yönelik görüşlerini içermektedir.

4.1.3.2.1. Kadir'in Tercihleri ve Annenin Görüşleri

Bu alt başlıkta Kadir'in günlük yaşamdaki tercihleri ve annenin Kadir'in tercihleri ile ilgili görüşleri sunulmuştur.

Kadir' in oyun, oyuncak, arkadaş, meslek, renk ile etkinlik tercihlerine ilişkin tema, alt tema ve kodlar Şekil 4.22'de sunulmuştur.

Şekil 4.22. Kadir' in Tercihleri

Şekil 4. 22’de görüldüğü üzere Kadir, ip atlama ve sek sek oyunlarının kız oyunları, saklambaç ve körebenin ise erkek oyunları olduğunu belirtmiş, kendisi de saklambaç ve körebe oynamaktan hoşlandığını söylemiştir. Oyuncak tercihi olarak Ben Ten saati, kuklalar, tireks, trambolin, yapboz, tombala ve bebekleri tercih etmiştir. Kadir oyuncak tercihinde babasının oyuncağa vereceği tepki ve alay edilme duygusunun etkili olduğunu ifade etmiş, hem kız hem de erkek arkadaşları ile oynamaktan hoşlandığını belirtmiştir. Büyüdüğünde bilim adamı olmak istediğini ifade etmiş, bütün renkleri sevdiğini ve evde resim yapmaktan hoşlandığını söylemiştir.

Görüşme sırasında Kadir sevdiği oyunların saklambaç ve körebe olduğunu “Saklambaç bide ebelemece bide şey neydi körebe” olduğunu “Çünkü çok eğlenceli oyunlar” diyerek açıklamıştır. Gözlemler sırasında da sıklıkla hayvancılık, hazinencilik gibi hareketli oyunları tercih ettiği gözlemlenmiş ve sınıftaki tüm diğer çocuklar gibi dramatik oyun merkezini etkin bir şekilde kullanmıştır. Dramatik oyun merkezinin yanı sıra

müzik merkezi ile sanat merkezini de tercih ettiği gözlemlenmiştir. Kadir'in yalnızca kızların ve erkeklerin oynadığı oyunların neler olduğu sorulunca kız oyunlarının sek sek ve ip atlamaca olduğunu, erkek oyunlarının ise kendi tercih ettiği oyunlar olan körebe ve saklambaç olduğunu belirtmiştir. Öte yandan Kadir sevdiği oyuncakların Treks ve Ben Ten saati olduğunu, çünkü her ikisini de çok sevdiğini belirtmiştir. Treks'in bir dinazor oyunu olduğunu belirten Kadir'in oyuncak tercihlerinde popüler kültürün etkisinde olduğu çok açıkça görülmektedir.

Araştırmacı tarafından uygulanan "Anasınıfındaki Oyuncaklar" adlı etkinlikte ise Kadir genellikle hareketli oyunlar oynayacağı büyük oyuncakları tercih etmiştir. Söz konusu etkinlikte Kadir'in seçtiği oyuncaklara ilişkin görsel Şekil 4.24'te sunulmuştur.

Şekil 4.24. Kadir'in Anasınıfındaki Oyuncaklar Etkinliği

Şekil 4.24'te de görüldüğü üzere Kadir genellikle trambolin ve kaydırak gibi oyuncakları seçmiştir.

"Yapmaktan Hoşlandığım Şeyler" adlı etkinlikte kızların arabalarla oynayabileceğini belirtmiş, erkeklerin oyuncak bebeklerle oynamasını ise "bazı erkekler oynar bazı erkekler oynamaz. Çünkü bazıları sevmiyor olabilir. Bazıları seviyor olabilir."

şeklinde yanıtlamıştır. Kendisinin kardeşinin oyuncak bebeği ile oynadığını “*evet ben oynuyorum kardeşimin Zeynep bebeği var*” diyerek yanıtlamıştır. Ayrıca kendisinin Zeynep bebek ile oynarken annesinin bu duruma kızmadığını ifade etmiştir. Kadir’in annesi de Kadir’in algıladığına paralel olarak oğlunun oyuncak bebekle oynayabileceğini, merakını gidermesi gerektiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

Onu olumlu yani karşılarım şu şekil hani acaba kız çocuğunun yani oyuncuğu yani nasıl bir şey hani kafasında belki başka bir şey vardır onu yani merakını giderir. Acaba hani mesela bu kız çocukları bunla oynar erkek çocukları bunla oynar ne demekmiş bu onu yani kendi kendine o soruyu sorar sorunun cevabını kendisi bulur. Mesela biz diyoruz ya işte kızlar onla oynar kızları onu giyer hayır yani en azından bunu yani bilerek öğrenir ona göre yani yine kendi oyuncuğunu falan döner gibi.

Anne kız çocuğunun arabalarla oynaması konusunda da erkek çocuğu için verdiği yanıtları vermiş, hem kız çocuğunun hem de erkek çocuğunun karşı cinsiyete özgü oyuncaklar ile oynayabileceklerini belirtmiştir. Görüldüğü gibi annesinin oyuncaklara ilişkin cinsiyetçi olmayan tutumuna paralel olarak Kadir de karşı cinsiyete özgü oyuncaklar ile oynama konusunda olumlu görüş bildirmiştir. Yine aynı etkinlikte erkeklerin mutfak seti seçmemesini “*Çünkü erkekler öyle şeyleri sevmez. Mutfak seti, çaydanlıktı şeydi buydu. Erkekler onları sevmez.*” şeklinde yanıtlamış, kendisinin oynamak isteyip istemeyeceği sorulduğunda ise “*İsterim*” yanıtını vermiştir. Erkeklerin mutfak ile ilgili oyuncakları sevmeyeceklerini belirtip ardından kendisinin oynamak isteyeceğini belirtmesi tezat oluşturan bir durumdur. Bu durumun toplumun erkek çocuklarından beklediği oyun davranışları ve oyuncak tercihleri ile çocuğun kendi bireysel tercihleri arasında bir karmaşa durumu yaratmış olması şeklinde yorumlanabilir.

Bir diğer oyuncak türü olan ütü seti ve çamaşırlıkla ise oynamak istemeyeceğini belirtmiş ve gerekçesini “*Çünkü erkekler öyle şeylerle oynamaz. Çünkü birincisi ayıp olur. Kızlar görünce gülerler*” yanıtını vermiş, sınıftaki kız arkadaşları ise Kadir’in verdiği yanıtı teyit etmişlerdir. Benzer şekilde kızların tamir seti ile oynadığını görürse de kendisinin güleceğini ifade etmiştir. Son olarak mutfak seti ile oynarsa ebeveynlerinin ne söyleyeceği sorulduğunda annesinin bir şey demeyeceğini ancak babasının bu duruma kızacağını

“Annem değil babam. Çünkü babam öyle şeyleri sevmez. Mutfak seti, ütüleme işlerini sevmez”

şeklinde belirtmiştir.

Kadir'in oyuncaklarla ilgili tüm yanıtları irdelendiğinde önce mutfak setini erkeklerin sevmediğini ve bu nedenle seçmediklerini belirtmiş, ardından bazı erkeklerin sevebileceğini ve kendisinin de oynamak istediğini ifade etmiştir ve babasının ve akranlarının bakış açısının vurgulamıştır. Bulgulardan Kadir'in öncelikle olması gerekeni belirttiği ardından ise kendi tercihini ve bu tercihleri etkileyen unsurları belirttiği görülmüştür. Annesi oyuncak konusunda eşitlikçi bir bakış açısına sahip olan Kadir'in oyuncaklara yönelik olan bazı kalıp yargısal görüşlerinin gelişmesinde babasının oyuncağa ilişkin görüşlerinin ve akranlarının alay etmesinin ön plana çıktığı belirlenmiştir.

Arkadaş tercihinde toplumsal cinsiyete yönelik algısını belirlemek üzere görüşü sorulduğunda, Kadir arkadaşları arasında ayırım yapmadığını "bütün arkadaşlarımla" şeklinde ifade etmiştir. Öte yandan annesi de çocukların karşıt cinsiyetten arkadaşları ile oynamasında bir sıkıntı görmediğini belirtmiştir.

Meslek tercihlerinde toplumsal cinsiyet algısını belirlemeye yönelik olarak Kadir'e ne olmak istediği sorulduğunda büyüdüğünde bilim adamı olmak isteyen Kadir, sebebini "Çünkü dinazorların kemiklerini inceliyoruz." şeklinde yanıtlamıştır. Annesi ise meslek ayırımı yapmadığını ancak gönlünden geçen kızının doktor oğlunun ise avukat olması olduğunu şu şekilde belirtmiştir:

"Kendisi yani istediği bir meslek olursa o şekil yani ben ona destek olurum tabi ki yani faydalı bir şeyse iyi bir meslekse neden olmasın yani... Ben kızım için doktor düşünüyorum oğlum için de avukat"

Ayrıca eğer kendisinin okuma imkânı olsaydı doktor olmak istediğini çünkü hasta olan insanlara yardım etmeyi çok istediğini belirtmiştir.

Etkinlik tercihi ile ilgili olarak yapılan gözlemlerde Kadir'in resim yapmaktan hoşlandığı genellikle hayvan karakterler boyamaktan hoşlandığı belirlenmiş olup annesi de Kadir ile evde sıklıkla boyama yaptıklarını belirtmiştir. Kadir evde boyama yapmasının nedenini

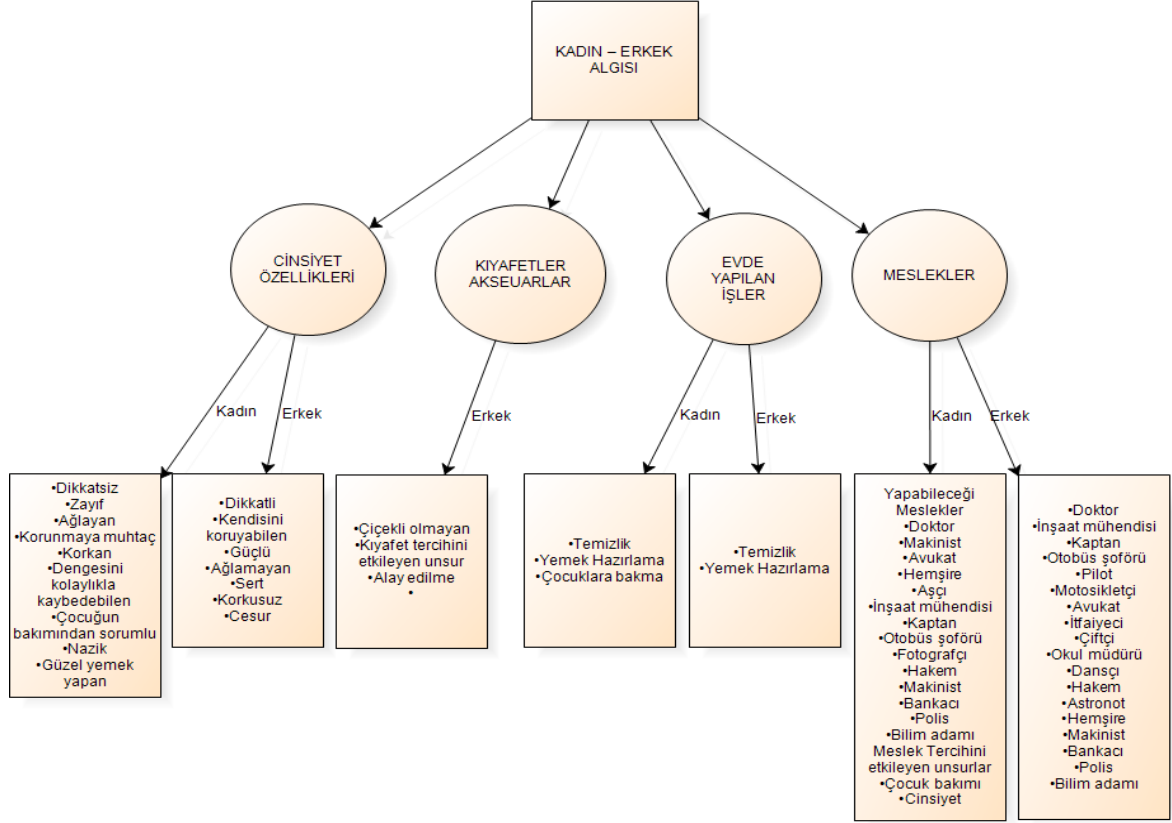
"Çünkü çok eğlenceli bide resim yapıyoruz ya güzel resimler yapıyoruz o yüzden... Babam kestirmiyor bir şey yani gazete eski gazeteler kestirmiyor ki babam ama boyama yapıyorum."

şeklinde ifade etmiştir. Kadir'in evde yalnızca boyama yapmasında babasının etkisi olduğu görülmektedir.

4.1.3.2.2. Kadir'in ve Annesinin Kadın / Erkek Algısı

Bu alt başlıkta Kadir'in ve annesinin kadın ve erkek algısına ilişkin elde edilen bulgular sunulmuştur.

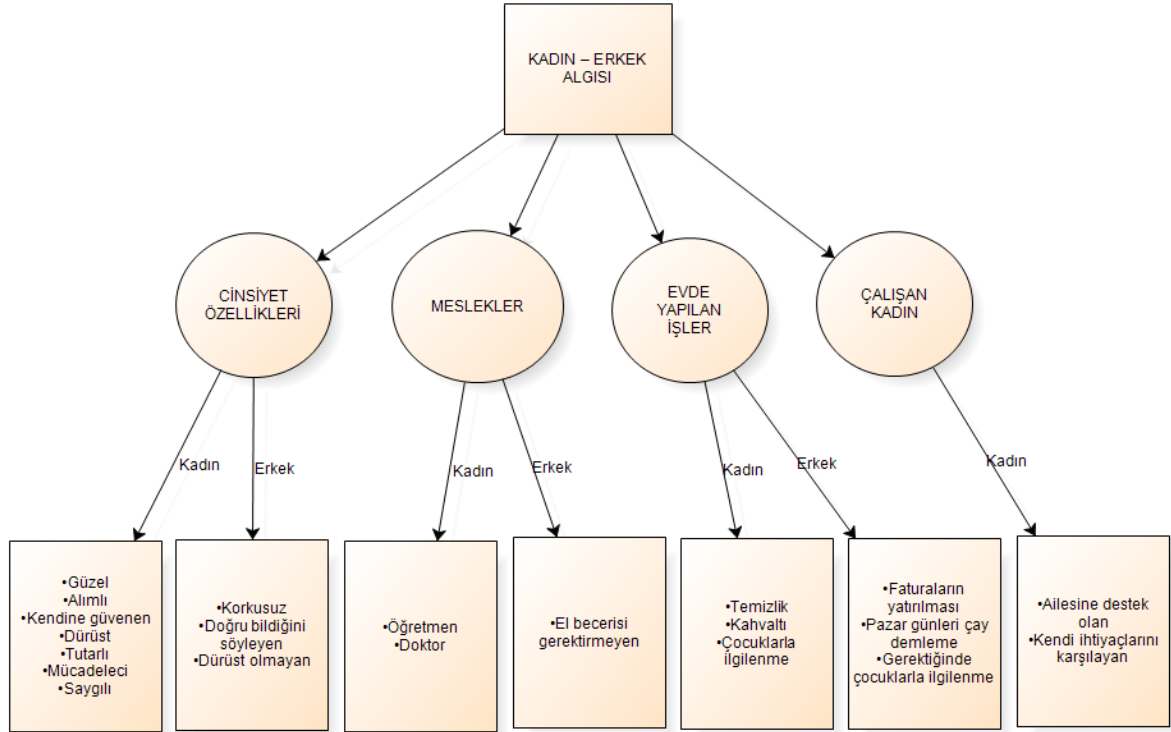
Kadir'in kadın ve erkek algısı temasına ilişkin, alt temalar ve kodlar şekil 4.25'te sunulmuştur.

Şekil 4.25. Kadir'in Kadın-Erkek Algısı

Şekil 4.25'te görüldüğü üzere Kadınların dikkatsiz, zayıf, ağlayan, korunmaya muhtaç, korkan, dengesini kolaylıkla kaybeden kişiler olduklarını; erkeklerin ise dikkatli, kendisini ve kadınları koruyabilen, güçlü, ağlamayan, sert, korkusuz ve cesur olduklarını belirtmiştir. Evde kadınların ve erkeklerin temizlik ve yemek yapabileceğini belirten Kadın çocuğun bakımının yalnızca anneler tarafından yapıldığını belirtmiştir. Erkeklerin çiçekli kıyafetler giyemeyeceğini bunun nedeninin ise alay edilme olduğunu ifade etmiştir. Kadın ve erkek meslekleri konusunda ise kadınların aşçı ve fotoğrafçı olabileceklerini erkeklerin ise pilot, motosikletçi, itfaiyeci, okul müdürü, dansçı, çiftçi olabileceklerini belirtmiştir. Hem kadın hem erkek mesleklerinin ise doktor, makinist, avukat, astronot, hemşire, inşaat mühendisi, otobüs şoförü, hakem, bankacı, polis ve bilim adamı olabileceğini belirtmiştir. Ayrıca kadınlara uygun görülen mesleklerde kadınlara addedilen kalıp yargısal özelliklerin ve çocuk bakımının önemine vurgu yapmıştır.

Annenin kadın ve erkek algısına ilişkin tema, alt tema ve kodlar Şekil 4.26'da sunulmuştur.

Şekil 4.26. Kadir'in Annesinin Kadın- Erkek Algısı

Şekil 4.26'da görüldüğü üzere Kadir'in annesi kadının güzel, alımlı, kendine güvenen, dürüst, tutarlı ve mücadeleci olduğunu, erkeğin ise korkusuz doğru bildiğini söyleyen ve dürüst olması gerektiğini belirtmiştir. Anne, kadın ve erkeklerin tüm meslekleri yapabileceğini belirtmiş ancak kadınlar için öğretmen ve doktor mesleklerini sıralamış, erkekler için ise el becerisi gerektiren meslekler dışında her mesleğin olabileceğini belirtmiştir. Anne evde kadınların temizlik, bulaşık, yemek gibi işler yaptıklarını, eşinin ise faturaları yatırdığını, kendi işi olduğunda çocuklara baktığını ve ara sıra hafta sonları çay demlediğini belirtmiştir. Anne çalışan kadının hem ailesine maddi destek sunabileceğini hem de kendi ihtiyaçlarını karşılayabileceğini belirtmiştir.

Kadir cinsiyetinin erkek olduğunu çünkü konuşmasının erkek konuşması olduğunu ifade etmiştir. Erkek konuşmasının nasıl olduğunu ise sesini biraz kalınlaştırarak "merhaba" diyerek belirtmiştir. Kızlarla erkekler arasındaki farkların "ses" kalınlığı dışında kıyafet farklılığı da olduğunu belirtmiş ve

"Yani kızlar etek giyer erkekler de kot giyer." demiştir. Saç uzunluğu ile ilgili olarak da "Başka, saçları çok uzun olur kızların bide erkeklerin uzun olur kızların da kısa olur erkeklerin de kısa olur."

şeklinde yanıtlamıştır. Kadir'in cinsiyetini doğru şekilde etiketlediği görülmektedir. Kadir erkek olmanın kız olmaktan daha iyi olduğunu, kendisinin de erkek olmaktan memnun olduğunu belirtmiştir. Kadir erkek olmanın kız olmaktan iyi olduğunu

"Erkek olmak daha iyi... Çünkü şey olduğu için kızları korur erkekler. Erkeklerle vurulsa bile yine yaşarlar ama yine de vururlar erkekler kötülere."

cümleleri ile açıklamış ve ayrıca etek giymek istemeyeceği için kız olmak da istemeyeceğini belirtmiştir. Kadir'in görüşleri incelendiğinde cinsiyetine yönelik pozitif bir algısı olduğu ve erkeklerin güçlü ve kızları koruyan, kızların ise erkekler tarafından korunan ve güçsüz olduklarını düşündüğü görülmektedir.

Tıpkı Kadir gibi annesi de cinsiyetine yönelik olarak pozitif bir algıya sahiptir. Öte yandan anne, kadınların olumsuz koşullarının onları mücadeleye ittiğini ve kendisinin de bu mücadeleyi sevdiğini şu şekilde ifade etmiştir:

"Bence kadın olmak daha iyi. Ama şöyle bir şey de var keşke erkeklere tanınan imkanlar yani çoğu olmasa da bile yarısı diyelim bayanlara da tanınsa bence daha da bir güzel olur yani bir nebze de olsa eşitlik ... iyi ki de ben kadını iyi ki de yani bi bayan olarak dünya ya gelmişim... Mücadeleyi sevdiğim için yani hani zorun üstüne gitmek istediğim için zor olanı başarmak istediğim için... Kadınların hayatları maddi manevi yani hep kendinden önce yani eğer yani bi genç kıza önce kendisi için yani bi yerlere gelebilmek için mücadele eder eğer ki tabi ki evliyse bu bayan çoluk çocuğu için zor olmayı zor olanı başarmaya çalışır..."

Anne erkeklerin dürüst olmadıklarını bu nedenle de kendisinin erkek olmak istemeyeceğini de belirtmiştir. Anne olumlu özellikleri kadınlara, olumsuz özellikleri ise erkeklere yüklemiştir.

Kişilik özelliklerinde toplumsal cinsiyet algısını ortaya çıkarmaya yönelik olarak yapılan “Ormanda Neler Oluyor?” adlı etkinlikte Kadir ormanda kaybolan ve ağlayan kişinin kadın olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir: “Çünkü erkekler korkmaz. Erkekler güçlü oluyor. Ama erkeklerde korkar bazıları”. Her ne kadar bazı erkeklerin korktuğunu söylese de genel algısı erkeklerin korkusuz kadınların ise korkan kişi olduğu şeklindedir. Ayrıca etkinlikteki ağlayan kişinin erkek olamayacağını çünkü erkeklerin cesur oldukları için ağlamadıklarını da ifade etmiştir. Anne ise kadını dürüst, saygılı, kendine öz güveni olan, tutarlı, alımlı ve güzel biri olarak tanımlarken, erkekleri “hiç korkmadan bazı şeylerin üzerine yürüyebilmeli” diyerek tanımlamıştır. Hem annenin hem de Kadir’in erkeği “korkusuz” olarak tanımladıkları görülmektedir. Kadir’in erkek ve kadın cinsiyet özelliklerini kalıp yargısal olarak yorumladığı görülmektedir. Anne ise kadın olmayı bireyselleştirerek daha modern bir bakış açısıyla ancak yine kalıp yargısal olarak tanımlamıştır.

Kıyafet ve aksesuarlarda toplumsal cinsiyet algısına yönelik olarak 7 Mart tarihinde öğretmen çocuklara erkeklerin çiçekli kıyafetler giyip giyemeyeceğini sorduğunda Kadir, “Giyemezler. Çünkü alay ederler, gülerler, dalga geçerler. Erkekler içinden üzülürler.” şeklinde yanıtlamıştır. Bu yanıtta Kadir’in erkeklerin giymesi gereken kıyafetler konusunda toplumun beklentilerinin neler olduğunu farkında olduğunu yorumu yapılabilir.

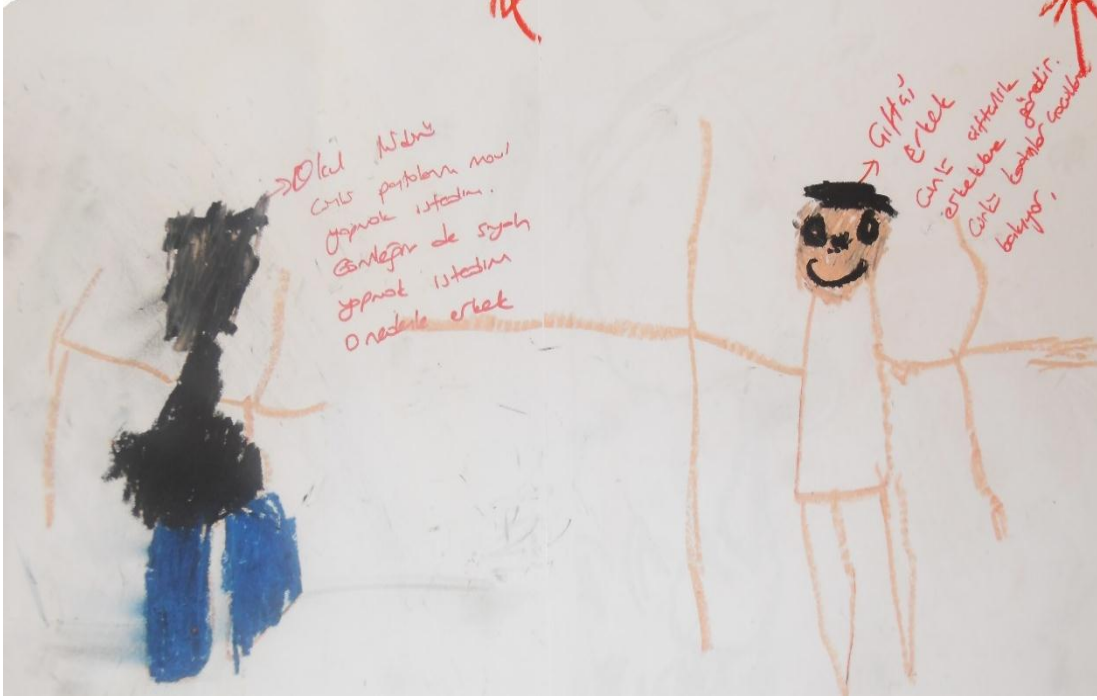
Mesleklerle ilgili olarak anne genellikle hem kadınların hem de erkeklerin isterlerse her mesleği yapabileceklerini belirtmiş ancak erkeklerin belki el becerisi gerektiren işleri yapmakta zorlanabileceğini ifade etmiştir. Ayrıca kadınlarla ilgili olarak da öncelikle öğretmenlik ve doktorluk mesleklerini sıralamıştır. Kadir ise mesleklerle ilgili olarak kadınların aşçı ve fotoğrafçı olabileceklerini erkeklerin ise pilot, motosikletçi, itfaiyeci, okul müdürü, dansçı, çiftçi olabileceklerini belirtmiştir. Hem kadın hem erkek mesleklerinin ise doktor, makinist, avukat, astronot, hemşire, inşaat mühendisi, otobüs şoförü, hakem, bankacı, polis ve bilim adamı olabileceğini belirtmiştir. Resim 4.27’de Kadir’in “Meslekleri Eşleyelim” adlı etkinlikte oluşturduğu görsel sunulmuştur.

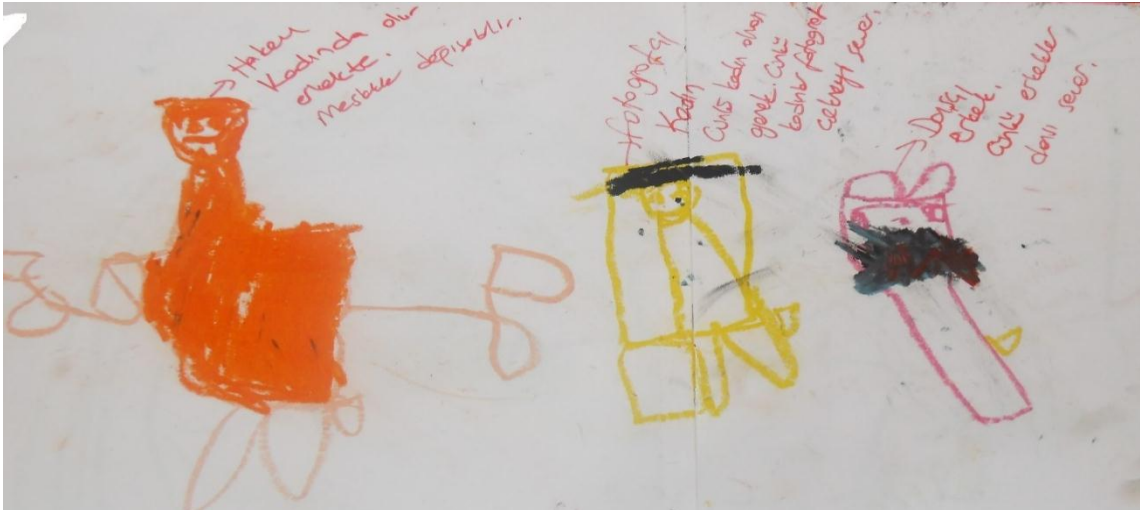

Öte yandan Meslekler ile ilgili yapılan bir diğer etkinlik olan “Resmini Çiz” etkinliğinde ise okul müdürü, çiftçi ve dansçının erkek, fotoğrafçının kadın, hakemin ise hem kadın hem erkek olabileceğini ve gerekçelerini şu şekilde ifade etmiştir. Şekil 4.28 ve Şekil 4.29’da etkinliğe ilişkin görseller sunulmuştur.

Şekil 4.28. Kadir'in Resmini Çiz Etkinliği-1

Okul müdürü erkek. Çünkü pantolonunu mavi yapmak istedim, gömleğini de siyah yapmak istedim. O nedenle erkek. Çiftçi erkek. Çünkü çiftçilik erkeklere göredir. Çünkü kadınlar çocuk bakıyor.

Şekil 4.29. Kadir'in Resmini Çiz Etkinliği-2

Hakem kadında olur erkekte. Meslekler değişebilir. Fotoğrafçı kadın olur. Çünkü kadın olması gerek. Kadınlar fotoğraf çekmeyi sever. Dansçı erkek. Çünkü erkekler dansı sever.

Kadir'in "Resmini Çiz" adlı etkinlikteki görüşleri ile "Meslekleri Eşleyelim" adlı etkinlikteki görüşleri incelendiğinde ortak noktanın "kadınların çocuk bakımından sorumlu olması" olduğu görülmektedir. Kadir'in aile yaşantısına ilişkin annesi ile görüşme yapıldığında annesi Kadir'in babasının çocuklar ile pek ilgilenmediğini belirtmiştir. Dolayısı ile Kadir, bazı meslekleri kadınların yapamayacağını belirtirken onların çocuk bakımındaki sorumluluğuna işaret etmekte olduğu görülmektedir.

Meslekler ile ilgili yapılan bir başka etkinlik olan "Marangoz Olmak İsteyen Kız" adlı etkinlikte öyküdeki kızın isterse marangoz olabileceğini ancak babasının ona bir şartla izin vereceğini şu ifadelerle belirtmiştir: "*Olabilir ama babası bir şartla diyor. Çiviler elinden kayarsa kafasına gelebilir. Ondan korkuyor.*" Araştırmacı aynı tehlikeler erkekler için geçerli değil mi diye sorduğunda ise, erkeklerin dikkatli tuttuğunu ve kadınların dikkatsiz olduğunu belirtmiştir.

Kadir'in meslekler ile ilgili verdiği yanıtlar incelendiğinde yumuşak dokunmaları ve güzel yemek yapmalarından dolayı kadınların daha iyi doktor ve aşçı olabileceğini, ancak kadınların çocuk bakma görevlerinden dolayı çiftçi ve astronot olamayacaklarını belirttiği görülmektedir. Öte yandan kadınların dikkatsiz oldukları ve düşebilme ve de sestem korkma ihtimallerinden dolayı itfaiyeci, motosikletçi ve pilot gibi meslekleri yapamayacaklarını belirtmiştir. Hakemin de kadın ya da erkek olabileceğini ifade etmiştir. Görüldüğü üzere Kadir mesleklere ilişkin hem kalıp yargısal, hem sınırlı kalıp yargısal hem de kalıp yargısal olmayan düşünceleri birlikte ifade etmiştir. Kadir'in mesleklere ilişkin algısının oluşumunda aile yaşantısının, toplumsal bakış açısının etkili olduğu söylenebilir.

Ailedeki sorumluluklar ile ilgili toplumsal cinsiyet algısına yönelik olarak sorulan soruda evde kadınların yaptığı işleri makine ile süpürme ve yemek hazırlama olarak tanımlamış, erkeklerin de kadınların yaptığı bu işlerin aynısını yapabileceğini "*Aynılarını yapar kadınların yaptığının... Süpürür ve yemek hazırlar ne olmuş ki bunda?*" diyerek bir erkeğin evde kadının yaptığı işleri yapmasının gayet normal bir durum olduğunu belirtmiştir. Kadir'in annesi evde kadınların yaptığı işleri

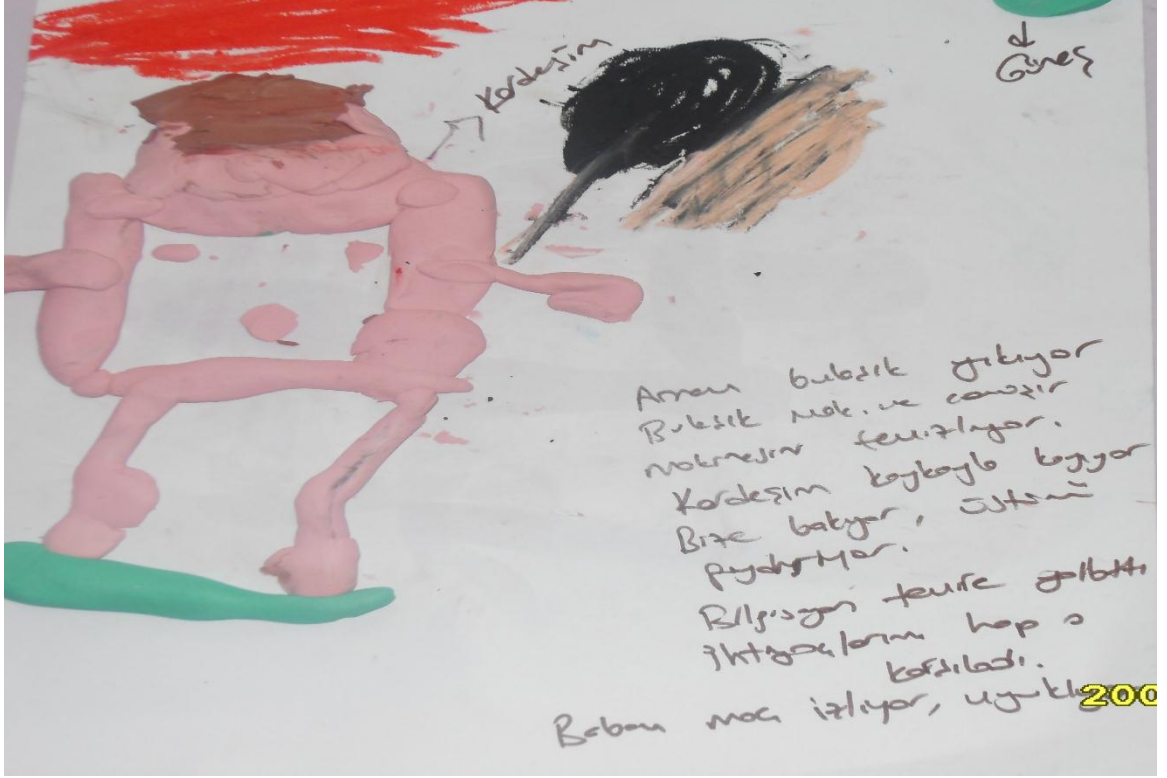
"Genel de işte sabah kalkılır kahvaltı edilir ondan sonra ev falan toplanır süpürülür bulaşık falan yıkanır iş bittikten sonra çoluk çocukla vakit geçirirsin ve ya ne biliyim bir arkadaşına gidersin o şekil geçer yani"

diyerek tanımlamışken erkeklerin evde yaptığı işleri

“Mesela bir Pazar günü olsa bir çay demler, eşim öyle yaptığı için öyle yani pek fazla bir şey bilmem görmüyorum yani eşimden dolayı yani mesela evde olduğu zaman benim bir işim falan olsa çocuklara yani ilgilenebilir onlara vakit ayırabilir.”

şeklinde tanımlamıştır.

Şekil 4.30’da Ailede Neler Oluyor adlı etkinlikte ev içi görev dağılımını şu şekilde yansıtmıştır:

Şekil 4.30. Kadir’in Ailede Neler Oluyor? Etkinliği

Annem bulaşık yıkıyor, bulaşık makinesi ve çamaşır makinesini temizliyor. Kardeşim kay kayla kayıyor. (Annesini kastederek) bize bakıyor, üstümü giydirtiyor. Bilgisayarı tamire yollattı. İhtiyaçlarımı hep o karşıladı. Babam maç izliyor, uyukluyor.

Babasının maç izlediğini ve uyukladığını belirtmesine rağmen Kadir’in ailedeki sorumluluklar ile ilgili erkekler de kadınların yaptıklarının aynısını yaparlar demesi ve “Kim Ne Yapar” adlı etkinlikte evde anne olmadığında babaların da çocuklarına yemek yapabileceğini belirttiği görülmektedir. Ayrıca, Kadir evde kendisinin de sorumlulukları olduğunu “Çünkü bir sorumluluğum var anneyi üzmemek, babayı sevmek, kardeşi üzmemek” sözleri ile belirtmiş ve bu sorumluluklar kapsamında neler yaptığından “Mesela kardeşimin bezini getirmek, mesela kardeşimi avutmak, mesela kardeşimin ıslak mendilini getirmek bu kadar” bahsetmiştir.

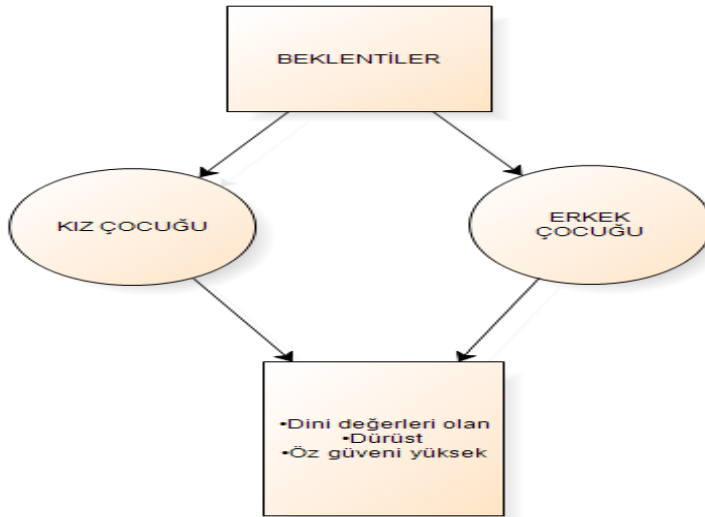
Ayrıca annenin toplumsal cinsiyet algısını belirlemeye yönelik olarak diğer görüşleri incelendiğinde anne, kadınların eğitim görmesinin çok önemli olduğunu

eğitim gören kadının kendini daha iyi ifade edebileceğini belirtmiştir. Kadınların hem ailelerine maddi destek sağlama hem de kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için çalışmalarının önemli olduğunu vurgulamıştır. Ailede ekonomik kararları eşinin verdiğini, sosyal ve kültürel kararlarda kendisinin eşi ile konuşarak karar vermeye çalıştığını ama son sözü eşinin söylediğini belirtmiştir.

4.1.3.2.3. Beklentiler

Bu alt başlıkta Kadir'in annesinin kız ve erkek çocuktan beklentilerine ilişkin görüşleri sunulmuştur.

şekil 4.12'de Annenin kız ve erkek çocuğundan beklentilerine ilişkin oluşturulan alt temalar ve kodlar sunulmuştur.

şekil 4.31. Kadir'in Annesinin Kız Ve Erkek ocuğundan Beklentileri

şekil 4.31'de görüldüğü gibi anne hem kız hem de erkek çocuğun dini değerleri olan, drşt, öz güveni yüksek bireyler olmasını istemektedir. Annenin çocuklarının sahip olmasını istediği özelliklerin çocukların cinsiyetine göre değişmediği görülmektedir. Böyle bir durum annenin beklentiler boyutunda kalıp yargısal olmayan bir algı içinde olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.3.: Kadir'in ve annesinin toplumsal cinsiyet algısı

	<i>Cinsiyet Algısı</i>	<i>Kadın Cinsiyet Özellikleri</i>	<i>Erkek Cinsiyet Özellikleri</i>	<i>Kıyafet</i>	<i>Oyun</i>	<i>Oyuncak</i>	<i>Arkadaş</i>	<i>Meslek</i>	<i>Ailedeki Sorumluluklar</i>	<i>Beklenti</i>	<i>Kadınların Eğitimi ve Çalışması</i>
Kadir	Pozitif	Kalıp Yargısal	Kalıp Yargısal	Kalıp yargısal	Kalıp Yargısal Olmayan	Kalıp Yargısal Olmayan-Sınırlı Kalıp yargı-	Kalıp Yargısal Olmayan	Kalıp Yargısal-Kalıp Yargısal Olmayan-Sınırlı Kalıp yargısal	Kalıp Yargısal Olmayan	Kalıp yargısal Olmayan	Kalıp Yargısal Olmayan
Anne	Pozitif	Kalıp Yargısal-Modern	Kalıp Yargısal		Kalıp Yargısal Olmayan	Kalıp Yargısal Olmayan	Kalıp Yargısal Olmayan	Kalıp Yargısal Olmayan	Kalıp Yargısal Olmayan	Kalıp yargısal Olmayan	Kalıp Yargısal Olmayan

Tablo 4.3.'te görüldüğü gibi, hem Kadir'in hem de annesinin kadın ve erkek özelliklerine kalıp yargısal anlamlar yükledikleri, oyun, oyuncak, arkadaş ve ailedeki sorumluluklar konularında kalıp yargısal olmayan görüşler belirttikleri; meslek konusunda ise annenin kalıp yargısal olmayan görüşlerinin aksine Kadir'in kalıp yargısal, kalıp yargısal olmayan ve sınırlı kalıp yargısal olan görüşler ifade ettiği görülmektedir. Ayrıca annenin çocuklarından beklentisinin onların cinsiyetine göre değişmediği ve kadınların eğitimi ve çalışması konularında da kalıp yargısal olmayan bir algısı olduğu belirlenmiştir.

4.1.4. Barış

4.1.4.1. Barış'ın Aile Yapısı

Barış, Aralık 2008 doğumlu bir erkek çocuğudur ve annesi, babası ve erkek kardeşi ile birlikte yaşamaktadır. Barış'ın annesi 28 yaşında ve ev hanımı, okuryazar değildir, babası ise 33 yaşında, pastanede çalışmaktadır ve ilkokul mezunudur. Babanın aylık geliri 1500 liradır. Anne ve baba evde genellikle haber programları ve dizi izlemektedir. Barış evde annesi ile birlikte ev işlerine yardım etmekte ve birlikte parka gitmektedir. Anne, Barış'ın babası ile birlikte pek fazla bir şey yapmadığını ancak otorite olarak babayı tanıdığını belirtmiştir.

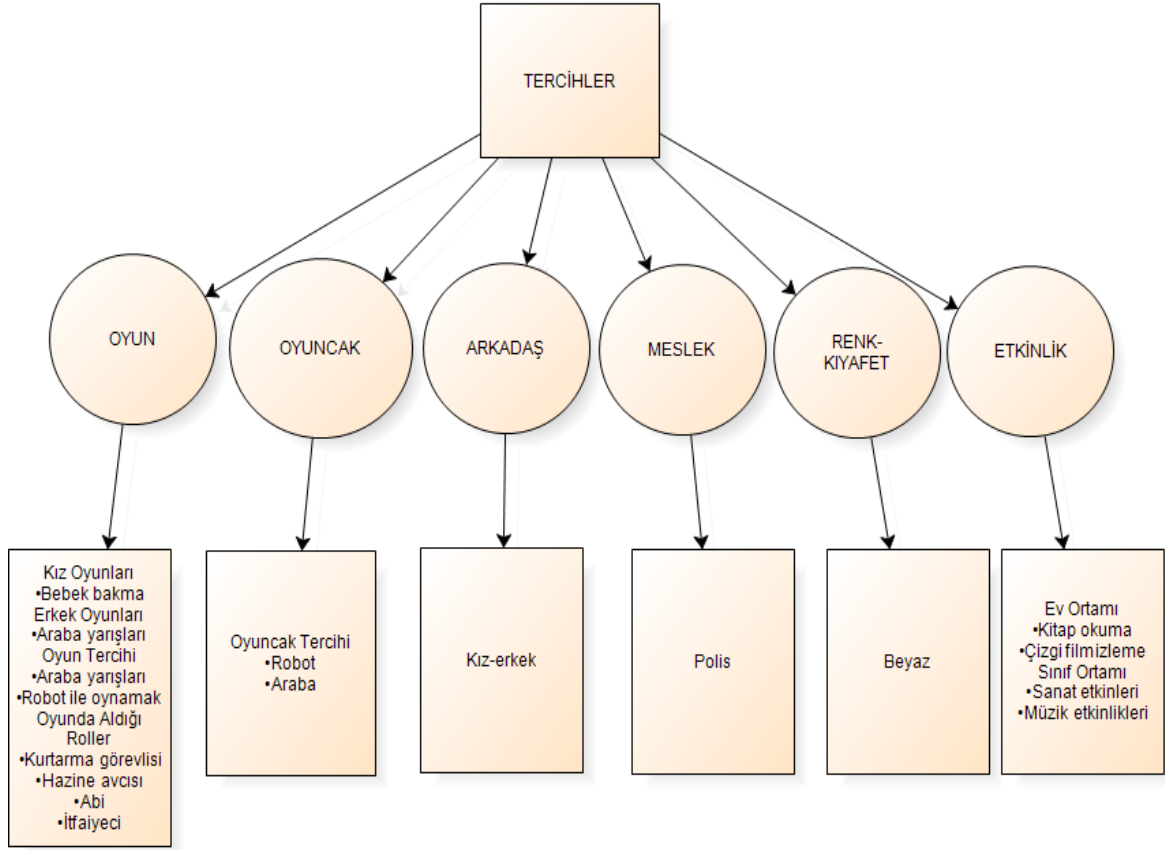
4.1.4.2. Barış'ın ve Annesinin Algısı

Bu bölümdeki bulgular Barış'ın günlük yaşamdaki tercihleri ile annenin Barış'ın tercihleri ile ilgili görüşlerini ve Barış ile annesinin kadın ve erkeğe ilişkin algısı ile annenin kız ve erkek çocuktan beklentilerine yönelik görüşlerini içermektedir.

4.1.4.2.1. Barış'ın Tercihleri ve Annenin Görüşleri

Bu alt başlıkta Barış'ın günlük yaşamdaki tercihleri ve annenin Barış'ın tercihleri ile ilgili görüşleri sunulmuştur.

Barış'ın oyun, oyuncak, arkadaş, meslek, renk ve kıyafet ile etkinlik tercihlerine ilişkin tema, alt tema ve kodlar Şekil 4.32'te sunulmuştur.

Şekil 4.32. Barış'ın Tercihleri

Şekil 4.32'de görüldüğü gibi, Barış, bebek bakmanın kız oyunu, araba yarışlarının ise erkek oyunu olduğunu söylemiştir. Barış'ın en sevdiği oyuncaklar ise robot ve arabalardır. Oyunlarda kurtarma görevlisi, itfaiyeci, hazine avcısı ve ağabey gibi roller üstlendiği belirlenmiştir. Tüm arkadaşları ile oynamaktan hoşlandığını, büyüünce polis olmak istediğini ifade etmiştir. Renklerden beyaz rengi sevdiğini, evde çizgi film izlediğini ve kitap okuduğunu ifade etmiştir. Sınıf ortamında ise sık sık sanat merkezi ve müzik merkezini kullandığı gözlenmiştir.

Görüşme sırasında Barış sevdiği oyunların araba yarışı ve robot oyunları olduğunu belirtmiştir. Gözlemler sırasında da sıklıkla arabalarla oynadığı, bloklardan yarış pisti yapıp araba ya da motosiklele yarış yaptığı belirlenmiştir. Barış sevdiği oyuncakların robot ve arabalar olduğunu belirtmiş, kızların oyuncak bebeklerle erkeklerin ise ayıcıkla oynayabileceğini söylemiştir. Sadece kızların oynadığı oyunların bebek oyunları olduğunu ifade etmiş, nedenini ise “Çünkü bebekleri çok seviyorlar” şeklinde açıklamıştır. Erkek oyunlarının ise araba ve yarış oyunları

olduğunu ve erkeklerin bu tür oyunları çok sevdiğini belirtmiştir. Erkeklerin bebekle oynamayacağını, ayıcıkla oynayabileceğini ifade etmiş ve nedenini de “Çünkü kızlar bebeklerle oynar” şeklinde açıklamıştır. Barış’ın bu görüşlerine paralel şekilde annesi de erkeklerin oyuncak bebekle oynamaması gerektiğini “oğlan çocuğu bebeklerle oynayamaz ” diyerek ifade etmiş, nedenini de “Çünkü onlar kızlar için” sözleriyle açıklamıştır. Ancak anne bir kız çocuğunun oyuncak araba ile oynayabileceğini, “Olur yani. Niye olmasın ki? Çünkü o oyuncak.” şeklinde ifade etmiştir. Görüldüğü gibi annesi de Barış’ta bir erkek çocuğunun oyuncak bebekle oynamaması gerektiğini çünkü oyuncak bebeklerin kız oyuncakları olduklarını belirtmişlerdir. Anne bebeklerin kız oyuncak olmasıyla dolaylı olarak erkeklerin oynamaması gerektiğini söylerken kızların oyuncak arabalarla oynamasında bir sakınca görmemektedir. Bu durumun, toplumumuzda erkeksi değerlerin üstün tutulması ile ilgili olduğu düşünülmektedir.

Erkeklerin bebeklerle oynaması konusunda kalıp yargıları olan Barış, 21 Şubat tarihinde bir kız arkadaşının sınıfa getirdiği ütü masası ve çamaşır makinesi oyuncaklarına yönelik olumsuz bir tutum sergilememiş ve hemen bu oyuncaklarla oynamaya başlamıştır. Barış’ın bu oyuncaklarla oynamaya başlamasında annesi ile birlikte temizlik yapmasının rolü olabilir. Anne Barış ile birlikte evde bazı işleri birlikte yaptıklarını

“Oyuncakları toplamak oluyor. Bazen yatakları toplamak oluyor. Öyle ben süpürge tuttum mu bez veriyorum böyle temizlik yapıyor”

şeklinde ifade etmiştir.

Barış arkadaş tercihinde cinsiyet ayrımı yapmadığını, “Hepsiyle oynamayı seviyorum” şeklinde ifade etmiştir. Barış’ın bu yanıtına paralel olarak annesi de kız ve erkek çocuklarının karşı cinsle arkadaşlık kurmasında bir sakınca görmediğini, “iyi olsun, düzgün olsun yani kötü huyları yoksa oynatırım” şeklinde yanıtlamıştır. Görüldüğü üzere ne Barış ne de annesi karşı cinsle oynama konusunda ayrımcılık yapmaktadır.

Büyüdüğünde polis olmak isteyen Barış, bu mesleği tercih etme nedeni olarak “Hırsızları yakalamak için” yanıtını vermiştir. Anne ise Barış’ın doktor olmasını istediğini çünkü polis gibi can güvenliği ile ilgili bir sıkıntı olmadığını belirtmiştir. Kızının meslek tercihi için istediği mesleği yapabileceğini

“Kendisi ne istiyorsa öyle derdim yani. Hemşire olabilir belki yani ne bileyim mesleği ne olursa olsun yani. Kendisi ne tercih ederse kabuldür”

sözleri ile ifade etmiş ancak örnek olarak hemşirelik mesleğini örnek vermiştir. Annenin oğlu için doktor, kızı için ise hemşire örneği vermesi önemlidir. Her ne kadar kendisi çocuklarının istediği mesleği yapabileceğini belirtmişse de örnek olarak verilen mesleklerin toplumumuzda kadın ve erkeğe uygun görülen meslekleri bire bir yansıttığı görülmektedir.

Barış'ın etkinlik tercihleri incelendiğinde evde kitap okuma, sınıfta ise sanat etkinlikleri ve müzik etkinliklerini tercih ettiği belirlenmiştir. Sanat etkinliklerinden sık sık boyama yaptığı ve genellikle araba, kamyon, motosiklet gibi taşıtlar ile aslan kral figürünü boyamaktan hoşlandığı belirlenmiştir. Şekil 4.33'te Barış'ın yaptığı bir boyama çalışması yer almaktadır.

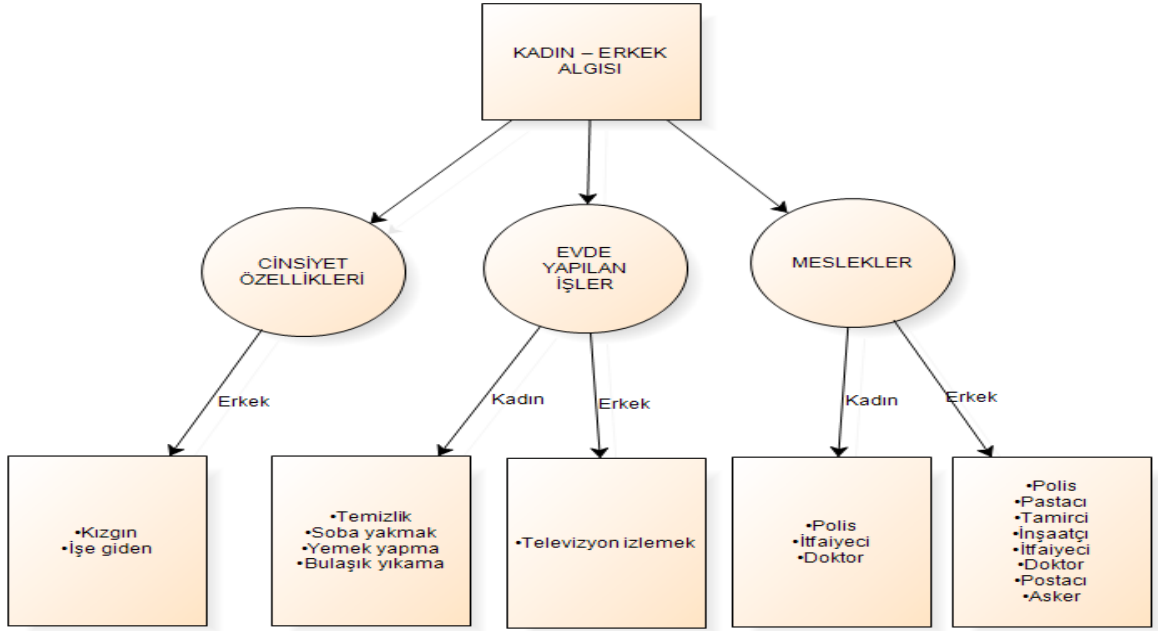

Şekil 4.33. Barış'ın Yaptığı Boyama Etkinliğinden Bir Örnek

4.1.4.2.2. Barış'ın ve Annesinin Kadın / Erkek Algısı

Bu alt başlıkta Barış'ın ve annesinin kadın ve erkek algısına ilişkin elde edilen bulgular sunulmuştur.

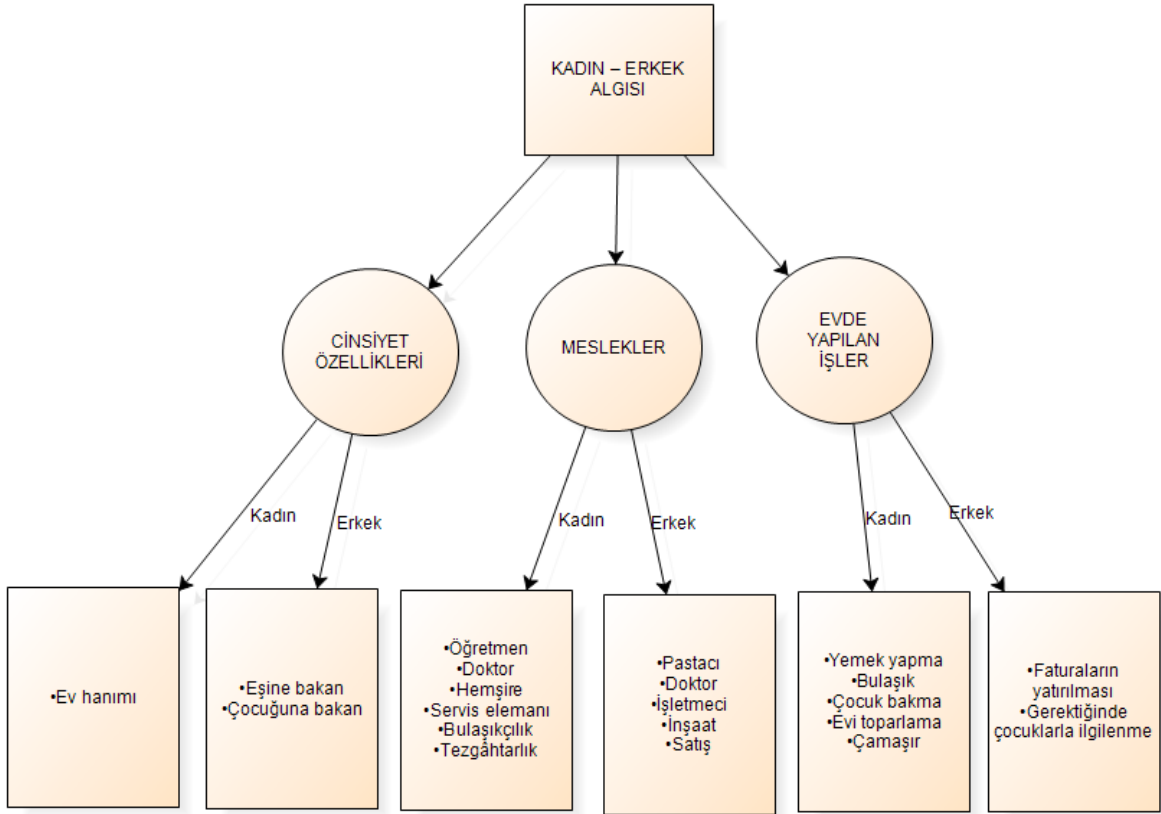
Barış'ın kadın ve erkek algısı temasına ilişkin, alt temalar ve kodlar şekil 4.34'te sunulmuştur.

Şekil 4.34. Barış'ın Kadın- Erkek Algısı

Şekil 4.34'te görüldüğü gibi Barış, erkeklerin kızgın olduğunu, evde televizyon izlediklerini, polis, pastacı, tamirci, inşaatçı, itfaiyeci, doktor, postacı ve asker olabileceklerini belirtmiştir. Kadınların ise evde temizlik, soba yakmak, yemek yapmak, bulaşık yıkamak gibi işler yaptıklarını ve polis, itfaiyeci ve doktor olabileceklerini belirtmiştir.

Barış'ın annesinin kadın ve erkeğe ilişki algısı Şekil 4.35'te sunulmuştur.

Şekil 4.35. Barış'ın Annesinin Kadın- Erkek Algısı

Şekil 4.35'te görüldüğü gibi, anne kadın olmayı “ev hanımı” olarak tanımlamış, erkek olmayı ise “eşine ve çocuklarına bakan” olarak tanımlamıştır. Anne, kadınların öğretmen, doktor, hemşire, servis elemanı, bulaşıkçı ve tezgâhtar olarak çalışabileceklerini belirtmiş; erkeklerin ise pastacı, doktor, işletmeci, inşaatçı, satış görevlisi olabileceğini ifade etmiştir. Kadınların evde yemek yapma, bulaşık yıkama, çocuk bakma, evi toparlama ve çamaşır yıkama gibi işler yaptıkları, erkeklerin ise faturaları yatırma ve gerektiğinde çocuk bakma gibi işlerden sorumlu olduklarını belirtmiştir.

Barış'ın ve annesinin cinsiyetlerine yönelik nasıl bir algı içinde olduklarını belirlemeye yönelik sorulara ilişkin verilen yanıtlar incelendiğinde; Barış cinsiyetinin erkek olduğunu, çünkü saçlarının uzun olmadığını belirtmiştir. Tüm kızların saçlarının uzun olduğunu, erkeklerin saçlarının ise kısa olduğunu bu nedenle kendisinin de bir erkek olduğunu ifade etmiştir. Barış kız olmanın mı

yoksa erkek olmanın mı iyi olduğu konusunda “Kız ya da erkek fark etmez. Çünkü ikisi de aynı” diyerek kız ya da erkek olmanın fark etmeyeceğini ifade etmiştir. Kendisinin erkek olmaktan memnun olduğunu, kız olmak istemeyeceğini ifade etmiş sebebinin ise “Çünkü erkekler daha güzel” şeklinde belirtmiştir. Her ne kadar kız ya da erkek olmak fark etmez dese de kızlara nazaran erkeklerin daha güzel olduğunu belirtmiştir. Anne de kadın olmaktan memnun olduğunu belirtmiş ancak bir yandan da erkeklerin dışarıda çalışıp para kazanmalarından dolayı bazen erkek olmayı istediğini ifade etmiştir. Elde edilen bulgulardan Barış’ın cinsiyetini doğru bir şekilde etiketlediği ve cinsiyetine yönelik olarak pozitif bir algısı olduğu öte yandan annenin de cinsiyetine yönelik algısının pozitif olduğu görülmektedir.

Toplumsal cinsiyet algısının mesleklere yönelik görüşlerine nasıl yansıdığını belirlemek amacı sorulan sorularda, anne kadınların öğretmen, hemşire, doktor, tezgâhtar, servis elemanı ve bulaşıkçı olabileceğini belirtmişken, erkeklerin inşaat, pastane, dükkân işletme, tezgâhtar ve doktor gibi meslekleri yapabileceğini belirtmiştir. Barış, kadınların yaptığı meslekleri öncelikle kadınların yaptığı ev işleri olarak anlamış ve bazı ev işlerinden bahsetmiştir. Araştırmacının soruyu değiştirerek sormasından sonra polis, doktor, itfaiyeci yanıtlarını vermiştir. Erkeklerin ise meslek olarak pastacı, postacı, asker, doktor, polis, itfaiyeci olabileceklerini belirtmiştir.

Sınıfta yapılan gözlemlerde mesleklerle ilgili Barış’ın şu görüşleri ifade ettiği belirlenmiştir:

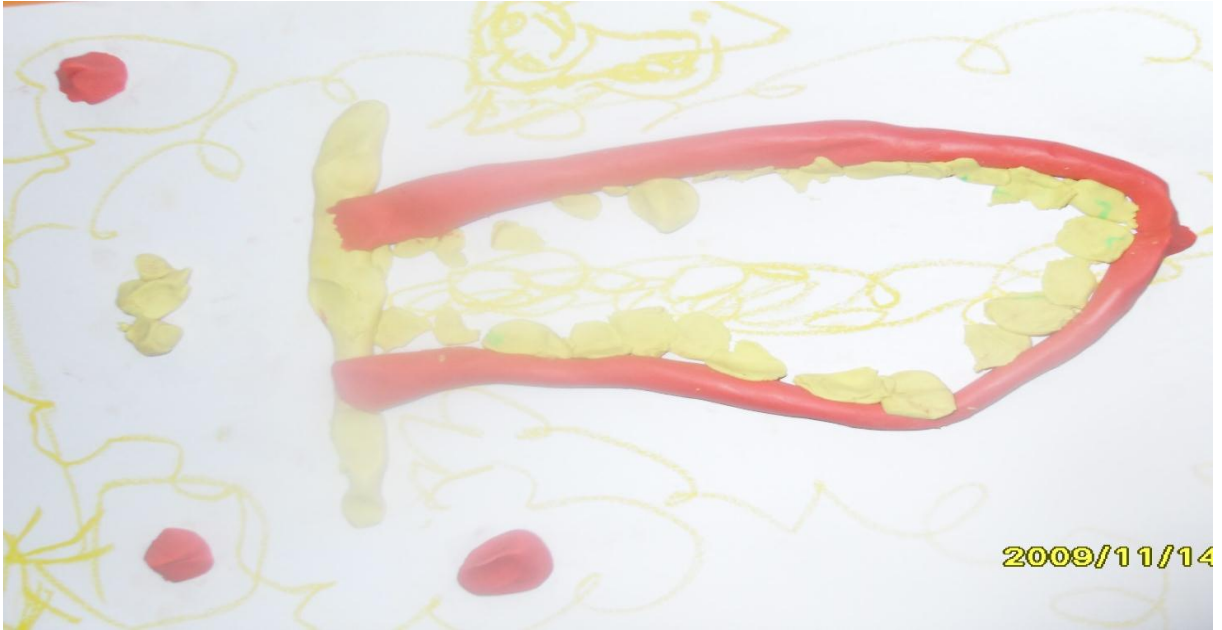
“13 Şubat tarihinde Nazlı ve Seda blok merkezinde kule yapıyorlardı. Öğretmen kızlara ne yaptıklarını sordu, kızlar ise kule yaptıklarını söylediler. Bunun üzerine öğretmen kuleyi kimler yapar, kuleyi yapan kişilerin mesleği ne olabilir diye sordu? Nazlı kuleyi inşaatçılar yapar deyince Barış kadınlar inşaatçı olamaz ki demiştir. Nazlı ise ben televizyonda gördüm inşaatçı bir kadın vardı dedi. Yine aynı gün Barış ve Koray blok merkezinde tamircilik oynuyorlardı. Tamircilerin cinsiyetinin ne olduğu sorulduğunda Barış, tamiri erkeklerin yaptığını söyledi.”

Gözlem notlarından anlaşılacağı üzere Barış’ın mesleklere ilişkin kalıp yargısal görüşleri bulunmakta ve kadınların tamirci ve inşaatçı olamayacaklarını düşünmektedir.

Toplumsal cinsiyet algısının evdeki görev ve sorumluluklara nasıl yansıdığı incelendiğinde; anne evdeki sorumluluklar ve görev paylaşımı konusunda eşinin ev kirası ve faturayı ödediğini kendisinin yaptığı işleri ise “Bulaşık, çocuk bakmak sonra evi toparlamak, yemek yapmak, çamaşırlar öyle” diyerek tanılamıştır. Eşinin hastalanırsa ya da

gerekli durumlarda kendisine yardım edebileceğini “*gerekli lazım oldu mu yapıyor yani öyle yardımcı oluyor yani yemeklerde bazen yardım ediyor*” cümleleri ile ifade etmiştir. Genellikle erkeklerin evde hiçbir iş yapmadıklarını belirtmiş, erkeklerin evde sorumluluk almamasının sebeplerini de “*çünkü onlar çalışıyor dışarıda. Biz de gerekiyor evde çalışmamız lazım*” diyerek açıklamıştır. Görüldüğü üzere Barış’ın ailesi rollerin paylaşımı konusunda geleneksel bir ailedir.

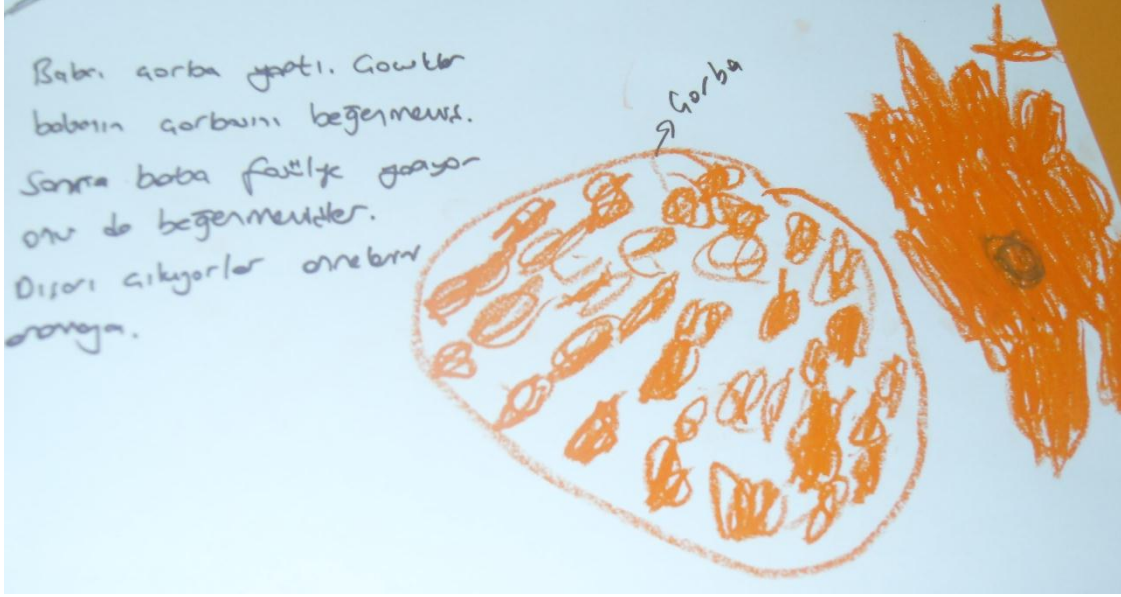
Barış da evde erkeklerin yaptığı işleri “*Erkekler şey yaparlar haberleri izlerler*” diyerek tanımlamış kadınların yaptığı işleri ise “*bulaşık yıkamak, kömür getirmek*” olarak belirtmiştir. 14 Şubat tarihinde yapılan gözlemden öğretmenin evde yemekleri kimler yapar sorusuna Barış “*benim babam pastacı, dayılarım aşçı ama evde yemeği anne yapar*” şeklinde yanıt vermiştir. Barış’ın bu görüşlerinden yola çıkarak bir erkeğin profesyonel meslek anlamında kadınlara addedilen işleri yapabileceği ancak evinde bu işleri yapmasının doğru olmayacağı görüşü olduğu düşünülmektedir. Şekil 4.36’da Ailede Neler Oluyor etkinliğine ilişkin Barış’ın yaptığı resim sunulmuştur.

Şekil 4.36. Barış’ın Ailede Neler Oluyor? Etkinliği

Barış resminde bir soba çizdiğini, annesinin sobayı yaktığını ve kardeşine baktığını söylemiştir. Resimde babasını çizmediğini çünkü babasının evde bir iş yapmadığını belirtmiştir. Araştırmacı tarafından uygulanan “Kim Ne Yapar?” adlı etkinlikte ise babalarının çocuklara yemek yapabileceğini belirtmiştir. Şekil 4.37’de “Kim Ne Yapar” adlı etkinliğine ilişkin görsel sunulmuştur.

Şekil 4.37. Barış'ın Kim Ne Yapar? Etkinliği

Barış'ın annesi eşinin gerektiğinde ev işleri ile ilgili sorumluluklar alabileceğini belirtmişti. “Kim Ne Yapar” adlı etkinlikte de Barış, annesinin evde olmadığı durumlarda babasının yemek yapabileceğini resmetmiştir. Dolayısı ile annenin ifade ettiği görüşler ile Barış'ın resmine yansıttığı görüşler arasında paralellik bulunmaktadır.

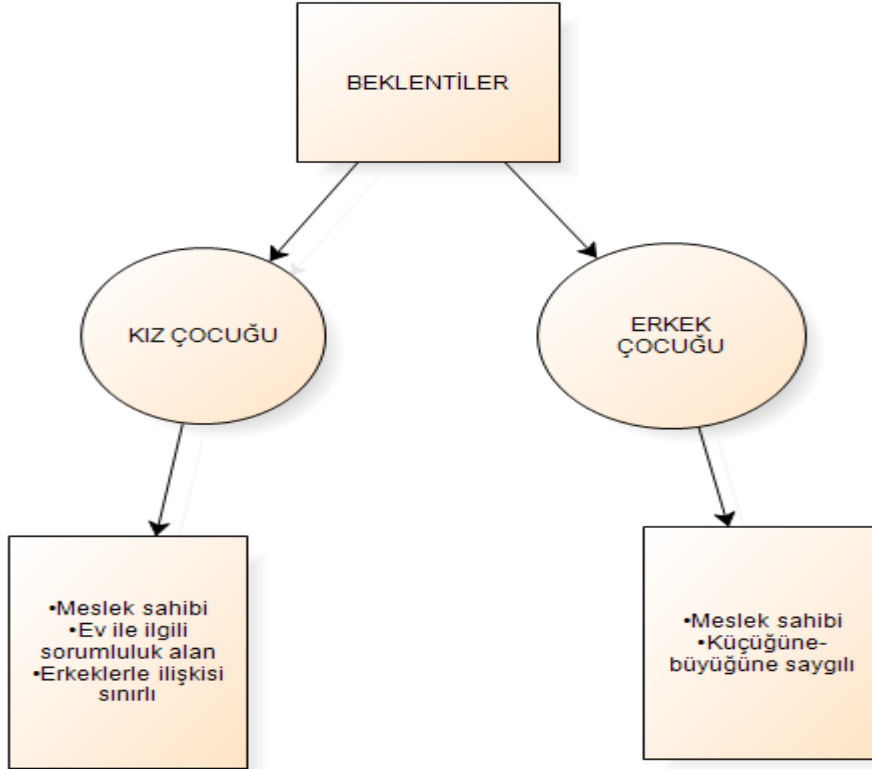
Ayrıca, annenin toplumsal cinsiyete yönelik algılamasında kadınların eğitimi ve çalışması ile ilgili görüşlerini belirlemeye yönelik olarak sorulan sorularda anne, kadınların eğitim görmesinin önemli olduğunu ve kadınların çalışmalarının gerektiğini vurgulamıştır. Ailede ekonomik kararları eşinin verdiğini, sosyal ve kültürel kararlarda kendisinin eşi ile konuşarak karar vermeye çalıştığını belirtmiştir. Örneğin Barış'ın okula gönderilme kararını kendisinin verdiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Çoğu ben istiyorum eşimin hiç umurunda değil yani o fazla okumadığı için hiçbir şey takmıyor yani çoğu ben istiyorum okumalı bizim gibi cahil olmasın”

4.1.4.2.3. Beklentiler

Bu alt başlıkta Barış'ın annesinin kız ve erkek çocuktan beklentilerine ilişkin görüşleri sunulmuştur.

Şekil 4.38'de annenin kız ve erkek çocuğundan beklentilerine ilişkin oluşturulan alt temalar ve kodlar sunulmuştur.

Şekil 4.38. Barış'ın Annesinin Kız ve Erkek Çocuğundan Beklentileri

Şekil 4.38'de görüldüğü üzere anne kız çocuğunun ev işleri ile ilgili sorumluluk almasını, meslek sahibi olmasını ve erkeklerle sınırlı ilişki kurması gibi beklentilere sahipken erkek çocuğundan küçüğüne ve büyüğüne saygılı olmasını beklemekte ve yine meslek sahibi olmasını istemektedir. Anne kız ve erkek çocuğunun meslek sahibi olmasını istediği için kalıp yargısal olmadığını düşünülebilir. Ancak, kız meslek sahibi olsa bile kız çocuğundan ev işlerini beklemek, erkeklerle sınırlı ilişkilerinin olmasını istemek, öte yandan erkek çocuğundan bu beklentilerin olmaması annenin kalıp yargısal algısı olduğunu düşündürmektedir.

Tablo 4.4.: Barış'ın ve annesinin toplumsal cinsiyet algısı

	<i>Cinsiyet Algısı</i>	<i>Kadın Cinsiyet Özellikleri</i>	<i>Erkek Cinsiyet Özellikleri</i>	<i>Oyun</i>	<i>Oyuncak</i>	<i>Arkadaş</i>	<i>Meslek</i>	<i>Ailedeki Sorumluluklar</i>	<i>Beklenti</i>	<i>Kadınların Eğitimi ve Çalışması</i>
Barış	Pozitif		Kalıp Yargısal	Kalıp Yargısal	Kalıp Yargısal Olmayan-Kalıp yargısal	Kalıp Yargısal Olmayan	Kalıp Yargısal Olmayan	Kalıp Yargısal		
Anne	Pozitif	Kalıp Yargısal	Kalıp yargısal	Kalıp Yargısal	Kalıp Yargısal-Kalıp yargısal olmayan	Kalıp Yargısal Olmayan	Kalıp Yargısal	Kalıp Yargısal	Kalıp yargısal	Kalıp Yargısal Olmayan

Barış ve annesinden elde edilen verilerden yola çıkarak oluşturulan tabloda görüldüğü üzere hem anne hem de Barış, erkek cinsiyet özellikleri, oyun ve ailedeki sorumluluklar konularında kalıp yargısal bir algı içerisindeyken, arkadaş tercihlerinde her ikisi de kalıp yargısal olmayan tercihler belirtmişlerdir. Ayrıca, oyuncak konusunda her ikisinin de hem kalıp yargısal hem de kalıp yargısal olmayan görüşler belirttikleri görülmektedir.

4.1.5.Seda

4.1.5.1. Seda'nın Aile Yapısı

Seda, Mart 2009 doğumlu bir kız çocuğudur ve Seda, annesi, anneannesi, dedesi, dayısı, annesi, kız kardeşi ve abisi ile birlikte yaşamaktadır. Seda'nın 2 yaşında bir kız kardeşi ve 8 yaşında bir abisi vardır. Annesi 36 yaşında ve okuryazar değilken babası 38 yaşında ve lise mezunudur. Anne ile baba boşanmış, baba şehir dışında yaşamakta ve emlakçılık yapmaktadır. Annenin herhangi bir geliri olmamakla birlikte babasının emekli maaşı ile geçinmektedirler. Seda'nın babası çocuklarını istememektedir. Boşanmalarına rağmen anne, çocuklarını bırakarak birkaç defa eski eşinin yanına gitmiş, bir süre birlikte kaldıktan sonra eşinin şiddet uygulaması nedeni ile tekrar geri gelmiştir. Anne evde müzik dinlediğini, gündüz kuşağı kadın programlarını takip ettiğini belirtmiştir. Seda'nın evde kardeşleri ile oynayarak vakit geçirdiğini belirten anne, otorite olarak Seda'nın kendisini tanıdığını ancak çoğu zaman başına buyruk davrandığını belirtmiştir. Anne evde kararlarda söz söyleme hakkının olmadığını genellikle kararların babası tarafından verildiğini ifade etmiştir.

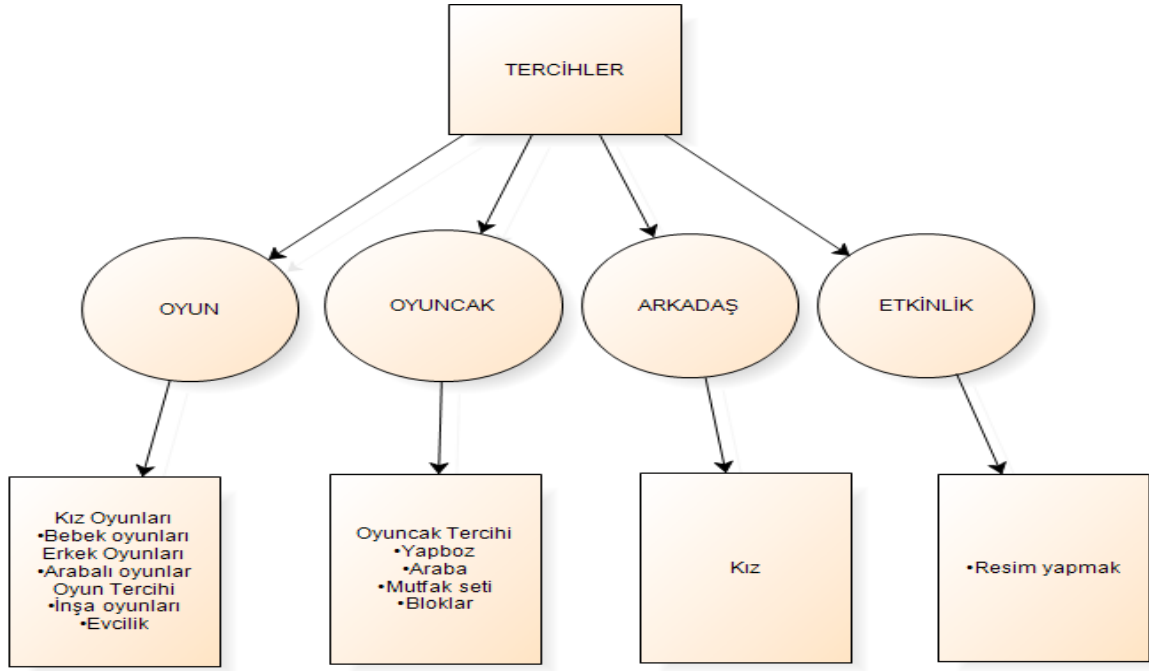
4.1.5.2. Seda'nın ve Annesinin Algısı

Bu bölümdeki bulgular Seda'nın günlük yaşamdaki tercihleri ile annenin Seda'nın tercihleri ile ilgili görüşlerini ve Seda ile annesinin kadın ve erkeğe ilişkin algısı ile annenin kız ve erkek çocuktan beklentilerine yönelik görüşlerini içermektedir.

4.1.5.2.1. Seda'nın Tercihleri ve Annenin Görüşleri

Bu alt başlıkta Seda'nın günlük yaşamdaki tercihleri ve annenin Seda'nın tercihleri ile ilgili görüşleri sunulmuştur.

Seda'nın oyun, oyuncak, arkadaş, meslek, renk ve kıyafet ile etkinlik tercihlerine ilişkin tema, alt tema ve kodlar Şekil 4.39'da sunulmuştur.

Şekil 4.39. Seda'nın Tercihleri

Şekil 4.39'da görüldüğü gibi, Seda bebeklerle oynanan oyunların kız oyunları olduğunu, araba ile oynanan oyunların ise erkek oyunları olduğunu söylemiştir. Kendisi inşa oyunları ve evcilik oynamayı tercih etmiş ve oyuncak olarak yapboz, araba, mutfak seti ve bloklarla oynamayı sevdiğini belirtmiştir. Seda kız arkadaşları ile oynamaktan ve resim yapmaktan hoşlandığını söylemiştir.

Yapılan gözlemlerde Seda'nın oyun tercihleri incelendiğinde sınıfta tek başına oyunlar oynadığı çok sık görülmüştür. Ancak ara sıra da olsa sınıftaki arkadaşlarının oyunlarına katılmış ve onlarla özellikle dramatik oyun merkezinde zaman geçirmiştir. Onun dışında genelde tek başına blok merkezinde inşa oyunları oynayan Seda blok merkezinde sıklıkla eline çekiç alarak ya kule inşa ettiğini ya da tamirat yaptığını söylemiştir. Ancak görüşmede, kızların bebek ile ilgili oyunlar, erkeklerin ise arabalarla oynanan oyunlarla oynaması gerektiğini belirtmiş. Fakat hem kızların hem de erkeklerin yapboz oynayabileceğini "*Kızlar yapboz oynar. Erkekler de oynar.*" şeklinde ifade etmiştir. Seda'nın oyun tercihleri ve davranışları incelendiğinde, gözlem ve görüşmeden elde edilen verilerin birbiri ile çeliştiği, Seda'nın verdiği yanıtların toplumsal beklentiye paralel ancak gösterdiği davranışların ise beklentinin tersi yönde olduğu belirlenmiştir.

Oyuncak tercihi ile ilgili olarak yapbozları sevdiğini söyleyen Seda'nın sınıfta sıklıkla arabalarla oynadığı, blokları kullandığı nadiren de olsa mutfak eşyaları ile oyun kurduğu gözlenmiştir. "Anasınıfındaki Oyuncaklar" isimli etkinlikte Seda oynamak istediği oyuncakları Şekil 4.40'da görüldüğü gibi yansıtmıştır.

Şekil 4.40. Seda'nın Anasınıfındaki Oyuncaklar Etkinliği

Şekil 4. 40'da görüldüğü üzere Seda bu çalışmada müzik aletleri ve mutfak eşyalarını tercih etmiştir. Ancak sınıfta gözlenen durum çok daha farklı olmuştur. Örneğin, 12 Mart tarihinde yapılan "Hoşlandığım Etkinlikler" adlı uygulamada, araba ile oynama maddesine kendini kast ederek kız resmi yapıştırmıştır. Ancak etkinliğin değerlendirilmesi aşamasında kızların arabalarla oynamayacağını, arabaların erkek oyuncağı olduğunu belirtmiştir. Buna karşın görüşmede kızların arabalarla oynayabileceğini ancak erkeklerin bebeklerle oynamayacağını "Hayır. Kız olanlar bebekle oynar" diyerek ifade etmiştir. Ayrıca, oyuncak tercihi ile ilgili yapılan "Anasınıfındaki Oyuncaklar" adlı etkinlikte "Erkekler oyuncak bebeklerle oynamaz. Kızlar oynar. Erkekler arabalarla oynar." demiştir. Ancak bu görüşlerinin aksine sınıfta sıklıkla oyuncak arabalarla oynadığı gözlenmiştir. Araştırmacı kendisinin oyuncak arabalarla oynayıp oynamadığını sorduğunda ise, oynamadığını, çünkü annesinin kızdığını belirtmiştir. Anne de Seda'nın belirttiğine paralel olarak kızının oyuncak arabalarla oynadığını "Oynuyor işte benim kız" diye belirtmiş ancak bu durumun hoşuna gitmediğini "Kızıyom işte arabanan oynama diyom ama gene oynuyo" şeklinde ifade etmiştir. Anne ayrıca, oğlunun bebeklerle oynamadığını ifade etmiş "Erkek ya arabanan oynuyo" ve eğer oynasaydı kızacağını "Bebeklenen kızlar oynar diye" açıklamıştır.

Ayrıca sınıfta sıklıkla tamir oyunları oynayan Seda'ya "Anasınıfındaki Oyuncaklar" isimli etkinlikte tamir aletleri ile oynamak isteyip istemediği sorulduğunda ise "İstemem. Onlarla erkekler oynar" yanıtını vermiştir. Yine aynı etkinlikte kızların motosikletle oynamamaları gerektiğini de belirtmiştir. Görüldüğü üzere Seda kendisi oyuncak arabalarla sık sık oynasa da aslında oynamaması gerektiğini bilmekte ve bu nedenle ara sıra bu yönde açıklamalarda bulunmaktadır. Seda'nın annesinin görüşlerinden etkilenerek yanıtlar verdiği öte yandan oyun davranışlarında bu görüşleri yansıtmadığı belirlenmiştir. Tüm bu verilerden yola çıkarak Seda'nın toplumsal beklentinin farkında olduğunu, bu beklentiler doğrultusunda cevap verdiği ancak kişisel olarak aksi yönde davranışlar sergilediği görülmüştür. Ayrıca erkeklerin bebeklerle oynamaması konusunda net ve aynı görüşler belirtirken kız çocuklarının araba yada tamir seti ile oynaması konusunda çelişik davranışlar ve yanıtlar vermektedir. Bu durumun kendi kişisel ilgisi, annenin bakış açısı ve toplumsal beklentisi arasındaki farklı görüşlerden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Seda'nın arkadaş tercihine ilişkin görüşleri incelendiğinde öncelikle arkadaşının olmadığını söylemiş ardından sınıftaki arkadaşlarının isimleri söylenince Fatma ile oynamaktan hoşlandığını belirtmiştir. Nedenini ise "Çünkü kız" diyerek açıklamıştır. Seda'nın annesi de benzer şekilde kız çocuklarının kızlarla erkek çocuklarının ise erkeklerle oynaması gerektiğini eğer çocuğu karşı cinsiyetten bir arkadaşı ile oynarsa bu durumu onaylamayacağını "Oynama derdim" diyerek ifade etmiştir. Görüldüğü gibi, annesi arkadaş tercihine yönelik olarak cinsiyetçi olan Seda'nın kendisi de arkadaş tercihinde cinsiyetçi görüş ifade etmiştir.

Toplumsal cinsiyet algısının meslek tercihine yansımaları ile ilgili olarak anne, kız ve erkek çocuğu için bir ayırım yapmamış her ikisinin de okumasını istediğini belirterek "Okusun da hocam öğretmen mi olacak doktor mu olacak onu isterim." yanıtını vermiştir. Kendisinin de okuma imkanı olsaydı öğretmen olmak istediğini belirtmiştir. Seda'dan meslek tercihi ile ilgili bir yanıt alınamamış büyüdüğünde kız olmak istediğini belirtmiştir.

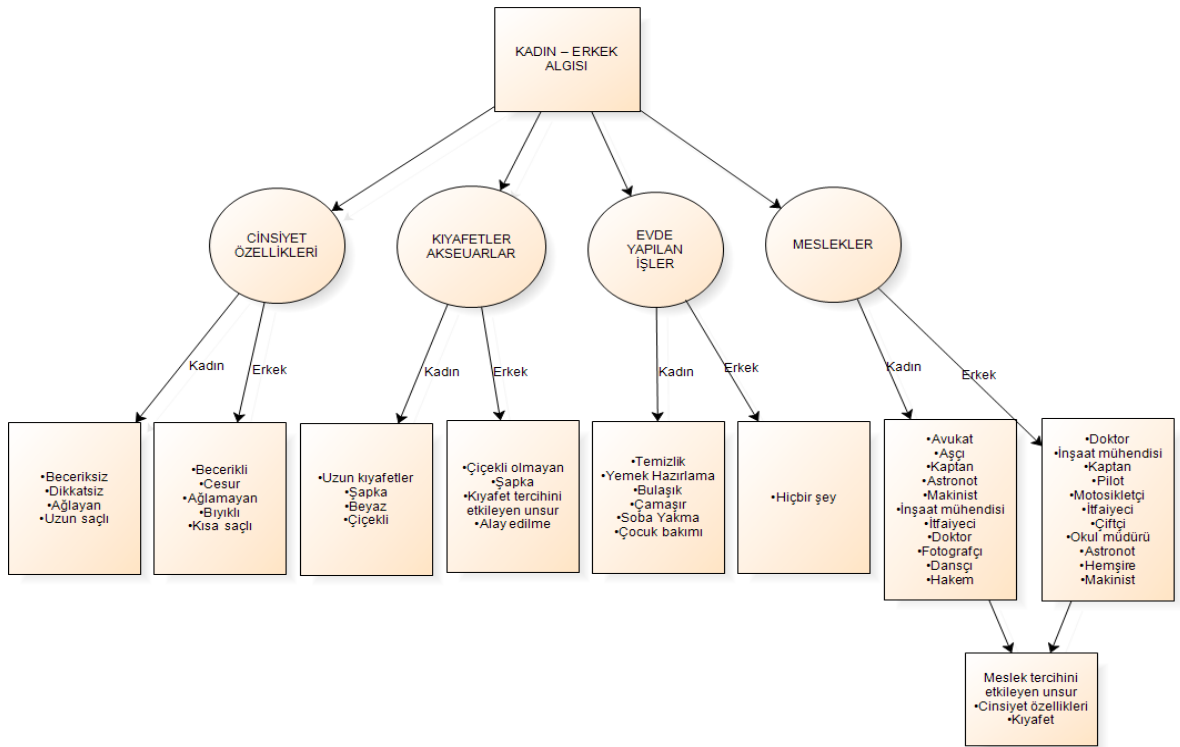
Etkinlik tercihi olarak sınıfta bazen resim yaptığı görülmüştür. Resimlerinde genellikle erkek karakter çizdiği belirlenmiştir. Sınıftaki diğer çocuklar genellikle

kendi cinsiyetlerinden bir kahramanı seçerken Seda'nın sıklıkla erkek çizmesi babasını yokluğu ile ilgili olabilir.

4.1.5.2.2. Seda'nın ve Annesinin Kadın / Erkek Algısı

Bu alt başlıkta Seda'nın ve annesinin kadın ve erkek algısına ilişkin elde edilen bulgular sunulmuştur.

Seda'nın kadın ve erkek algısı temasına ilişkin, alt temalar ve kodlar şekil 4.41'de sunulmuştur.

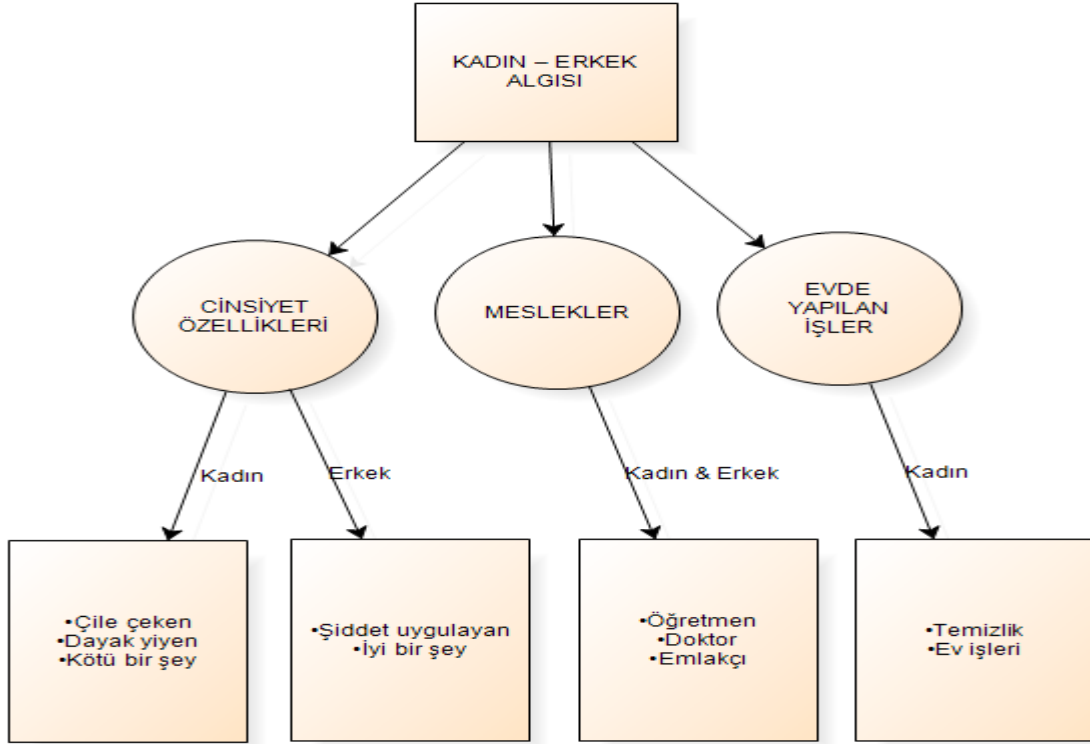

Şekil 4.41. Seda'nın Kadın-Erkek Algısı

Şekil 4.41'de görüldüğü gibi, Seda kadınların beceriksiz, dikkatsiz, ağlayan ve uzun saçlı kişiler olduğunu, erkeklerin ise kısa saçlı, bıyıklı, ağlamayan, becerikli ve cesur olduklarını düşünmektedir. Kadınların uzun kıyafetler giyip şapka takacağını belirtmişken, erkeklerin de şapka takabileceğini ancak çiçekli kıyafetler giyemeyeceklerini çünkü alay edilebileceklerini ifade etmiştir. Kadınların evde temizlik, yemek, bulaşık, çamaşır, soba yakma ve çocuk bakımı gibi işlerle uğraştığını belirtirken, erkeklerin evde hiçbir şey yapmadıklarını söylemiştir. Seda kadınların avukat, aşçı, hakem, dansçı ve fotoğrafçı olabileceklerini, erkeklerin ise okul müdürü, çiftçi, hemşire, pilot motosikletçi olabileceklerini ifade etmiştir. Hem

kadınların hem de erkeklerin ise doktor, makinist, inşaat mühendisi, itfaiyeci, astronot ve kaptan olabileceklerini belirtmiştir.

Şekil 4.42’de annenin kadın ve erkek algısına ilişkin görüşleri sunulmuştur.

Şekil 4.42. Seda'nın Annesinin Kadın- Erkek Algısı

Şekil 4.42’de görüldüğü üzere anne kadın olmanın çile çekmek, dayak yemek ve kötü bir şey olduğunu, erkek olmanın ise şiddet uygulayan ve iyi bir şey olduğunu düşünmektedir. Anne kadın ve erkeklerin öğretmen, doktor ve emlakçı olabileceklerini belirtmiş, kadınların evde temizlik ve çeşitli ev işleri yaptıklarını vurgulamıştır.

Seda cinsiyetini doğru bir şekilde etiketleyerek bir kız olduğunu söylemiş ve kızların saçlarının uzun olduğunu erkeklerin ise saçlarının kısa olduğunu belirtmiş ve kız olmaktan memnun olduğunu dile getirmiştir. Kendisinin saçları kısa olmasına rağmen kızların saçlarının uzun olduğunu söylemesi ve tüm kızların saçlarının uzun olduğunu belirtmesinde toplumsal algının yeri olabilir. Öta yandan cinsiyetine yönelik olarak pozitif algısı olan Seda'nın aksine annesinin cinsiyetine yönelik olarak negatif algısı olduğu şu cümlelerle belirlenmiştir:

“İyi değil ama kadın olmak. Erkekler dövüyor sürekli kadınları. Onlara bir şey olmuyor. Erkek olmak daha iyi... Ben isterdim erkek olmak. Ya çok çile çektiriyorlar. Baksana üç tane çocuk bıraktı bana. Gitti ondan sonra hiç aramıyor, sormuyor ondan sonra ....”

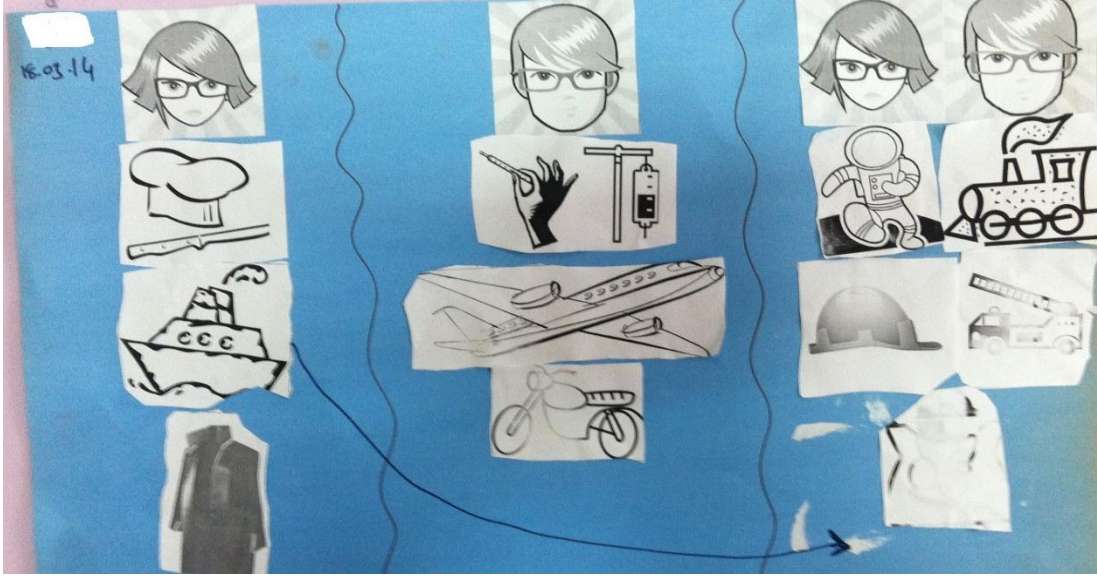
Görüldüğü üzere anne kadın olmanın iyi olmadığını çünkü erkeklerin şiddet uyguladığını bu nedenle de erkek olmanın daha iyi olduğunu belirtmiştir. Anne ayrıldığı eşinin kendisine sıklıkla şiddet uyguladığı belirtmiş; öğretiliminde bu durumu doğrulamıştır. Dolayısı ile şiddete uğrayan bir kadın olan anne, toplumda erkek olmanın daha avantajlı olduğunu düşünmektedir.

Kişilik özelliklerinde toplumsal cinsiyete yönelik algılarını belirlemek için araştırmacı tarafında uygulanan “Ormanda Neler Oluyor?” adlı etkinlikte Seda, ormanda kaybolan ve ağlayan kişinin kadın olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir: “Erkekler ağlamaz. Çünkü biz kızız. Kızlar ağlar erkekler ağlamaz.” Seda kız olduğu için kızların ağlamasının normal olduğunu belirtmiş ve ağlama özelliğinin kadınlara özgü bir durum olduğunu belirtmiştir.

7 Mart tarihinde yapılan gözlemde öğretmen çocuklara erkeklerin çiçekli kıyafetler giyip giyemeyeceğini sorduğunda Seda bu konuya ilişkin görüşünü, “Giymezler, onlara gülerler.” şeklinde ifade etmiştir. Bu yanıtta Seda’nın kalıp yargısal algısının oluşumunda toplumsal beklentinin etkisinden söz edilebilir. Seda ayrıca kadın kıyafetlerinin beyaz ve çiçekli olduğunu belirtmiş, avukat cübbesinin uzun olmasından dolayı avukatlığı kadınların yapabileceğini çünkü kadınların uzun kıyafetler giydiğini söylemiştir. Seda’nın kadınların uzun giyindiğini söylemesinde de annesinin kıyafet tercihleri etkili olabilir. Çünkü annesi pardösü giyen Seda’nın cübbeyi pardösüye benzettiği düşünülebilir.

Seda’nın toplumsal cinsiyete ilişkin görüşlerinde mesleklerin yerini belirlemeye yönelik olarak yapılan “Meslekleri Eşleyelim” adlı etkinliğe ilişkin görsel Şekil 4.43’te sunulmuştur.

Şekil 4.43. Seda'nın Meslekleri Eşleyelim Etkinliği

Şekil 4.43'te görüldüğü üzere Seda kadınların aşçı ve avukat olabileceğini, erkeklerin hemşire, pilot ve motosikletçi olabileceğini, hem kadınların hem de erkeklerin astronot, makinist, inşaat mühendisi, itfaiyeci ve doktor olabileceğini belirtmiştir. Aşağıda Seda'nın söz konusu mesleklere ilişkin düşünceleri sunulmuştur:

Aşçı kadın olur. Anneler olur, ablalar olur.

Avukat kadın olur. Çünkü kadınlar öyle kıyafet giyer.

Hemşire erkek olur. Çünkü kızlar kullanamaz.

Pilot erkek olur. Uçak havada gider o yüzden

Motosikletçi erkek olur.

Kaptan kadında olur erkek te.

Astronot hem kadın olur hem erkek olur.

Makinist hem kadın hem erkek olur

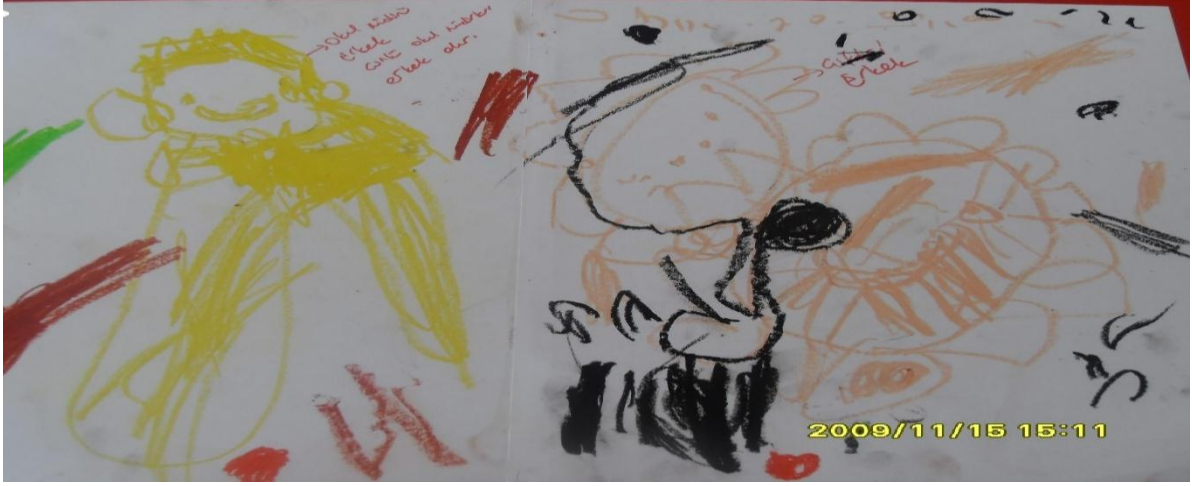
İnşaat mühendisi hem kadın hem erkek olur. Çünkü şapkayı hem kadınlar takar hem erkek

İtfaiyeciler hem kadın olur hem de erkek.

Doktor hem kadın hem de erkek

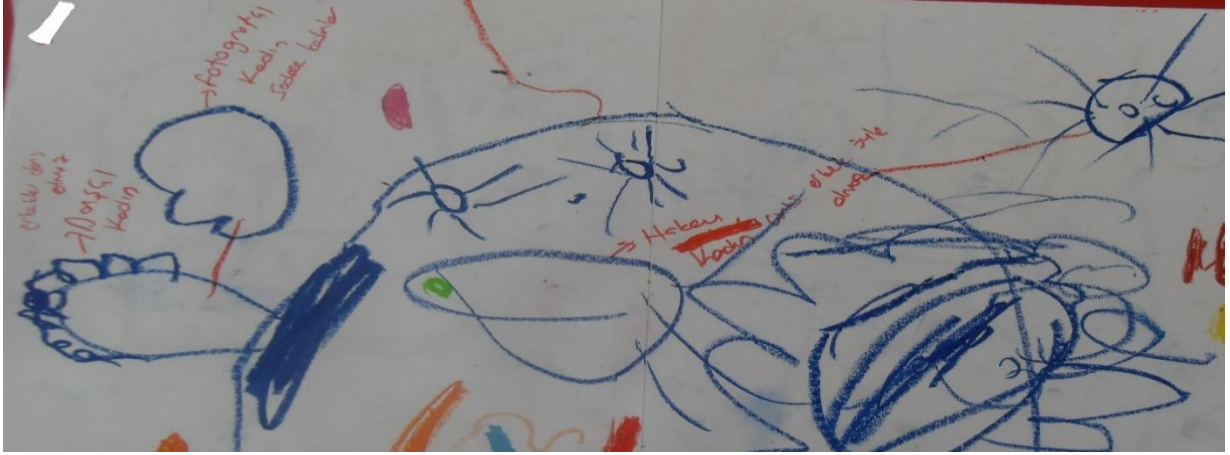
Seda'nın meslekleri eşlerken dikkate aldığı durumun kadın-erkek kıyafetlerinin özellikleri ve beceri düzeyi olduğu görülmektedir. Yine mesleklerle ilgili olarak uygulanan bir başka etkinlik olan "Resmini Çiz" adlı etkinlikte, Seda'nın çizdiği resimler Resim 4.44 ve Resim 4.45'te sunulmuştur:

Şekil 4.44. Seda'nın Resmini Çiz Etkinliği-1

'Okul müdürü erkek. Çünkü okul müdürleri erkek olur. Çiftçi erkek'

Şekil 4.45. Seda'nın Resmini Çiz Etkinliği-2

'Dansçı kadın. Erkekler dansçı olmaz. Fotoğrafçı kadın, sadece kadınlar. Hakem kadın. Çünkü erkekler öyle olmaz.'

Şekil 4.44 ve 4.45'te görüldüğü üzere Seda okul müdürü ve çiftçinin erkek, dansçı, fotoğrafçı ve hakemin kadın olduğunu ifade etmiştir. Gerekçelerini yanıtlayamasa da mesleklere ilişkin algısının çoğunlukla kalıp yargısal olduğu görülmektedir.

Evdeki görev ve sorumluluklarda toplumsal cinsiyet algısının yansımalarına ilişkin olarak Seda, görüşmede evde kadınların yaptığı işleri temizlik, yemek hazırlama, bulaşık, çamaşır, soba yakma ve çocuk bakma olarak sıralamışken erkeklerin bir şey yapmadığını belirtmiştir. Anne ise evde kadınların yaptıkları işlerin ev işleri ve temizlik olduğunu belirtmiş, erkeklerin bir şey yapmadığını ifade etmiştir. Hem Seda'nın hem de annesinin "erkeklerin evde bir şey yapmadıklarını" belirttikleri görülmektedir.

Şekil 4.46 ve Şekil 4.47’de Seda’nın aile içindeki görev sorumluluklara ilişkin yaptığı resimler sunulmuştur.

Şekil 4.46. Seda’nın Ailede Neler Oluyor Etkinliği

‘Adam var, denizde yüzyüyor. Anne bebek bakıyor, dede evde oturuyor. Anneanne sobaya odun atıyor.’

Şekil 4.47.Seda’nın Kim Ne Yapar? Etkinliği

‘Babaları yemek yapmamış, karınlarını doyuramamışlar.’

Görüldüğü üzere hem Seda hem de annesi erkeklerin evde bir şey yapmadığını belirtmiştir. Buna paralel olarak Seda, araştırmacı tarafından uygulanan hem “Ailede Neler Oluyor” hem de Kim Ne Yapar” adlı iki ayrı etkinlikte de erkeklerin bir şey yapmadığını vurgulayan resimler çizmiştir. Ayrıca bu konu ile ilgili olarak gözlemde de şu bulguya ulaşılmıştır:

14 Şubat tarihinde blok merkezinde kule yapan Seda, araştırmacının sorusu üzerine kulesini anlatmaya başladı. Bu kulede erkeklerin yemek yaptığını söylemesi üzerine, evde yemekleri kim yapar diye sorulduğunda, evde yemekleri annelerin yaptığını söylenmiştir. Kendi kulesinde neden erkeklerin yemek yaptığı sorulduğunda ise “Bu oyun. Oyunda erkekler yemek yapabilir” şeklinde yanıt vermiştir.

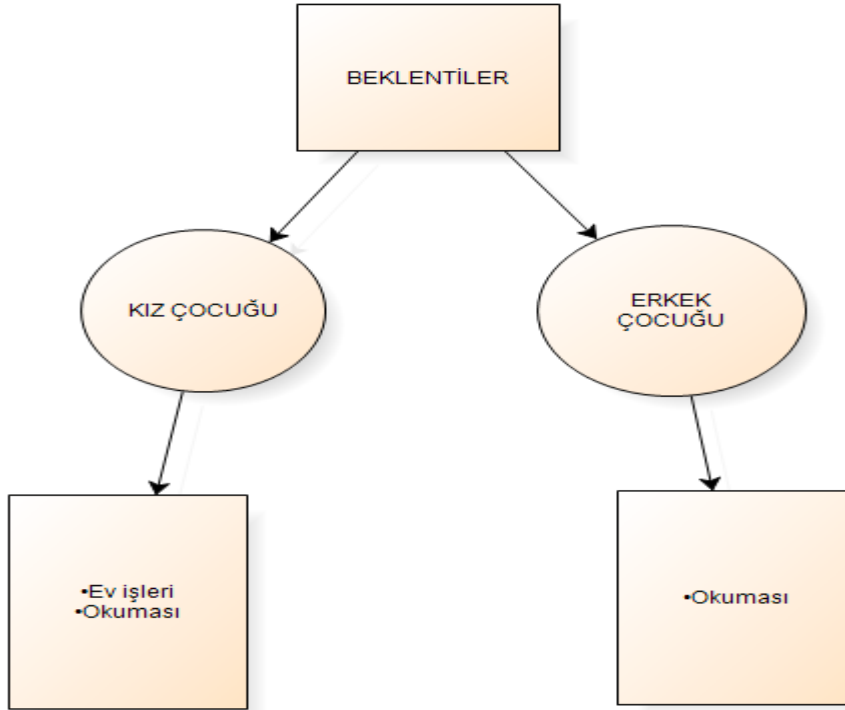
Bu verilerden yola çıkarak aslında Seda'nın oyununda yansıttığı üzere erkekler yemek yapmaz gibi bir kalıp yargısı olmadığı, ancak aile yaşantısında ya da çevresinde “yemek yapan erkek” rneği görmediği için gerçek hayatta erkeklerin yemek yapmadığını ifade etmiş olabilir.

Annenin kadınların çalışması ve okumasına yönelik olarak görüşleri incelendiğinde, anne, kadınların eğitim görmesi gerektiğini ancak kocalarının maddi durumu iyiye çalışmamaları gerektiğini belirtmiştir. Sahip olunan maddi imkânların kız ve erkek çocukları için eşit kullanılması gerektiğini belirtmiş, evdeki kararlarda söz hakkının olmadığını kararları babasının verdiğini ifade etmiştir.

4.1.5.2.2. Beklentiler

Bu alt başlıkta Seda'nın annesinin kız ve erkek çocuktan beklentilerine ilişkin görüşleri sunulmuştur.

Şekil 4.48'de annenin kız ve erkek çocuğundan beklentilerine ilişkin oluşturulan alt temalar ve kodlar sunulmuştur.

Şekil 4.48. Seda'nın Annesinin Kız ve Erkek Çocuğundan Beklentileri

Şekil 4.48'de görüldüğü gibi anne hem kız çocuğunun hem de erkek çocuğunun okumasını istemektedir. Anne ayrıca erkek çocuktan farklı olarak kız çocuğundan ev işlerine yardım etmesini istediğini belirtmiş, erkek çocuğundan böyle bir beklentisi olmadığını “*Yok istemiyom. O erkek diye*” diyerek ifade etmiştir. Annenin beklentiler boyutunda kalıp yargısal bir algıya sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 4.5.: Seda'nın ve annesinin toplumsal cinsiyet algısı

	<i>Cinsiyet Algısı</i>	<i>Kadın Cinsiyet Özellikleri</i>	<i>Erkek Cinsiyet Özellikleri</i>	<i>Kıyafet</i>	<i>Oyun</i>	<i>Oyuncak</i>	<i>Arkadaş</i>	<i>Meslek</i>	<i>Ailedeki Sorumluluklar</i>	<i>Beklenti</i>	<i>Kadınların Eğitimi ve Çalışması</i>
Seda	Pozitif	Kalıp Yargısal	Kalıp Yargısal	Kalıp yargısal	Kalıp Yargısal Olmayan- Kalıp yargısal	Kalıp Yargısal Olmayan- Kalıp yargısal	Kalıp Yargısal	Kalıp Yargısal- Kalıp Yargısal Olmayan- Sınırlı Kalıp yargısal	Kalıp Yargısal		
Anne	Negatif					Kalıp Yargısal	Kalıp Yargısal	Kalıp Yargısal Olmayan	Kalıp Yargısal	Kalıp yargısal	Kalıp Yargısal Olmayan- Sınırlı kalıp yargısal

Seda ve annesinden elde edilen verilerden yola çıkarak oluşturulan tabloda görüldüğü üzere hem Seda hem de annesi arkadaş tercihi ve ailedeki sorumluluklar ile ilgili olarak ortak bir algılamaya sahiptirler. Öte yandan, anne oyuncak konusunda kalıp yargısal iken; Seda kalıp yargısal olan görüşler belirtmiş ancak kalıp yargısal olmayan davranışlar göstermiştir. Meslek konusunda ise kalıp yargısal olmayan anneye karşın Seda hem kalıp yargısal hem kalıp yargısal olmayan hem de sınırlı kalıp yargısal görüşler ifade etmiştir. Kadınların eğitimi konusunda kalıp yargısal olmayan anne kadınların çalışması konusunda sınırlı kalıp yargısal görüşler belirtmiştir.

4.1.6.Koray

4.1.6.1. Koray'ın Aile Yapısı

Koray, Aralık 2009 doğumlu bir erkek çocuğudur ve Koray'ın annesi ve babası boşanmış ve ayrı yaşamaktadırlar. Koray'ın hem annesi hem de babası 31 yaşındadır. Anne lise mezunu ve bir şirkette muhasebeci olarak çalışmaktadır. Babası ise lise mezunu ve klimacılık yapmaktadır. Koray annesi, anneannesi ve dedesi ile birlikte yaşamaktadır. Annenin aylık geliri 1000 lira olmakla birlikte dedenin de emekli maaşı bulunmaktadır. Annesi çalıştığı için Koray ile anneannesi ilgilenmektedir. Hatta anneanne Koray'ın 45 günlükten itibaren bakımının kendisi tarafından yapıldığını, annesi ile babası boşandıktan sonra annesinin psikolojisinin bozulduğunu ve çocuğu ile ilgilenmek yerine dışarıda arkadaşları ile vakit geçirdiğini belirtmiştir. Öte yandan babasının da Koray'ı gelip pek almadığını ve ilgilenmediğini belirtmiştir. Ev ile ilgili sorumluluklar anneannede olduğu için Koray ile evde pek bir şey yapamadıklarını, Koray'ın tek başına televizyon izlediğini ya da bilgisayardan oyunlar oynadığını belirtmiştir. Anneanne 53 yaşında, ilkokul mezunu ve evde dini programlar izlemekte, dede ise spor programları izlemeyi tercih etmektedir. Koray otorite olarak anneannesini tanımaktadır.

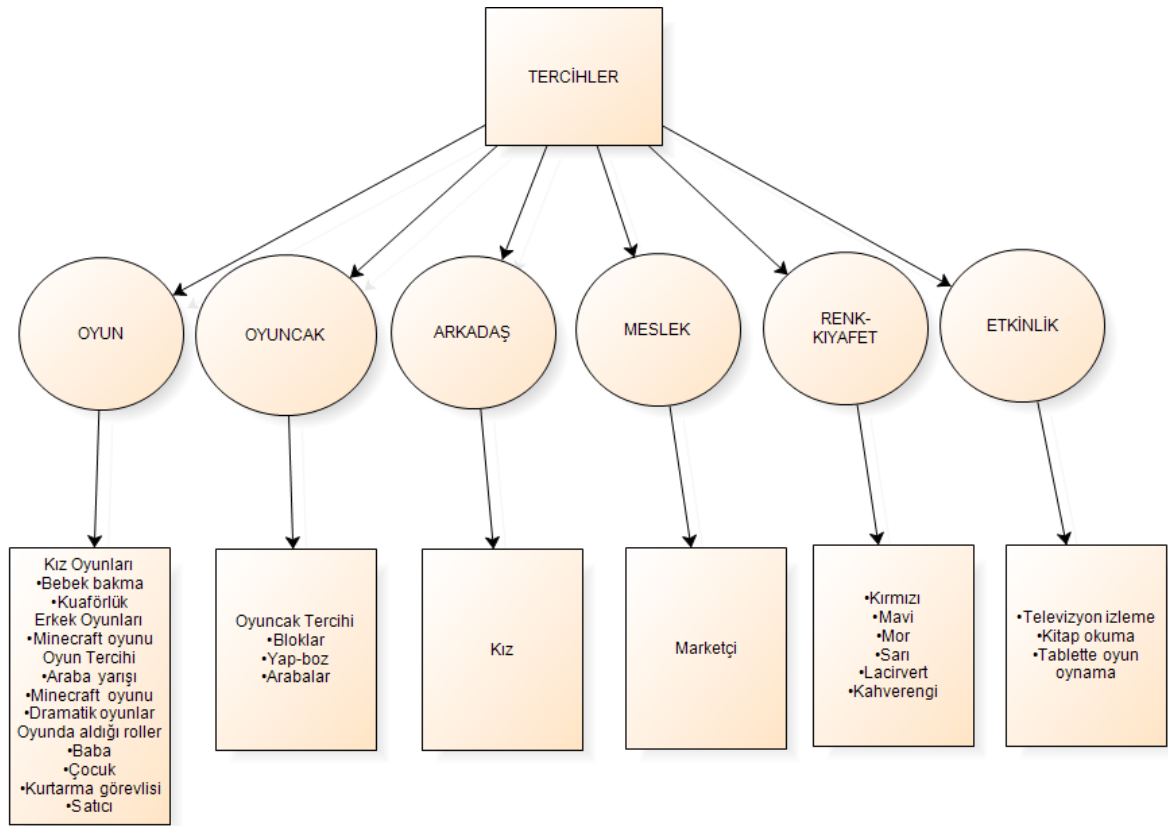
4.1.6.2. Koray'ın ve Anneannesinin Algısı

Bu bölümdeki bulgular Koray'ın günlük yaşamdaki tercihleri ile anneannenin Koray'ın tercihleri ile ilgili görüşlerini ve Koray ile anneannesinin kadın ve erkeğe ilişkin algısı ile anneannenin kız ve erkek çocuktan beklentilerine yönelik görüşlerini içermektedir.

4.1.6.2.1. Koray'ın Tercihleri ve Anneannenin Görüşleri

Bu alt başlıkta Koray'ın günlük yaşamdaki tercihleri ve anneannenin Koray'ın tercihleri ile ilgili görüşleri sunulmuştur.

Koray'ın oyun, oyuncak, arkadaş, meslek, renk ve kıyafet ile etkinlik tercihlerine ilişkin tema, alt tema ve kodlar Şekil 4.49'da sunulmuştur.

Şekil 4.49. Koray'ın Tercihleri

Şekil 4.49'da görüldüğü üzere Koray, bebek bakma ve kuaförcülük oyunlarının kız oyunları, minecraft oyununun ise erkek oyunu olduğunu belirtmiştir. Kendisi sınıfta genellikle araba yarışı ve dramatik oyunlar oynamakta, evde ise bilgisayar oyunlarını tercih etmektedir. Oyunlarda ise baba, çocuk, kurtarma görevlisi ve satıcı rollerini üstlendiği gözlemlenmiştir. Blok, arabalar ve yapbozlarla oynamayı seven Koray, arkadaş olarak Fatma'yı tercih ettiğini belirtmiştir. Büyüdüğünde marketçi olacağını söyleyen Koray, kırmızı, mavi, mor, sarı, lacivert ve kahverengi tercih ettiğini; evde televizyon izlemeyi ve kitap okumayı sevdiğini ifade etmiştir.

Koray'ın oyun tercihleri incelendiğinde genellikle hareketli oyunları tercih ettiği gözlemlenmiştir. Sınıfta sıklıkla araba ya da bloklarla oyun oynamaktadır. Bazen de arkadaşlarının oyunlarına dâhil olarak dramatik oyunlar oynadığı

gözlemlenmiştir. Dramatik oyunlarda genellikle bebek, baba, kurtarma görevlisi, satıcı gibi rolleri tercih etmektedir. Koray kız oyunlarının bebek bakmaca ve kuaförlük olduğunu “*İnternet bir ara gidip annemle bebek oyunu indirmiştim... Bir de kuaförcülük...*” sözleri ile ifade etmiş, erkek oyunlarının ise kendisinin de oynadığı Minecraft oyunu olduğunu “*İşte hayvanları eve gelince hemen hemen kapıyı açıp çıkarıyorsun.*” şeklinde tarif etmiştir. Koray’a kendisinin de bebek oyunu oynadığını belirtmiş ve oynadığı oyunu “*İşte bir şeyi istediğinde hep veriyorum.*” diyerek bebek beslediğini söylemiştir. Bebek bakımı ile ilgili oyunların her ne kadar kız oyunları olduğunu söylese de kendisinin de oynadığını belirtmiştir. Öte yandan anneannesi erkek çocuğunun oyuncak bebek ile oynaması konusundaki görüşlerini “*Koray hiç bir oyuncak bebekle oynamadığı için karşı çıkmadım. Oynasaydı sen kız mısın derdim.*” şeklinde açıklamış ve gerekçesinin de şu şekilde ifade etmiştir:

“Şimdi kızlar bebekle oynuyor ya erkekler yani kamyonla tabancayla Koray’da gerçekten tabancayla oynadığı için hani öyle bi teşvikte bulunmadım ama oynasaydı öyle derdim heralde kız olmadığı için derdim o oyuncaklar sana göre değil erkekler neyle oynar arabayla oynar.”

Erkek çocuklarının oyuncak bebeklerle oynamasını doğru bulmayan anneanne kız çocuklarının da arabalarla oynamasının doğru olmadığını “*Ona da o zaman derdim sen erkek misin arabayla oynuyosun diye. Kızlar yani bebekle oynar derdim. Gerçekten öyle derdim biz öyle gördük.*” şeklinde yanıtlamıştır.

Yapılan gözlemlerde Koray’ın sınıfta sık sık bloklarla ve arabalarla oynadığı gözlemlenmiştir. Koray kendisi de “Mesela araba” diyerek en çok oynamaktan hoşlandığı oyuncağın arabalar olduğunu belirtmiş, nedenini ise “*Çünkü arabayla oynamayı çok seviyorum. Çünkü çok fazla arabam olduğu için...*” şeklinde açıklamıştır. Bebeklerle sanal ortamda bebek bakımı oynayan Koray’ın sınıf ortamında bebeklerle oynadığı gözlenmemiştir. Oyun ve oyuncak tercihi ile ilgili tüm veriler değerlendirildiğinde Koray’ın oyuncak arabalarla oynamaktan hoşlandığı, evde hiç bebeği olmadığı için bebekle oynamadığı ancak sanal ortamda bebek bakımı ile ilgili ara sıra oyun oynadığı ve bebek oyunlarının kız oyunları olduğunu ifade ettiği görülmektedir. Koray’ın görüşlerine paralel olarak anneannesi de bebek oyunlarının kız oyunları olduğunu, araba oyunlarının ise erkek oyunları olduğunu belirtmiştir.

Arkadaş tercihi incelendiğinde Koray en çok Fatma ile oynamayı sevdiğini söylemiş, nedenini ise “*Çünkü onla arkadaş olduğum için. Çünkü onla oynamayı seviyorum.*” şeklinde açıklamıştır. Sınıfta yapılan gözlemlerde blok merkezinde ve dramatik

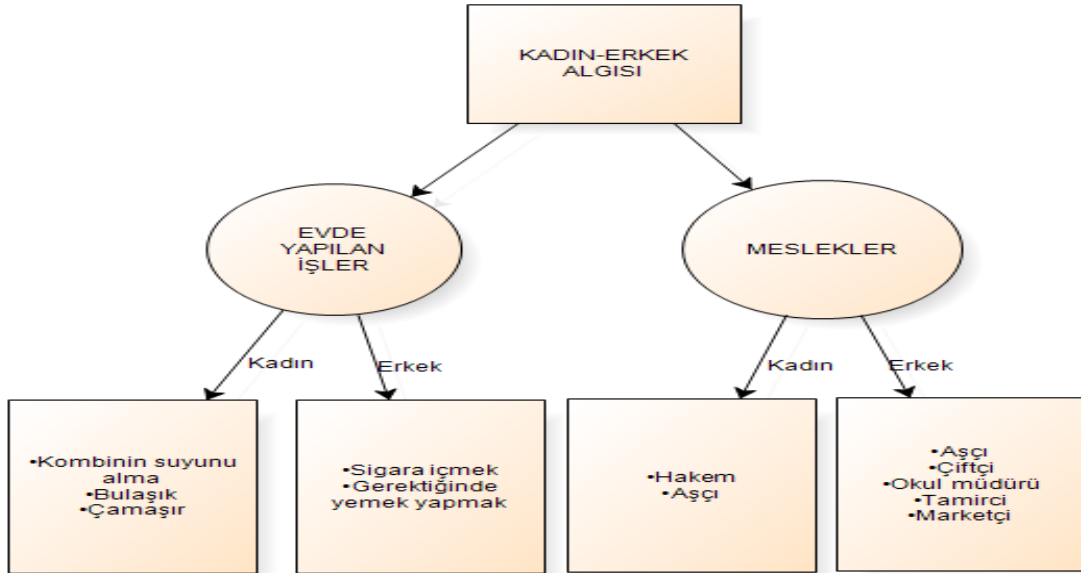
oyun merkezinde Fatma ile oynadıkları ancak hareketli oyun tercih ettiğinde ise diğer erkek arkadaşları ile oynadığı gözlemlenmiştir. Arkadaş tercihinde cinsiyet ayrımı yapmayan Koray'ın aksine anneanesi, kızların kızlarla erkeklerin ise erkeklerle arkadaşlık yapması gerektiğini "*İşte yok iyi karşılamıyorum ben kendi çocuklarımla da çok tartıştım okula giderken erkek arkadaşım ya hayır erkekten senin arkadaşın olamaz diyodum*" sözleri ile açıklamış, Koray'ın şu an küçük olduğu için tepki göstermediğini ancak büyüdüğünde farklı yaklaşacağını belirtmiştir.

Meslek tercihi ile ilgili olarak Koray, büyüdüğünde bakkal olmak istediğini ama tam karar vermediğini belki polis de olabileceğini belirtmiştir. Öte yandan anneanne "*Erkek çocuğuna da aynı şey polislik olsun polis olsun diyorum.*" diyerek Koray'ı polis olması için yönlendirdiğini belirtmiştir. Koray'ın meslek tercihinde anneanesinin etkisi olduğu söylenebilir.

Etkinlik tercihleri ile ilgili olarak evde televizyonda araba yarışı izlediğini, bilgisayar oyunları oynadığını ve kitap okuduğunu belirtmiştir. Sınıfta ise blok merkezinde, müzik merkezinde ve sanat merkezinde vakit geçirdiği gözlenmiştir.

4.1.6.2.2. Koray'ın ve Anneannesinin Kadın / Erkek Algısı

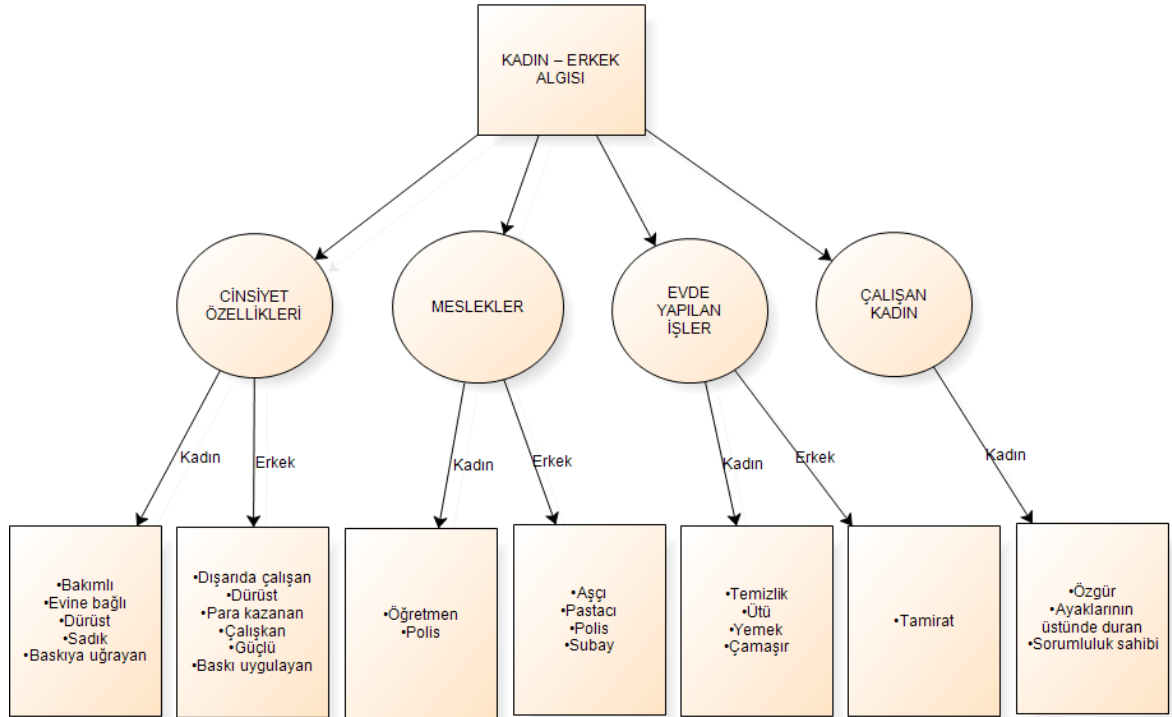
Bu alt başlıkta Koray'ın ve anneannesinin kadın ve erkek algısına ilişkin elde edilen bulgular sunulmuştur. Koray'ın kadın ve erkek algısı temasına ilişkin, alt temalar ve kodlar şekil 4.50'de sunulmuştur.

Şekil 4.50. Koray'ın Kadın-Erkek Algısı

Şekil 4.50'de görüldüğü üzere, Koray kadınların evde yaptığı işlerin kombinin suyunu almak, bulaşık ve çamaşır yıkamak olduğunu, erkeklerin ise evde gerektiğinde yemek yaptıklarını ve sigara içtiklerini söylemiştir. Koray kadınların hakem ve aşçı olabileceklerini, erkeklerin ise aşçı, çiftçi, okul müdürü, tamirci, marketçi olabileceklerini belirtmiştir.

Anneanneninin kadın erkek algısına ilişkin tema, alt tema ve kodlar Şekil 4.51de sunulmuştur.

Şekil 4.51. Koray'ın Anneannesinin Kadın-Erkek Algısı

Şekil 4.51'de görüldüğü üzere, anneanne kadının bakımlı, evine bağlı, dürüst ve sadık olması gerektiğini belirtirken; erkeğin ise çalışkan, para kazanan, dürüst ve dışarıda çalışan olması gerektiğini belirtmiştir. Anneanne kadın meslekleri için öğretmenlik, erkek meslekleri için ise aşçı, pastacı ve subay mesleklerini örnek vermiş hem kadınların hem de erkeklerin polis olabileceğini belirtmiştir. Kadınların evde yaptıkları işleri temizlik, ütü, yemek, çamaşır olduğunu erkeklerin ise tamir işlerini yaptıklarını belirtmiştir. Çalışan kadınların özgür, ayaklarının üzerinde duran ve sorumluluk sahibi olduklarını ifade etmiştir.

Koray cinsiyetini doğru şekilde etiketleyerek bir erkek olduğunu çünkü “*Çünkü adım Koray olduğu için*” diyerek isminin erkek ismi olduğu için kendisinin erkek olduğunu belirtmiştir. 12 Şubat tarihinde yapılan gözlemde Koray’ın dramatik oyun merkezinde bir sünnet pelerini takarak dolaştığını gören araştırmacı, üzerindeki kıyafetin nasıl bir kıyafet olduğunu ve neden öyle giyindiğini sormuştur. Koray, yakın zamanda sünnet olacağını o nedenle böyle giyindiğini söylemiştir. Araştırmacının kızların sünnet olamayacağı ile ilgili sorusunu “*Kızlar sünnet olmaz. Çünkü onların pipileri yok*” şeklinde yanıtlamıştır. Dolayısı ile Koray kız ve erkek arasındaki ayrımın yalnızca saç ya da isim farklılıklarından kaynaklanmadığını bilmektedir. Ancak görüşmede kız ve erkek arasındaki ayrımın saç uzunluğu ve isim farklılığı olduğuna değinmiştir. Bunun nedeni ise toplumumuzda ailelerin cinsiyet farklılıklarını genital farklılıklar üzerinden değil saç uzunluğu, kıyafet farklılığı gibi değişkenlerle ifade etmesi ve cinsel organların isimlerinin çocuklar tarafından kullanılmasının ayıp olarak nitelendirilmesi gibi etkenlerden kaynaklandığı söylenebilir.

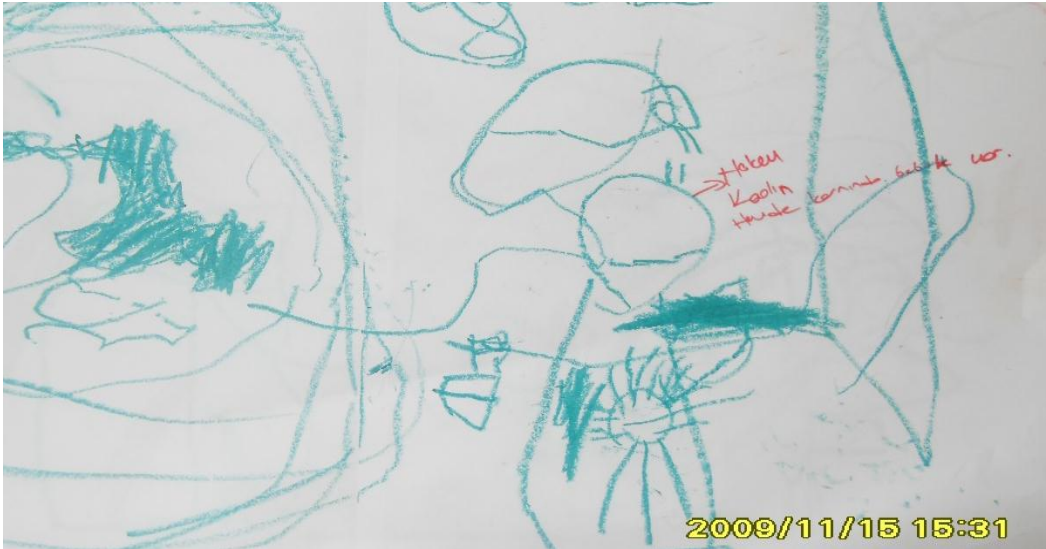
Koray’ın cinsiyetine yönelik algısını belirlemek üzere sorulan soruları, Koray, erkek olmaktan memnun olduğunu, kız olmak istemediğini, erkek olmanın kız olmaktan daha iyi olduğunu “*Çünkü erkek olmak daha eğlenceli.*” diyerek yanıtlamıştır. Koray’ın cinsiyetine ilişkin pozitif bir algısı olduğu görülmektedir. Bunun aksine anneannenin cinsiyetine yönelik olarak negatif bir algıya sahip olduğunu “*Valla erkek olmak daha iyi... Erkek olmak daha güçlü bence.*” diyerek belirtmiştir.

Meslekler ile ilgili olarak anneanne kadınların ve erkeklerin her mesleği yapabileceğini belirtmiş, günümüzde artık erkeklerin pastacı ve aşçı bile olabildiklerini eskiden bu işlerin erkekler tarafından yapılmasının ayıp karşılandığını belirtmiştir. Ancak, kızlarının polis olmasını istemesine rağmen olmadıklarını şimdi torunu Koray’ın polis olmasını istediğini belirtmiştir. Öte yandan kendisinin olanağı olsaydı öğretmen olmak istediğini söylemiş, gerekçesini ise şöyle açıklamıştır:

“Neden öğretmenliği düşündüm hafta sonlarım var bir onu düşündüm ya bide yani üç ay yaz tatilimiz var ev hanımlığı üstüme almak şartıyla yani temizliğim şu bu çocuğumla ilgileneyim yani eşimle dostumla gezmek isterdim”

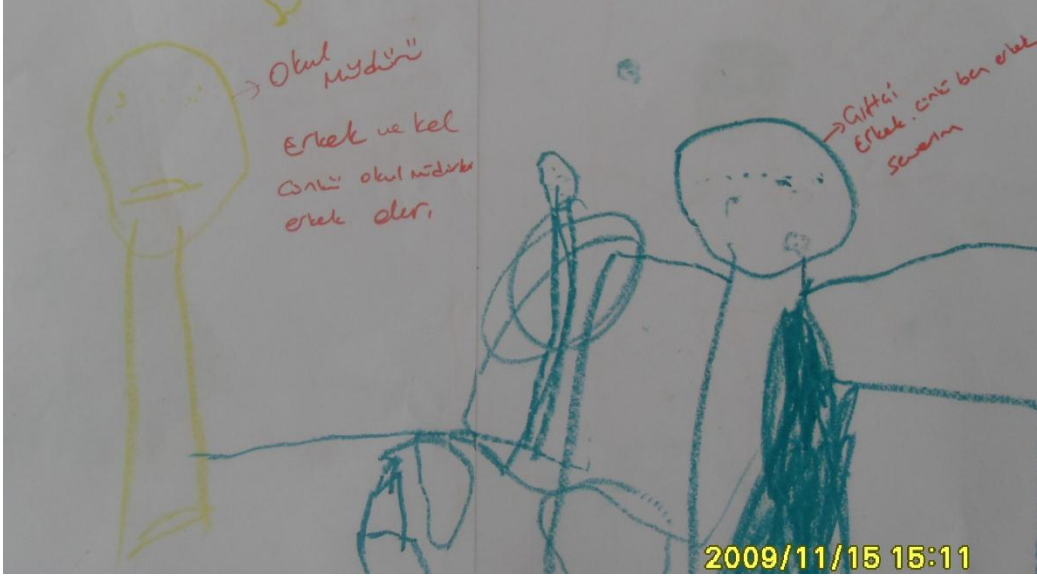
Anneanne her ne kadar kadınların ve erkeklerin aynı işte çalışabileceklerini belirtmişse de kendisinin öğretmen olmak istemesinde sınırlı kalıp yargısal bir algının olduğu görülmektedir. Çünkü öğretmen olmayı tercih etmesinde,

öğretmenliğin yanı sıra ev işlerinin sorumluluğunun da kendisine ait olması gerektiğini belirtmiştir. Anneanneninin sınırlı kalıp yargısal algısının yanında Koray, mesleklere ilişkin kalıp yargısal görüşler belirtmiştir. Koray'a kadınların yaptığı meslekler sorulduğunda yanıtı "Bulaşık yıkama, çamaşır toplayıcı, çamaşırları yıkıyorlar." şeklinde olmuştur. Annesi çalışan bir kadın olmasına rağmen, kadınların yaptığı meslekleri ev işleri olarak tanımladığı görülmektedir. Koray'ın bu tanımlamasında kadınlar profesyonel bir meslekte çalışıyor olsalar bile en temel görevlerinin "ev kadınlığı" olduğu algısının bir yansıması olduğu düşünülebilir. Görüşmede belirttiğine paralel olarak gözlemlerde de benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Örneğin, 13 Şubat tarihinde Koray ve Barış blok merkezinde tamircilik oyunu oynamaktaydılar. Araştırmacının sorusu üzerine, tamirat yaptıklarını belirtmişlerdir. Tamircilerin cinsiyetinin ne olduğu sorulduğunda, Koray "erkek" olduğu yanıtını vermiştir. Ayrıca, 14 Şubat tarihinde Seda'nın yaptığı kulede erkeklerin yemek yaptığını söylemesi üzerine Koray, "Hayır erkekler yemek yapmaz. Erkekler pizza yapar. Onlar da aşçı olabilir. Aşçılar hem kadın hem erkek olabilir ama evde yemekleri anneler ve anneanneler yapar" diye görüş bildirmiştir. Koray'ın mesleklerle ilgili görüşlerinin kalıp yargısal olduğu görülmektedir. Öte yandan araştırmacının uyguladığı "Resmini Çiz" etkinliğinde mesleklere ilişkin görüşlerini şu şekilde yansıtmıştır. Şekil 4.52 ve Şekil 4.53'te Koray'ın "Resmini Çiz" etkinliğine ilişkin yaptığı resimler sunulmuştur.

Şekil 4.52. Koray'ın Resmini Çiz Etkinliği-1

Hakem kadın. Hem de karnında bebek var.

Şekil 4.53. Koray'ın Resmini Çiz Etkinliği-2

Okul müdürü erkek ve kel. Çünkü okul müdürleri erkek olur. Çiftçi erkek. Çünkü ben erkek severim.

“Resmini Çiz” etkinliğinde Koray’ın çizimleri değerlendirildiğinde okul müdürlerinin erkek olduğunu söylemesi model olarak görme durumu ile erkekleri sevdiği için çiftçinin erkek olması gerektiğini belirtmesi ise, özdeşim kurma kavramı ile açıklanabilir.

Toplumsal cinsiyet algısının evdeki görev ve sorumluluklara nasıl yansıdığını belirlemek amacı ile görüşmede sorulan sorulara ilişkin verilen yanıtlar incelendiğinde, kadınların evde yaptıkları işleri kombinin suyunu almak, çamaşır ve bulaşık işleri olarak belirtmiş, erkeklerin ise sigara içtiklerini belirtmiştir. Anneanne ise evde kendisinin yaptığı işleri temizlik, çamaşır, ütü ve yemek yapmak olarak belirtmiş; eşinin ise pek bir iş yapmadığını

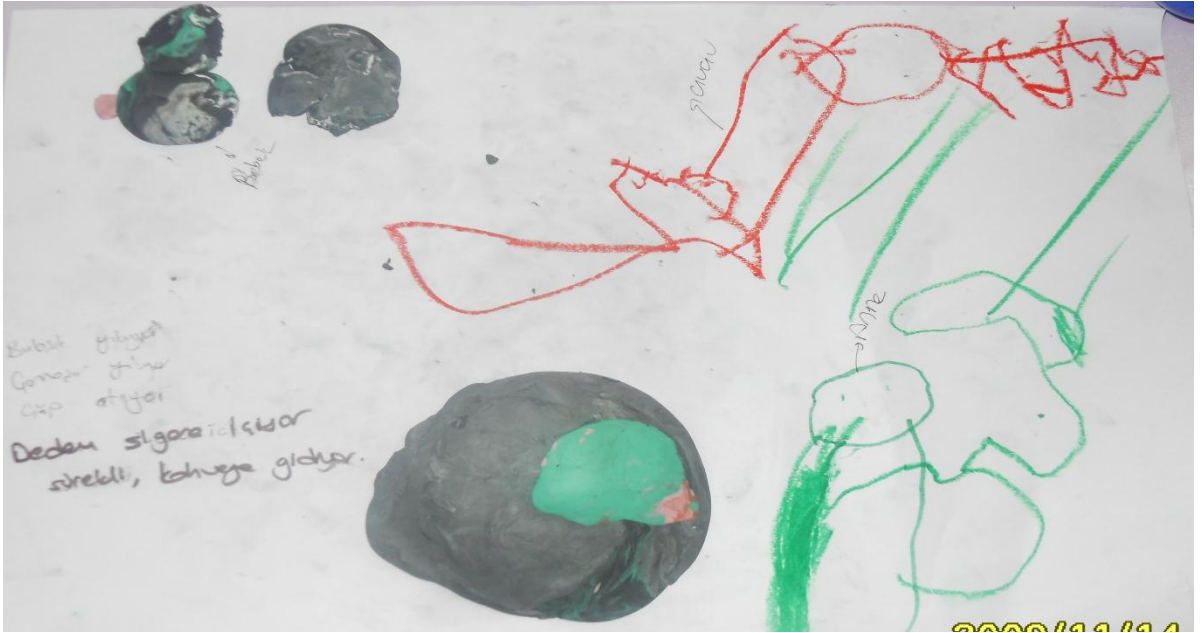
“Evde erkeğin yaptığı işler eğer kendi mesela diyelim ki musluk bozuldu tamir olacak elinden geliyorsa yapıyo yapamıyorsa yaptırıyo ondan sonra başka bişeyi yok kahveye kahveden eve evden kahveye.”

sözleriyle belirtmiştir. Görüldüğü gibi Koray’ın evinde roller geleneksel olarak paylaşılmıştır. Ayrıca, hem Koray hem de anneannenin evdeki sorumluluklarla ilgili görüşleri paralellik göstermektedir. Öte yandan “Ailede Neler Oluyor” adlı etkinlikte ve “Aile” isimli resiminde benzer görüşleri yansıttığı görülmektedir. Şekil 4.54’te Koray’ın ev yaşamı ile ilgili yaptığı bir resim yer almaktadır. Söz konusu resimde Koray bir ev yapmış, evde yaşayanların kimler olduğundan bahsetmiş, ardından anneannesinin yemek yapan annesine yardım ettiğini söylemiştir. Bu sırada babası ile dedesinin sigara içtiğini belirtmiştir.

Şekil 4.54. Koray'ın Aile Adlı Resmi

Şekil 4.55. Koray'ın Ailede Neler Oluyor? Etkinliği

Anneannem bulaşık yıkıyor, çamaşır yıkıyor, çöp atıyor. Dedem sigara içiyor, sürekli kahveye gidiyor.

Şekil 4.55'de görüldüğü üzere Koray'ın ailesinde gelenekesel rol paylaşımının olduğuna dair ip uçları resme yansımıştır.

Ev işleri ile ilgili olarak öte yandan anneannesi Koray'dan bazı sorumluluklar beklediğini ancak O'nun yerine getirmediğini belirtmiş aksine Koray'da evde kendisinin oyuncaklarını toplamak gibi sorumluluğu olduğunu söylemiştir.

Anneanne Koray'a evde iş yaptıramadığını "Koray'a yaptıramıyorum. Koray ben mi yapcam diyo benim görevim değil. Anneanne diyo sen diyo benim evin hizmetçisisin sen yapcan diyo bana" sözleri ile ifade etmiştir. Anneanneye Koray'ın bu şekilde düşünmesinin sebebi sorulduğunda ise Koray'ın 45 günlük iken annesi ve babasının ayrıldığını, annesinin ilgilenmediğini, evde her şeyi kendisi yaptığı için böyle söylemiş olabileceğini belirtmiştir. Öğretmen ile Koray hakkında görüşülürken öğretmen Koray'ın anneanesi ile çok çatıştığını, anneannenin Koray'ın babası ile görüşmesi konusunda sıkıntılar yaşattığını, babası hakkında sürekli olarak olumsuz düşüncelerini Koray'a yansıttığını belirtmiştir. Ayrıca Koray'ın görüşmede ev işlerinin erkeklere uygun olmadığını söylemesi, annelerin erkeklerin iş yapmasını istemediğini belirtmesi de öğretilmiş bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu verilerden yola çıkarak Koray'ın anneannesini "hizmetçi" olarak nitelemesinde hem ev içi rollerin gelenekçi bir biçimde paylaştırılması, hem de anneannesine duyduğu öfkenin bir yansıması olabileceği düşünülmektedir.

Yapılan bir oyun gözleminde evdeki sorumluluklara ilişkin olarak Koray'ın nasıl düşündüğü ve algısının nasıl değişebileceği ile ilgili olarak şu bulgulara ulaşılmıştır:

"21 Şubat tarihinde öğretmen dramatik oyun merkezinde çocuklarla bir oyun kurmuş ve bu oyunda Koray "baba" rolünü üstlenmiş, öğretmen ise nine rolünde çocukların oyununa katılmıştır. Oyunda bebeğin altının değiştirilmesi gerektiğinde nine, Koray'a dönerek, sen bebeğin altını değiştirir misin dedi? Koray ise, "hayır ben babayım. Bebeğin altını anne temizler." dedi ve bebeğin altını temizlemedi. Oyunun ilerleyen süreçlerinde anne, babaya dönerek, babası "bebek seni istiyor, onunla ilgilen" dedi. Araştırmacı, Koray'a dönerek, babalar çocuklarla ilgilenir mi diye sorduğunda "bazen ilgilenir" yanıtını verdi. Ardından Koray bebeğin yanına giderek, "bu yine kaka yapmış" dedi. Nine, annesinin işi var, babası sen temizler misin? deyince bu kez "Tamam, temizlerim" dedi ve bebeğin altını değiştirdi ve nine o sırada bebeğin acıktığını söyleyerek, ben bebeğin mamasını yapayım, kim yedirecek diye sorunca Koray kendisi gönüllü oldu ve "ben yediririm" dedi".

Görüldüğü gibi oldukça kalıp yargısal görüşleri olan Koray, oyununda da bu görüşlerini yansıtmıştır. Bebeğin altının ilk defa değiştirileceği zaman baba olarak bebeğin altını değiştirmeyen Koray, oyuna nine rolünde giren öğretmenin yönlendirmesi ile ikinci defa değiştirmiştir ve hatta bebeğin yemeğini yedirmek için kendisi gönüllü olmuştur. Görüldüğü üzere, öğretmenin çocukların oyunlarında rol alması önemlidir. Böylelikle, çeşitli fırsatlar yaratarak evde deneyimleyemedikleri durumları deneyimleme fırsatını elde edip çocukların bakış açılarını değiştirme

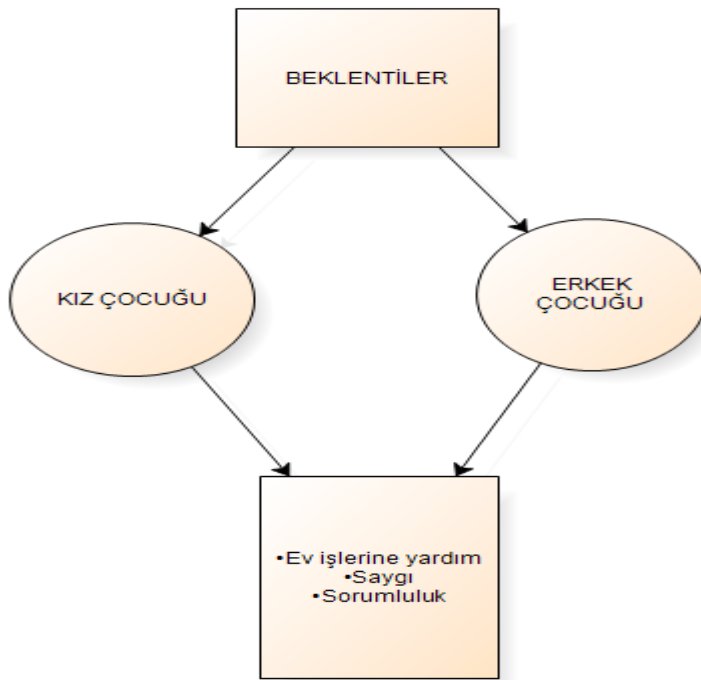
olanağı sağlamıştır. Burada öğretmenin rolünün oldukça önemli olduğu görülmektedir.

Anneannenin toplumsal cinsiyete yönelik olarak algısını belirlemeye ilişkin kadınların okuması ve eğitimi, ekonomik olanakların paylaşımı ile ilgili görüşleri incelendiğinde, anneanne kadınların çalışması ve okuması gerektiğini, çalışan kadının kendi ayakları üzerinde durduğunu, özgür bir birey olduğunu belirtmiştir. Ekonomik imkânların paylaşımı konusunda da kız ve erkek çocuklarının eşit haklara sahip olması gerektiğini belirtmiştir.

4.1.6.2.3 Beklentiler

Bu alt başlıkta Koray'ın anneannesinin kız ve erkek çocuktan beklentilerine ilişkin görüşleri sunulmuştur.

Şekil 4.56'da anneannenin kız ve erkek çocuğundan beklentilerine ilişkin oluşturulan alt temalar ve kodlar sunulmuştur.

Şekil 4.56. Koray'ın Anneannesinin Kız ve Erkek Çocuğundan Beklentileri

Şekil 4.56'da görüldüğü gibi anneanne hem kız çocuğunun hem de erkek çocuğunun sorumluluk sahibi olmasını, saygılı olmasını istemekte ve ev işlerine yardım etmesini beklemektedir. Her ne kadar hem kız hem de erkek çocuklar için

sorumluluğa vurgu yapmışsa da özellikle erkek çocuklarının daha fazla sorumluluk sahibi olması gerektiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Erkek olduğu için sorumluluğu var çalışması gerekiyo.. Bak evlendiği zaman problem oluyo. Karısına, içine bakamıyo, çocuğuna bakamıyo ondan sonra noluyo yuva yıkılıyo.”

Görüldüğü üzere aneanne evi geçindirme yükümlülüğünü erkekte görmekte ve bu nedenle de erkek çocuklarının daha çok sorumluluk almasını istemektedir.

Tablo 4.6.: Koray'ın ve anneannesinin toplumsal cinsiyet algısı

	<i>Cinsiyet Algısı</i>	<i>Kadın Cinsiyet Özellikleri</i>	<i>Erkek Cinsiyet Özellikleri</i>	<i>Oyun</i>	<i>Oyuncak</i>	<i>Arkadaş</i>	<i>Meslek</i>	<i>Ailedeki Sorumluluklar</i>	<i>Beklenti</i>	<i>Kadınların Eğitimi ve Çalışması</i>
Koray	Pozitif	Kalip Yargısal	Kalip Yargısal	Kalip Yargısal Olmayan- Kalip yargısal	Kalip yargısal	Kalip Yargısal Olmayan	Kalip Yargısal	Kalip Yargısal	Kalip Yargısal	Kalip Yargısal
Anneanne	Negatif	Kalip Yargısal	Kalip Yargısal	Kalip Yargısal	Kalip Yargısal	Kalip Yargısal	Sınırlı Kalip Yargısal- Kalip yargısal olmayan	Sınırlı Kalip Yargısal	Sınırlı Kalip yargısal	Kalip Yargısal Olmayan

Koray ve anneannesinden elde edilen verilerden yola çıkarak oluşturulan tabloda görüldüğü üzere Koray ve anneannesinin kadın ve erkek cinsiyet özellikleri ve oyuncak konularında görüşlerinin benzer şekilde kalıp yargısal olduğu; oyun ve arkadaş tercihlerinde kalıp yargısal olan anneannenin aksine Koray'ın arkadaş tercihinde cinsiyetçi olmadığı ve oyun tercihinde ise hem kalıp yargısal olan hem de kalıp yargısal olmayan görüşler belirttiği görülmektedir. Öte yandan anneannenin beklentiler boyutunda sınırlı kalıp yargısal olduğu, kadınların eğitimi ve çalışması konularında ise kalıp yargısal olmadığı belirlenmiştir.

4.1.7.Yiğit

4.1.7.1. Yiğit'in Aile Yapısı

Yiğit, Mayıs 2009 doğumlu bir erkek çocuktur ve şuan Yiğit'in babası askerde olduğu için Yiğit, annesi ve kardeşi araştırmanın yapıldığı şehre gelmiş ve dede, anneanne ve dayı ile birlikte yaşamaya başlamıştır. Yiğit'in kendisinden küçük yeni doğmuş bir erkek kardeşi vardır ve Yiğit'in, şuan buldukları şehre gelmeden önce de bir okul öncesi eğitim kurumuna devam ettiği belirtilmiştir. 32 yaşında olan annesi sağlık meslek lisesi mezunu, 34 yaşında olan babası ise sağlık yüksekokul mezunudur ve her ikisi de röntgen teknisyeni olarak çalışmaktadırlar. Ailenin aylık geliri 4000 lira civarındadır. Anne Yiğit ile birlikte çizgi film izlediğini ancak babanın dizi izlemeyi daha çok tercih ettiğini belirtmiştir. Anne Yiğit ile birlikte parka gittiklerini, babanın ise Yiğit ile boğuşmalı oyunlar oynamaktan hoşlandığını belirtmiştir. Evde kararları konuşarak aldıklarını belirten anne, Yiğit'in otorite olarak babasını tanıdığını belirtmiştir.

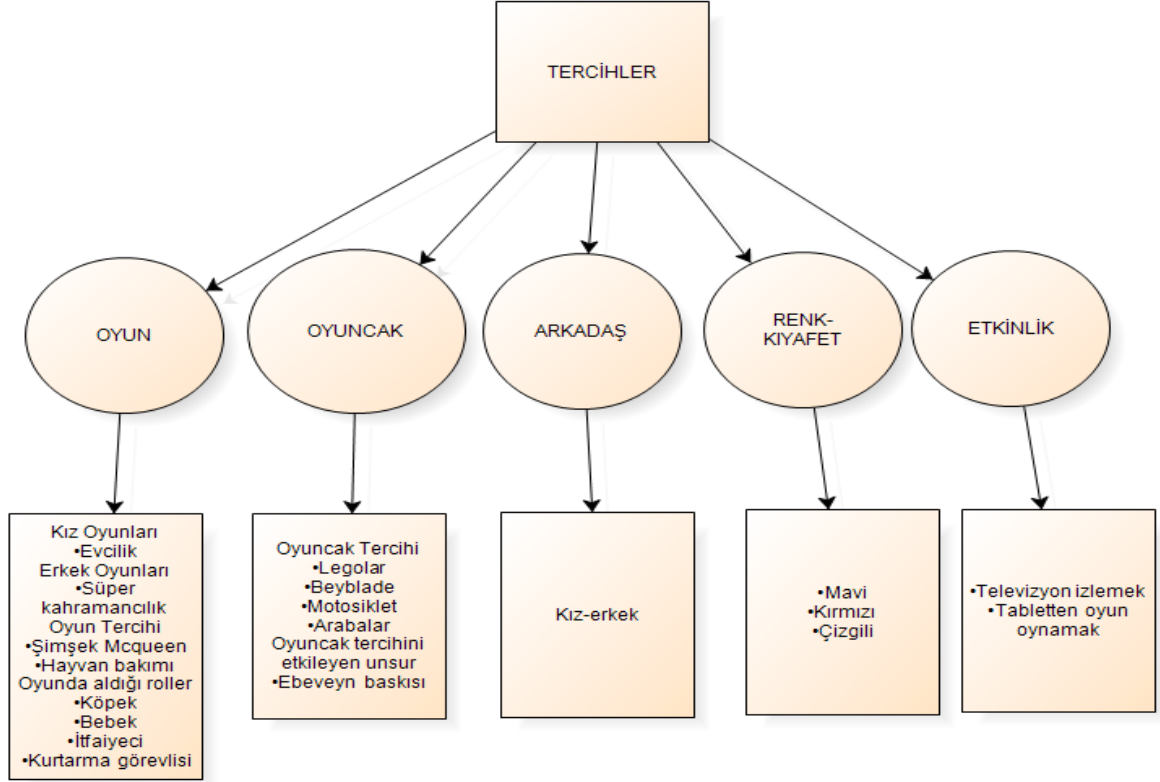
4.1.7.2. Yiğit'in ve Annesinin Algısı

Bu bölümdeki bulgular Yiğit'in günlük yaşamdaki tercihleri ile annenin Yiğit'in tercihleri ile ilgili görüşlerini ve Yiğit ile annesinin kadın ve erkeğe ilişkin algısı ile annenin kız ve erkek çocuktan beklentilerine yönelik görüşlerini içermektedir.

4.1.7.2.1. Yiğit'in Tercihleri ve Annenin Görüşleri

Bu alt başlıkta Yiğit'in günlük yaşamdaki tercihleri ve annenin Yiğit'in tercihleri ile ilgili görüşleri sunulmuştur.

Yiğit'in oyun, oyuncak, arkadaş, meslek, renk ve kıyafet ile etkinlik tercihlerine ilişkin tema, alt tema ve kodlar Şekil 4.57'de sunulmuştur.

Şekil 4.57. Yiğit' in Tercihleri

Şekil 4.57’de görüldüğü üzere Yiğit, evciliğin kız oyunu, süper kahramancılığın ise erkek oyunu olduğunu belirtmiştir. Şimşek Mc queen oyununu ise oynamaktan hoşlandığı oyun olarak ifade etmiştir. Yiğit’in oyunlarda sık sık köpek, bebek, itfaiyeci ve kurtarma görevlisi rollerini aldığı gözlenmiştir. Legolar, beyblade, motosiklet ve arabaları oyuncak olarak tercih etmiş, oyuncak tercihinde ise ebeveyn ve akran baskısının etkili olduğunu dile getirmiştir. Hem kız hem erkek arkadaşlarını sevdiğini, çizgili kıyafetler giymekten hoşlandığını, renk olarak ise mavi ve kırmızıyı sevdiğini belirtmiştir. Ayrıca evde televizyon izlediğini ve tabletten oyun oynadığını ifade etmiştir.

Yiğit sevdiği oyunların Şimşek Mc Queen olduğunu “*En sevdiğim çünkü*” diyerek belirtmiştir. Yiğit’in sıklıkla sınıfta hayvan bakımı ile ilgili oyunlar oynamak istediği, özellikle bunlar arasından köpek rolünü üstlendiği belirlenmiştir. Yiğit, kızların evcilik oynamaktan hoşlandığını ifade ederken, erkeklerin ise süper kahraman oyunları oynamaktan hoşlandığını belirtmiştir.

Yiğit'in oyuncak tercihleri incelendiğinde, O'nun en çok legolar, beyblade, motosiklet ve arabalar ile oynamaktan hoşlandığı belirlenmiştir. Şekil 4.58'de "Anasınıfındaki Oyuncaklar" adlı etkinlikte Yiğit'in seçtiği oyuncaklar sunulmuştur:

Şekil 4.58. Yiğit'in Anasınıfındaki Oyuncaklar Etkinliği

Şekil 4.58'de görüldüğü üzere, Yiğit kamyon, motosiklet ve kaydırak gibi oyuncakları seçmiştir.

Oyuncaklara ilişkin toplumsal cinsiyet algısını belirlemeye yönelik olarak yapılan "Anasınıfındaki Oyuncaklar" adlı etkinlikte kızların oyuncak arabalarla oynaması konusunda

"Çünkü kızlar en çok evciliği sever. Parka giderken bir kız gördüm o hiç araba taşımıyordu. O yüzden o bence araba sevmiyor"

diyerek kızların arabalarla oynamayı tercih etmeyeceğini belirtmiştir. Erkeklerin oyuncak bebeklerle oynaması konusunda ise görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

"kızlar bebekleri çok severler. Geçen hafta bir kız evimize gelmişti. Evcilik oynayalım bebekle oynayalım bebeği çok seviyorum dedi. O yüzden kızlar oyuncak bebeği severler. Erkekler sevmezler. Onlar oyuncak arabaları severler"

Öte yandan annesinin kendisinin oyuncak bebekle oynaması durumunda kendisine kızacağını şu sözler ile ifade etmiştir.

"Bence kızlar. Çünkü annem bazen evcilik oynadığımda kızıyor. Oğlum bir daha oynarsan sana ceza veririm diyor. Çünkü benim büyüdüğümü söylüyor. Sen artık arabalarla oynamalısın diyor. Ben de üzülüyorum. Ama bazen izin veriyor. Kızlar eve geldiğinde oynamama izin veriyor"

Yiğit, annesinin evcilik ve bebek ile oynadığında kendisine kızacağını ancak bir sosyal ortamda buna göz yumabileceğini belirtmiştir. Bu görüşlere paralel olarak annenin kendisi de bir erkek çocuğunun oyuncak bebek ile oynamasını hoş karşılamayacağını “*Bence oynamamalı hani erkek çocuğu. Hani kimlik açısından oynamamasını isterim.*” diyerek belirtmiştir. Anne cinsel kimlik açısından sakıncalı olduğu için bir erkek çocuğunun oyuncak bebekle oynamaması gerektiğini belirtmiştir. Ancak kız çocuklarının oyuncak arabalarla oynayabileceğini aşağıdaki sözlerle ifade etmiştir:

“Kız çocuğu... Kız çocuğu oyuncak arabalarla oynayabilir. Şu an da hani bayanlar da araba kullanıyor erkekler de araba kullanıyor. Hani bir kız çocuğunun da arabalara merakı olabilir.”

Erkek çocuğunun oyuncak bebekle oynamasında cinsel kimlik açısından sakıncalı bulan anne, kız çocuğunun oyuncak arabalarla oynamasında cinsel kimlik açısından bir sakınca bulmamış, gerekçe olarak da günümüzde hem kadınların hem de erkeklerin araba kullandıklarını göstermiştir. Ancak, erkek çocuğunun oyuncak bebekle oynamaması gerektiğini erkeğin hiçbir zaman anne olmayacağı gerekçesi ile ifade etmiş ancak ardından kendisi ile çeliştiğini fark ederek

“Gerçi çocuğuyla ilgilenecek. Benim eşim de bebeğin altını değiştiriyor hani zamanı geldiğinde de işte böyle toplum olarak birazcık hani bakış açıları farklı oluyor hani sanki hani erkek bebekle oynayınca erkeklik özelliğini kaybedecekmiş gibi”

ifadelerini kullanmıştır. Görüldüğü gibi, anne toplum tarafından öğretilen erkeksi değerlerin, kadınsı değerlerden daha üstün olduğunu kabullenmiş, kız çocuğunun cinsel kimliği açısından sorun oluşturmayan “karşı cinsiyete özgü oyuncaklar” erkek çocuk için sorun oluşturmuştur. Ayrıca, annenin erkek çocuğunun hiçbir zaman “anne” olamayacağını bu nedenle erkek çocuğunun oyuncak bebekle oynamaması gerektiğini belirtmesi de annenin çocuk bakımından birinci derecede kadının sorumlu olması gerektiği algısında olduğunu düşündürmektedir.

Öte yandan “Hoşlandığım Etkinlikler” adlı etkinlikte Yiğit, erkeklerin neden mutfak seti seçmediğine ilişkin olarak “*bence o oyuncaklarla kızlar oynar*” diyerek yanıt vermiş, mutfak seti ile oynamak istemesinin nedenini ise

“hayır oynayamam. Çünkü ben kız oyuncakları ile oynadığımda babam kızıyor. Bir daha kız eşyaları ile oynarsan sana kızarım diyor. Mesela ben bir mutfak seti almıştım. Kumbaramda bir sürü para vardı. Aldım. Babam bana kızdı”

diyerek açıklamış ardından hem annesinin hem de babasının kızacağını ifade etmiştir. Görüldüğü üzere Yiğit’in kumbarasındaki para ile mutfak seti alması, aslında onun bu oyuncuğa ilişkin olumsuz bir algısı olmadığını hatta ilgisi olduğunu göstermektedir. Ancak babanın tepkisi ile karşılaşınca, bu oyuncuğun kız oyuncuğu

olduğu algısı oluşmuş kendisi erkek olduğu için oynamaması gerektiğini dşnmeye başlamıştır. t seti ve çamaşırlık ile ilgili olarak erkeklerin bu oyuncaklarla oynayabileceğini “*Bence oynayabilirler. nk ben geçen hafta oynamıştım*” diyerek görüş bildirmiştir. Yiğit, geçen hafta sınıfa oyuncak getirme gününde Nazlı’nın getirdiği t ve çamaşır makinası ile oynamış, görüşmede de bunu ifade etmiştir. Kendisi t ve çamaşır makinası ile oynadığı için diğer erkeklerin de oynayabileceğini belirtmesinde tepki ile karşılaşmama durumu etkili olabilir. nk Yiğit bu oyuncaklar ile sınıfta oynamış ve ne ğretmeni ne de arkadaşları tepki göstermiştir. Dolayısı ile yine karşı cinsiyete özgü olan bu oyuncaklarla oynamakta bir sakınca görmemiştir. Ancak, tepki ile karşılaştığı “evcilik oyunu ve bebeklerle oynama ya da mutfak seti ile oynama” konularında farklı görüş bildirmiştir. Bu nedenle Yiğit’in oyun ve oyuncaklara ilişkin görüşlerinde anne ve babasının oyun ve oyuncaklara ilişkin kalıp yargısal bakış açısının yattığı söylenebilir. Dolayısı ile Yiğit’in de bu durum karşısında anne ve babasının oyun ve oyuncaklar konusunda kendisinden beklenenlerin ne olduğunu kavrayarak ona göre davranışlar sergilediği ve bu doğrultuda görüş belirttiği söylenebilir.

Yiğit’in arkadaş tercihinine ilişkin görüşleri incelendiğinde, “Kadir” ve “Fatma” ile oynamaktan hoşlandığını belirttiği öte yandan da tüm arkadaşlarını sevdiğini ifade ettiği görülmüştür. Yiğit bu görüşünü “*nk en sevdiğim arkadaşlarım bütün arkadaşlarım en sevdiğim onların hepsini seviyorum*” biçiminde dile getirmiştir. Sınıfta da bazen kız arkadaşları ile oynadığı gözlenmiş olsa da sıklıkla erkek arkadaşları ile oynadığı belirlenmiştir.

Etkinlik tercihi ile ilgili olarak, Yiğit’in sık sık dramatik oyun merkezinde zaman geçirmekte olduğu ara sıra müzik merkezi ve fen merkezinde de etkinlikler yaptığı gözlemlenmiştir. Sınıfta sanat merkezinde boyama yaptığı zamanlarda sıklıkla araba figürü boyadığı belirlenmiştir. Resim 4.59’da Yiğit’in boyadığı bir resim sunulmuştur.

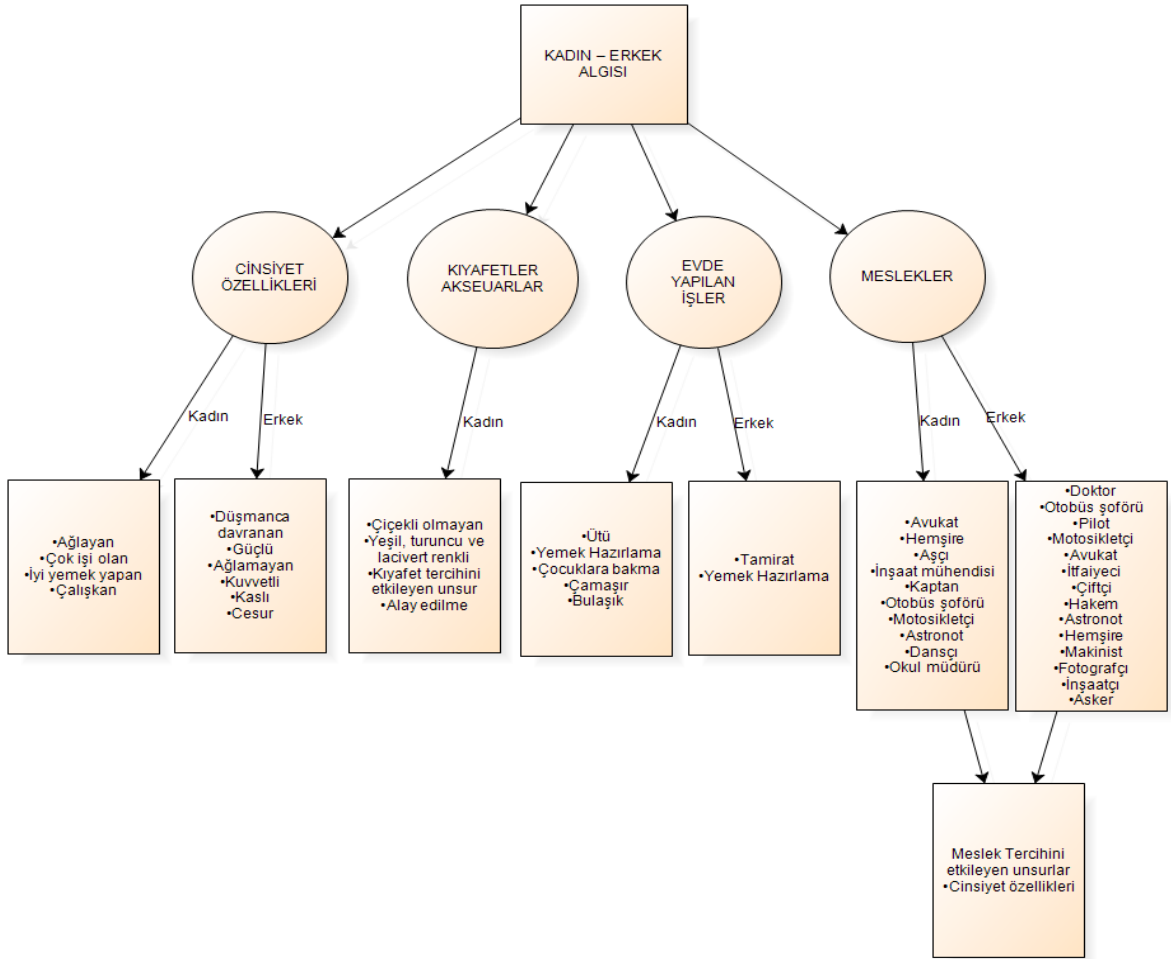
Şekil 4.59. Yiğit'in Boyama Etkinliğinden Bir Örnek

Renk tercihi ile ilgili olarak mavi ve kırmızı renkleri sevdiğini söyleyen Yiğit'in sınıfta da genellikle bu renklerde kıyafetler giydiği gözlenmiştir.

4.1.7.2.2. Yiğit'in ve Annesinin Kadın / Erkek Algısı

Bu alt başlıkta Yiğit'in ve annesinin kadın ve erkek algısına ilişkin elde edilen bulgular sunulmuştur.

Yiğit'in kadın ve erkek algısına ilişkin oluşturulan tema, alt temalar ve kodlar şekil 4.60'da sunulmuştur.

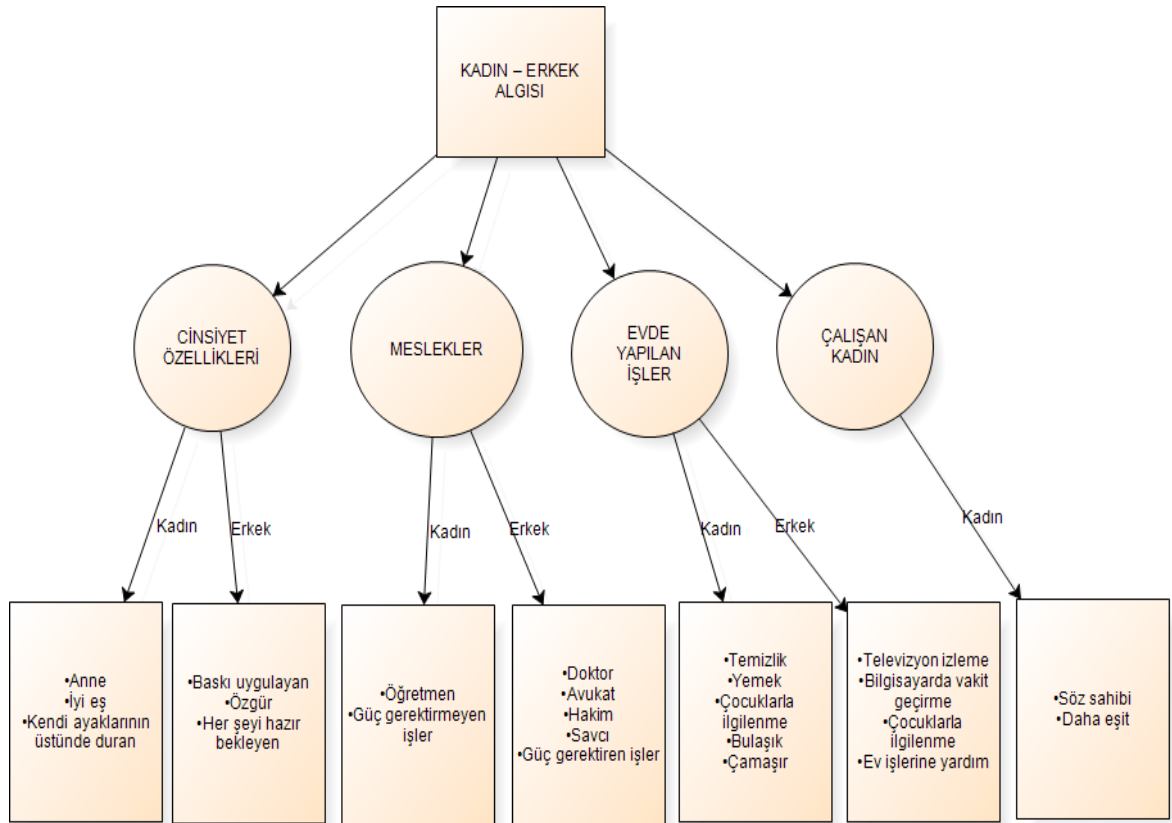

Şekil 4.60. Yiğit'in Kadın-Erkek Algısı

Şekil 4.60'da görüldüğü üzere, Yiğit kadınları ağlayan, çok işi olan, iyi yemek yapan ve çalışkan olan erkekleri ise düşmanca davranan, güçlü, ağlamayan, kuvvetli, kaslı ve cesur olan olarak tanımlamıştır. Erkeklerin çiçekli kıyafetler giyemeyeceğini çünkü onlarla alay edileceğini belirten Yiğit, renk olarak lacivert, yeşil ve turuncu giyebileceklerini ifade etmiştir. Evde kadınların yaptığı işlerin ütü,

yemek hazırlama, çocuk bakma, çamaşır ve bulaşık olduğunu, erkeklerin ise tamirat ve yemek hazırlama gibi işler yaptıklarını belirtmiştir. Yiğit yalnızca erkeklerin pilot, makinist, doktor, itfaiyeci, inşaatçı, fotoğrafçı, hakem ve çiftçi olabileceklerini, yalnızca kadınların ise aşçı, kaptan, inşaat mühendisi, dansçı, okul müdürü olabileceklerini ifade etmiştir. Öte yandan hem kadınların hem de erkeklerin avukat, hemşire, astronot, motosikletçi ve otobüs şoförü olabileceklerini ifade etmiştir.

Annenin kadın ve erkek algısı temasına ilişkin, alt tema ve kodlar şekil 4.61’de sunulmuştur.

Şekil 4.61. Yiğit'in Annesinin Kadın-Erkek Algısı

Şekil 4.61’de görüldüğü üzere anne, kadın olmayı ayaklarının üstünde durma, iyi bir eş ve anne olma biçiminde tanımlarken, erkek olmayı ise özgür, baskıcı, her şeyi hazır bekleyen olarak tanımlamıştır. Yiğit’in annesi güç gerektirmeyen her türlü iş yanında özellikle öğretmenliği kadınlar için; güç gerektiren işler dışında da

doktor, avukat, hakim, savcı gibi işleri de erkekler için uygun görmüştür. Anne evde kadınların yaptığı işlerin temizlik, yemek, bulaşık, çamaşır ve çocuklarla ilgilenme olduğunu eşinin ise evde ev işlerine yardım ettiğini, çocuklarla ilgilendiğini, bilgisayarda vakit geçirdiğini ve televizyon izlediğini belirtmiştir. Anne ayrıca çalışan kadınların erkek ile daha eşit olduğunu ve söz söyleme hakkının olduğunu ifade etmiştir.

Yiğit, cinsiyetinin erkek olduğunu çünkü saçlarının erkek saçı olduğunu belirtmiştir. Erkeklerin saçlarının nasıl olduğu sorulduğunda ise, kendi saçını göstererek “böyle” yanıtını vermiş ardından aralarındaki farkı “kızların işleri vardır” ve “kıyafetleri farklıdır” diyerek ifade etmiştir. Kızların kıyafetlerinin kız resimli olduğunu, “Böyle elbiselerinde böyle kız resimleri olur” diyerek, erkek kıyafetlerinin ise çizgili olduğunu belirtmiştir. Yiğit erkek olmaktan memnun olduğunu “Çünkü erkekler daha güzeldir” diyerek açıklamış ve kız olmak istemeyeceğini belirtmiştir. Yiğit cinsiyetini doğru bir şekilde ifade etmiş ve cinsiyetine yönelik olarak pozitif bir algı içinde olduğunu belirtmiştir.

Anne ise cinsiyetine yönelik olarak pozitif algısı olduğunu “Kadın olmak daha iyi bana göre” diyerek ifade etmiş nedenini ise şu şekilde açıklamıştır:

“Hani erkekler kadınlara muhtaç. Öyle böyle kadın anne demek hani her ne kadar evde erkeğin sözü geçiyor gibi görünse de daha çok sonunda kadının dediği oluyor yani kadın olmak daha iyi... Erkek kadına daha bağımlı olduğu için o yüzden ben kadını tercih ederim”

Görüldüğü gibi anne erkeklerin kadınlara muhtaç olması ve evde kadınların sözlerinin geçmesi nedenleri ile kadın olmanın erkek olmaktan daha avantajlı olduğunu belirtmiştir. Annenin bu bakış açısının altında cinsiyet rollerini geleneksel bir bakış açısı ile yorumlaması yatmaktadır. Erkeklerin kadınlara muhtaç olduğunu düşünen anne, erkeğin işlerinin kadınlar tarafından yapıldığını ve bu işlerden dolayı erkeklerin kadınlara bağımlı olduğunu dile getirmiştir. Annenin erkeği tanımlarken “Erkekler daha çok her şeyi ayaklarına hazır bekliyorlar, her şeyi kadınlardan bekliyorlar” ifadesi de söz konusu görüşü desteklemektedir.

Kadın ve erkek kişilik özelliklerinde toplumsal cinsiyet algısını belirlemeye yönelik olarak yapılan “Ormanda Neler Oluyor?” adlı etkinlikte Yiğit ormanda kaybolan ve ağlayan kişinin kadın olduğunu, erkeklerin ağlamadığını “Çünkü onlar çok güçlü, düşman gibi davranırlar. Erkekler kuvvetlidir. Babaların kasları vardır.” sözleri ile ifade etmiş ve erkeklerin ağlamamasına gerekçe olarak da şu cümleleri söylemiştir:

“Onlar kuvvetlidir. Onların en büyük kuvvetleri vardır. Bir de onlar anneleri dövebilirler. Bu yüzden anneler ağlayabiliyorlar. Bazen babamın sözünü dinlemediğimde anneme dayak yedirtiyorum. Babamı bazen ikna ediyorum. Yeter ki onu dövme beni de dövme biz bir aileyiz diyorum. Sonra dövmei bırakıyor.”

Evde annesinin babası tarafından şiddete uğradığını ve annesinin ağladığını gören Yiğit’in kadınları zayıf, güçsüz ve ağlayan olarak tanımladığı, erkeği ise güçlü, sert, kuvvetli olarak tanımladığı görülmektedir. Buna paralel olarak annesi kadın olmayı “Anne olmak, iyi bir eş olmak, ondan sonra kendi ayakları üzerinde durmak” olarak tanımlamışken erkek olmayı “benim eşim de biraz baskıcı erkek daha özgür... Erkekler daha çok her şeyi ayaklarına hazır bekliyorlar her şeyi kadınlardan bekliyorlar” diyerek tanımlamıştır. Annenin kadın olmayı “anne” ve “eş” olarak tanımlaması, erkeği ise “baskıcı”, “özgür” ve “her şeyi hazır bekleyen” olarak nitelediği görülmektedir. Annenin kadın olmaya ilişkin kalıp yargısal bir algısı olduğu erkek tanımının ise gelenekçi bir bakış açısını yansıttığı söylenebilir. Öte yandan anne, iyi bir eş olmayı

“İyi bir eş evde huzuru sağlayan ondan sonra eşinin üzerine hani gerekli olan sorumlulukları yerine getiren”

diyerek tanımlamışken, iyi bir anne olmayı da

“çocuklarla iyi ilgilenmek iyi yetiştirmek onun dışında çocuklara iyi eğitim verebilmek. Onların hem psikolojik hem sosyal olarak hani gelişimlerini sağlayabilmek iyi bir gelecek sağlamak çocuklara”

diyerek tanımlamıştır. Annenin bu tanımlamalarından anlaşılacağı üzere evde huzur sağlama, eşine ilişkin sorumlulukları yerine getirme, çocuklarla ilgilenme gibi tüm işler kadına atfedilmiş işler olarak belirtilmiş, bu işlerden erkeğin sorumluluğundan hiç bahsedilmemiştir.

Kıyafet ve aksesuarlarda toplumsal cinsiyet algısına yönelik olarak Yiğit’in görüşleri incelendiğinde, erkeklerin çiçekli kıyafet giymemesi gerektiğini “Hayır giyemezler. Çünkü onunla alay ederler. Mesela anneler, mesela amcalar” diyerek ifade etmiş ve kıyafet tercihinde alay edilme olarak kendini gösteren toplumsal baskıyı ifade etmiştir. Ayrıca, 18 Şubat tarihinde yapılan gözlemde şu verilere ulaşılmıştır:

Kitap merkezinde öğretmenine “Köpek Balığı Vini” öyküsünü okuyan Yiğit, öyküde köpek balığının oynamak için arkadaşlarının yanına gittiğini, kız balığa saygısızlık yaptığını anlatmıştır. Öğretmeni köpek balığının kız olduğunu nereden anladığını sorduğunda ise “çünkü rengi pembe” yanıtını vermiş, diğer iki balığı göstererek yeşil ve turuncu olanların ise erkek olduğunu söylemiştir.

Yiğit’in pembe balığı kız, yeşil ve turuncu balığı ise erkek olarak tanımlaması, erkeklerin çiçekli kıyafet giyemeyeceklerini belirtmesi kalıp yargısal algının birer

yansıması sayılabilir. Öte yandan çocuk kitaplarının resmedilişinde cinsiyetçi bir tutumun olduğu ve bu durumun çocukların algılarını etkilediği de görülmektedir.

Toplumsal cinsiyet algısının mesleklere ilişkin görüşlere nasıl yansıdığı ile ilgili olarak anne fiziksel güç gerektiren meslekler dışında mesleklerin kadın ve erkek meslekleri olarak ayrılmaması gerektiğini şu şekilde belirtmiştir:

“Şu devirde hem kadınlar erkeklerin mesleğini yapıyor hem erkekler kadınların mesleğini yapıyor. Hani erkekten hemşire olmaz deniyor ama artık erkek hemşireler de var. O yüzden bence böyle ayırım yapılmamalı hem erkekler kadınların hem kadınlar erkeklerin işlerini yapabilmeli ama e tabi bazı erkek meslekleri çok güç hani sarf etmek istiyor, hani güç istiyor tabi onlar istisna”

Ancak bu görüşüne rağmen kız ve erkek çocuğu için tercih ettiği mesleklerin kalıp yargısal görüşleri temsil ettiği görülmektedir. Anne kız çocuğu için öğretmenlik mesleğini uygun gördüğünü şu ifadelerle dile getirmiştir:

“Öğretmenlik olabilir hani. İlk aklıma öğretmenlik geldi çalışma saatlerinden açıkçası. Hani öğretmenlerin tatilleri daha fazla hem kendi çocuğuna hem diğer farklı çocuklara faydalı olabilir o açıdan öğretmenlik geldi kız için”

Anne oğlu için ise hakim ya da savcı olabilir ifadesini kullanmış ve gerekçesini şu şekilde belirtmiştir:

“Adalet dağıtmasını istiyorum o yüzden hakim ya da savcı diye düşünüyorum veya doktor da olabilir insanlara faydalı olmak açısından bir de benim çocuğum hani konuşmayı çok seviyor dolayısıyla bir avukat da olabilir öyle”

Görüldüğü üzere anne, kız çocuğu için geleneksel bir meslek olan öğretmenliği tercih etmiş bunun nedenini ise “çocuklara faydalı olmak” diyerek açıklamıştır. Annenin kız çocuğuna öğretmenlik mesleğini uygun görmesinde çocuklarla ilgilenme işini erkekten çok kadına uygun görmesinin etken olduğu söylenebilir. Öte yandan oğlunun hâkim ya da savcı olmasını istemesinin erkeklerin toplumda daha geniş alanda söz sahibi olması, kadınların ev ve çocuk ile ilgili alanlar ile sınırlanması düşüncesiyle bağlantılı olduğu düşünülebilir.

Yiğit’in meslekler ile ilgili görüşleri incelendiğinde, Yiğit yalnızca erkeklerin pilot, makinist, doktor, itfaiyeci, inşaatçı, fotoğrafçı, hakem ve çiftçi olabileceklerini, yalnızca kadınların ise aşçı, kaptan, inşaat mühendisi, dansçı, okul müdürü olabileceklerini ifade etmiştir. Öte yandan hem kadınların hem de erkeklerin avukat, hemşire, astronot, motosikletçi ve otobüs şoförü olabileceklerini belirtmiştir. Uygulanan “Meslekleri Eşleyelim” adlı etkinliğe ilişkin görsel Şekil 4.62’de sunulmuştur.

Şekil 4.62. Yiğit'in Meslekleri Eşleyelim Etkinliği

Aşçı kadın olur. Çünkü onlar daha güzel yemek yapar.

Kaptan kadın olur. Çünkü kızlar daha iyi çalışıyorlar, hemen kullanır eve geri döner. Erkekler gemiyi iyi kullanamaz.

İnşaat mühendisi kadın olur. Çünkü onlar da inşaatlarını kontrol eder, yardımcılarını yapacaklarını söyler ve eve gider. Onlar hemen hızlı yapıyorlar ve hemen eve geliyorlar.

Pilot erkek olur. Çünkü erkekler uçağı daha iyi kullanır.

Makinist erkek olur. Hem hızlı gider hem daha iyi kullanır

Doktor bir erkek olur. Hem kalbimizi dinliyor, iğne yapıyor. Kadınlar iğneyi sivri vuruyor. Erkekler iğneyi daha yavaş batırıyor kadınlar sert batırıyor.

İtfaiyeci erkek olur. Çünkü çok işleri var. Kadınlar yapamaz.

Hemşire hem kadın olur hem erkek.

Otobüs şoförü hem kadın olur hem erkek. Çünkü otobüsleri kadınlar daha iyi kullanır ama erkekler de kullanabilir.

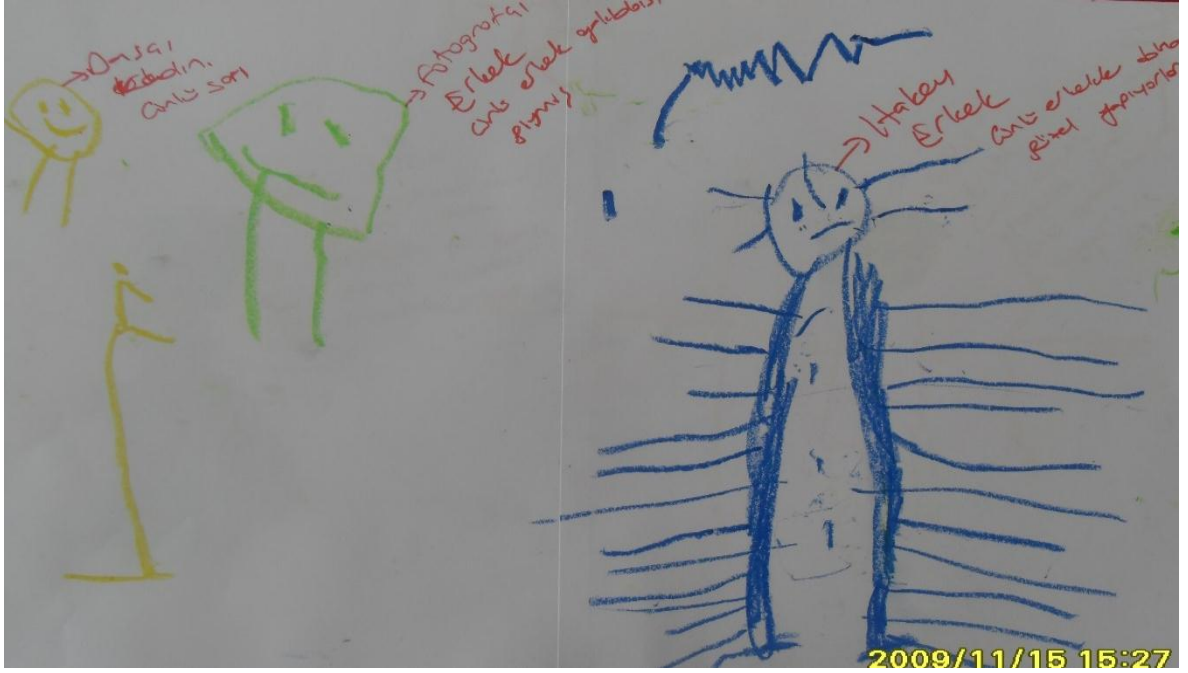
Motosikletçi hem kadın olur hem de erkek. Çünkü rüyamda motosikletçinin çok hızlı gittiğini görmüştüm. O yüzden kadınlar kullanıyordu. Çok hızlı kullanıp eve geliyor yemek yapıyor ardından baba eve geliyordu.

Astronot keşfediyor, dünyada yürüyor, her yeri geziyor sonra roketine binip geri dönüyor.

Avukat hem kadın olur hem erkek.

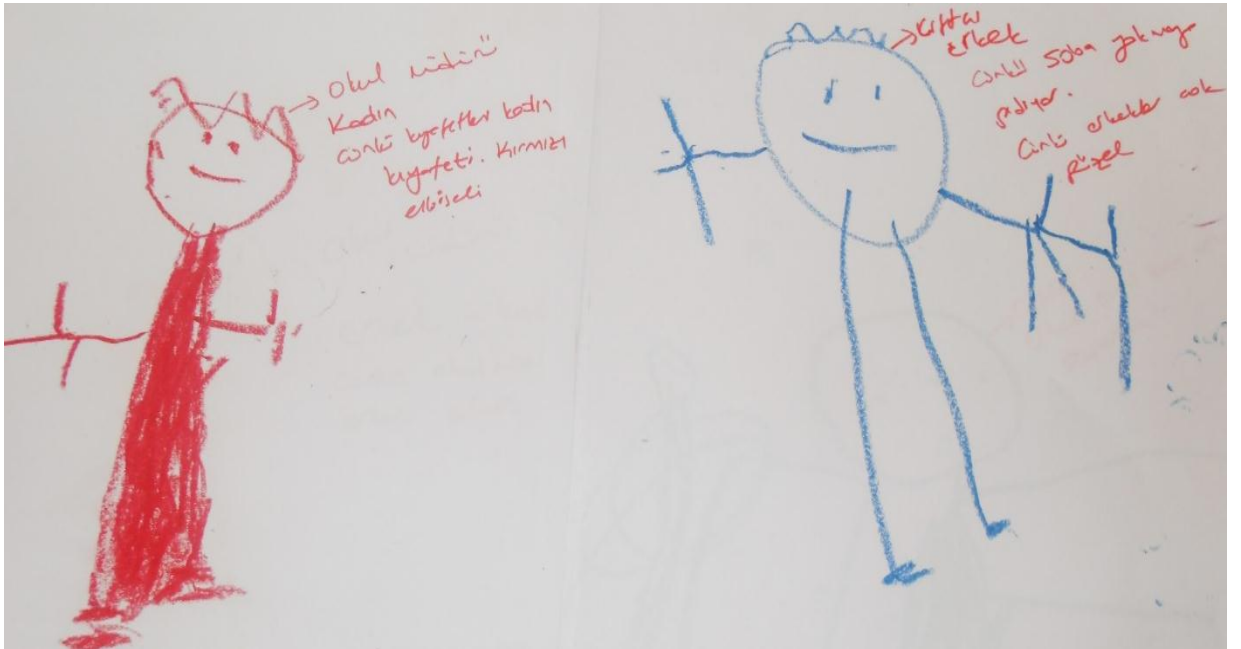
“Meslekleri Eşleyelim” etkinliğinde elde edilen veriler değerlendirildiğinde, Yiğit'in bir mesleği kadının mı erkeğin mi yapacağına dair karar verirken “güzel yemek yapma”, “iyi çalışma”, “hızlı yapma”, “hemen eve dönme”, “çok işi olma” gibi ölçütleri göz önünde bulundurduğu görülmektedir.

Meslekler ile ilgili yapılan bir diğer etkinlik olan “Resmini Çiz” etkinliğine ilişkin resimler Şekil 4.63 ve resim 4.64’te sunulmuştur:

Şekil 4.63. Yiğit’in Resmini Çiz Etkinliği-1

Dansçı kadın. Çünkü sarı. Fotoğrafçı erkek. Çünkü erkek ayakkabısı giymiş. Hakem erkek. Çünkü erkekler daha güzel yapıyorlar.

Şekil 4.64. Yiğit’in Resmini Çiz Etkinliği-2

Okul müdürü kadın. Çünkü kıyafetleri kadın kıyafeti. Kırmızı elbiseli. Çiftçi erkek. Çünkü saba yakmaya gidiyor. Çünkü erkekler çok güzel.

“Resmini Yap” etkinliğinde elde edilen veriler değerlendirildiğinde ise, kadın ve erkek kıyafetlerine ilişkin görüşler ile özdeşim kurma kavramına yönelik açıklamalarda bulunduğu görülmektedir.

Öte yandan mesleklerle ilgili olarak yapılan bir diğer olan “Marangoz Olmak İsteyen Kız” adlı etkinlikte de kızların marangoz olamayacağını “Kızların işi olur sonra yapamazlar.” sözleriyle ifade etmiştir. Ayrıca 18 Şubat tarihinde yapılan gözlemde ise mesleklere ilişkin algı ile ilgili olarak şu veri elde edilmiştir:

Ali kitap merkezinde öğretmenine ve Yiğit’e “Oya Cumhuriyet Bayramını Kutluyor” isimli kitabı okurken, öğretmen askerleri göstererek, “ sizce askerler kadın mı olur yoksa erkek mi?” sorusunu yöneltti. Yiğit, “kadınların çok işi olduğu için erkekler asker olur” yanıtını verdi.

Yiğit’in mesleklere ilişkin tüm görüşleri incelendiğinde, kadınların bir mesleği yapma ve yapamama durumunu kadınların çok işi olması, hızlı yapması ve işi bittikten sonra eve dönmesi, kıyafet farklılıkları ve özdeşim kurma ile ilişkilendirdiği görülmektedir. Yiğit’in annesi röntgen teknisyeni olduğu için hem dışarıda profesyonel bir mesleği sürdürmekte hem de aynı zamanda evinde de ev işlerini yapmaktadır. Anne her ne kadar eşinin kendisine yardım ettiğini söylese de yine de genel olarak sorumluluk kadının üzerindedir. Bu durumu gören çocuk kadınların pek çok işi olduğunu, işlerin hızlıca yapılması gerektiğini ve dışarıdaki işi bitince hemen eve gelmesi gerektiğini deneyimlemiş ve bu nedenle mesleklere ilişkin görüşlerini oluşturmada bu yaşantıları temel almış olabilir.

Evdeki görev ve sorumlulukların paylaşımında toplumsal cinsiyet algısını belirlemeye yönelik olarak, Yiğit evde kadınların yaptığı işlerin ütü, yemek hazırlama, çocuklara bakma, çamaşır ve bulaşık yıkama olduğunu belirtmiş, erkelerin ise tamirat, yemek hazırlama ve bazen de bebek ile ilgilenme işini yerine getirdiklerini belirtmiştir. Benzer şekilde anne de eşinin kendisine yardım ettiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Ben çocuklarla ilgilenirken O da mesela temizliği yapar. Hani o elektrik süpürgesiyle süpürür ben yerleri silip şey yaparım. Ondan sonra pazara gidilecekse o pazara gider, ondan sonra gelir bir balık yapılacaksa O yapar hani etli yemekleri, salatayı yapar hani yardım eder eşim.”

Yiğit’in ve annesinin görüşlerinden anlaşılacağı üzere baba evde bazı sorumlulukları yerine getirmektedir. Yiğit babasının ev işlerinde sorumluluk aldığını gördüğü için ev işleri ile ilgili herhangi bir kalıp yargısal görüş belirtmemiştir. Ancak anne dışarıda çalışsa bile evde temel sorumluluk yine anne de olduğu için,

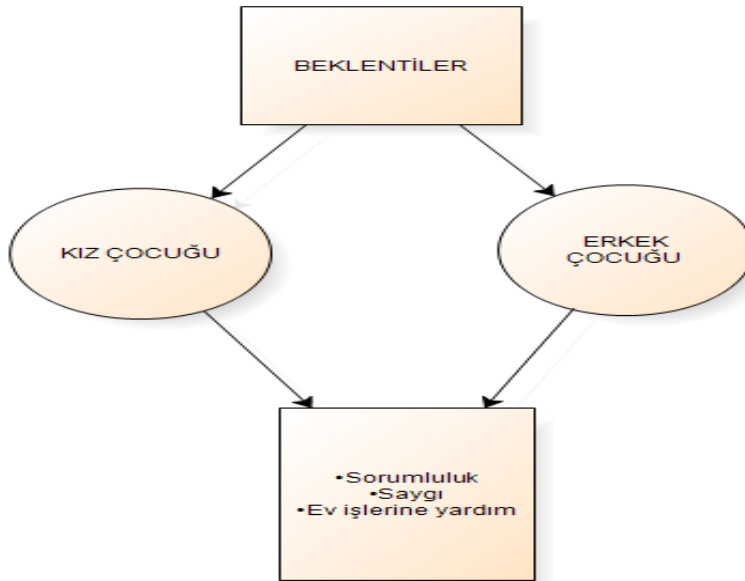
annenin çok işi olduğunu sürekli olarak vurgulama gereği duymuş, meslekler ile ilgili kalıp yargısal bazı görüşlerde de kadınların işlerinin çok olmasını dayanak göstermiştir.

Öte yandan anne, kadınların eğitim görmesinin ve çalışmasının çok önemli olduğunu belirtmiş, çalışan kadının evde erkek ile daha eşit olduğunu belirtmiş ve çalışan kadına daha fazla söz hakkı tanındığını ifade etmiştir. Ayrıca evde kararların ortak alındığını, ekonomik imkânların da hem kız hem de erkek çocukları için aynı şekilde paylaşılması gerektiğini belirtmiştir.

4.1.7.2.3. Beklentiler

Bu alt başlıkta Yiğit'in annesinin kız ve erkek çocuktan beklentilerine ilişkin görüşleri sunulmuştur.

Şekil 4.65'de annenin kız ve erkek çocuğundan beklentilerine ilişkin oluşturulan alt temalar ve kodlar sunulmuştur.

Şekil 4.65. Yiğit'in Annesinin Kız ve Erkek Çocuğundan Beklentileri

Şekil 4.65'de görüldüğü gibi anne, hem kız hem de erkek çocuğun sorumluluk sahibi, saygılı ve ev işlerine yardım eden bireyler olmasını istemektedir. Annenin çocuklarının sahip olmasını istediği özelliklerin çocukların cinsiyetine göre

değişmediği görülmektedir. Ancak anne sorumluluk sahibi olmayı açıklarken şu ifadeleri kullanmıştır:

“Hem erkek hem kız kesinlikle sorumluluk sahibi olmalı. Benim özellikle dikkat ettiğim şey sorumluluk hani bir erkek kesinlikle evini geçindirebilecek güçte ve kapasite de olmalı”

Anne her ne kadar kız ve erkek çocuk için sorumluluk ifadesini kullanmışsa da erkek için sorumluluğun anlamını evini geçindirmek olarak belirtmiştir. Bu da annenin evin geçiminden birinci derecede erkeğin sorumlu olması gerektiğini düşündüğü şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 4.7.: Yiğit'in ve annesinin toplumsal cinsiyet algısı

	<i>Cinsiyet Algısı</i>	<i>Kadın Cinsiyet Özellikleri</i>	<i>Erkek Cinsiyet Özellikleri</i>	<i>Kıyafet</i>	<i>Oyun</i>	<i>Oyuncak</i>	<i>Arkadaş</i>	<i>Meslek</i>	<i>Ailedeki Sorumluluklar</i>	<i>Beklenti</i>	<i>Kadınların Eğitimi ve Çalışması</i>
Yiğit	Pozitif	Kalıp Yargısal	Kalıp Yargısal	Kalıp yargısal	Kalıp Yargısal	Kalıp Yargısal- Kalıp Yargısal Olmayan	Kalıp Yargısal Olmayan	Kalıp Yargısal- Kalıp Yargısal Olmayan	Kalıp Yargısal Olmayan		
Anne	Pozitif	Kalıp Yargısal	Kalıp Yargısal		Kalıp Yargısal	Kalıp Yargısal		Kalıp Yargısal- Kalıp Yargısal Olmayan	Kalıp Yargısal- Kalıp Yargısal Olmayan	Sınırlı kalıp yargısal	Kalıp Yargısal Olmayan

Yiğit ve annesinden elde edilen verilerden yola çıkarak oluşturulan tabloda görüldüğü üzere kadın –erkek cinsiyet özellikleri, oyun ve meslek konularında Yiğit ve annesinin benzer görüşleri olduğu söylenebilir. Öte yandan oyuncaklara ilişkin anne kalıp yargısal algılamaya sahipken Yiğit hem kalıp yargısal hem de kalıp yargısal olmayan algılamaya sahiptir. Ailedeki sorumluluklar konusunda ise Yiğit kalıp yargısal olmayan bir algılamaya sahipken anne hem kalıp yargısal hem de kalıp yargısal olmayan görüşler belirtmiştir.

4.1.8.Nazlı

4.1.8.1.Nazlı'nın Aile Yapısı

Nazlı Mayıs 2008 doğumlu bir kız çocuğudur ve Nazlı'nın kendisinden bir yaş küçük bir erkek kardeşi vardır. Nazlı'nın anne ve babası 30 yaşındadır. Ev hanımı olan annesi ilkokul mezunu iken motorlu kurye olarak çalışan ve aylık geliri 1000 lira olan babası ise ortaokul mezunudur. Nazlı, annesi, babası, erkek kardeşi, dedesi, babaannesi, halası ve amcası ile birlikte yaşamaktadır. Anne televizyon programı olarak dizi izlemeyi tercih etmektedir. Anne Nazlı ile birlikte kitap okuduklarını ve oyun oynadıklarını belirtmiştir. Babanın çocuklar ile pek vakit geçiremediğini çünkü 12 saat çalıştığını belirtmiştir. Nazlı'nın evde pek kimseyi dinlemediği genelde kendi bildiğini yaptığını ancak halası ile iyi anlaşmış olduğunu belirtmiştir. Evde kararlar dedenin onayı ile alınmaktadır.

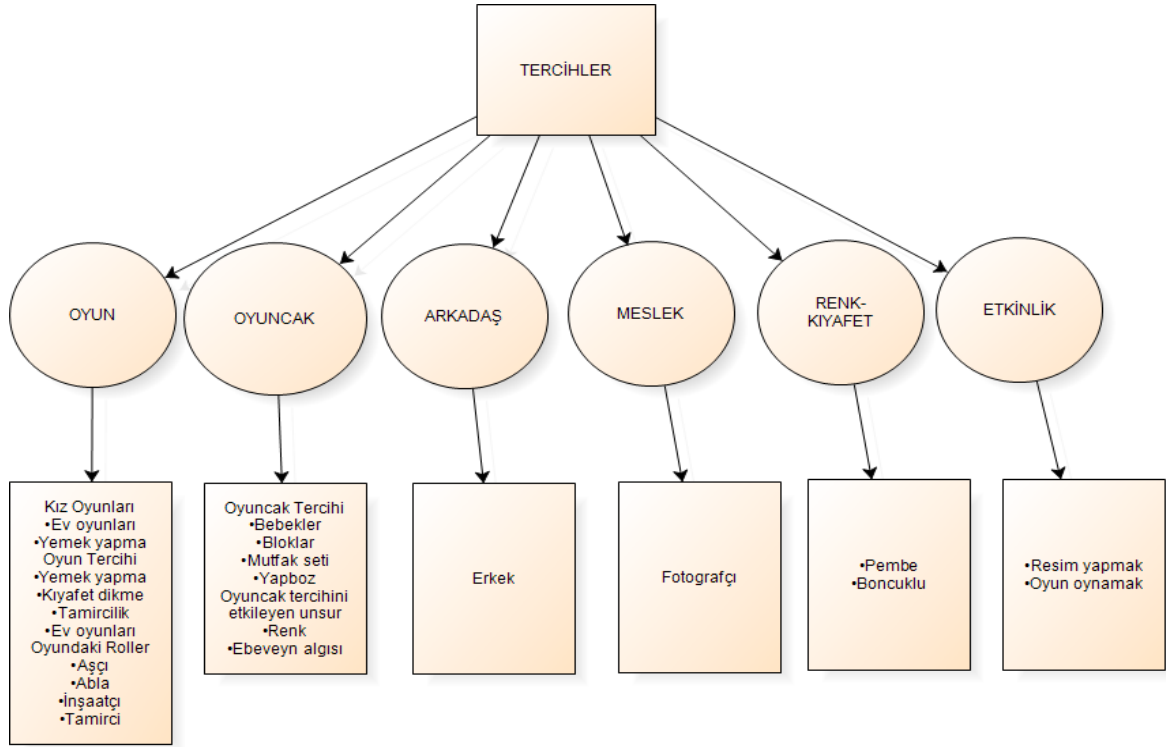
4.1.8.2. Nazlı'nın ve Annesinin Algısı

Bu bölümdeki bulgular Nazlı'nın günlük yaşamdaki tercihleri ile annenin Nazlı'nın tercihleri ile ilgili görüşlerini ve Nazlı ile annesinin kadın ve erkeğe ilişkin algısı ile annenin kız ve erkek çocuktan beklentilerine yönelik görüşlerini içermektedir.

4.1.8.2.1. Nazlı'nın Tercihleri ve Annesinin Görüşleri

Bu alt başlıkta Nazlı'nın günlük yaşamdaki tercihleri ve annenin Nazlı'nın tercihleri ile ilgili görüşleri sunulmuştur.

Nazlı'nın oyun, oyuncak, arkadaş, renk ve kıyafet ile etkinlik tercihlerine ilişkin tema, alt tema ve kodlar Şekil 4.66'da sunulmuştur.

Şekil 4.66. Nazlı'nın Tercihleri

Şekil 4.66'da görüldüğü üzere Nazlı ev ve yemek yapma oyunlarının kız oyunları olduğunu belirtirken kendisinin ise evcilik, yemek yapma, kıyafet dikme ve tamircilik oyunlarını sevdiğini söylemiştir. Ayrıca oyunlarda aşçı, abla, inşaatçı ve tamirci rollerini üstlendiği belirlenmiştir. Nazlı'nın bebekler, yapbozlar, bloklar ve mutfak seti ile oynamayı tercih ettiği, arkadaş olarak Koray ile oynamaktan hoşlandığını, büyüyünce fotoğrafçı olmak istediğini belirtmiştir. Nazlı kıyafetlerinde pembe renkli ve boncuklu kıyafetleri tercih etmiş, resim yapmaktan ve oyun oynamaktan hoşlandığını ifade etmiştir.

Nazlı sevdiği oyunların yemek yapma, kıyafet dikme ve ev oyunları olduğunu "Çünkü kızlar anne olur erkekler de şey olur baba olur." diyerek yanıtlamıştır. Nazlı'nın sınıfta dramatik oyun merkezinde sıklıkla yemek yapma oyunu ve blok merkezinde sıklıkla tamirci ya da inşaatçı gibi oyunlar oynadığı gözlenmiştir. Nazlı bu oyunlarda aşçı, abla, tamirci, inşaatçı gibi roller üstlenmiştir.

Nazlı'nın oyuncak tercihi incelendiğinde, en sevdiği oyuncaklarını "Benim en sevdiğim benim Barbyli bir prensesim var onunla oynamayı seviyorum" diyerek tarif etmiştir. Ayrıca, "Anasınıfındaki Oyuncaklar" isimli etkinlikte mutfak seti, yapboz, müzik aletleri,

“Nazlı bebekleriyle oynadığı zaman o tür oyuncakları benlen oynar kardeşi pek oyuncak sevmeyen hani erkek kardeşimiz şey sevmeyen bebek türünde oyuncaklarla oynamasını sevmeyen araba ve tabanca tam erkeksi oyuncaklarla...”

Anne oğlunun erkek oyuncakları olarak adlandırılan oyuncaklarla oynadığını belirtmesine rağmen, oğlunun bebeklerle oynamasında bir sakınca görmeyeceğini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Yani oynasın oyuncak sonuçta zaten oynuyo oynuyo sıkıldığı zaman atıyo tek bi oyuncakta kalma özelliği yoktur”

Gözlemlerde sınıfta sık sık blok merkezinde tamircilik oynayan, sınıftaki alet setini kullanan Nazlı, oyuncak seçimi ile ilgili yapılan etkinlikte kızların tamir seti ile oynamaları konusunda *“Benim kardeşimin oyuncakları var. Ben onlarla oynuyorum.”* diyerek tamir seti ile oynadığını belirtmiştir. Öte yandan Nazlı tamir seti ile ilgili olarak kendisinin oynadığını ancak annesinin onaylamadığını şu şekilde belirtmiştir:

“Eğer tamir seti pembe olsaydı oynardım. Mesela babam bana tamir seti alsaydı oynardım. Babam bana tamir seti alsa oynasam annem kızar, alıp kardeşime verir. Bana pis olduğunu söyler.”

Nazlı'nın ifade ettiğine göre kızının arabalarla, oğlunun bebeklerle oynamasını olumsuz karşılamayan anne, tamir seti ile ilgili olumsuz düşünmektedir. Bu durum Nazlı annesinin ona kızacağını tahmin ediyor, yani ebeveyn algısını yanlış yorumluyor olabilir ya da anne tamir setini arabadan daha erkeksi bir oyuncak olarak görüyor ve bu nedenle de kızının oynamasını istemiyor olabilir şeklinde yorumlanabilir. Öte yandan Nazlı'nın tamir setinin rengine vurgu yaptığı görülmektedir. Erkek oyuncağı olarak düşünülen bir oyuncağın kız rengi olarak tanımlanan pembe olması durumunda kızlar tarafından da tercih edilebileceği söylenebilir. Renk ve oyuncak ilişkisi konusunda yine kızların motosiklet ile oynamaları konusunda gösterilen motosiklet ile renginden dolayı oynamayacaklarını *“Kızlar bu motosikletle oynamaz. Çünkü kızlar pembe sever”* diyerek görüşlerini dile getirmiştir. Görüleceği üzere oyuncağın renginin çocukların tercihlerini etkilediği söylenebilir.

Arkadaş tercihinin belirlemeye yönelik olarak yapılan görüşmede Nazlı en çok Koray ile oynamayı sevdiğini belirtmiş nedenini ise *“Yakalamacılık oynuyoruz. Her zaman şey yapıyor. Ben onu yakalıyorum böyle sonra da o beni hiç yakalamıyor.”* diyerek açıklamıştır. Gözlemler sırasında ise, Nazlı'nın sıklıkla Fatma ile zaman geçirdiği gözlenmiştir. Bunun nedeni ise Fatma ile Nazlı'nın birlikte dramatik oyun merkezinde yemek yapma, bebek bakımı gibi oyunları oynamayı tercih etmesidir. Arkadaş tercihi ile

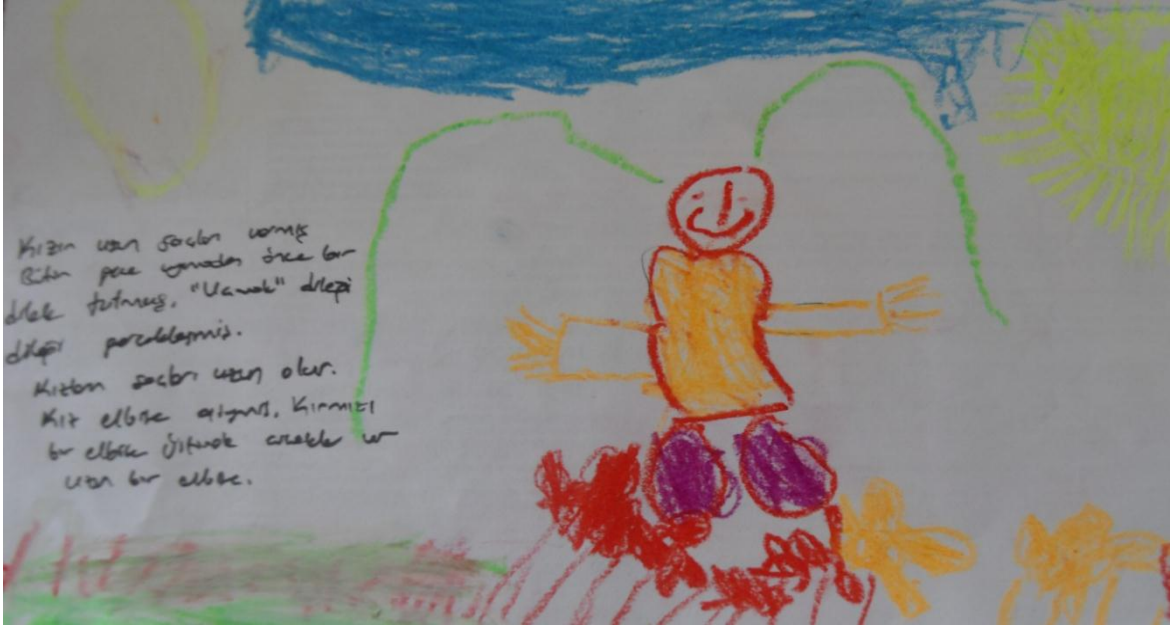
ilgili olarak anne erkek çocuğunun kızlarla oynamasında sakınca görmediğini ancak kız çocuğu için durumun biraz farklı olduğunu, kız çocuğunu sakındığını şu ifadelerle belirtmiştir:

“Ya ona birazcık sakıncalı bakıyorum. Ya ne biliyim sonuçta kız çocuğu yani. Kızlar daha narin oluyo hani döverler bağırlar çağırışlar orasına burasına vururlar korkusuyla yani o yüzden istemiyorum bide bizim çevremizdeki oğlan çocukları daha şey nasıl desem şımarık.”

Görüldüğü üzere arkadaş tercihinde Nazlı'nın kalıp yargısal olmayan algısına rağmen annesi sınırlı kalıp yargısal algısı olduğunu belirtmiştir.

Meslek tercihi ile ilgili olarak Nazlı büyüdüğünde fotoğrafçı olmak istediğini, çünkü gezip bütün yerleri görmek istediğini belirtmiştir. Ancak mesleklerle ilgili yapılan etkinlikte de doktor ve balerin olmak istediğini ifade etmiştir. Annesi de Nazlı'nın avukat olmasını istediğini *“Aslında ben avukatlığa çok özeniyom. Ya ben bi kaç hani öyle avukat falan gördüm kıyafetleri yakıştırdım”* ifadeleri ile dile getirmiştir. Oğlu içinde kendisinin değil ama oğlunun polis olmak istediğini dile getirmiştir. Eğer kendisinin okuma imkanı olsaydı kendisinin de polis olmak istediğini ifade etmiştir. Görüleceği üzere anne hem kendi meslek tercihinde hem de çocuklarının meslek tercihinde kalıp yargısal olmayan görüşler ifade etmiştir.

Etkinlik tercihi ile ilgili olarak evde resim yaptığını ve oyunlar oynadığını söyleyen Nazlı'nın sınıfta da sıklıkla resim yaptığı gözlenmiştir. Resimlerinde sıklıkla kız karakter çizdiği, resimlerini kelebek, çiçek gibi yan öğelerle tamamladığı ve olukça renkli resimler yaptığı belirlenmiştir. Şekil 4.68'de Nazlı'nın yaptığı bir resim sunulmuştur.

Şekil 4.68. Nazlı'nın Yaptığı Resimlerden Bir Örnek

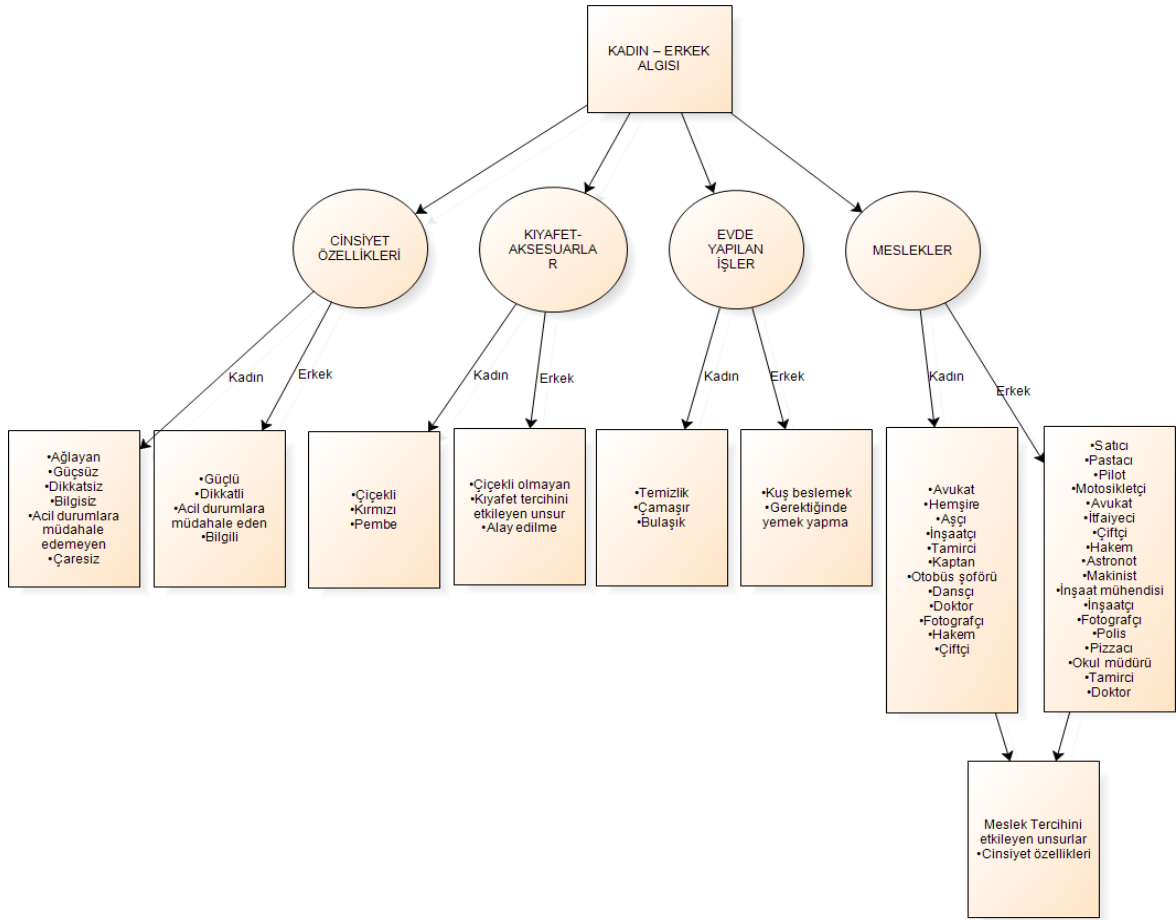
Kızın uzun saçları varmış. Bütün gece uyumadan önce bir dilek tutmuş. "Uçmak dileği" dileği gerçekleşmiş. Kızların saçları uzun olur. Kız elbise giymiş, kırmızı bir elbise. Üstünde çiçekler var. Uzun bir elbise.

Kıyafet tercihi ile ilgili olarak pembe, çiçekli ve boncuklu kıyafetler giymeyi sevdiğini söyleyen Nazlı'nın annesi de kızının kıyafet tercihi ile ilgili olarak "Pembe de takıntımız vardır. Pembeyi çok sever yani öyle incikli boncuklu şeyleri çok sever" yanıtını vermiştir. Ancak öte yandan Nazlı'nın etek giymeyi sevmediğini "Pijama pantolon yani erkek kıyafeti gibi. Etek hiç sevmez, giymez" de belirtmiştir. Yapılan gözlemlerde de Nazlı'nın sıklıkla pembe, boncuklu, tüylü kıyafetler giydiği gözlenmiştir.

4.1.8.2.2. Nazlı'nın ve Annesinin Kadın-Erkek Algısı

Bu alt başlıkta Nazlı'nın ve annesinin kadın ve erkek algısına ilişkin elde edilen bulgular sunulmuştur.

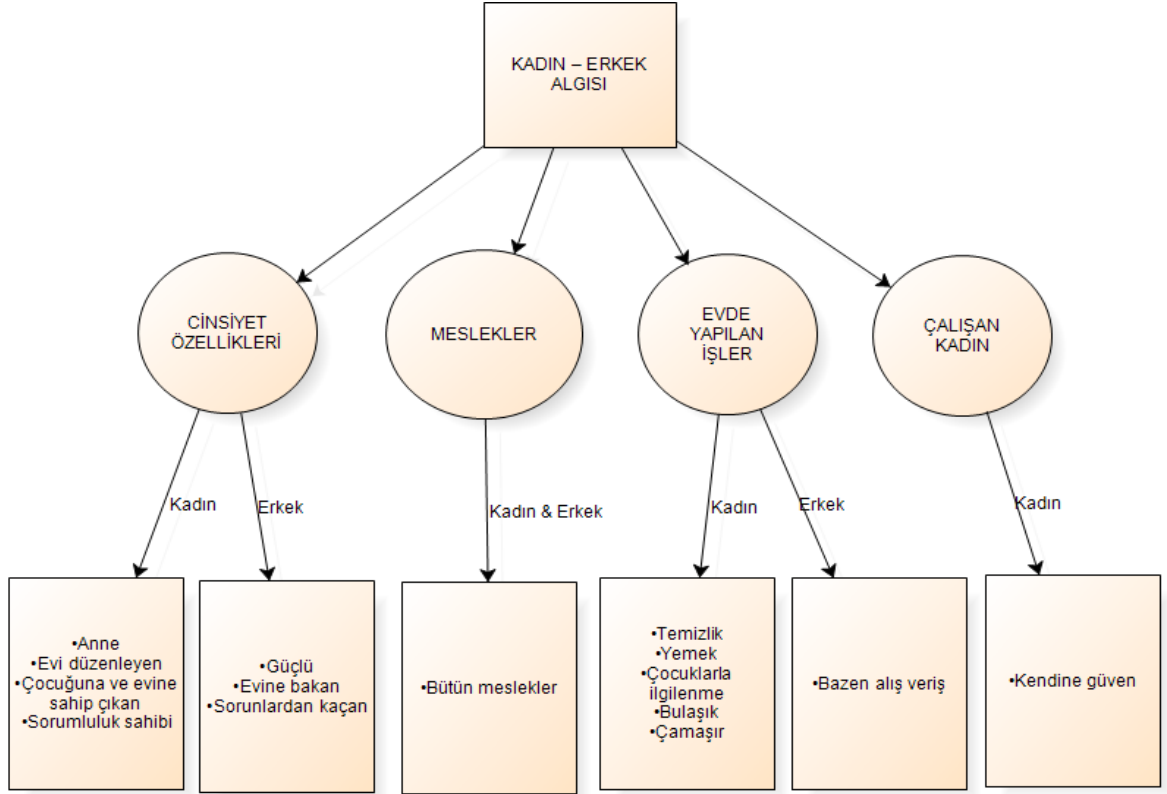
Nazlı'nın kadın ve erkek algısı temasına ilişkin, alt temalar ve kodlar şekil 4.69'da sunulmuştur.

Şekil 4.69. Nazlı'nın Kadın-Erkek Algısı

Şekil 4.69'da görüldüğü üzere Nazlı kadınların ağlayan, güçsüz, dikkatsiz, bilgisiz, acil durumlara müdahale edemeyen ve çaresiz olduklarını erkeklerin ise güçlü, dikkatli, acil durumlara müdahale eden ve bilgili olduklarını belirtmiştir. Kadınların çiçekli, kırmızı ve pembe kıyafetler giyeceğini erkeklerin ise çiçekli olmayan kıyafetler giymeleri gerektiğini çünkü onlarla alay edileceğini söylemiştir. Kadınların evde temizlik, çamaşır ve bulaşık gibi işleri yaptıklarını erkeklerin ise gerektiğinde yemek yapabileceklerini belirtmiştir. Nazlı yalnızca kadınların hemşire, kaptan, otobüs şoförü, dansçı olabileceklerini, hem kadınların hem de erkeklerin avukat, aşçı, inşaatçı, tamirci, doktor, fotografçı, hakem, çiftçi olabileceğini, yalnızca erkeklerin ise satıcı, pastacı, pilot, pizzacı, okul müdürü, polis, inşaat mühendisi, motosikletçi, itfaiyeci, astronot, makinist olabileceklerini belirtmiştir.

Şekil 4.70'de annenin kadın- erkek algısı temasına ilişkin alt tema ve kodlar sunulmuştur.

Şekil 4.70. Nazlı'nın Annesinin Kadın-Erkek Algısı

Şekil 4.70'de görüldüğü üzere anne kadını, evi düzenleyen, çocuğuna ve evine sahip çıkan, sorumluluk sahibi biri olarak tanımlamışken, erkeği güçlü, evine bakan ancak sorunlardan kaçan biri olarak tanımlamıştır. Hem erkeklerin hem de kadınların istedikleri bütün işleri yapabileceklerini belirten anne, kadınların evde temizlik, yemek, çocuklarla ilgilenme, bulaşık ve çamaşır gibi işleri yaptıklarını erkeklerin ise bazen alışverişte yardım ettiklerini belirtmişlerdir. Anne çalışan kadınların kendilerine daha fazla güvendiklerini de ifade etmiştir.

Nazlı bir kız olduğunu çünkü tokalarının olduğunu belirtmiş, kızlar ve erkekler arasındaki farkları ise şu şekilde açıklamıştır:

“Oğlanlar oğlan ayakkabısı giyer. Benim babam var ya aynı onun gibi. Mavi, yeşil ve mor ve siyah olabilir oğlan ayakkabısı. Kızların ayakkabısı pembe, yeşil, çilek rengi bide turuncu olur.”

Nazlı, kız olmanın daha iyi olduğunu, çünkü “Çok harika ve kıyafetler de çok harika tokalar da” diyerek açıklamış ve erkek olmak istemediğini, çünkü erkek kardeşinin çok şımarık olduğunu kendisinin ise uslu olmayı sevdiğini belirtmiştir.

Anne ise hem kadın olmanın hem de erkek olmanın iyi olduğunu her ikisinin de farklı durumlarda avantajlı olduğunu ancak kadınların yüklerinin daha fazla olduğu şu şekilde belirtmiştir:

“Yani erkek çalışıyo çocuklarla pek fazla zaman harcayamıyo geçiremiyo çocuklar en fazla anneye düşkün oluyo bu konuda bence anneler daha şanslı. Bütün gün bütün yük annelerin üstünde oluyo evi çevirip çekmek ne biliyim eşiyile arasında ki bağ çocuklarıyla arasında ki bağ bence hepsi kadının şeyi. Yani aynı aslında kadın da çalışabiliyo yeri geliyo erkek de çalışabiliyo pek bi fark yok aslında.”

Ancak anne buna rağmen bazen erkek olmanın daha kolay olduğunu şu ifadelerle dile getirmiştir:

“Yeri geliyo sadece ceketini alıp çıkıyo yani. Bütün sorumluluk kadın da kalıyo erkek sadece bi ceketini var sabahları alıyo gidiyo akşamları eve geliyo o da sadece evin geçimini sağlıyo”

Görüldüğü üzere anne cinsiyetine yönelik pozitif bir algıya sahip olmasının yanında erkeklerin toplumsal olarak daha avantajlı olduğunu da vurgulamaktadır. Öte yandan Nazlı'nın da cinsiyetine yönelik pozitif bir algısı olduğu belirlenmiştir.

Anne kadın olmayı “Anne olmak, en önemlisi benim için o. Yani evini çekip çeviren kişi. Çocuğuna ve evine sahip çıkan biri” olarak tanımlamışken, erkek olmayı “Evine bakan güçlü.” olarak tanımlamıştır. Görüldüğü üzere anne kadın olmayı ev içi işler üzerinden, erkek olmayı ise evin geçimi üzerinden tanımlamış ve kalıp yargısal algıya ilişkin görüşler bildirmiştir. 12 Şubat tarihinde yapılan gözlemde, tıpkı annesi gibi Nazlı'da kadın olmanın zor olduğunu şu şekilde belirtmiştir:

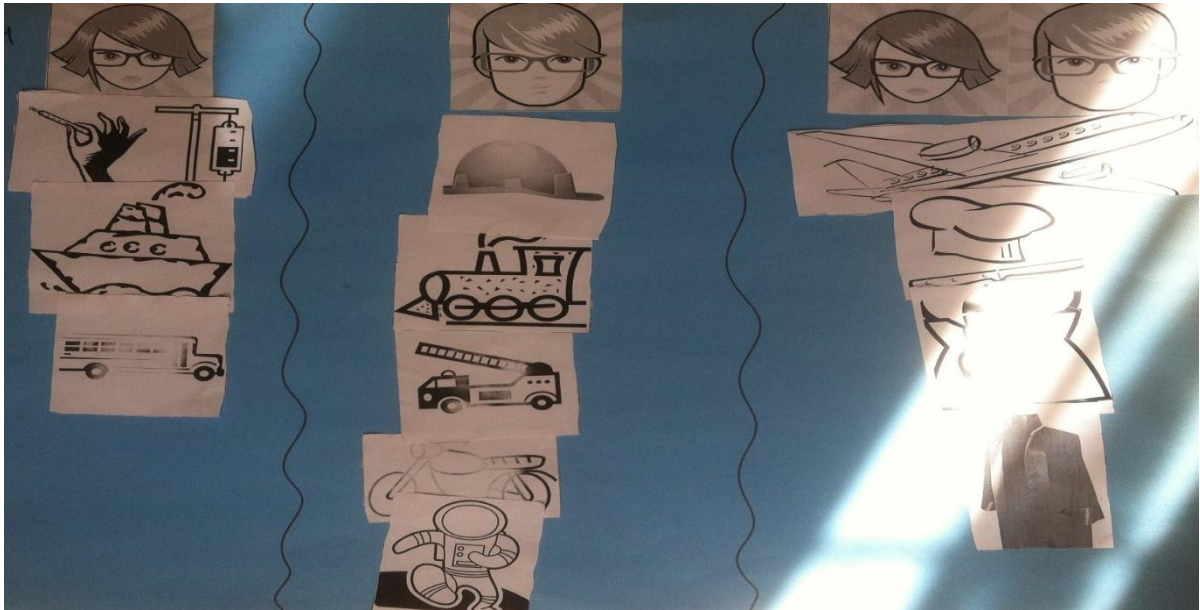
Koray sınıfta sünnet pelerini giyerek dolaşıyordu. Nazlı erkeklerin sünnet olduklarını, kızların ise gelin olduklarını söyledi. Araştırmacının sen büyüünce gelin olacak mısın sorusuna “Hayır, ben büyüünce doktor olacağım” yanıtı vererek, hem gelin hem doktor olamayacağını çünkü evlenmenin çok zor olduğunu ifade etmiştir.

Toplumumuzda kadınlar profesyonel bir meslek sahibi olsalar da ev işleri ile ilgili birincil sorumluluklar erkekten çok kadınlara yüklenmektedir. Dolayısı ile kadınlar erkeklerden daha büyük sorunlara göğüs germek durumunda kalmaktadırlar ve bu da onların yaşamını zorlaştırmaktadır. Nazlı da toplumsal olarak bu gerçekliğin farkında olarak söz konusu yorumu yapmış olabilir.

Kıyafetler ve aksesuarlarda toplumsal cinsiyete ilişkin görüşleri incelendiğinde, Nazlı kadın kıyafetlerinin renkli, uzun, çiçekli, boncuklu olabildiğini ancak erkek

kiyafetlerinin çiçekli olamayacağını şu ifadelerle dile getirmiştir: “Erkekler kızlar gibi çiçekli eldiven giymez. Erkekler çiçekli kıyafet giymez. Çünkü oğlanlar çiçekli şeyler sevmeyiz. Herkes oğlanlarla alay eder.” Görüldüğü üzere kıyafetlere ilişkin olarak toplumsal beklentiye paralel yanıtlar vermiş ve toplumsal beklentinin tersine hareket edileceği zaman alay edilme durumuyla karşı karşıya kalınacağını belirtmiştir.

Mesleklere ilişkin toplumsal cinsiyet algısını belirlemeye yönelik olarak anne, kadın ve erkek meslekleri olarak bir ayırım yapmadığını, isteyen herkesin her işi yapabileceğini “Yo bütün meslekler kadınlara göre. Çünkü çalışıyorlar da. Yani eve para getirebileceğim diyen herkes her bi işi yapabilir.” sözleri ile ifade etmiştir. Nazlı ise görüşmede kadınların yaptığı mesleklere ilişkin kadınların yaptığı ev işlerini saymıştır. Ancak, meslekler ile ilgili yapılan iki ayrı etkinlikte yalnızca kadınların hemşire, kaptan, otobüs şoförü, dansçı olabileceğini, hem kadınların hem de erkeklerin avukat, aşçı, inşaatçı, tamirci, doktor, fotoğrafçı, hakem, çiftçi olabileceğini, yalnızca erkeklerin ise satıcı, pastacı, pilot, pizzacı, okul müdürü, polis, inşaat mühendisi, motosikletçi, itfaiyeci, astronot, makinist olabileceğini belirtmiştir. Nazlı'nın “Meslekleri Eşleyelim” etkinliğine ilişkin görseli Şekil 4.71’de sunulmuştur.

Şekil 4.71. Nazlı'nın Meslekleri Eşleyelim Etkinliği

Nazlı etkinlikte seçtiği meslekleri ve gerekçelerinin şu şekilde ifade etmiştir:

“Hemşire kadın olur. Bir kere doktora gittim orda hemşireler kadındı.”

“Kaptan kadın olur. Erkekler olmasın.”

“Otobüs şoförü kadın olur. Çünkü öyle istedim. Çünkü onları kızların kullanmasını isterim.”

“İnşaat mühendisi erkek olur. Çünkü onlar nasıl okuyacağını bilir. Çizili olan şeyler var ya onu erkekler okur. Çünkü kızlar iyi okumazlar, erkekler iyi okur.”

“Makinist erkek olur. Çünkü kızlar istedikleri gibi kullanamazlar.”

“İtfaiyeci erkek olur. Çünkü kadınlar merdiveni çekemezse, düğmelere yanlış basarlarsa olmaz.”

“Motosikletçi erkek olur. Çünkü kızlar arkaya düşer, erkekler düşmez.”

“Astronot bir erkek olur. Çünkü kızlar yüksekte korkuyorlar erkekler korkmuyorlar.”

“Pilot erkek uçağı kullanabilir, kadınlar da onlara servis yapabilirler. Kadınlar nasıl uçağı kullanabileceklerini bilmezler. Yanlış düğmeye basıp acil durum olabilir. Şimşek çıkınca ne yapacağını bilemezler.”

“Aşçı hem kadın olur hem erkek olur. Çünkü annem evde yemek yapıyor babam da pizzacı.”

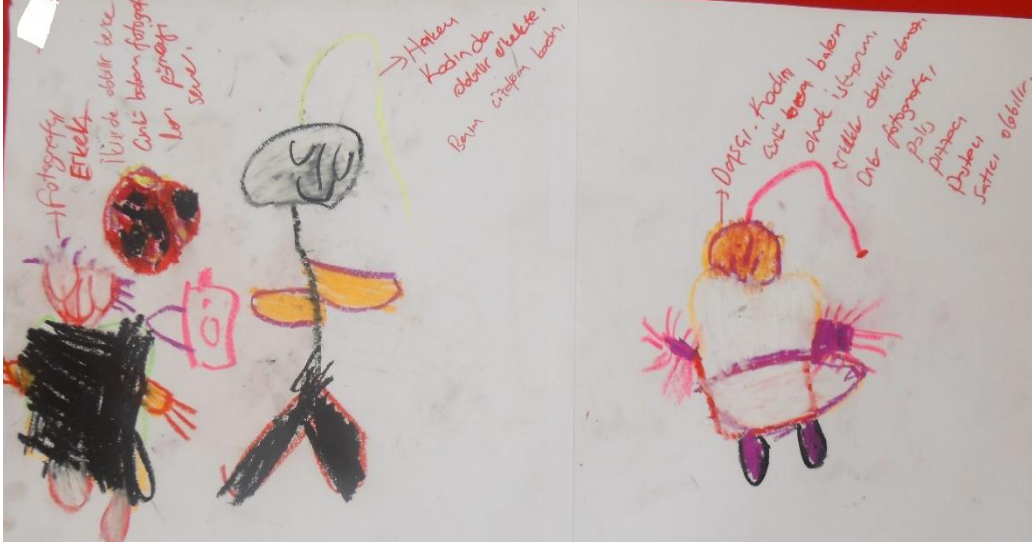
“Doktor hem kadın hem erkek olabilir. Hastanede doktora gitmiştik biri kızdı biri erkek.”

“Avukat hem kadın hem erkek olabilir. Avukatlar her şeyi bilirler.”

Nazlı'nın “Meslekleri Eşleyelim” etkinliğinde verdiği yanıtlar incelendiğinde, aşçı, hemşire ve doktor mesleklerine ilişkin verdiği yanıtların “model olarak görme” durumu ile ilgili olduğu; inşaat mühendisi, makinist, itfaiyeci, motosikletçi ve astronot gibi mesleklerde ise kadına ve erkeğe yüklediği anlamlar ile ilgili olduğu görülmektedir. İnşaat mühendisi, makinist, itfaiyeci, motosikletçi ve astronot mesleklerinde kadınların yetersizliklerine vurgu yaparken erkeklerin aksi yönde olumlu özelliklerine vurgu yapmaktadır.

Mesleklerde toplumsal cinsiyet algısına yönelik olarak yapılan bir başka etkinlik olan Resmini Çiz etkinliğinde ise, fotoğrafçı, hakem ve çiftçinin hem kadın hem erkek olabileceğini, dansçının kadın, okul müdürünün ise erkek olabileceğini belirtmiştir. Resmini Çiz etkinliğinde Nazlı'nın resimleri Şekil 4.72 ve Şekil 4.73'te sunulmuştur.

Şekil 4.72. Nazlı'nın Resmini Çiz Etkinliği-1

"Fotografçı erkek. İki de olur bence. Çünkü babam fotoğrafları görmeyi sever. Hakem kadın da olur erkekte. Benim çizdiğim kadın. Dansçı kadın. Ben balem olmak istiyorum. Erkekler dansçı olamaz. Onlar fotoğrafçı, polis, pastacı, pizzacı, satıcı olabilirler"

Şekil 4.73. Nazlı'nın Resmini Çiz Etkinliği-2

Okul müdürü erkek. Çiftçi kadın. Çünkü çiftçi kadın hiç görmedim. Erkek te kadın da çiftçi olabilir.

Meslekler ile ilgili tüm veriler değerlendirildiğinde Nazlı'nın inşaat mühendisi, makinist, itfaiyeci, motosikletçi, astronot, pilot gibi kendince daha karmaşık ve dikkat gerektiren meslekleri erkeklere uygun gördüğü çünkü kadınların bu yetilere sahip olmadığını düşündüğü görülmektedir. Örneğin kadınların erkekler kadar iyi okuyamayacağı için inşaat mühendisi olamayacağını belirtmiştir. Öte yandan yine kadınların korktukları için astronot, güçsüz oldukları için itfaiyeci, düşme riskleri

olduğu için motosikletçi olamayacaklarını da vurgulamıştır. Ancak kaptan, otobüs şoförü ve çiftçiye ilişkin yorumları incelendiğinde hiç kadın çiftçi görmediği için kadınların da çiftçi olabileceğini, otobüs şoförü olarak kadın görmek istediği için otobüs şoförünün kadın olabileceğini ifade etmiştir. Diğer taraftan bir erkeğin dansçı olamayacağını da belirtmiştir. Bazı meslekleri hem kadınlara hem de erkeklere uygun görmüş olsa da daha karmaşık beceri gerektiren meslekleri erkeklere uygun gördüğü söylenebilir.

Evdeki görev ve sorumlularda toplumsal cinsiyet algısını belirlemeye yönelik olarak sorulan sorularda, kadınların yaptığı işleri “Çamaşır yıkayıp, bulaşık yıkayıp, evleri süpürüp, bahçeyi ve evleri toparlarlar.” şeklinde tanımlamış, babasını kast ederek erkeklerin yaptığı işleri ise “Bizim bir kuşumuz var ona bakkaldan yem alıyor. Sonra da onu besliyor kuşumu” diyerek tanımlamıştır. Şekil 4.74’te aile içi görev dağılımına ilişkin Nazlı’nın yaptığı bir resim sunulmuştur.

Şekil 4.74. Nazlı'nın Ailede Neler Oluyor? Etkinliği-1

“Babam eve gelmişti. Annem evdeydi. Babam içeri geldi, işteydi. Annem sobayı yakmaya çalışıyordu. Sonra dışarı çıktık oyun oynadık. Babam yemek yedi, işe gitti. Yemeği annem yaptı, sofrayı annem ve ben hazırladık hep. Babam karnı doyunca motora binip işe gider.”

Geniş bir ailede yaşayan Nazlı, evdeki diğer bireylerin neler yaptığına ilişkin “Ailede Neler Oluyor?” adlı etkinlikte aşağıdaki resmi çizmiştir. Resim 4.75’te Nazlı’nın geniş ailede sorumluluklara ilişkin resmi yer almaktadır.

Şekil 4.75. Nazlı'nın Ailede Neler Oluyor? Etkinliği-2

"Ben kardeşime oyuncaklarımı veriyorum, film izlettiriyorum. Annem yemek yapıyor, evleri süpürüyor. Babaannem ve annem camları siliyor. Dedem ve halam pazarda perde satıyor. Babam sadece işte çalışıyor."

Evdeki görev ve sorumluluklar ile ilgili olarak anne kadınların evde yaptığı işlerin "Yemek, ev temizliği, çocuklar eşim derleyip toplama" işleri olduğunu erkeklerin ise hiçbir şey yapmadığını

"Hiç bişey. Yani ben kendimden örnek vericek olursam çok zora kalmadıktan sonra hiç bi işe elini sürmez. Ama bazen alışverişe onu yollarım"

diyerek dile getirmiştir. Hem annenin söyleminden hem de Nazlı'nın söylem ve çiziminden anlaşıldığı üzere evde roller geleneksel bir biçimde paylaşılmış, anne ev işlerinden, baba ise evin geçiminden sorumludur. Öte yandan Nazlı geniş ailede yaşadığı için ailedeki dağılımına babaanne, dede ve halasına da yer vermiş ve resminde bunu ifade etmiştir. Nazlı babasının sadece işte çalıştığını, evde hiçbir iş yapmadığı belirtmesine rağmen gerekli olduğunda yemek yapabileceğini 'Kim Ne Yapar?' adlı etkinlikte şu şekilde ifade etmiştir:

Şekil 4.76. Nazlı'nın Kim Ne Yapar Etkinliği

"Babası ona yemek yapmış, patates yemeği yapmış. Babasının yaptığı yemeği beğenmişler."

Görüldüğü üzere evde babasının bir şey yapmadığını belirtmesine rağmen, Nazlı, gerektiği durumlarda babasının kendilerine yemek yapabileceğini ifade etmiştir.

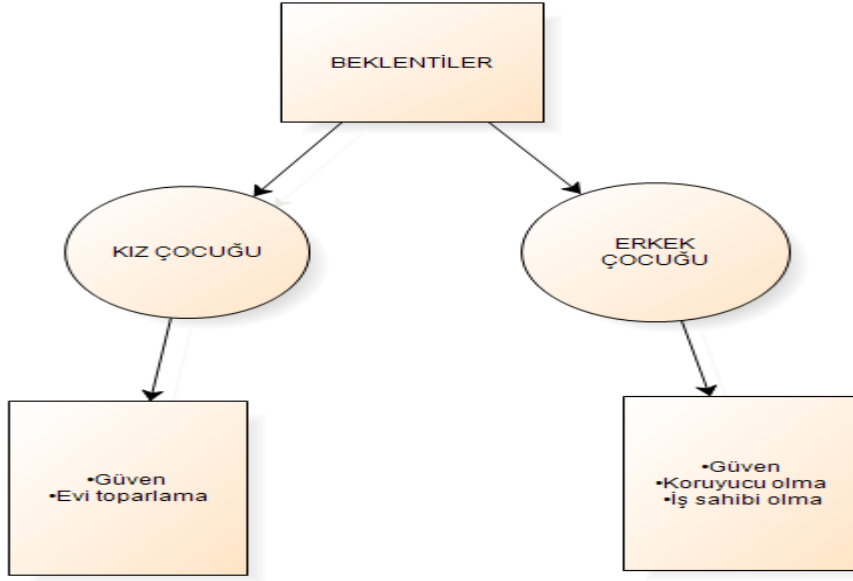
Annenin toplumsal cinsiyet algısını belirlemeye yönelik olarak kadınların öğrenim görmesi ve çalışması konusunda görüşleri incelendiğinde, anne kadınların öğrenim görmesi ve çalışması konusunda olumlu görüşler bildirmiş, çalışan kadının kendine daha fazla güvendiğini ifade etmiştir. Evdeki maddi imkânların kız ve erkek çocuklar için eşit olarak paylaşılması gerektiğini ifade etmiştir. Ailede kararların ortak alındığını ancak bazı durumlarda kayınpederine danışıldığını şu sözler ile ifade etmiştir:

"Ev araba almadığımız takdirde yani o kadar büyük meblağlı borçlara girmediğimiz takdirde kendi kararımızdır başkasına sormayız. Yani aile büyüğü derken yaşı itibarıyla sadece kayınpederime sorarım."

4.1.8.2.3. Beklentiler

Bu alt başlıkta Nazlı'nın annesinin kız ve erkek çocuktan beklentilerine ilişkin görüşleri sunulmuştur.

Şekil 4.77'de annenin kız ve erkek çocuğundan beklentilerine ilişkin oluşturulan alt temalar ve kodlar sunulmuştur.

Şekil 4.77. Nazlı'nın Annesinin Kız Ve Erkek Çocuğundan Beklentileri

Şekil 4.77'de görüldüğü üzere anne kız çocuğundan evi toparlama ve güven duygusuna sahip olma, erkek çocuğundan ise güven duygusu, koruyucu olma, iş sahibi olma gibi beklentiler içerisindedir. Hem kız hem erkek çocukta ortak olarak güven duygusu olması gerektiğini belirtmesine rağmen güven duygusunun, kız çocuğu için ve erkek çocuğu için kastedilen anlamı oldukça farklılaşmaktadır. Kızı için güven duygusunu "*Kendine güveni olmasını isterim en başta. Ve yani hani ilerde kadın yani evi derleyip toplaması için yani.*" sözleriyle ifade etmiş, oğlu için ise güven duygusunun anlamını şu sözlerle tanımlamıştır:

"Hani isterim mesela o da kendine güvensin karşısında ki özellikle hani kadın olarak kardeşini ve beni korusun isterim ya hani kendini iş sahibi olabilecek mevkilere hazırlasın."

Görüldüğü üzere anne kız ve erkek çocuk için geleneksel kadın ve erkek rollerine ilişkin beklentiler içerisindedir.

Tablo 4.8.: Nazlı'nın ve annesinin toplumsal cinsiyet algısı

	<i>Cinsiyet Algısı</i>	<i>Kadın Cinsiyet Özellikleri</i>	<i>Erkek Cinsiyet Özellikleri</i>	<i>Kıyafet</i>	<i>Oyun</i>	<i>Oyuncak</i>	<i>Arkadaş</i>	<i>Meslek</i>	<i>Ailedeki Sorumluluklar</i>	<i>Beklenti</i>	<i>Kadınların Eğitimi ve Çalışması</i>
Nazlı	Pozitif	Kalıp Yargısal	Kalıp Yargısal	Kalıp Yargısal	Kalıp Yargısal Olmayan	Kalıp Yargısal Olmayan	Kalıp Yargısal Olmayan	Kalıp Yargısal-Kalıp Yargısal Olmayan	Kalıp Yargısal-Sınırlı kalıp yargısal		
Anne	Pozitif	Kalıp Yargısal	Kalıp Yargısal		Kalıp yargısal Olmayan	Kalıp Yargısal Olmayan	Sınırlı Kalıp Yargısal	Kalıp Yargısal Olmayan	Kalıp Yargısal	Kalıp yargısal	Kalıp Yargısal Olmayan

Nazlı ve annesinden elde edilen verilere dayanarak oluşturulan tablo 4.8'de görüldüğü üzere, Nazlı ve annesi kadın ve erkek cinsiyet özellikleri konusunda kalıp yargısal bir algılamaya sahipken; oyun ve oyuncak konularında kalıp yargısal olmayan algılamaya sahiplerdir. Meslek konusunda Nazlı hem kalıp yargısal hem de kalıp yargısal olmayan algılamaya sahipken anne, kalıp yargısal olmayan algılamaya sahiptir. Nazlı ailedeki sorumluluklar konusunda kalıp yargısal ve sınırlı kalıp yargısal görüşler belirtmişken anne bu konuda kalıp yargısal olan görüşler belirtmiştir. Öte yandan annenin kız ve erkek çocuğundan beklentilerinin de kalıp yargısal olduğu söylenebilir.

4.2. Bulgular ve Tartışma

Bu bölümde araştırma soruları kapsamında çalışma grubundan elde edilen bulgulara yer verilmiş ve bu bulgular hem kendi içerisinde hem de alan yazın ile tartışılmıştır. Bulgular çocukların toplumsal cinsiyet algılarına ilişkin bulgular, annelerin toplumsal cinsiyet algılarına ilişkin bulgular, çocukların toplumsal cinsiyete yönelik algılarında annelerin toplumsal cinsiyet algılarının rolüne ilişkin bulgular ve çocukların toplumsal cinsiyete yönelik algılarında aile yapısının rolüne ilişkin bulgular alt başlıklarında sunulmuştur.

4.2.1. Çocukların Toplumsal Cinsiyet Algılarına İlişkin Bulgular

Bu bölümde çocukların günlük yaşamdaki tercihleri (oyun, oyuncak, arkadaş, meslek, etkinlik ve kıyafet) ile kadın- erkek algılarına ilişkin bulgular sunulmuş ve alan yazın ile tartışılmıştır.

Çalışmadan elde edilen bulgular incelendiğinde hem kız çocukların hem de erkek çocukların oyun tercihlerinde genellikle dramatik oyunları tercih ettikleri görülmüştür. Söz konusu sınıfta öğretmen çocukları tüm merkezleri kullanmaya yönlendirdiğinden her çocuk her merkezi kullanmaktadır. Ancak öğretmenin yönlendirme yapmadığı zamanlarda genellikle çocukların dramatik oyun merkezinde zaman geçirdiği belirlenmiştir. Çalışmanın bu bulgusu Gürpınar (2006) tarafından yapılan çocukların ilgi köşesi tercihlerini incelediği araştırma sonucu ile örtüşmemektedir. Çalışmada, cinsiyet farklılığının köşelerin tercih edilmesinde etkili olduğu ve bazı köşelere (evcilik ve blok) daha fazla ilgi olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca, Taş ve Yağan Güder (2012)'in yaptıkları çalışmada da öğretmenler, kızların evcilik, erkeklerin ise blok köşesine daha çok yöneldikleri ve kız ve erkeklerin ilgi köşelerini tercihlerinde cinsiyetlerinin etkili olduğu yönünde görüş belirttikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu sınıftaki çocukların herhangi bir yönlendirme yapılmadığında en çok dramatik oyun merkezinde zaman geçirmelerinin nedeninin merkezin düzenlenmesi olduğu söylenebilir. Çünkü merkezde hem kız hem de erkek çocuklara hitap edecek oyuncakların ve kostümlerin olmasının her iki cinsiyetten çocukların da burayı seçmesinde önemli rol oynadığı belirlenmiştir. Dolayısı ile öğretmenin sınıftaki merkezleri her iki

cinsiyete de hitap edecek şekilde düzenlemesi, çocukların aynı merkezi tercih etme ve birbirleri ile oynama olasılıklarını artıracaktır.

Hem kız hem erkek çocukların, dramatik oyun merkezinde zaman geçirmelerine rağmen oyunlarının teması ve oyunda aldıkları roller farklılık göstermektedir. Kız çocukları genellikle evcilik, komşuculuk, yemek yapma oyunları oynarken; erkek çocukları daha çok hazine bulma, itfaiyecilik, arabacılık gibi oyunları oynamayı tercih etmişlerdir. Kız çocuklarının daha sakin ve uzun süreli oyunlar kurdukları; erkek çocuklarının ise daha hareketli ancak daha kısa süreli oyunlar kurdukları, sık sık oyun değiştirdikleri belirlenmiştir. Çalışmanın bu bulgusu alan yazında pek çok çalışma ile örtüşmektedir. Örneğin, Fabes, Martin ve Hanish tarafından 2003 yılında yapılan bir çalışmaya göre kızlar daha sakin ve uzun süreli oyunlar kurarken; erkekler daha kısa ve sert, gürültülü oyunlar oynamayı tercih ettikleri belirlenmiştir. Öte yandan söz konusu bulgu Aksoy (1990) ve Çiftçi (2011)'nin çalışması ile paralellik göstermektedir. Aksoy (1990)'un çalışmasına göre kız çocukları daha çok bebek ve ev eşyalarıyla oynamayı, resim çizme boyama, kesme ve okuma etkinliklerinde bulunmayı tercih ederken, erkek çocukları daha çok oyuncak araba ve kamyonlarla, top oyunları ile oynamayı, büyük motor gelişim etkinliklerinde bulunmayı tercih etmektedir. Çiftçi (2011) ise çalışmasında resim yapma, evcilik oynama, bebek ile oynama, sohbet etme, oyuncak makyaj malzemelerini kullanma gibi etkinlikleri kız çocuklarının daha fazla tercih ettiğini ve bu etkinliklerde oldukça uzun zaman geçirdiklerini; erkek çocuklarının ise boğuşma, hırsız polis oynama, direksiyon kullanma, trafik işaretleri ile oynama, yap-bozlarla, bloklarla ve tamir aletleri ile oynama gibi etkinlikleri daha çok tercih ettiklerini saptamıştır.

Çocukların oyunlarının teması ve süresinin değişmesinin “biyolojik faktörlerle” ilgisi olduğu düşünülmektedir. Cinsiyet hormonlarının insanlardaki oyun, oyuncak ve arkadaş tercihlerini etkilediğine dair çalışmalar bulunmaktadır (Sato ve ark.,2004; Cohen-Bendahan, van de Beek ve Berenbaum, 2005; Paterski ve ark., 2005; Akt: Berk, 2013). Oyunların içeriği ve süresinin cinsiyetlere göre değişmesinde biyolojik faktörlerin önemli olduğu öte yandan çocukların oyun ve oyuncak tercihlerinde ise aile yönlendirmesi, akran baskısı gibi çevresel faktörlerin çok önemli roller oynadığı düşünülmektedir.

Çocukların oyunda aldıkları roller değerlendirildiğinde kız çocuklarının daha çok anne, teyze, yemek dağıtıcısı gibi roller aldıkları erkeklerin ise baba, kurtarma görevlisi, hazine avcısı gibi roller aldıkları belirlenmiştir. Oyunda kız çocukların anne ya da çevrelerindeki başka bir kadını; erkek çocukların baba ya da çevrelerindeki başka bir erkeği model alarak oynadığı, bu durumda çocukların toplumsal cinsiyet algılarını etkilediği bilinmektedir. Çocuk oyunlarda aile bireylerinin rollerini üstlenerek, aile, akraba ve çevre ilişkilerini öğrenir ve bu kişilerin görev, sorumluluk, davranış biçimlerini, kişiliklerini yaşayarak öğrenirler (Orçan, 2008). Çocukların toplumsal cinsiyet rollerine uygun roller almaları “Şema Kuramı” ve “Sembolik Etkileşimcilik” kuramı ile açıklanabilir. Şema kuramına göre bir çocuk erkeğin ve kızın arasındaki farkı anlar anlamaz erkeklerin ve kızların neler yaptığı konusunda bir kural edinmeye başlar ve “bana benzeyen insanların yaptığı şeyler” üzerine şemalar geliştirir (Bee ve Boyd, 2009). Dolayısı ile kız çocuklarının çevrelerinde gördükleri “kadın”lara özgü roller aldıkları; erkek çocuklarının ise çevrelerinde gördükleri “erkekler”e özgü roller aldıkları görülmektedir. Ancak Ali’nin, “ütü yapan baba” rolünü almış olması dikkat çekicidir. Oyunda ütü yapan bir babayı canlandıran ve babasıyla yaşamayan bir çocuk olan Ali’nin bu algısının oluşumunda diğer çevresel faktörlerin etkisi olabileceği gibi anneannesini de model alabileceği söylenebilir. Sembolik etkileşimcilik kuramında da belirtildiği üzere, “çocuk oyunu aşamasında”, çocuk kendisi için önemli olan bir kişinin rolünü üstlenir. Hem annesi hem de babası ile yaşamayan ve anneannesini otorite olarak kabul eden Ali’nin oyunda anneannesinin model almış olabileceği söylenebilir.

Çocukların oynadıkları oyuncaklar değerlendirildiğinde ise kız çocuklarının genellikle mutfak seti, bebek gibi oyuncaklarla; erkek çocuklarının ise arabalar ve bloklarla oynadıkları görülmüştür. Ancak, sık sık oyuncak arabalarla oynadığı gözlenen ve annesi tarafından oyuncak arabalarla oynadığı belirtilen Seda, kızların oyuncak arabalarla oynamaması gerektiğini çünkü bunların erkek oyuncakları olduğunu belirtmiştir. Öte yandan kendisi sınıfta bloklarla ve tamir aletleri ile oynayan Fatma, tercihlerle ilgili etkinlikte kızların tamir seti ile oynamaması gerektiğini ifade etmiştir. Benzer şekilde Kadir, mutfak seti ile oynamak istediğini söylemiş ama erkeklerin bu oyuncaklarla oynamaması gerektiğini de belirtmiştir. Görüldüğü gibi hem belirtilen durum ve gözlenen durum

arasında hem de çocukların kendi ifadeleri arasında farklılıklar görülmektedir. Bu farklılığın çocukların istekleri ile toplumun ya da ebeveynin istekleri arasındaki farklılıktan kaynaklandığı düşünülmektedir. Ebeveynin onaylaması bazı çocukların tercih ve davranışlarına değil ancak söylemlerine yansımıştır. Çocukların toplumsal beklentinin ne olduğunun farkında oldukları görülmektedir. Çalışmanın bu bulgusu Gökkaya'nın (1994) gerçekleştirdiği araştırma sonucu ile örtüşmektedir. Gökkaya, çocukların cinsiyete uygun oyuncak tercihlerinde anne babaların cinsiyet rolü algıları dışında, toplumun cinsiyet rollerine ilişkin beklentilerinin de etkili olduğu tespit edilmiştir. Ancak bazen de çocukların ebeveynin onayladığı biçimde tercihte buldukları da belirlenmiştir. Örneğin Yiğit, oyun ve oyuncak tercihlerinde sürekli olarak ebeveynlerinin tercihlerine paralel bir şekilde tercihte bulunmuştur. Çalışmanın bu bulgusu Freeman'ın (2007) çocukların ebeveynlerinin onaylayacağı cinsiyet özellikli oyuncaklar ve davranışları tercih ettiklerini belirlediği çalışmasının bulguları ile paraleldir. Çocukların kabul görme ve onaylanma isteği içerisinde olmasından dolayı ebeveyninin ve toplumsal beklentilerin farkında oldukları ve bu yönde yanıtlar verdikleri de söylenebilir.

Çocuklardan Kadir erkeklerin ütü ve çamaşırlık ile oynamamaları gerektiğini; çünkü kızların bunlarla oynayan erkekleri gördüklerinde dalga geçeceklerini belirtmiş ve sınıftaki kızlar da bunu onaylamıştır. Kadir'in bir erkeğin kız oyuncakları ile oynadığında arkadaşlarının onunla alay edeceğini belirtmesi, Fagot (1984)'un çalışmasının bulguları ile örtüşmektedir. Fagot, okul öncesi çocuklarının "cinsiyetler arası etkinliklerle" ilgilenen arkadaşlarını yargıladıklarını ve grubun dışına itmeye çalıştıklarını belirtmiştir. Dolayısı ile grubun dışına çıkmak istemeyen çocuk, istese bile "karşı cinsiyetin oyuncağı" ile oynamama eğilimi göstermektedir. Farklı şekilde Fatma da önce kızların tamir aletleri ile oynamaması gerektiği belirtmiş ancak başka bir zaman kız arkadaşı ile birlikte tamircilik oynamıştır. Elde edilen bu bulgulardan yola çıkarak çocukların oyun ve oyuncak tercihlerinde akran bakış açısının belirleyici olduğu bulunmuştur.

Koray, aile yaşantısının canlandırıldığı bir evcilik oyununda baba rolündeyken bebeğin altını değiştirmemiş ancak oyunda nine rolünde olan öğretmenin yönlendirmesi ile bu davranışını tekrarlamamış ve bebeğin altını değiştirerek karnını doyurmuştur. Çocukların oyunlarına öğretmenin katılmasının önemli olduğu ve yönlendirmelerinin çocukların bakış açılarını etkileyeceği belirlenmiştir.

Öğretmen çocukların oyunlarına dâhil olmasaydı ya da öğretmen de babanın bebeğın altını değiştirmemesi gerektiğini düşünseydi, Koray yine kalıp yargısal olarak bebeğın altını değiştirmeyecek ve yemeğini yedirmeyecekti. Dolayısı ile öğretmenın toplumsal cinsiyete ilişkin bakış açısının oldukça önemli olduğu görölmektedir. Bu bulgu Goble, Martin, Hanish ve Fabes tarafından 2012 yılında yapılan çalışmanın bulguları ile benzerdir. Çocukların tek başlarına oynadıklarında cinsiyetlerine özgü oyunlar oynadıkları ancak kız çocukları karşı cinsiyetten arkadaşları ile oynadıklarında; erkek çocukları ise öğretmenleri ile oynadıklarında bu durumun değiştiği gözlenmiştir. Dolayısı ile çocukların akran ve öğretmen ile olan sosyal etkileşimi, kendi başlarına oynadıklarından daha farklı ve çeşitlilikte oyunlar oynamalarını sağlamaktadır. Öte yandan Koray'ın öğretmenın yönlendirmesi ile farklı bir davranış sergilemesi ve bir sonraki durumda kendiliğinden bebeğın altını değiştirmesi bu konuda yönlendirmelere açık olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde Brooker ve Ha (2005) tarafından geręekleřtirilen çalışmada çocukların ailelerinde geleneksel davranışlar verilmeye çalışılsa bile okul programı ya da araştırmacılar tarafından yapılacak alternatif çalışmalar yoluyla inanışlarını yeniden yapılandırmaya oldukça açık oldukları belirlenmiştir. Ayrıca, Trepanier-Street ve Romatowski'nin 1999 yılında yaptıkları çalışmanın sonucunda, genel olarak halen kalıp yargısal olan mesleki rollere ilişkin tutumların oldukça esnek olduğu, dikkatlice seçilmiş kitaplar ve kitap ile yapılan etkinliklerin cinsiyet tutumlarına olumlu yönde etki ettiği belirlenmiştir. Öte yandan Rainey ve Rust (1999) tarafından yapılan çalışmada da çocuklara bir eğitim programı uygulanmış ve eğitim programından sonra çocukların androjen yanıtlarının arttığı, kontrol ve deney grubunda bu yanıtların şaşırtıcı biçimde farklılaştığı belirlenmiştir. Göröldüğü üzere çocuklar doğru planlanmış bir eğitim programı ve öğretmen yönlendirmesi ile oldukça farklı bakış açıları kazanmaktadırlar.

Çocukların arkadaş tercihleri incelendiğinde sadece Seda ve Fatma'nın hemcinslerini tercih ettikleri diğer çocukların arkadaş tercihinde cinsiyetçi davranmadıkları belirlenmiştir. Seda'nın arkadaş tercihinde hemcinslerini tercih etmesinde "anne etkisinden" söz edilebilir. Seda'nın annesi, çocuklarının hemcinsleri ile oynaması gerektiğine inandığını belirtmiştir. Dolayısı ile annenin bu bakış ağıcı Seda'yı etkilemiş olabilir. Fatma'nın hemcinslerini tercih etmesinde ise oynamaktan hoşlandığı oyunları rolünden söz edilebilir. Çünkü Fatma, arkadaş

tercihinde hemcinslerini tercih etme nedeni olarak “çünkü onlar, biri teyze oluyor, biri abla oluyor” diyerek oyunda aldıkları rollere atıfta bulunmuştur. Diğer çocukların karşı cinsteki arkadaşlarını tercih etme bulgusu ise Jacklin ve Maccoby (1998) ile Taş ve Yağan Güder (2012) çalışmaları ile örtüşmemektedir. Her iki çalışmada da çocukların oyun tercihlerinde hem cinslerini tercih ettikleri belirlenmiştir. Öte yandan arkadaş tercihinde kızların erkeklere göre daha kalıp yargısal oldukları belirlenmiştir.

Etkinliklere ilişkin tercihler incelendiğinde tüm çocukların resim yapmaktan, boyamaktan hoşlandığı belirlenmiştir. Ancak kızların daha çok kız masal, çizgi film kahramanlarını, erkeklerin ise daha çok araba ve hayvan figürleri çizdiği ve boyadığı belirlenmiştir. Ayrıca kız çocuklarının erkeklere oranla daha fazla renk kullandığı, resimlerde çiçek, kelebek vs. gibi ayrıntılara yer verdikleri görülmüştür.

Kıyafet tercihleri incelendiğinde tüm çocukların genelde kıyafetlerinde her rengi sevdiği ancak özellikle Fatma ve Nazlı'nın çok fazla pembe ve çilek rengi tercih ettikleri tespit edilmiştir. Kıyafetlerde kız çocuk kıyafetlerinin çiçekli, erkeklerin ise arabalı olabileceği ifade edilmiştir. Çocukların kıyafet tercihlerinde toplumsal cinsiyetlerine uygun tercih yaptıkları söylenebilir.

Çocukların hepsi kendi cinsiyetlerini doğru olarak etiketlemişlerdir. Çocukların kendi cinsiyetlerini doğru şekilde etiketlemeleri beklenen bir sonuçtur. Çünkü kendi cinsiyetini doğru bir şekilde etiketleme oldukça erken yaşlarda ortaya çıkan gelişimsel bir durumdur. Örneğin 2 yaşındaki bir çocuğa kendi cinsiyetindeki ve karşı cinsiyetindeki bir fotoğraf gösterilip “hangisi sensin?” diye sorulduğunda çocuk doğru yanıtı verecektir (Thompson, 1975; Akt: Bee ve Boyd, 2009). Dolayısı ile 2008 ve 2009 doğumlu çocuklardan oluşan çalışma grubundaki çocukların kendi cinsiyetlerini doğru olarak belirtmeleri olağandır.

Çocuklar kız-erkek olduklarını saç uzunluğu, kıyafet farklılıklarıyla belirtmiş yalnızca Kadir sesinin erkek sesi olduğunu ifade etmiştir. Çocuklar saç uzunluğunu bir ölçüt olarak belirtmiş olsalar bile pek çoğu kızların saçlarının kısa erkeklerinkinin de uzun olabileceğini de ifade etmiştir. Yani ölçüt olarak belirttikleri özelliklerin aslında değişken özellikler olduğunun farkındadırlar. Gelişimsel olarak da 4-5 yaşlarındaki bir çocuk kişilerin saçlarının uzun ya da kısa olmasının ya da kıyafetlerinin etek ya da pantolon olmasının onların cinsiyetlerini

değiştirmeyeceğini bilir. Yani 4-5 yaşlarındaki çocuklar cinsiyet değişmezliği kavramını edinmişlerdir (Bee ve Boyd, 2009). Çalışma grubundaki çocukların da cinsiyet değişmezliğini edindikleri ve kendilerini gerçekten kız ya da erkek yapan şeyin genital farklılıklar olduğunu bildikleri gözlenmiştir. Örneğin Koray'ın erkeklerin sünnet olduklarını kızların ise sünnet olamayacakları çünkü "pipilerinin" olmadığını belirtmesi, Nazlı'nın ise kızların sünnet olmadıklarını gelin olduklarını belirtmesi çocukların cinsiyetler arasındaki asıl farkın kaynağını bildiklerini göstermektedir. Çocukların kız ya da erkek olmanın genital farklılıklardan kaynaklandığını bilmelerine rağmen bu farklılıkları değil de değişken farklılıkları belirtmeleri önemlidir. Çocukların bu yanıtlarının toplumsal bir algı ve öğretiden kaynaklandığı söylenebilir. Toplumumuzda genellikle kızların saçlarının uzun, erkeklerin saçlarının kısa olması gerektiği; kızların etek, erkeklerin ise pantolon giymesi gerektiği gibi görüşler çocukların bu yönde yanıt vermesini etkilemiş olabilir. Ayrıca, toplumumuzda ailelerin çocukları ile ilgili genital farklılıkları konuşmaya çekinmesi ya da kendileri konuşsa bile çocuğun konuşmasının ayıp olarak nitelendirilmesi de çocukların yanıtlarını etkilemiş olabilir.

Çocukların cinsiyetlerine yönelik olarak pozitif algıları olduğu, kız ya da erkek olmaktan memnun oldukları belirlenmiştir. Çalışmanın bu bulgusuna paralel olarak Massaro (2012)'nin çalışmasında da çocukların kendilerine yönelik pozitif algıları olduğu ve kendilerini kız olarak tanımlamaktan hoşnut oldukları belirlenmiştir. Çocukların cinsiyetlerinden memnun olmalarının nedeni ailelerinde ayrımcı tutum ve davranışlara maruz kalmamaları ile açıklanabilir.

Kadın ve erkek kıyafetleri konusunda görüşler incelendiğinde, çocukların genel olarak kalıp yargısal görüşler ifade ettikleri görülmüştür. Örneğin kadınların renkli, süslü, çiçekli, boncuklu kıyafetler; erkeklerin ise koyu renkli, çiçekli olmayan kıyafetler tercih etmeleri gerektiğini belirtmişlerdir. Yalnızca Ali, erkeklerin de çiçekli kıyafetler giyebileceğini söylemiş ama evde giymelerinin daha uygun olabileceğini ifade etmiştir. Öte yandan çocukların tümü erkeklerin çiçekli kıyafetler giymeleri durumunda kendileri ile alay edileceğini belirtmişlerdir. Görüldüğü üzere çocuklar toplumun beklentilerinin farkında ve toplumun beklentilerine paralel yanıtlar vermişlerdir.

Çocukların kadın ve erkek kişilik özelliklerine ilişkin görüşleri incelendiğinde genel olarak olumlu özelliklerin erkeklere; eksik, yetersiz ve olumsuz özelliklerin

kadınlara atfedildiği belirlenmiştir. Çiftçi (2008) araştırmasında kız ve erkek çocukların kadınlık ve erkeklik rollerini algılayış biçimlerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar saptarken, her iki cinsiyetin de geleneksel bir bakış açısına sahip olduğunu belirlemiştir.

Çocukların bir mesleği kadının yapıp yapamayacağına karar verirken kadınlara ve erkeklere ilişkin algılarının önemli olduğu belirlenmiştir. Örneğin kadının çocuk büyütme zorunda olması, ev işlerinden sorumlu olması ve hem kadına hem de erkeğe ait kalıp yargılar örneğin kadının korkması, erkeğin güçlü olması gibi düşünceler belirleyici olmuştur. Öte yandan bazı çocukların mesleklere ilişkin algılarında izledikleri çizgi filmlerin önemli yeri olduğu tespit edilmiştir. Örneğin, Nazlı ve Ali kadınların inşaatçı olabileceklerini çünkü izledikleri bir çizgi filmde kadın bir inşaatçı olduğunu belirtmişlerdir. Diğer yandan Fatma, kadınların tamirci olamayacağını hiç kadın tamirci görmemesi ile ilişkilendirmiş, kadınların otobüs şoförü olabileceklerini belirtirken de kadın bir otobüs şoförü gördüğünden bahsetmiştir. Kadir hem kadınların hem de erkeklerin hemşire olabileceklerini çünkü her ikisini de gördüğünü belirtmiş; Ali hem kadınların hem de erkeklerin doktor olabileceklerini gördüğü doktorların hem kadın hem erkek olması ile ilişkilendirmiştir. Görüldüğü üzere çocukların model alma yoluyla öğrendikleri bu dönemde, çocuklara uygun modellerin sunulması oldukça önemlidir. Çünkü çocuklar neyi deneyimlemişlerse o doğrultuda yanıtlar vermişlerdir.

Çocukların mesleklere ilişkin görüşleri irdelendiğinde, erkekler için sayısal olarak daha fazla meslek ifade ettikleri görülmüştür. Bazı çocuklar hem kadınlara hem de erkeklere uygun gördükleri meslekleri açıklarken aslında kadınların o mesleği yapamayacağını, ancak erkeklere yardım edebileceklerini belirtmişlerdir. Çocukların meslek tercihlerinde genellikle bir cinsiyetin diğerine üstünlüğüne vurgu yaptıkları da önemli bir bulgudur. Öte yandan çocukların kadınlara en uygun gördükleri mesleğin aşçı, erkeklere en uygun gördükleri mesleğin ise itfaiyeci olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, erkek meslekleri olarak çok fazla tercih edilen okul müdürünün bir kadın olabileceğini Yiğit, çiftçinin kadın olabileceğini ise Nazlı ifade etmiştir.

Çocuklar kadınların evde yaptığı işler olarak temizlik, bulaşık, çamaşır, yemek gibi işleri sıralamışken; erkeklerin yaptığı işlerin genellikle televizyon izlemek, bilgisayarda vakit geçirmek olduğunu ifade etmişlerdir. Çocukların ev içi

sorumluluklara ait görüşleri incelendiğinde, Kadir ve Yiğit'in diğer çocuklardan farklı olarak kalıp yargısal olmayan ya da sınırlı kalıp yargısal olan görüşleri ifade ettikleri görülmüştür. Annesi ev dışında çalışan tek çocuk olan Yiğit, ev işlerinin bazılarının annesi ve babası tarafından ortak yapıldığını belirtmiştir. Kadir, rol paylaşımı olarak geleneksel bir aileden gelmesine rağmen, ev işlerine yönelik olarak kalıp yargısal olmayan görüşler bildirmiştir. Hem Yiğit'in hem de Kadir'in ortak yönü babalarının evde az da olsa işlere yardım etmeleridir. Öte yandan Fatma ve Seda kalıp yargısal görüş belirtmiş; Nazlı, Koray, Barış ve Ali hem kalıp yargısal hem de sınırlı kalıp yargısal görüşler ifade etmişlerdir. Fatma ve Seda, babalarının anneleri evde olmasa ve çocuklar aç olsa bile yemek yapmayacağını resmetmişken; Nazlı, Koray, Barış ve Ali böyle bir durumda babalarının yemek yapabileceğini resmetmişlerdir. Ev işleri ile ilgili sorumluluklarda da çocukların aile yaşantılarının önemli olduğu, çocukların yaşam deneyimlerinin onların algılarına etki ettiği görülmektedir.

Ayrıca, kızların erkeklere göre daha fazla kalıp yargısal görüşleri olduğu, yaşı küçük çocukların diğer çocuklardan daha kalıp yargısal görüşler belirttikleri, annenin çalışma durumunun kalıp yargıları etkilemediği belirlenmiştir. Özkan (2009), ve Özen (1992) de çalışmalarında annenin çalışma durumunun kalıp yargıları etkilemediğini belirlemişlerdir. Öte yandan Özdemir (2006) ve Özen (1992) kalıp yargıların yaşla arttığını belirtmişlerdir. Çalışmada kalıp yargıların yaşla azaldığı görülmekle birlikte, yaşı en büyük olan Ali'nin diğer çocuklardan daha az kalıp yargısal görüşleri olduğu belirlenmiştir. Ali'nin diğer çocuklardan daha az kalıp yargısal görüş belirtmesinde Ali'nin yaşının yanı sıra diğer ailevi faktörler de etkili olabilir. Ayrıca toplumsal cinsiyete yönelik algılamaların en katı olduğu yaş aralığının 3-4 yaş olduğu bu dönemde görüşlerde katılığın yükseldiği belirlenmiş (Halim, Ruble, Tamis-LeMonda ve Shrout, 2013) ve 5 yaştan sonra katılığın yaşla birlikte düştüğü sonucuna ulaşılmıştır (Ruble ve diğ., 2007).

Öte yandan çalışmanın kızların erkeklere göre daha fazla kalıp yargısal görüşleri olduğu bulgusunun aksine Çiftçi (2008) kız çocukların erkek çocuklara göre daha çağdaş düşündüklerini belirtmiştir. Çalışmada kız çocuklarının erkek çocuklarına göre daha kalıp yargısal görüşler belirtmelerinde annelerin çocuklarına yönelik olarak beklentilerde kalıp yargısal bir algılamalarının olmasının rolü olabilir. Çünkü annelerin hemen hemen hepsi kız çocuklarından geleneksel cinsiyet rollerine

uygun görev ve sorumluluklar beklemektedirler. Dolayısı ile kız çocukları da bu nedenle erkeklere göre daha kalıp yargısal düşünüyor olabilirler.

4.2.2 Annelerin Toplumsal Cinsiyet Algılarına İlişkin Bulgular

Annelerin kız çocuklarının oyuncak arabalarla oynamasını sınırlı da olsa makul karşıladıkları ancak erkek çocuklarının oyuncak bebekle oynamasını kesinlikle onaylamadıkları belirlenmiştir. Kız çocuklarının arabalarla oynamasının kabul edilebilir olması, erkek çocuklarının ise bebeklerle oynamasının kabul edilememesi toplumda erkeksi değerlerin daha önemli görülmesi ile açıklanabilir. Erkek çocuklarından bu anlamda daha fazla toplumsal beklenti olduğu ve erkek çocuklarının daha fazla baskıya maruz kaldıkları söylenebilir.

Annelerin, çocuklarına göre arkadaş tercihine ilişkin olarak daha gelenekçi bir tutum sergiledikleri belirlenmiş olup bazı anneler çocukların yaşları küçük olduğu için karşı cinsiyetten arkadaşının olmasının sakınca doğurmayacağını belirtmişlerdir.

Seda ve Fatma'nın annesi ile Koray'ın anneannesi cinsiyetlerine yönelik negatif bir algıya sahiplerdir. Nazlı'nın annesi ise erkek olmanın daha avantajlı olduğunu ama yine de erkek olmak istemeyeceğini belirtmiştir. Kadın olmaktan memnun olmayıp erkek olmayı tercih etmelerinin altında içinde yaşadıkları toplumda erkeklerin kadınlardan üstün görülmesi ve kadına yüklenen toplumsal rollerden kaynaklanan bir algı olduğu söylenebilir. Ancak buna rağmen bazı anneler, "anne" olabildikleri için ve erkeklerin ev işlerinden dolayı kendilerine muhtaç olduklarından ötürü kadın olmaktan memnun olduklarını belirtmişlerdir. Bu anneler kadın olmayı anne olmakla eş değer tutmuş ve ev işlerinin sorumluluğunu kadına atfetmişlerdir. Dolayısı ile aslında kadın ve erkek olmayı kalıp yargısal olarak düşündükleri görülmektedir.

Mesleklere ilişkin görüşler incelendiğinde anneler değişen toplumsal yapıdan hareketle hem kadınların hem de erkeklerin pek çok mesleği yapabildiklerini belirtmiş ve çocukları için de meslek tercihinde kalıp yargısal olmayan görüşler ifade etmişlerdir. Bununla birlikte bazı annelerin verdikleri örneklerin kadına ve erkeğe uygun görülen kalıp yargısal meslekler olduğu belirlenmiştir.

Annelerin hepsi kadınların eğitim görmesi konusunda olumlu görüş bildirmişlerdir. Sadece bir anne hariç hepsi erkek çalışıyor olsa bile kadınların da çalışması gerektiğini belirtmiştir. Seda'nın annesi erkeğin maddi durumu iyiye kadının çalışmaması gerektiğini söylemiştir. Öte yandan annelerin hepsi sahip oldukları maddi olanakların hem kız hem de erkek çocuk için eşit paylaşılması gerektiğini belirtmiştir. Genel olarak evdeki maddi kararların eşleri tarafından verildiğini, sosyal ve kültürel kararların ise genellikle kendileri tarafından verildiğini belirtmişlerdir. Yalnızca Yiğit'in annesi tüm kararların ortak verildiğini belirtmiştir.

Anneler kadınları ayrıntıcı, duygusal, çalışkan, sorumluluk sahibi; erkeği ise baskıcı, hazırcı, güçlü, korkusuz, kadına muhtaç olarak tanımlamışlar, kendi cinsiyetine olumlu özellikler erkek cinsiyetine ise olumsuz özellikler yüklemişlerdir. Ayrıca pek çok annenin kadın olmayı "anne" ve "eş" olmakla eş değer tuttuğu, erkek olmayı ise sahiplenen ve evin geçiminden sorumlu addettikleri belirlenmiştir. Yalnızca Kadir'in annesi kadını bireysel özellikler üzerinden tanımlamış, kadın olmayı anne ve eş olmakla eş değer görmemiştir.

Ailede görev ve sorumluluklar incelendiğinde, sadece Yiğit'in annesi eşinin kendisine yardım ettiğini ifade etmiş, diğer anneler eşlerinin gerektiğinde ya da erkek gücü gerektiren işlerde kendilerine yardımcı olduklarını söylemişlerdir. Annelerin görüşlerine göre ev işleri kadın işi, dışarıda yapılan işler ise erkek işidir. Annelerin böyle düşünmesinde öncelikle kendilerinin ev hanımı olmaları dolayısı ile eşleri dışarıda çalışıp para kazandığı için kendilerinin de ev içi sorumlulukları almaları gerektiği görüşü öne çıkmaktadır. Öte yandan bazı anneler, eşlerinin bu konularda beceriksiz olduklarını, eşleri bir iş yaptıklarında kendilerinin tekrardan aynı işi yapmak zorunda kaldıkları bu nedenle de ev işlerini erkekten beklemediklerini ifade etmişlerdir. Aktaş (2011) yaptığı çalışmada kadınların, kendilerine verilen geleneksel rolleri eleştirmelerine rağmen ev içi alandaki sorumlulukların kadınlara ait olması gerektiğini içselleştirdiklerini bulmuştur.

Annelerin kız ve erkek çocuğundan beklentileri incelendiğinde, kız çocuklarına ilişkin daha fazla beklenti içinde oldukları ve kız çocuklarından birincil beklentinin ev işlerine yardım etme olduğu belirlenmiştir. Öte yandan bazı anneler erkek çocuklarının da ev işlerine yardım etmesi gerektiğini düşünmekte ancak genel olarak erkek çocuğunun saygılı, kötü alışkanlıkları olmayan ve ailesini geçindirebilecek yeterlikte olmasını beklemektedir. Görüldüğü üzere anneler her

ne kadar erkek çocuklarının ev işlerine yardım etmesini, kız çocuklarının da okumasını ve meslek sahibi olmasını isteseler de yine ev işlerinin birincil sorumluluğunun kadınlara ait olması gerektiğini düşünmektedirler. Aktaş (2011) çalışmasında da kadınların kendilerine verilen geleneksel rolleri eleştirmelerine rağmen kız çocuklarını da bu öğretilerle yetiştirme yönünde eğilim gösterdiklerini belirlemiştir.

4.2.3. Çocukların Toplumsal Cinsiyete Yönelik Algılarında Annelerin Toplumsal Cinsiyet Algılarının Rolüne İlişkin Bulgular

Fatma'nın, Kadir'in ve Nazlı'nın annesinin erkek çocuklarının oyuncak bebeklerle, kız çocuklarının ise oyuncak arabalarla oynamasını normal karşıladığı belirlenmiştir. Annesi "karşı cinsiyete özgü" oyuncaklarla oynama konusunda olumlu görüşü olan çocuklar da kız çocuklarının oyuncak arabalarla, erkek çocuklarının ise oyuncak bebeklerle oynayabileceğini belirtmişlerdir. Bu nedenle çocukların tercihlerinde annelerin görüşlerinin önemli olduğu söylenebilir.

Arkadaş tercihinde hemcinslerini tercih eden Seda'nın, annesi de kız çocuklarının kızlar ile erkek çocuklarının ise erkekler ile oynaması gerektiğini aksi takdirde bu duruma kızcağınını belirtmiştir. Bu nedenle Seda'nın hemcinslerini tercih etmesinde annesinin görüşünün etkisi olabileceği düşünülmektedir.

Ali'nin anneannesi ve Kadir'in annesi çocuklarının arkadaş tercihlerine yönelik olarak cinsiyetçi olmayan tercihler ifade etmişlerdir. Benzer şekilde Ali ve Kadir de arkadaş tercihinde cinsiyetçi olmayan tercihlerde bulunmuşlardır.

Annesi kadın olmayı diğer annelerden farklı bir şekilde "anne" ve "eş" olmak üzerinde değil; bireysel nitelikler üzerinden değerlendiren Kadir'in daha az kalıp yargısal görüşleri olduğu belirlenmiştir. Dolayısı ile annenin kadına yüklediği anlam ile çocuğun kalıp yargıları arasında bir ilişki olabileceği söylenebilir.

4.2.4.Çocukların Toplumsal Cinsiyete Yönelik Algılarında Aile Yapısının Rolüne İlişkin Bulgular

Ali'nin dramatik oyun merkezinde mutfak eşyaları ile oynadığı gözlenmiştir. Ayrıca Ali görüşme verilerinde mutfak seti, çamaşırlık ve ütü ile erkeklerin oynayabileceğini belirtmiş, erkeklerin oyuncak bebeklerle de oynayabileceklerini söylemiştir. Ali ile benzer şekilde Kadir'de kendisinin kız kardeşinin Zeynep bebeği ile oynadığını, mutfak seti ile de oynamak istediğini belirtmiştir. Ayrıca, Seda'nın ise diğer kızlardan farklı şekilde çok az dramatik oyun oynadığı sıklıkla arabalarla ve bloklarla tek başına oynamayı tercih ettiği belirlenmiştir. Her üç çocuğun aile yaşantısından, gözlem ve görüşmelerden elde edilen bilgiler birleştirilince babanın denetiminin olmadığı ailelerde çocukların oyuncaklara ilişkin cinsiyetçi bir tutuma sahip olmadıkları söylenebilir. Çalışmanın bu bulgusu Dilek (1997)'in çalışmasının sonuçlarıyla örtüşmektedir. Dilek (1997) özellikle de babaların büyük bir kısmının çocuklarını toplumsal cinsiyet kimliği kazanmaları konusunda yönlendirdiklerini gözlemiştir.

Baba denetimi dışında, karşı cinsiyetten kardeşi olma durumunun da önemli olabileceği düşünülmektedir. Çünkü Kadir, kız kardeşinin oyuncak bebeği olduğunu ve onunla oynadığını belirtmiş, Seda, abisinin oyuncak arabaları ile oynadığını ifade etmiştir. Ayrıca, Nazlı erkek kardeşinin kendi oyuncak bebekleri ile oynadığını dile getirmiştir. Çocukların karşı cinsiyetin oyuncakları ile oynamalarında evlerinde her iki cinsiyete özgü oyuncakların da bulunmasının etkili olduğu söylenebilir. Örneğin Koray'ın da annesi ve babası boşanmış ve Koray babası ile görüşmemektedir ve Koray'da da baba denetimi bulunmamaktadır. Buna rağmen Koray oyuncak tercihinde cinsiyetçi tercihler belirtmiştir. Bu tercihlerde Koray'ın bir kız kardeşinin olmaması ya da evde sadece erkeklere özgü oyuncakların bulunmasının önemli olduğu söylenebilir.

Karşı cinsiyetten bir kardeşi olmasa bile karşı cinse özgü oyuncak olan ve bu oyuncak ile oynayan ve herhangi bir tepki ile karşılaşmayan çocuğun, söz konusu oyuncakla ilişkin kalıp yargısal bir algılaması olmadığı da önemli bir bulgudur. Örneğin Fatma, bir erkek kardeşi olmamasına rağmen evde oyuncak arabaları olan bir kız çocuğudur ve annesiyle birlikte bu oyuncak arabalarla oynamaktadır. Annenin kızı ile birlikte oyuncak arabalarla oynaması yani erkek oyuncakları ile kızının oynamasına meşruiyet kazandırması çocuğunda bu oyuncakla ilişkin algısının olumlu olmasını sağlamıştır. Yani ebeveyn yönlendirmesi çocuğun algılarını etkilemiştir.

Benzer şekilde arabalarla oynayan Fatma'nın tamir setini erkek oyuncuğu olarak nitelemesi ve oynamaması ve babasının kızacağını belirtmesi de ebeveyn yönlendirmesinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Çocukların bir kısmı karşı cinsiyet oyuncakları ile oynarlarsa annelerinin değil ancak babalarının onlara kızabileceklerini söylemişlerdir. Bunun nedeni babanın cinsiyete özgü yönlendirmeleri anneye göre daha sık yapması olabilir. Çalışmanın bu bulgusu Dilek (1997)'in araştırmasındaki babaların- büyük bir kısmının, çocuklarını toplumsal cinsiyet kimliği kazanmaları konusunda yönlendirdikleri ile ilgili sonuçla örtüşmektedir. Ayrıca, Raag ve Rackliff (1998)'in çalışmalarında da erkek çocuklarının büyük çoğunluğunun karşı cinsiyete özgü oyuncaklar ile oynamanın babaları tarafından kötü olarak düşünülebileceğini belirtmiş olmaları da söz konusu bulguyu desteklemektedir. Babaların erkek çocuklarının cinsiyet rollerine uyması konusunda daha ısrarcı bir tutum sergileyerek, onların başarılı olmaları konusunda kızlarına uyguladıklarından daha fazla baskı uyguladıkları, erkek çocuklarının "cinsiyetler arası davranışlarına" karşı daha tahammülsüz oldukları belirlenmiştir (Sandnabba ve Ahleberg, 1999; Wood, Desmarais ve Gugula, 2002). Annelerle babalar kıyaslandığında, özellikle babaların erkek çocuklarının kız çocuklarıyla özdeşleştirilen oyuncaklarla oynamalarını tercih etmedikleri belirtilmiştir (Fagot ve Hagan, 1991).

Çalışmada çocukların pek çoğu babalarının kızacağını ifade etse de annelerle yapılan görüşmelerde annelerin de erkek çocuklarına yönelik bu baskıyı kızlarına oranla daha fazla uyguladıkları belirlenmiştir. Genel olarak ebeveynler çocuklarının cinsiyetlerine özgü oyuncaklarla oynamalarını tercih etmektedirler. Freeman (2007)'in araştırmasında ebeveynlerin pek çoğu genel cinsiyet kalıp yargılarını reddetmelerine rağmen çocuklar, ebeveynlerinin kalıp yargısal cinsiyet özellikli oyun ve oyuncaklarla oynamalarını onaylayacaklarını belirtmişlerdir. Güney'in (2012) çalışmasında da ebeveynlerin çocukların cinsiyetlerine özgü oyuncaklarla oynamasını tercih ettikleri belirlenmiştir. Öte yandan Yavuzer'in 2006 yılında yaptığı çalışma sonuçlarına göre çocukların oyuncak seçiminde cinsiyet etkeninin önemli bir yer tuttuğu ortaya çıkmıştır. Araştırma bulgularına göre, kız çocukları için en çok seçilen oyuncaklar sırasıyla bebek ve model oyuncaklar, yapı-inşa oyuncaklarıdır. Erkek çocuklar için en çok seçilen oyuncaklar ise sırasıyla tekerlekli oyuncaklar, pilli ve uzaktan kumandalı oyuncaklar, top, oyuncak silahlar, yapı-inşa oyuncaklarıdır. Bu sıralamaları hem anne

babalar hem de oyuncakçılar doğrulamıştır. Ayrıca, Tezel Şahin (2003)'in anne ve babaların çocuk oyununa bakış açısını ve oyuncaklar hakkındaki görüşlerini incelediği araştırmada ebeveynlerin oyuncak alırken çocuklarının cinsiyetine göre karar verdikleri ve çocuklarını yönlendirdikleri ortaya çıkmıştır.

Oyun ve oyuncak tercihinde çocukların ebeveynlerinin tutumlarını nasıl algıladıkları da önemli bir değişkendir. Bu çalışmada çocukların hepsi ebeveynlerinin algısını doğru tanımlamışlardır. Öyle ki, ebeveyninin oynadığı oyuncaktan dolayı kendisine kızacağına belirten çocuğun annesi ile yapılan görüşmede de anne kızacağına söylemiştir. Ters yönde ebeveyninin kendisine kızmayacağını söyleyen çocukların anneleri de kızmayacağını belirterek bu cevabı onaylamıştır. Dolayısı ile Everett'in 2011 yılında yaptığı çalışmada da belirtildiği üzere çocukların toplumsal cinsiyet kavramlarını oluşturmalarında ebeveynlerin cinsiyetlere ilişkin gerçek değerlerinden çok çocukların ebeveynlerin değerlerini nasıl algıladıklarının daha etkili olduğu görülmektedir.

Çocuklardan hem Yiğit hem de Ali ebeveynlerinin evcilik oynamalarını istemediklerini ancak eve bir kız misafir geldiğinde onunla evcilik oynamalarına bir tepki vermediklerini belirtmişlerdir. Dolayısı ile erkek çocuklarının sosyal bir ortamda karşı cinsiyetin oyunlarını oynayabilecekleri kabul edilebilir bir davranış olarak tanımlanmıştır. Eve misafir geldiğinde baskının azaldığı bu nedenle çocuğun oyun türüne müdahale edilmediği görülmektedir.

Çocuklar kadınları çok işi olan, dikkatsiz, korkak, güçsüz, zayıf, yetersiz, ağlayan, erkeğe yardım eden, korunması gereken olarak tanımlamışlar, erkekleri ise dikkatli, güçlü, cesur, ağlamayan, çözüm üreten olarak tanımlamışlardır. Çocuklar kadınların ağlamalarını kendi annelerinin ağlaması ile erkeklerin güçlü olmasını ise babalarının annelerine şiddet uygulaması ile tanımlamışlardır. Dolayısı ile çocukların kadın ve erkeğe ilişkin kalıp yargısal görüş belirtmelerinde annelerinin ev hanımı olması, annelerin çoğunun şiddete uğraması ve çocukların buna tanıklık etmesi, ailede görev dağılımının geleneksel bir şekilde dağılması gibi faktörlerin etkili olduğu söylenebilir. Görüldüğü gibi çocuklar kadın ve erkek olmayı birbirinin tam zıddı olarak algılamaktadırlar. Benzer şekilde Özdemir (2006) tarafından yapılan çalışmada çocuklar, güçlü olma ve sert olma özelliklerinin erkek özellikleri olduğunu ifade etmişlerdir.

Eşitlikçi aile yapısından gelen tek çocuk olan Yiğit'in diğer çocuklar gibi kadın ve erkeğe ilişkin algılarının kalıp yargısal olduğu belirlenmiştir. Oysa Murray tarafından 2004 yılında gerçekleştirilen çalışmada eşitlikçi aile yapılarından gelen çocukların kalıp yargısal görüşleri olmakla birlikte gelenekçi ailelerden gelen çocuklara oranla kadın ve erkeklere ilişkin daha az kalıp yargısal görüşleri olduğu belirlenmiştir. Yiğit'in annesinin çalışma durumundan kaynaklı olarak yalnızca ailede görev ve sorumluluk paylaşımında kalıp yargısal olmayan bir algılamaya sebep olduğu ancak genel olarak kadın ve erkeğe ilişkin özelliklerde kalıp yargısal algılamasına bir etki yaratmadığı belirlenmiştir. Çünkü babası ev işlerine yardım etse bile yine evdeki güç sembolü babadır ve Yiğit, babasının annesine ve kendisine şiddet uyguladığını belirtmiştir. Dolayısı ile Yiğit'in genel olarak erkekleri güçlü, cesur ve ağlamayan; kadınları ise güçsüz, ağlayan olarak nitelenmesi ile aile içi yaşantısı arasında bir ilişki olduğu görülmektedir.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Okul öncesi dönemdeki çocukların toplumsal cinsiyete yönelik algılarının belirlendiği bu araştırmada, çocukların toplumsal cinsiyete yönelik algılarının oluşumda annelerinin algıları ve gelmiş oldukları aile yapısı arasındaki ilişki de belirlenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda araştırma sorularından göre elde edilen sonuçlar, çocukların toplumsal cinsiyet algılarına ilişkin sonuçlar, annelerin toplumsal cinsiyet algılarına ilişkin sonuçlar, çocukların toplumsal cinsiyete yönelik algılarında annelerin toplumsal cinsiyet algılarının rolüne ilişkin sonuçlar ve çocukların toplumsal cinsiyete yönelik algılarında aile yapısının rolüne ilişkin sonuçlar alt başlıklarında sunulmuş ve ulaşılan sonuçlar doğrultusunda öneriler geliştirilmiştir.

5.1. Sonuçlar

5.1.1. Çocukların Toplumsal Cinsiyet Algılarına İlişkin Sonuçlar

- Araştırma sorularına göre elde edilen bulgular ışığında, çocukların oyun, oyuncak, kıyafet, renk tercihlerinde toplumsal cinsiyetlerine uygun tercihlerde buldukları belirlenmiş olup, özellikle oyun ve oyuncak tercihlerinde ebeveynin görüşü, oyuncağın rengi, karşı cinsiyetten kardeşi olma ve akranlarının bakış açısının önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
- Çocukların oyun ve oyuncak tercihlerinde özellikle baba baskısına vurgu yaptıkları belirlenmiştir.
- Çocukların özellikle oyun ve oyuncak tercihlerinde toplumsal beklenti ve ebeveyn algısına paralel yanıtlar verdikleri ancak bireysel olarak tercihlerinde bu durumun tersine hareket ettikleri gözlenmiştir.
- Çocukların kıyafet ve renk tercihlerinde popüler kültürün önemli bir öge olduğu belirlenmiştir.
- Genel olarak çocuklar arkadaş tercihlerinde cinsiyetçi bir tutumdan uzak tercihler belirtmişlerdir.
- Çocukların hepsi oyun ve oyuncaklara yönelik olarak ebeveynlerinin algılarını doğru tanımlamışlardır.

- Çocukların hepsinin kendi cinsiyetlerine yönelik olarak pozitif algılamaları olduğu; kız ve erkek arasındaki farkları ise genital farklar ile değil, saç uzunluğu, kıyafet farklılıkları gibi değişebilen farklar ile açıkladıkları sonucuna ulaşılmıştır.
- Çocukların kadın ve erkek cinsiyet özelliklerine ilişkin olarak kalıp yargısal görüşleri olduğu; kadınların özelliklerinin erkeklere göre daha olumsuz nitelikler taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır.
- Çocukların sayısal olarak erkeklere daha fazla mesleği uygun gördükleri, çocukların mesleklere ilişkin algılarının oluşumunda kadın ve erkeğe ilişkin algılarının, yaşam deneyimlerinin, model olarak görme durumlarının önemli olduğu belirlenmiştir.
- Kadın ve erkeğin ev içi görev ve sorumluluklarını geleneksel bir şekilde algıladıkları sonucuna ulaşılmıştır.
- Kızların erkeklere göre daha fazla kalıp yargısal görüşleri olduğu belirlenmiştir.
- Yaşı küçük olan Koray'ın diğer çocuklardan daha kalıp yargısal görüşler belirttiği belirlenmiştir.

5.1.2. Annelerin Toplumsal Cinsiyet Algılarına İlişkin Sonuçlar

- Annelerin çocuklarının cinsiyetlerine uygun oyun ve oyuncakları tercih etme eğilimi gösterdikleri ve erkek çocuklarına yönelik olarak bu isteğin daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
- Anneler (Seda'nın annesi hariç) arkadaş tercihinde bu yaş çocukları için cinsiyetin pek önemli olmadığını ifade etmişlerdir.
- Annelerin kadın ve erkek cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıp yargısal görüşleri olduğu; kadınlara olumlu özellikler yüklerken erkeklere olumsuz özellikler yükledikleri sonucuna ulaşılmıştır.
- Seda ve Fatma'nın annesi ile Koray'ın anneannesinin cinsiyetlerine yönelik negatif bir algıya sahip oldukları diğer annelerin kadın olmaktan memnun oldukları sonucuna ulaşılmıştır.
- Kadir'in annesi hariç tüm anneler kadın ve erkek cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıp yargısal görüşler belirtmişlerdir.

- Anneler sayısal olarak erkeklere daha fazla mesleği uygun görmüşlerdir.
- Annelerin kız çocuklarına ilişkin daha fazla beklenti içinde oldukları ve kız çocuklarından birincil beklentinin ev işlerine yardım etme olduğu belirlenmiş olup kız ve erkek çocuktan beklentilerinin geleneksel rol paylaşımına uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
- Annelerin hepsi kadınların eğitim görmesi konusunda olumlu görüş bildirmişler ve kadının çalışma hayatına katılması gerektiğini belirtmişlerdir.

5.1.3. Çocukların Toplumsal Cinsiyete Yönelik Algılarında Annelerin Toplumsal Cinsiyet Algılarının Rolüne İlişkin Sonuçlar

- Annenin çocuğunun arkadaş tercihine ilişkin görüşü ile çocuğun arkadaş tercihi arasında ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Örnek: Seda, Kadir, Ali).
- Annesi oyun ve oyuncaklara yönelik cinsiyetçi tutum sergilemeyen çocukların da bu konuda cinsiyetçi davranmadıkları sonucuna ulaşılmıştır (Örnek: Kadir-Nazlı).
- Annenin kadına yüklediği anlam ile çocuğun kalıp yargıları arasında bir ilişki olabileceği sonucuna ulaşılmıştır (Örnek: Kadir).

5.1.4. Çocukların Toplumsal Cinsiyete Yönelik Algılarında Aile Yapısının Rolüne İlişkin Sonuçlar

- Çocukların kadın ve erkeğe ilişkin kalıp yargısal görüş belirtmelerinde annelerinin ev hanımı olması, annelerin çocuğunun şiddete uğraması ve çocukların buna tanıklık etmesi, aile içi görev dağılımının geleneksel bir şekilde dağılması gibi faktörlerin etkili olduğu belirlenmiştir.
- Hem annesi hem de babası ev işlerinde sorumluluk alan çocukların (Yiğit, Kadir), babası sorumluluk almayan çocuklara göre ev içi sorumluluklar konusunda daha az kalıp yargısal oldukları sonucuna ulaşılmıştır.
- Ev işlerinde kendisine sorumluluk verilen çocukların (Kadir ve Ali) diğer çocuklara göre daha az kalıp yargısal oldukları belirlenmiştir.

- Annenin çalışma durumunun (Yiğit) genel olarak kadın ve erkeğe ilişkin kalıp yargıları etkilemediği yalnızca ev içi sorumluluklar konusunda kalıp yargısal olmayan algılamaya neden olduğu belirlenmiştir.
- Dedesini felçli olduğu için anneannesi evin tüm sorumluluğunu üstlenen Ali'nin diğer çocuklardan daha az kalıp yargısal görüşler belirttiği belirlenmiştir.
- Baba denetiminin olmadığı Ali, Kadir ve Seda; karşı cinsiyetten kardeşi olan Nazlı, Kadir, Seda'nın oyuncak tercihlerinde daha az kalıp yargısal tercihlerde buldukları sonucuna ulaşılmıştır.
- Evde kendisine karşı cinsiyete özgü oyuncak alınan ve annesi ile bu oyuncakı oynayan Fatma'nın kız çocuklarının arabalar ile oynamasını onayladığı sonucuna ulaşılmıştır.

5.2. Öneriler

Araştırmanın amacı ve elde edilen sonuçlar ışığında bir dizi öneri geliştirilmiş ve aşağıda sunulmuştur.

5.2.1. Araştırmaya Dönük Öneriler

- Bu araştırmada yalnızca annelerin görüşleri ve çocukların görüşleri değerlendirilmiştir. Bundan sonra yapılacak araştırmalarda babaların görüşleri de değerlendirilebilir.
- Çalışmada veriler sınıf ortamında toplanmıştır. Aile içi gözlemlerin de yapıldığı çalışmalarla aile algılarına yönelik daha ayrıntılı bilgiler edinilebilir.
- Sınıf öğretmenin toplumsal cinsiyet algısının çocukların algısına nasıl yansıdığını belirlemek amacı ile kalıp yargısal olan ve olmayan öğretmenlerin sınıflarında gözlemler yapılabilir.
- Çocukların algılarını sorgulamalarına ve olumlu yönde değişikliklere yol açabilecek eğitim uygulamaları yapılabilir ve sonuçlar değerlendirilebilir.
- Çocukların birbirlerinin algılarını nasıl etkilediğini belirlemek amacıyla yapılacak çalışmalarda, çocukların algılarını yansıtacak ve tartışmalarını sağlayacak eğitim etkinlikleri düzenlenip sonrasında değişimler gözlemlenebilir.
- Farklı kültürel, ekonomik ve eğitim düzeylerine sahip ailelerden gelen çocuklar ile benzer çalışmalar yapılabilir.
- Ailelere cinsiyet eşitliği farkındalığı kazandırmaya yönelik eğitim etkinlikleri düzenlenebilir ve çocuklarını yönlendirmelerinde nasıl değişiklikler olduğu uzun vadede belirlenebilir.

5.2.2. Uygulamaya Dönük Öneriler

5.2.2.1. Ailelere Yönelik Öneriler

- Ebeveynlerin cinsiyet eşitliğine yönelik duyarlılığını arttırmak amacı ile aile eğitimleri düzenlenebilir. Bu aile eğitimlerinde şu noktalara dikkat edilebilir:
  - Çocukların toplumsal cinsiyete yönelik kalıp yargılarının azaltılmasında uygun rol model görmeye gereksinimleri vardır. Bu nedenle ebeveynler uygun model olma ve cinsiyetçi olmayan davranışlar sergilemeleri konularında yönlendirilebilirler.
  - Ailelerde görev paylaşımının eşitlikçi bir zemine oturtulması ve ev işlerinde evde yaşayan tüm bireylerin sorumluluk almaları önerilebilir. Çocuklara cinsiyetlerine bakılmaksızın eşit ve yapabilecekleri sorumluluklar verilebilir.
  - Oyun-oyuncak ve etkinlik tercihlerinde ebeveynler cinsiyetçi yönlendirmeler yapmamalı, çocuğun ilgi ve istekleri önemslenmelidir.
  - Çocukların cinsiyetlerine değil bireysel tercihlerine yönelik oyuncaklar alınabilir.
  - Ebeveynler çocuklarının oyunlarına katılabilir ve cinsiyetçi olmayan davranışlar sergileyebilirler.
  - Ebeveynlerin çocuklarına kitap seçimi konusunda dikkatli olmaları ve toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını içeren kitapları tercih etmemeleri önerilebilir.
  - Ebeveynler çocukları tarafından izlenecek televizyon programlarını kontrol edebilir ve cinsiyetçi programları izletmemeleri önerilebilir.
- Çocukların kadın ve erkek cinsiyet özelliklerine ilişkin olumlu algılamalarını sağlamak için aile içi şiddetin önlenmesi son derece önemlidir. Bu nedenle ilgililer tarafından gerekli önlemlerin alınması ve ailelerin bilinçlendirilmesine yönelik eğitimlerin gerçekleştirilmesi önerilebilir.
- Çocuklara yönelik olarak cinsiyet eşitliğini vurgulayan çizgi filmler yapılabilir.

- Yetişkinlere yönelik olarak cinsiyet eşitliğini vurgulayan televizyon programları ve kamu spotu gibi programlar düzenlenebilir.

5.2.2.2. Öğretmenlere Yönelik Öneriler

- Öğretmenlerin cinsiyet eşitliğine yönelik duyarlılık geliştirmelerini sağlayacak hizmet içi eğitimler düzenlenebilir. Bu eğitimlerde şu noktalara dikkat edilebilir:
  - Öğretmenlerin toplumsal cinsiyete yönelik kendi algılarını sorgulamalarını sağlayacak eğitim ortamları yaratılabilir.
  - Öğretmenlere sınıftaki oyuncakların alımında ve düzenlenmesinde cinsiyetçi olmayan bir anlayış kazandırılabilir.
  - Sınıfta kullanılacak kitap, video, resim gibi görsellerde cinsiyet kalıp yargılarını öne çıkarmayan görseller tercih edilebilir.
  - Çocukları yönlendirmede öğretmenlere cinsiyetçi olmayan yönlendirmeler yapmaları konusunda öneriler getirilebilir.
  - Öğretmenlerin çocukların oyunlarına katılması ve toplumsal cinsiyete ilişkin kalıp yargısal olmayan yönlendirmeler yaparak çocukların oyunlarını düzenlemesi sağlanabilir.
  - Öğretmenin söylemlerinde cinsiyetçi olmayan dil ve üslup kullanması önerilebilir.

5.2.2.3. Eğitim Programlarına Yönelik Öneriler

- Öğretmen adaylarına lisans öğrenimlerinde toplumsal cinsiyet duyarlılığını kazandıracak lisans dersleri açılabilir ya da mevcut derslere yönlendirilebilirler.
- Okul öncesi eğitim programına toplumsal cinsiyet duyarlılığını sağlamaya yönelik kazanımlar ve göstergeler eklenebilir.
- Okul öncesi eğitim programına cinsiyet eşitliği ve duyarlılığı geliştirmeye yönelik etkinlikler eklenebilir.

KAYNAKÇA

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) (2011). *Türkiye’de aile yapısı araştırması*. (Çevrimiçi:http://www.ailetoplum.gov.tr/upload/athgm.gov.tr/mce/2013/taya_kitap_butun.pdf), Erişim tarihi: 21 Şubat 2014.
- Akkuş, Ö. (2011). Sembolik etkileşimcilik. (Çevrim-içi: <http://omerergun.com/yonetim/resimdosyalar/semboliketkilesimcilik.pdf>), Erişim tarihi: 17 Şubat 2014.
- Adler, A. (2007). İnsan tabiatını tanıma. (Çev. Ed. A. Yörükan). (7. Baskı) . Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- American Academy of Pediatrics (1999). Committee on communication, media education. *Pediatrics*, 104 (2), 341-343.
- Anderson, D. R. & Pempek, T.A. (2005). Television and very young children. *The American Behavioral Scientist*, 48(5), 505-522.
- Akman, B.; Yagan, S.; Özer, G.; Kaya, A.; Zorlu, G. ve Erol Sahillioğlu, D. (2011). *Cailou: a cartoon all children admire*. ICERİ 2011 International Conference of Education, Research and Innovation, Madrid, 14-16 Kasım 2011.
- Aksoy, C. Ç. (1990). *3-6 Yaş arası çocukların oyuncak tercihlerinde cinsiyet faktörünün etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aktaş, G. (2011). *Farklı sosyoekonomik ve kültürel özelliklere sahip ailelerde kız çocuklarına ilişkin aile içi kültürel tanımlamalar*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aral, N. ve Aktaş, Y. (1997). Çocukların televizyon ve diğer etkinliklere harcadıkları sürenin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 99-105.

- Aral, N.; Ceylan, R. ve Yıldız, M.B. (2011). Çocukların televizyon seyretme alışkanlıklarının yaş ve cinsiyete göre incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(2), 489-498.
- Arditti, J., Godwin, D., & Scanzoni, J. (1991). Perception of the parenting behavior and young women's gender role traits and preferences. *Sex Roles*, 25, 195-211.
- Arıcı, F. (2011). *Üniversite öğrencilerinde toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılar ve psikolojik iyi oluş*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aşçı, Ez. (2006). *Televizyondaki çizgi ve animasyon karakterlerin farklı yerleşim yerlerinde yaşayan çocukların tüketici davranışlarına etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aydın, B. (2005). *Çocuk ve ergen psikolojisi*. (2. Baskı). Ankara: Atlas Yayın Dağıtım.
- Aydilek Çiftçi, M. (2011). *Öğretmenlerin ve farklı sosyo-ekonomik düzeye sahip anne-babaların cinsiyet rolleri algısının 60-72 ay arası çocukların oyuncak tercihleri ve akran etkileşimleri ile ilişkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Bağçeli, P. (2008). *Köyde ve kette yaşayan 7-8 yaş arası çocukların cinsiyete kalıpyargıları ve cinsiyete bağlı oynadıkları oyun ve oyuncaklar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Baran, G. (1995). *Ankara'da bulunan çocuk yuvalarında kalan 7-11 yaş grubu çocuklarda cinsiyet rolleri ve cinsiyet özellikleri kalıpyargılarının gelişimi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Baş, T. ve Akturan, U. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri*. (2. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Beauvoir, S. (1993). *Kadın: İkinci cins: Geç kızlık çağı*. (Çev. Ed. B. Onaran). (7. Baskı). İstanbul: Payel Yayınevi.

- Bee, H. & Boyd, D.(2009). Çocuk gelişim psikolojisi (Çev. Ed. O. Gündüz). İstanbul: Kaknüs Yayınları
- Berk, L.E. (2013a). Bebekler ve çocuklar. (Çev. Ed. N. Işıkoğlu Erdoğan). Ankara: Nobel Yayınları
- Berk, L.E. (2013b). Çocuk gelişimi. (Çev. Ed. A. Dönmez). İmge Kitabevi.
- Berktaş, F. (2013). Feminist teoride açılımlar. Y. Ecevit ve N. Karkıner. (Ed.). *Toplumsal cinsiyet çalışmaları* içinde 2-23. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları,
- Binbaşıoğlu, C. (1998). Geleneksel kültüre göre Türkiye’de çocuk eğitimi üzerine bir araştırma. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Brooker, L. & Ha, S. J. (2005). The cooking teacher: investigating gender stereotypes in Korean kindergarten. *Early Years*, 25(1), 17-30.
- Burger, J.M. (2006). Kişilik. (Çev. Ed. İ. D. Erguvan Sarıoğlu). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Cahill, B. & Adams, E. (1997). An exploratory study of early childhood teachers’ attitudes toward gender roles. *Sex Roles*, 36(7/8), 517-529.
- Carlson, J.P. (1998). *Parental socialization of infants and preschoolers: The role of gender and temperament*. Unpublished Doctoral Dissertation. University of Wisconsin-Madison.
- Chodorow, N. (2004). Psychoanalysis and women: a personal thirty-five-year retrospect. *The Annual of Psychoanalysis*, 32, 101-129.
- Charlesworth, R. (2011). Understanding child development. 8th ed. Wadsworth Cengage Learning.

- Chick, K. A.; Heilman-Houser, R.A. & Hunter, M.W. (2002). The impact of child care on gender role development and gender stereotypes. *Early Childhood Education Journal*. 29(3), 19-154.
- Cihangir, S. ve Demir, Y. (2003). 3-6 yaş çocuklarının anne-babalarının televizyon izleme özellikleri. OMEP Dünya Konsey Toplantısı. 2. Kitap, 318-334. Kuşadası: Türkiye.
- Connell, R.W. (1998). Toplumsal cinsiyet ve iktidar: Toplum, kişi ve cinsel politika. (Çev. Ed. C. Soydemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cook, J.L. & Cook, G. (Eds.) (2005). Becoming who we are: The development of self, gender and morality. In *Child development principles and perspectives*. 366-422. Pearson.
- Cramer, P. & Skidd, J. E. (1992). Correlates of self-worth in preschoolers: the role of gender-stereotyped styles of behavior. *Sex Roles*, 26, 369-390.
- Cowan, G. & Hoffman, C.D. (1986). Gender stereotyping in young children: evidence to support a concept-learning approach. *Sex Roles*, 14(3/4), 211-224.
- Creswell, J.W. (2013). Nitel araştırma yöntemleri. (Çev. Ed. M. Bütün; S.B. Demir). (3. Baskıdan çeviri). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çabuk Kaya, N. (2012). Aile ve çocuk. A. Kasapoğlu ve N. Karkıner (Ed.) *Aile sosyolojisi içinde* 106-131.Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Çelik, Ö (2008). *Ataerkil sistem bağlamında toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin benimsenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çiftçi, A. (2008). *İlköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin kadınlık ve erkeklik rollerini algılayış biçimleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Dedeoğlu, S. (2000). Toplumsal cinsiyet rolleri açısından Türkiye’de aile ve kadın emeği. *Toplum ve Bilim*. 86,139-171.

- Demirbilek, S. (2007). Cinsiyet ayrımcılığının sosyolojik açıdan incelenmesi. *Finans Politik& Ekonomik Yorumlar*, 44 (511).
- Dilek, Y. (1997). *Parents role in preschool childrens gender role socialization*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dökmen, Z. (2010). Toplumsal cinsiyet: sosyal psikolojik açıklamalar. (2. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Driscoll, A. & Nagel, N. G. (2008). *Early childhood education, birth-8*. (4th Ed.). Boston: Pearson Education Inc.
- Duran, A. (2010). *Erkeksi rollerin baba katılımı ile ilişkisinin araştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ecevit, Y. (2012). Toplumsal cinsiyet sosyolojisine başlangıç. Y. Ecevit ve N. Karkiner (Ed.). *Toplumsal cinsiyet sosyolojisi içinde 2-29*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Esen, Y. (2013). Hizmet öncesi öğretmen eğitiminde toplumsal cinsiyet duyarlılığını geliştirme amaçlı bir çalışma. *Eğitim ve Bilim*, 38(169). 280- 295.
- Eşsizoğlu, A. (2012). Aile ile ilgili temel kavramlar. Ç. Yenilmez (Ed.) *Aile yapısı ve ilişkiler içinde 2-20*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Everett, B.S. (2011). Children's perceptions of parental values regarding gender. Unpublished Master Thesis. Wake Forest University Graduate School of Arts and Sciences, Winston-Salem, North Carolina.
- Fabes, R.; Martin, C.L. & Hanish, L.D. (2003). Young children's play qualities in same, other-, and mixed-sex peer groups. *Child Development*, 74(3), 921-932.
- Fabes, R. & Martin, C.L. (2009). *Discovering child development*. (2nd ed). Wansworth.

- Fagot, B. I. & Hagan, R. (1991). Observations of parent reactions to sex stereotyped behaviors: age and sex effects. *Child Development*, 62, 617-628.
- Fagot, B.I. (1984). The child's expectations of differences in adult male and female interactions. *Sex Roles*, 11(7/8), 593-600.
- Freeman, N. K. (2007). Preschoolers' perceptions of gender appropriate toys and their parents' beliefs about genderized behaviors: miscommunication, mixed messages, or hidden truths?. *Early Childhood Education Journal*, 34(5), 357-366.
- Freud, S. (2003). Sevgi ve cinsellik üzerine. (Çev. Ed. A. Kanat). (2. Baskı). İzmir: İlyas Matbabası.
- Fromm, E. (2000) Sigmund Freud'un misyonu. (Çev. Ed. E. Ak). (2. Baskı). Ankara: Öteki Matbaası.
- Giddens, A. (2008). Sosyoloji. (Çev. Ed. C. Güzel). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Goble, P; Lynn Martin, C.; Hanish, L.D & Fabes, R.A. (2012). Children's gender-typed activity choices across preschool social contexts. *Sex Roles*, 67, 435-451.
- Gökkaya, F. (1994). *Anne-babaların cinsiyet rolü algıları ve cinsiyete uygun çocuk yetiştirme eğilimleri ile okul öncesi çocukların cinsiyet rolü gelişimi (oyuncak tercihi ile) arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Gömlüksiz, M.; Demir, Ö.; Kilimci, S.; Koçoğlu Meek, Ç.; Akar Vural, R; ve Erdal, E. (2008). Okul bahçeleri mercek altında: Şiddet ve çocuk hakları üzerine nitel bir çalışma. *İlköğretim Online*, 7(2), 273-287.
- Güler, A.; Halıcıoğlu, M. B. ve Taşğın, S. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Gümüőođlu, F. (2004). İlköğretim öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algıları. *Kadın Çalışmalarında Disiplinlerarası Buluşma*. Yeditepe Üniversitesi Yayınları. 3, 317-327.
- Gümüőođlu, F. (2013). Ders kitaplarında toplumsal cinsiyet. (3. Baskı). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Güney, O. (2012). *5-6 yaş çocuklarında algılanan cinsiyet kalıpyargılarına ilişkin ebeveyn beklentileri ile oyuncak tercihleri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gürpınar, H. A. (2006). *Okulöncesi öğrenime devam eden çocukların tercih ettikleri ilgi köşeleri ve tercih etme nedenleri*. Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Gürşimşek, I. ve Günay, V.D. (2005). Çocuk kitaplarında cinsiyet rollerinin işlenişinde kullanılan dilsel ve dildışı göstergelerin değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*.18, 53-63.
- Halim, M. L.; Ruble, D.; Tamis LeMonda, C. ve Shrout, P.E. (2013). Rigidity in gender-typed behaviors in early childhood: a longitudinal study of ethnic minority children. *Child Development*, 84(4), 1269-1284.
- Helman, C. G. (1990) *Culture, health and illness*, (2nd Ed.). London: Wright/Butterworth.
- Hitchcock, G. & Hughes, D. (1995). *Research and the teacher. a qualitative introduction to school-based research*. (2nd. Ed.). London: Routledge.
- Horney, K. (1999). *Kadın psikolojisi*. (Çev. Ed. S. Budak). (6. Baskı).. Ankara: Öteki Yayınevi.
- Kadılar, E. (2011). *Üç kuşak kadının cinsiyet rolleri: Ankara örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. (14.Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Keleş, S. (2008). *Erken çocuklukta toplumsal cinsiyet değişmezliği ölçüm aracının uyarlanması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Köseler, F.(2009). *Okulöncesi öykü ve masal kitaplarında toplumsal cinsiyet olgusu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- KSGM (T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü) (2009). *Toplumsal cinsiyet eşitliği ulusal eylem planı 2008-2013*. (2. Baskı). Ankara.
- Ling Chen, E.S. & Rao, N. (2011). Gender socialization in chinese kindergartens: teachers' contributions. *Sex Roles*, 64, 103- 116.
- Maccoby, E. E. (1998). *The two sexes: growing apart, coming together*. (2nd Ed.). London: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Marchbank, J. & Letherby, G. (2007). *Introduction to gender: social science perspectives*. Pearson Longman.
- Martin,C.L. & Fabes, R. (2009). Social and emotional development in early childhood. *Discovering child development*. Wansworth.
- Massaro, L.R.A. (2012). *Gender self-concepts of preschool-age girls*. Unpublished Master Thesis. Mills Collage.
- Maya, İ. (2013). Türk eğitim sistemindeki cinsiyet eşitsizliklerinin AB ülkeleri ile karşılaştırılması. *Eğitim ve Bilim*, 38(168). 69-84.
- Meece, J.L. & Daniels, D.H. (2008). *Child & adolescent development for educators*. (3rd Ed.). China: McGraw- Hill.

- Murray, T.L. (2004). *Constructions of gender: comparing the perceptions of children from traditional vs. egalitarian families*. Unpublished Doctoral Dissertation. Institute of Advanced Psychological Studies Adelphi University.
- Orçan, M. (2008). Sosyal gelişim. E. Deniz. (Ed.). *Erken çocukluk döneminde gelişim içinde 134-188*. Ankara: Maya Akademi.
- Özdemir, E. (2006). *Okulöncesi Dönem çocuklarının cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıp yargılarının incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özkan, R. (2013). İlköğretim ders kitaplarında kadın figürü. *International Journal of Social Science*, 6(5), 617-631.
- Özkan, B. (2009). *Okul öncesi dönem 5-6 yaş çocuklarının cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıpyargılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Öztürk, S. (2012). *Kadın/erkek olma süreçleri ile ilgili yaklaşımlar: İstanbul Anadolu yakasında bulunan ve farklı özelliklere sahip liselerde yapılan niteliksel çalışma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research & evaluation methods*. (3rd Ed.). California: Sage Publication.
- Payne, K.E. (2001). *Different but equal: communication between the sexes*. USA: Praeger Publishers.
- Pilcher, J. (2010). Cinsiyet ve cinsiyet eşitsizliği üzerine açıklamalar. A. Giddens (Ed.). *Sosyoloji başlangıç okumaları* içinde 109-119. (Çev. Ed. G. Altaylar). (2. Baskı). Ankara: Say Yayınları.
- Poulin –Dubois, D.; Serbin, L.A; Eichstedt, J.A; Sen, M.G. & Beissel,C.F. (2002). Men don't put on make-up: toddlers'knowledge of the gender stereotyping of household activities. *Social Development*, 11(2), 166-181.

- Punch, K. F. (2005). Sosyal araştırmalara giriş nicel ve nitel yaklaşımlar. (Çev. Ed. D. Bayrak, H. B. Arslan ve Z. Akyüz). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ruble, D.N.; Taylor, L.J.; Cyphers, L.; Greulich, F.K.; Lurye, L.E. & Shrout, P.E. (2007). The role of gender constancy in early gender development. *Child Development*, 78(4), 1121-1136.
- Rust, J.; Golombok, S; Hines, M.; Johnson, K.; Golding, J. & ALSPAC Study Team. (2000). The role of brothers and sisters in the gender development of preschool children. *Journal of Experimental Child Psychology* 77, 292–303.
- Raag, T. & Rackliff, C.L. (1998). Preschoolers' awareness of social expectations of gender: relationships to toy choices. *Sex Roles*, 38, 685- 700.
- Rainey, A.B. ve Rust, J.O. (1999). Reducing gender stereotyping in kindergartners. *Early Child Development and Care*, 150, 33-42.
- San Bayhan, P. ve Artan, İ. (2011). *Çocuk gelişimi ve eğitimi*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Sancar, S. (2011). Erkeklik. Y. Ecevit ve N. Karkıner (Ed.). *Toplumsal cinsiyet çalışmaları içinde 168-191*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Sandnabba, N.K. & Ahleberg, C. (1999). Parents' attitudes and expectations about children's cross-gender behavior. *Sex Roles*, 40(3/4), 249-262.
- Sayılan, F. (2012). Toplumsal cinsiyet ve eğitim: olanaklar ve sınırlar. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Sayın, U. (2007). *Zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynler ile normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin 7-15 yaş arası çocuklarının toplumsal cinsiyet rollerine yaklaşım ve görüşlerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Seçgin, F. ve Tural, A. (2011). Sınıf öğretmenliği bölümü öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları. *Education Science*, 6(4), 2446-2458.

Sezer, M.Ö. (2010). Masallar ve toplumsal cinsiyet. (3. Baskı). İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Sosyal- İş Sendikası (2010). *8 Mart'ın 100. Yıldönümünde Türkiye'de ve dünyada kadın emeği ve istihdamı raporu.* (Çevrim-içi: http://www.sosyalis.org.tr/dosyalar/kadin_emegi_ve_istihdami.pdf). Erişim tarihi: 17 Şubat 2014.

Stipp, H. (2003). How children can learn from television. *Applied Developmental Psychology*, 24, 363-365.

Suğur, S.(2012). Toplumsal cinsiyet. G. Yaktıl Oğuz (Ed.). *Toplumsal yaşamda kadın içinde 1-24*.Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Şirvanlı Özen, D. (1992). *Annenin çalışma durumu ve ebeveynin benimsediği cinsiyet rolü değişkenlerinin çocuğun cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıpyargılarının gelişimi üzerindeki rolleri.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Tantekin, F. (2002). *The attitudes of early childhood teacher towards gender roles and toward discipline.* Unpublished Doctoral Dissertation. The Florida State University.

Taş, I. ve Yağan Güder, S. (2012) *Anasınıfı çocuklarının oyun ve oyun arkadaşı tercihlerinde cinsiyet unsurunun incelenmesi.* 3. Uluslararası Okul Öncesi Eğitimi Kongresi, Adana 12–15 Eylül 2012.

Tezel Şahin F. (2003). Okul öncesi dönemde oyuncaklar ve oyun materyalleri. *Mesleki Eğitim Dergisi*, 640, 78-82.

Todor, I. (2010). Gender in education: teacher perspective. *The International Journal of Interdisciplinary Social Sciences*, 4(12), 45-52.

Tok, Y. (2001). *Cinsiyet rolleri ile ilgili farklı kalıp yargılara sahip üniversite öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Topal, Ö. (2012). *Toplumsal cinsiyetin inşası: 7-12 yaş grubu örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Torun, Y. (2002). *Gender-bias in student-teacher interactions and its effect on reproduction of gender roles in the classroom*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Trepanier-Street, M.L. & Romatowski, J. A. (1999). The influence of children's literature on gender role perceptions: a reexamination. *Early Childhood Education Journal*, 26(3), 155- 159.
- Uluyağcı,C ve R. A.Yılmaz. (2007). Televizyon reklamlarında çocuğa ilişkin toplumsal cinsiyet rollerinin sunumu. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 6.
- Ünlü, A. (2012). *Bazı değişkenlere göre okulöncesi çocuklarının cinsiyet rolü davranışlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Vefikuluçay Yılmaz, D.; Zeyneloğlu, S.; Kocaöz, S.; Kısa, S.; Taşkın, L.; ve Eroğlu, K. (2009). Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin görüşleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 6(1), 775-792.
- Wilson, C.M. (1996). *Exploring preschoolers' conceptions of gender*. Unpublished Master Thesis. San Jose State University.
- Wood, E.; Desmarais, S.; & Gugula, S. (2002). The impact of parenting experience on gender stereotyped toy play of children. *Sex Roles*, 47(1/2), 39-49.
- Yalçın, S. S.; Tuğrul, B.; Naçar, N.; Tuncer, M. ve Yurdakök, K. (2002). Factors that affect television viewing time in preschool and primary schoolchildren. *Pediatrics International*, 44, 622-627.
- Yavuzer, H. (2006). *Çocuk psikolojisi*. (29. Baskı). İstanbul: Remzi Kitapevi.

- Yeşil, R. (2002). Okul ve ailede insan hakları ve demokrasi eğitimi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yıldırım, A.ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (6.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yin, R.K. (2009). Case study research : design and methods. (4th Ed.). Los Angeles: Sage Publications.
- Yogev ,Ş.P. (2006). *Ergenlerde toplumsal cinsiyetin kazanılması: aile, okul ve arkadaş etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yokmaz, Z. ve Balçık, M. (Tarihsiz). *Kadın ve sosyalizm*. (Çevrim-içi: https://www.academia.edu/2197864/Kadin_ve_Sosyalizm), Erişim tarihi: 17 Şubat 2014.
- Yorgancı, F. (2008). *İlköğretim ders kitaplarında toplumsal cinsiyet rollerinin inşası*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

EKLER DİZİNİ

Ek-1. Etik Kurul Onayı

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Genel Sekreterlik

Yazı İşleri Müdürlüğü

Sayı : 88600825 / 1433-1955

Konu :

05 Nisan 2014

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi: 11.04.2014 tarih ve 766 sayılı yazınız

Enstitünüz İlköğretim Anabilim Dalı Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı doktora programı öğrencilerinden **Sevcan YAĞAN GÜDER**'in Doç. Dr. Tülin Güler **YILDIZ** danışmanlığında yürüttüğü "**Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Toplumsal Cinsiyet Algılarının İncelenmesi**" başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun 28 Nisan 2014 tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

Prof. Dr. U. Şebnem HARPUR
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

07.05.2014

- Danışman
- Halkçe

- 07.05.2014

EA

Ek: Tutanak

Görevi	Adı	Paraf
Müdür		
İcra		

Ek-2. İl Milli Eğitim Müdürlüğü İzni

T.C.
ESKİŞEHİR VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 42815220/605.01/1979907
Konu: Tez Çalışması İzin Talebi.

17/05/2014

VALİLİK MAKAMINA

İlgi :Hacettepe Üniversitesi Rektörlüğü'nün 15.05.2014 tarih ve 152 - 1662 sayılı yazısı.

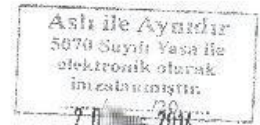
Hacettepe Üniversitesi Rektörlüğü'nden alınan ilgi yazı ile Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Okul Öncesi Bilim Dalı Doktora Programı öğrencisi Sevcan YAGAN GÜDER'in, "Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Toplumsal Cinsiyet Algılarının İncelenmesi" konulu tez çalışması ile ilgili anket uygulaması için, 2013 – 2014 Eğitim-Öğretim yılında, Tepebaşı İlçesine bağlı anasınıfında öğrenim gören öğrencilere, öğrenci velilerine ve sınıf öğretmenlerine yönelik tez çalışması yapmak için izin talebinde bulunulmuş olup, Hacettepe Üniversitesince de kabul edilen tez çalışması "Sosyal Etkinlik İzinleri Değerlendirme Komisyonu" tarafından da konu incelenmiş ve tez çalışmasının, okul ismi ve kişi adı soyadı belirtilmemek kaydıyla uygulanmasında sakınca görülmediği tespit edilmiştir.

Hacettepe Üniversitesi Rektörlüğü, Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Okul Öncesi Bilim Dalı Doktora Programı öğrencisi Sevcan YAGAN GÜDER'in, Müdürlüğümüz tarafından da tasdik edilen tez çalışmasını, 2013 – 2014 Eğitim- Öğretim yılında, Tepebaşı İlçesine bağlı anasınıfında öğrenim gören öğrencilere, öğrenci velilerine ve sınıf öğretmenlerine, okul müdürleri' nin uygun göreceği saatlerde gerçekleştirmesi uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde takdirlerinize arz ederim.

Mehmet ŞENKÜL
Şube Müdürü

OLUR.
...../05/2014
Necmi ÖZEN
Vali a.
İl Milli Eğitim Müdürü

Remzi ERCELİK
Meydan

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5 inci maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır

Büyüklere Mh. Atatürk Blv. No:247 ESKİŞEHİR
Elektronik Ağ: <http://eskisehir.meb.gov.tr>
e-posta : sinavlar26@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için: S.ERDİL
Tel : (0 222) 239 72 00
Faks: (0 222) 239 39 22

Ek-3. Veli Gönüllü Katılım Formu

Bu çalışma, Doç. Dr. Tülin Güler Yıldız danışmanlığında doktora öğrencisi Sevcan YAĞAN GÜDER tarafından “Okul öncesi çocuklarının toplumsal cinsiyete yönelik algıları”nın belirlenmesi amacıyla yürütülmektedir. Çalışmaya katılım tamamen gönüllülük temelinde olmalıdır. Cevaplarınız tamamen gizli tutulacak ve sadece araştırmacı tarafından değerlendirilecektir; elde edilecek bilgiler bilimsel yayınlarda kullanılacaktır.

Çalışma kapsamında sizinle yapacağım görüşme, çocuklarınızla yapacağım görüşme, gözlem ve sınıf içi uygulamalar, genel olarak kişisel rahatsızlık verecek konuları içermemektedir. Ancak, katılım sırasında sorulardan ya da herhangi başka bir nedenden ötürü kendinizi rahatsız hissederseniz cevaplama işini yarıda bırakıp çıkmakta serbestsiniz. Böyle bir durumda bana, kendinizin ya da çocuğunuzun çalışmayı tamamlamak istemediğinizi söylemeniz yeterli olacaktır. Çalışma sonunda, bu çalışmayla ilgili sorularınız cevaplanacaktır. Bu çalışmaya katıldığınız için şimdiden teşekkür ederim. Çalışma hakkında daha fazla bilgi almak için bana (Cep tel: 0505 536 26 14; E-posta: sevcanyagan@gmail.com) ulaşabilirsiniz.

Bu çalışmaya ben ve çocuğum tamamen gönüllü olarak katılıyoruz ve istediğimiz zaman çalışmayı yarıda bırakıp devam etmeyeceğimizi biliyorum. Verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı yayınlarda kullanılmasını kabul ediyorum. (Formu doldurup imzaladıktan sonra uygulayıcıya geri veriniz).

Ad- Soyad

Tarih

İmza

Ek-4. Veli Onay Formu

Sayın Veli,

Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Okul Öncesi Eğitimi Doktora programı öğrencisiyim. Okul öncesi Eğitimi Anabilim Dalı öğretim üyelerinden Doç. Dr. Tülin GÜLER YILDIZ danışmanlığında “Okul öncesi çocuklarının toplumsal cinsiyete yönelik algıları”nın belirlenmesi amacıyla bir doktora tez çalışması yürütmekteyiz. Araştırma kapsamında çocukların algıları belirlenirken bu algıların oluşmasını etkileyen unsurlar olarak annelerin toplumsal cinsiyete ilişkin algılarının da belirlenmesine gereksinim duymaktayız. Bu amacı gerçekleştirebilmek için çocuğunuz ve sizinle bazı çalışmalar yapmak istemekteyim. Çalışmada belirlenen amaca uygun olarak sizinle yüz yüze görüşme, çocuğunuz ile de yüz yüze görüşme, gözlem ve sınıf içi etkinlik uygulamaya yönelik çalışmalar yürütülecektir. Sizinle yapacağımız görüşme sırasında veri kaybını önlemek amacıyla ses kayıt cihazı kullanılacak olup, çocuğunuz ile yapacağım çalışmalar kapsamında da hem ses kayıt cihazı hem de video kaydı alınacaktır.

Çocuğunuz ile yapacağım çalışmaların onun psikolojik gelişimine olumsuz etkisi olmayacağından emin olabilirsiniz. Sizden ve çocuğunuzdan elde edilen bilgiler kesinlikle gizli tutulacak ve bu veriler sadece bilimsel araştırma amacıyla kullanılacaktır. Bu formu imzaladıktan sonra hem siz hem de çocuğunuz katılımcılıktan ayrılma hakkına sahipsiniz. Araştırma sonuçlarının özeti tarafımızdan istediğiniz takdirde size ulaştırılacaktır.

Hem sizin hem de çocuğunuzun bize sağlayacağınız bilgiler çocukların toplumsal cinsiyet algılarının belirlenmesi açısından önemli katkıda bulunacaktır. Araştırmayla ilgili sorularınızı aşağıdaki e-posta adresini veya telefon numarasını kullanarak bana yöneltebilirsiniz.

Saygılarımla,

Sevcan YAĞAN GÜDER

e-posta: sevcanyagan@gmail.com

Cep. Tel:0505 536 26 14

Ek-4. Devam

A) Bu araştırmaya tamamen gönüllü olarak katılıyorum ve çocuğum .....'nın da katılımcı olmasına izin veriyorum. Çalışmayı istediğim zaman yarıda kesip bırakabileceğimi biliyorum ve verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı olarak kullanılmasını kabul ediyorum.

Baba Adı-Soyadı.....Anne Adı- Soyadı.....

İmza ..... İmza .....

B) Bu çalışmaya katılmayı kabul etmiyorum ve çocuğumun .....'nın da katılımcı olmasına izin vermiyorum.

Baba Adı-Soyadı.....Anne Adı-Soyadı.....

İmza .....İmza .....

Ek-5. Çocuk Bilgi Formu

Sayın Veli,

Okul öncesi dönem çocuklarının toplumsal cinsiyete ilişkin algılarını belirlemeye yönelik bir doktora tez çalışması yürütmekteyim. Bu nedenle çocuğunuz ve aileniz hakkında bazı bilgilere gereksinim duymaktayım. Bilgilerinizi benimle paylaştığınız için teşekkür ederim.

Sevcan YAĞAN GÜDER

A-Çocuğa İlişkin Sosyodemografik Bilgiler

- 1- Araştırmaya katılan çocuğun doğum tarihi:
- 2- Araştırmaya katılan çocuğun cinsiyeti: ( ) Kız ( ) Erkek
- 3- Araştırmaya katılan çocuğun doğum sırası:
- 4- Ailenin sahip olduğu çocuk sayısı: Kız: Erkek:
- 5- Araştırmaya katılan çocuğun okula devam süresi:
- 6- Annenin yaşı:
- 7- Babanın yaşı:
- 8- Anne- baba sağ mı?
- 9- Anne- baba birlikte mi?
- 10- Anne-baba öz mü üvey mi?
- 11- Annenin öğrenim durumu:
- 12- Babanın öğrenim durumu:
- 13- Annenin mesleği:
- 14- Annenin çalışma saatleri
- 15- Babanın mesleği:
- 16- Babanın çalışma saatleri:
- 17- Annenin Aylık Geliri
- 18- Babanın Aylık Geliri

B-Çocuğun Aile Yaşantısına ve Tercihlerine İlişkin Bilgiler

- 19- Evde anne, baba ve çocuk dışında yaşayan birileri var mı?
  - Bu kişiler kimler?
- 20- Annenin evde sıklıkla izlediği televizyon program türü nedir?
- 21- Babanın evde sıklıkla izlediği televizyon program türü nedir?

EK-5 Devam

22- Çocuk ile annesi birlikte çoğunlukla nasıl zaman geçiriyor?

23- Çocuk ile babası birlikte çoğunlukla nasıl zaman geçiriyor?

24- Evinizde ev ile ilgili sorumluluklar paylaşılıyor mu?

Bu sorumluluklar nasıl paylaşılıyor?

25- Çocuk evde otorite olarak kimi algılıyor?

26- Evde kararları nasıl alırsınız?

27- Çocuğunuz evde tek başına nasıl zaman geçiriyor?

Bu etkinlikleri yapmaya kendisi mi karar veriyor?

28- Çocuğunuz genellikle kendi cinsiyetinden olan arkadaşları ile mi oynar?

29- Çocuğunuz genellikle ne tür oyunlar oynar?

30- Çocuğunuz genellikle ne tür oyuncaklarla oynar?

31- Çocuğunuz genellikle hangi tür kıyafetler giymeyi sever?

32- Çocuğunuz genellikle hangi renkleri tercih eder?

Ek-6. Çocuk Görüşme Formu

- 1.Sen kız mısın erkek misin?
- 2.Bir kız/erkek olduğunu nerden anlıyorsun? (Seni kız-erkek yapan şeyler nedir?)
- 3.Kızlar ve erkekler arasındaki farklar nelerdir?
- 4.Genellikle hangi tür kıyafetleri tercih edersin? Neden?
- 5.Kıyafetlerinde tercih ettiğin renkler var mı? Hangileri? Neden?
- 6.Kız olmak mı daha iyi yoksa erkek olmak mı? Neden?
- 7.Kız/erkek olmaktan memnun musun? Neden?
- 8.Kız/erkek olmak ister miydin? Neden?
- 9.En çok hangi oyuncaklarla oynamayı seviyorsun? Neden?
- 10.En çok hangi oyunu oynamayı seviyorsun? Neden?
- 11.En çok hangi arkadaşınla oynamayı seviyorsun? Neden?
- 12.Özellikle kızların oynadığı oyunlar var mı? Bunlar neler?
- 13.Özellikle erkeklerin oynadığı oyunlar var mı? Bunlar neler?
- 14.Büyüdüğünde ne olmak istersin? Neden?
- 15.Sadece kadınların yapabildiği meslekler var mı? Neden?
- 16.Sadece erkeklerin yapabildiği meslekler var mı? Neden?
- 17.Okulda olmadığın zamanlarda evde ne gibi etkinlikler yapmayı seviyorsun?
Neden bu etkinlikleri tercih ediyorsun?
- 18.Evde kadınların yaptığı işler neler? Neden?
- 19.Evde erkeklerin yaptığı işler neler? Neden?
- 20.Kız-erkek olduğun için evde özellikle senden beklenen işler/şeyler var mı?
- 21.Annenin mi, babanın mı yerinde olmak isterdin? Neden?

Ek-7. Anne/Anneanne Görüşme Formu

1. Size göre kadın olmak ne demek? Neden?
2. Size göre erkek olmak ne demek? Neden?
3. Kadın olmak mı daha iyi erkek olmak mı? Neden?
4. Erkek olmak ister miydiniz?
5. Eğer bir meslek sahibi olmak isteseydiniz hangi mesleği seçerdiniz? Neden?
6. Sadece kadınların yapabildiği meslekler var mı? Neden?
7. Sadece erkeklerin yapabildiği meslekler var mı? Neden?
8. Kadınların eğitim görmesi hakkında ne düşünüyorsunuz?
9. Kadınların bir işte çalışması hakkında ne düşünüyorsunuz?
10. Ailenizde ekonomik kararlarda (bankaya para yatırmak, borç-kredi alımı, elde edilen geliri harcamak, eve eşya alımına karar vermek) etkili kişi/kişiler kimdir?
11. Ailenizde sosyal kararlarda (kız ve erkek çocuğun okula gitmesi, evlenmeleri, arkadaş seçimleri, tatile gitmek) etkili kişi/kişiler kimlerdir?
12. Ailenizde kültürel faaliyetlere ilişkin kararlarda (tiyatro, sinema, konsere gitmek, çocukların ilgi alanlarına göre kursa gitmeleri) etkili kişi/kişiler kimlerdir?
13. Sizce kararlar nasıl alınmalı?.
14. Ev ile ilgili sorumlulukları esinizle paylaşıyor musunuz?
15. Evde kadınların yaptığı işler neler? Neden?
16. Evde erkeklerin yaptığı işler neler? Neden?
17. Çocuğunuzu yetiştirirken ona cinsiyetinden dolayı davranışlarınız farklılaşıyor mu?
  - a. Bir kız çocuğunun sahip olmasını istediğiniz davranışlar, değerler, beceriler neler?
  - b. Bir erkek çocuğunun sahip olmasını istediğiniz davranışlar, değerler, beceriler neler?
18. Sahip olunan ekonomik imkânların paylaşılmasında cinsiyete yönelik ayrımcılık yapıyor mu?
  - a. Sahip olduğunuz ekonomik imkânları kız ve erkek çocuğunuzun gerek eğitim gerekse sosyal yaşantısı için eşit olarak mı kullanıyorsunuz? Yoksa bu konuda kız ve erkek çocuğunuz için bir öncelik var mı? Varsa neden?
19. Evde çocuklarınızla ne kadar vakit geçirirsiniz? Birlikte olunan bu zaman nasıl kullanılır?.
20. Ailede alınan kararlarda çocuklarınızın fikrini alır mısınız? Kararlara katılım konusunda kız ve erkek çocuklarınız hangi kararlara katılabilirler? Neden?
21. Ev işleri ile ilgili olarak çocuğunuzun cinsiyetine bağlı olarak beklentileriniz farklılaşıyor mu?
  - a. Ev işleri ile ilgili olarak kız çocuğundan beklentileriniz neler?
  - b. Ev işleri ile ilgili olarak erkek çocuğundan beklentileriniz neler?
22. Çocuğunuzun hangi tür oyuncaklarla oynamasını tercih edersiniz?
  - a. Erkek çocuğunun oyuncak bebeklerle oynamasını nasıl karşılırsınız?
  - b. Kız çocuğunun oyuncak arabalarla oynamasını nasıl karşılırsınız?
23. Çocuğunuzun hangi cinsiyetten arkadaşları ile oynamasını tercih edersiniz?
  - a. Erkek çocuğunun kız arkadaşları ile oynamasını nasıl karşılırsınız?
  - b. Kız çocuğunun erkek arkadaşları ile oynamasını nasıl karşılırsınız?
24. Çocuğunuza uygun gördüğünüz mesleklerde cinsiyetinin rolü var mı?
  - a. Kız çocuğuna uygun gördüğünüz meslekler var mı? Neden?
  - b. Erkek çocuğuna uygun gördüğünüz meslekler var mı? Neden?

Ek-8. Çocuk Gözlem Formu

Çocuğun adı:

Oyunun ortalama süresi:

Oyunun Sınıf İçindeki Yeri, çocuğun oynadığı öğrenme merkezi:

Çocuğun birlikte oynadığı arkadaşları, çocukların cinsiyetleri:

Oyunun türü: Sembolik (Dramatik oyun) /Fiziksel/Manipülatif/Yapı İnşa/Diğer

Çocuğun oyunda aldığı rol:

Çocuğun oynadığı oyuncaklar:

Çocuğun oyun sırasındaki konuşmalarında cinsiyetçilik:

Çocuğun oyun sırasındaki davranışlarında cinsiyetçilik:

Çocuğun oluşturduğu ürünlerde cinsiyetçilik:

Çocuğun arkadaşları ile etkileşiminde cinsiyetçilik:

Ek-9. Uygulanan Etkinliklerden Örnekler

Etkinlik 1:

Haydi Bir Kız ve Erkek Yapalım

Tahmini Süre: 40 dk.

Materyaller: Yün, kumaş parçaları, pon pon, boncuk, tüyler, zincirler, renkli düğmelerden oluşan artık materyaller, fon kartonları, renkli kalemler, makas, yapıştırıcı

Uygulama Süreci

Öğretmen etkinlik için kullanılacak materyalleri çıkarır ve bilin bakalım bu materyallerle ne yapacağız diyerek çocukların ilgisini etkinliğe çekmeye çalışır. Fon kartonları bir çocuğun sıgacağı şekilde birleştirilir. Fon kartonlarından birine bir kız çocuğu, diğerine ise bir erkek çocuğu uzandırılarak kalıpları çıkarılır. Çocukların bu kalıpları giydirmesi istenir. Her bir kalıbın sınıfça giydirileceği söylenir. Herkesin fikirlerini söyleyip, ortak karar alınarak kalıplar giydirilir. Öğretmen süreçte çocuklara rehberlik eder.

Yansıtma Soruları

Süreç sonunda figürler sınıfın ortasına yerleştirilir değerlendirme yapılır.

Figürlerin ismi ne?

Kız ve erkek figürün kıyafetlerinde ortaklıklar neler?

Kız ve erkek figürün kıyafetlerindeki farklılıklar neler?

Figürlerin saç rengi, uzunluğu nasıl?

Neden o şekilde giydirildiler?

Hangi renk kıyafetler giydirilmiş?

Etkinlik 2:

Kim Ne Yapar?

Tahmini Süre: 40 dk

Materyaller: Renkli kalemler ve resim kağıtları

Uygulama Süreci:

Uygulayıcı "Şimdi size bir öykü anlatacağım bu öyküyü iyi dinleyin çünkü bu öykünün bir sonu yok. Bu öyküye hep birlikte son oluşturalım mı?" der ve parmak kuklası ile "Ali ve Ayşe Babasıyla" adlı öyküsünü anlatır.

Ali ve Ayşe bugün eve geldiklerinde annelerinin evde olmadığını gördüler. Üstelik karınları da çok açtı. Anneleri her gün onlar gelmeden yemeklerini hazırlardı. Aaa kapı açıldı dedi Ali. Hadi gel Ayşe belki annem gelmiştir. Ali ve Ayşe hızlıca kapıya yöneldiler ancak gelen babaları idi. Ali ve Ayşe "Babacığım annem nerede? Bugün neden gecikti?" diye sordular. Babaları ise "Bugün anneniz saat 8'de eve gelecek. O saate kadar iş yerinde kalması gerekiyormuş." dedi. Ali ve Ayşe "Eyvah o saate kadar aç mı kalacağız!" dedi.

Öğretmen öyküyü anlattıktan sonra "Sizce bundan sonra ne olmuş olabilir? Düşünüp bana resmini çizer misiniz?" der. Resmi biten çocuğun yanına giderek resmini anlatması sağlanır. Uygulayıcı resmin üzerine notlar alır ve her bir çocuğun problem durumuna nasıl çözüm ürettiğini ve neden öyle düşündüğünü not alır.

Ek-10. Turnitin Orijinallik Raporu

[preferences](#)

Orijinallik Raporu

İşleme kondu: 06-Haz-2014 16:38 EEST

NUMARA: 433144921

Kelime Sayısı: 47776

Gönderildi: 1

Sevcan_yagan_doktora_

Sevcan Yagan tarafından

[Doküman Görüntüleyici](#)

Benzerlik Endeksi		Kaynağa göre Benzerlik	
%4	Internet Sources:	%3	
	Yayınlar:	%1	
	Öğrenci Ödevleri:	N/A	

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	Sevcan YAĞAN GÜDER
Doğum Yeri	Elazığ
Doğum Yılı	1982
Medeni Hali	Evli

Eğitim ve Akademik Durumu

Lise	Mehmet Akif ERSOY Yabancı Dil Ağırlıklı Lise-Elazığ	2000
Lisans	Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Öğretmenliği Programı	2006
Yabancı Dil	İngilizce	
İş Deneyimi	Şirgev Anaokulu Anasınıfı Öğretmeni- Cizre-Şirnak	2006
	Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Okulöncesi Eğitimi Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi	2006-...